

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİMDALI

ISMAYİL HAKKI BALTACIOĞLU VE KUR'ÂN MEÂLİ

Yüksek Lisans tezi

ERCAN ŞEN

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİMDALI

ISMAYİL HAKKI BALTACIOĞLU VE KUR'ÂN MEÂLİ

Yüksek Lisans tezi

ERCAN ŞEN

Danışman: DOÇ.DR. MURAT SÜLÜN

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı TEFSİR Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
ERCAN ŞEN' nin İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU VE KUR'AN MEALİ adlı tez
çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 22.05.2008 tarih ve 2008/08-42 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

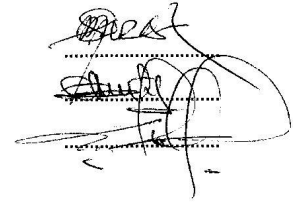
İmzası

Tez Savunma Tarihi : 02.10.2008

1) Tez Danışmanı : DOÇ. DR. MURAT SÜLÜN

2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. MUSTAFA ALTUNDAĞ

3) Jüri Üyesi : PROF. DR. ZİYA YILMAZER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	2
D. İLGİLİ KAVRAMLAR.....	3
1. Kur’ân, Lafız ve Mesaj.....	3
2. Tefsir ve Te’vil Kavramları.....	5
3. Meâl ve Tercüme Kavramları	7
4. Kur’ân’ın Türkçe Tercümeleri Tarih i.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ISMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU’NUN HAYATI ve ÇALIŞMALARI.....	13
1.1 HAYATI	13
1.1.1 Doğumu ve Çocukluk Hayatı.....	14
1.1.2 Eğitim Hayatı.....	16
1.1.3 Hocalık Hayatı.....	21
1.2 FAALİYETLERİ	23
1.2.1 Memuriyet Hayatı.....	23
1.2.2 Yazarlık Hayatı.....	24
1.2.3 Üye Olduğu Bilim ve Kültür cemiyetleri.....	25
1.3 ESERLERİ.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEÂLİN DOĞDUĞU ORTAM.....	27
2.1 KÜLTÜREL VE SİYASAL ARKAPLANI	27
2.2 ISMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU’NUN GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLENDİRMESİ.....	36
2.2.1 Genel Görüşleri.....	36
2.2.2 Din Hakkındaki Görüşleri.....	43

2.2.3 Kur’ân Hakkındaki Görüşleri.....	51
2.3 MEÂLİ YAZMA SEBEPLERİ	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. BALTACIOĞLU’NUN MEÂLİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
3.1 MEÂL HAKKINDA YAPILAN TARTIŞMALAR	68
3.1.1 Savunanlar.....	71
3.1.2 Tenkit Edenler.....	78
3.2 DİL, ÜSLUP VE YÖNTEM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	90
3.2.1 Dil Açısından Değerlendirilmesi.....	90
3.2.2 Üslup Açısından Değerlendirilmesi.....	98
3.2.3 Yöntem Açısından Değerlendirilmesi.....	103
3.2.4 Örnek Tercümeler.....	112
3.2.4.1 Âyet Çevirilerinden Bazı Örnekler.....	112
3.2.4.1.1 Yanlış Çevirilere Örnekler	112
3.2.4.1.2 Eksik Çevirilere Örnekler.....	129
3.2.4.1.3 Fazladan Yapılan(Gereksiz) Çevirilere örnekler.....	135
3.2.4.2 Deyim Çevirilerinden Bazı Örnekler.....	137
3.2.4.3 Kavram Çevirilerinden Bazı Örnekler.....	148
3.3 ŞEKİL VE MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	158
3.3.1 Şekil Açısından Değerlendirme.....	158
3.3.2 Muhteva Açısından Değerlendirme.....	161
3.3.2.1 Olumlu Yönler.....	161
3.3.2.2 Olumsuz Yönler.....	163
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	165
EKLER	168
KAYNAKÇA	182

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
ev.	:eviren
D.T.C.F.	:Dil-Tarih-Coğrafya Faköltesi
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Edit.	:Editör
h.	:Hicrî
haz.	:Hazırlayan
Hız.	:Hazreti
krş.	:Karşılaştırmınız
m.	:Milâdî
M.E.B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
mad.	:Madde
nşr.	:Neşreden
ö.	:Ölümü
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
trc.	:Tercüme eden
trsz.	:Tarihsiz
vb.	:Ve benzeri
vd.	:Ve diğeri/diğeri
vs.	:Ve sâire
Y.A.	:Yeni Adam Dergisi
Yay.	:Yayınevi

ÖNSÖZ

İslam dininin temel kaynağı, semâvî kitapların sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur'ân en çok okunan, en çok basılan ve çeşitli dünya dillerine çevrilen kitapların başında gelmektedir. Dili, ırkı, kültürü ve cinsiyeti ne olursa olsun her Müslüman'ın en samimi isteklerinden biri, hiç kuşkusuz Yüce Allah tarafından indirilen Kur'ân'ı tanımaya, öğrenmeye çalışmak ve onun ilkelerine göre bir hayat yaşamaktır. Bundan dolayı bazı ilim adamları Allah kelimasını içinde yaşadıkları toplumların diline aktararak insanların bu taleplerine cevap vermeye gayret etmişlerdir.

Arap dilini bilmeyenler için, âyetlerin ne demek istediğini anlamanın en başta gelen yolu, sağlıklı Kur'ân tercümelerine başvurmaktır. Özellikle Cumhuriyetle birlikte, ülkemizde Kur'ân'ın Türkçe çevirileri giderek hız kazanmış ve pek çok meâl yazılmıştır. Ancak, yapılan meâllerin ekseriyetinin, özellikle Türkçe açısından yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Kur'an'ın dili mucizevî niteliğe sahip olduğundan insanın gönlünü okşamakta ve kulağa eşsiz biçimde hoş gelmektedir. Kur'an'ın bu özelliğini başka bir dile olduğu gibi aktarmak mümkün olmasa da, onun anlamı denebilecek metinlerin de, benzer bir özelliğe sahip olması beklenir.

İşte biz, bu çalışmamızda Kur'an mealinden ziyade, eğitimci kimliğiyle bilinen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Kur'an tercümesini incelemeye çalıştık. Baltacıoğlu'nun hayatını ve fikir dünyasını kısaca yansıttıktan sonra onun yaptığı Kur'an tercümesinin doğduğu kültürel ve siyasal atmosferi ortaya koyduk. Bundan sonra, söz konusu tercüme üzerinde yapılan tartışmalara değinerek bu mealin Kur'an tercümeleri arasındaki yerini de göstermeye gayret ettik. Son olarak, meal dil, üslup ve muhteva özellikleri açısından bilimsel bir tahlile tabi tuttuk. Bu çalışmada Kur'an tercümesi meselesine girmedığımız gibi Kur'an tercümeleri hakkında genel bilgiler vermekten kaçındık. Bunda tezimizin çerçevesini sınırlı tutmak gayreti etkili olmuştur. Biz daha çok üç döneme şahitlik etmiş, Türk eğitim ve düşünce hayatında fikirleriyle etkili olmuş bir şahsın, Kur'an tercümesi üzerinde durmaya çalıştık. Bununla da Kur'an çalışmaları kervanına katkıda bulunmayı ve yeni çalışmalara kapı açmayı hedefledik.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ana hatlarıyla Kur'an ve tercüme kavramları ele alınmıştır. Birinci bölümde Baltacıoğlu'nun hayatı ve çalışmalarına değinilmiştir. İkinci bölümde Baltacıoğlu'nun genel olarak din ve Kur'an

hakkındaki görüşleri irdelenmiş, daha sonra ise mealin doğduğu ortam, arka plan ve mealin yazılış sebepleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise kapsamlı bir biçimde meâl dil, üslup ve yöntem açılarından değerlendirilmiştir. Aynı zamanda şekil ve muhteva olarak da değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın hazırlanması ve tamamlanması esnasında ufuk açıcı fikirleriyle bana yol gösteren ve beni teşvik eden değerli danışman hocam Doç. Dr. Murat Sülün'e, Prof. Dr. Ziya Yılmaz'ın, Doç. Dr. Mustafa Altundağ'a, maddî ve manevî desteğini her zaman yanımda hissettiğim muhterem eşime teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2008

Ercan ŞEN

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar yaklaşık 150 civarında Türkçe Kur'ân tercümesi yayımlanmıştır. Ancak bütün bu çalışmalara rağmen, hatâ ve eksikliklerden uzak bir Türkçe tercümesine henüz ulaşılabilmiş değildir. Her tercüme ve meâlin bir yorum olduğu gerçeğini göz önüne aldığımızda, eksiksiz ve hatâsız hiçbir çevirinin mümkün olamayacağı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak eksiklikler ve hata payları en aza indirilerek bir çevirisi yapmak şüphesiz imkân dâhilindedir.

İşte biz de Cumhuriyet döneminde yapılmış olan bir Kur'ân tercümesini yanlışlarıyla ve doğrularıyla incelemeye çalıştık. Çıkardığımız sonuçları ilim dünyasının istifadesine sunmaya gayret ettik. Bunu yaparken belki tenkit yönümüzü daha fazla ön planda tuttuk. Ancak iyi bir tenkit süzgecinden geçmeyen bir çalışmanın eksik bir çalışma olduğu kanaatini taşıdığımız için böyle bir yaklaşım ortaya koyduk.

Çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun hayatı, çalışmaları ve faaliyetleri kısaca anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Baltacıoğlu'nun temel görüşlerinin yanı sıra din ve Kur'ân hakkındaki fikirleri ifade edilmiştir. Ayrıca yazmış olduğu meâlin doğduğu ortam hakkında bilgiler verilmiş, bu meâli yazmasındaki nedenler irdelenmeye çalışılmıştır. Asıl olarak meâlin ayrıntılı bir şekilde değerlendirildiği bölüm olan son bölümde, meâl hakkında yapılan olumlu ve olumsuz yorumlara da değinilmiştir. Aynı zamanda söz konusu meâl dil, üslup ve yöntem açısından ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiş, neticede ilginç tespitlere ulaşılmıştır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Geçtiğimiz yüzyıl ve özellikle de son elli yıl içerisinde dinî kaynaklara olan ilginin yükseliş çizgisine paralel olarak Türkçe'ye yapılan tercümeleler büyük ölçüde artmıştır. Diğer dillere yapılan çevirileri bir tarafa bırakarak, Türkçe meâlleri söz konusu ettiğimizde, bu çalışmaların ne derecede sağlıklı olduğunun sürekli tartışma konusu yapıldığını görmekteyiz. Türkçe meâller üzerine yapılan eleştirel yaklaşımlar¹ genellikle; kelime ve kavramlara yüklenen anlamlar, deyimsele ifadelerin Türkçe'ye çevirisindeki başarısızlıklar, âyetlerin siyâk-sibâk ilişkisine fazla dikkat edilmemesi, lafzî tercüme gayretlerinin sonucunda ortaya çıkan garip Türkçe ifadeler, mütercimlerin Türkçe bilgilerinin yetersizliği gibi değişik konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konuda yapılan ve yapılacak olan eleştirilerin, yeni tercüme çalışmalarına olumlu yönde katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. İşte biz de bu düşünceden hareketle böyle bir konu üzerinde çalışmayı uygun gördük.

C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Araştırmamız esnasında dikkat ettiğimiz hususlar kısaca şunlardır:

I- tercümesi meselesine girilmediği gibi Kur'ân tercümeleri hakkında genel bilgiler de verilmemiştir. Bunda tezimizin çerçevesini sınırlı tutmak gayreti etkili olmuştur. Biz daha çok üç döneme şâhitlik etmiş, Türk eğitim ve düşünce hayatında fikirleriyle etkili olmuş bir şahsın, Kur'ân tercümesi üzerinde durmaya çalıştık. Bununla da Kur'ân çalışmaları kervanına katkıda bulunmayı ve yeni çalışmalara kapı açmayı hedefledik.

II-Bu çalışmamız esnasında, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun basılmış kitaplarının yanı sıra, 1934 ile 1978 yılları arasında çıkarmış olduğu Yeni Adam

¹ Cumhuriyet dönemi Kur'ân tercümeleri üzerine yapılmış eleştirel nitelikli bazı çalışmalar şunlardır: Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri*, Ankara 1989; Dücan Cündioğlu, *Anlamın Tarihi*, İstanbul 2005; *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân*, İstanbul 2005; *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul 2005.

dergisinin muhtelif sayıları da incelenmiştir. Bunun yanında Baltacıoğlu'nun İslam ve bilhassa Kur'ân hakkındaki fikirlerini beyan ettiği, değişik dergilerde yer alan makale ve yazıları tetkik edilmiştir.

III-Tezimizin temel konusu İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun 'Kur'ân Meâli' olduğu için söz konusu meâl ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmış, kelime, deyim ve cümle bazında yapılan tercümeler, gerek Arap dili gerekse Türk dili açısından değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Özellikle üçüncü bölümde meâlde geçen deyimlerin ve kelimelerin tetkiki yapılırken, pratik olması açısından alfabetik sıralama kullanılmıştır. İncelenen kelime ve deyimın geçtiğı her pasajın sure ve âyet numarası alt tarafta gösterilmiştir.

IV- Yer yer bu meâl, dil ve üslup açılarından diğerk meâllerle mukayese edilmiştir. Bu meâller arasında Baltacıoğlu'nun meâlinin çağdaşı sayılabilecek Hasan Basri Çantay'ın *-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*'i, Ömer Rıza Doğrul'un *Tanrı Buyruğı* ve Hamdi Yazır'ın *Meâl-i Şerîf* adlı meâlleri bulunmaktadır. Ayrıca günümüzün çokça okunan meâllerinden Süleyman Ateş'in *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Suat Yıldırım'ın *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli*, Türk Diyanet Vakfı'nın *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* çalışmamızda yararlandığımız meâllerden bazılarıdır.

D. İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Kur'ân, Lafız ve Mesaj

Vahiy zincirinin son halkası olan Kur'ân, belirli bir zamana ait olmayıp indiğı andan itibaren bütün zamanları ve belli bir topluluğa ait olmayıp bütün insanlığı kucaklayıcı niteliktedir. Kur'ân-ı Kerîm, yaklaşık yirmi üç yıllık süreçte değişik olay ve gelişmelere bağılı olarak parça parça nazil olmak suretiyle tamamlanmıştır. Bu nedenle

de, Kur'ân bir çırpıda telif edilip yazıya geçirilmiş değildir. Dolayısıyla o, vahyedilen sözlü bir hitaptır².

Kur'ân, kendi hedefini yine bizzat kendisi 'insanlığa yol göstermek'³ olarak belirlemiş ve bu gayenin gerçekleşmesi için de 'ilk hedef kitle'nin anlayacağı bir dil ile yani Arapça olarak nazil olduğunu bildirmiştir⁴. Ancak, Kur'ân'ın kullandığı iletişim vasıtası olan dilin Arapça oluşu, onun 'hedef kitle' olarak kabul ettiği bütün insanlığa hitap edebilmesi noktasında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yani, mesaj dilinin Arapça oluşu, Arapça konuşmayan kitlelerin onunla doğrudan iletişim kurmasına engel teşkil etmektedir. Bu durumda Kur'ân, Arap olmayanlar için anlaşılabilir bir kitap konumunda olup, ancak farklı dillere tercüme edildiğinde farklı toplumlar onunla iletişim kurabileceklerdir. İşte bu durum, Kur'ân'ın farklı dillere çevirisini bir zorunluluk haline getirmiş, bu nedenle değişik dillere tercümeleri yapılmış ve insanlara kendi anlayabilecekleri bir dil aracılığıyla ilahi mesajla irtibat kurma imkânı sağlanmaya çalışılmıştır.

Kur'ân'ın başka dillere tercümesini gerekli görenlerin temel savı, Allah tarafından bütün insanlara yol gösterici olarak gönderilen bu Kitab'ın insanlar tarafından anlaşılabilmesi için kendi ana dillerine tercüme edilmesinin gerekli olduğudur. Onun mesajının bütün insanlara ulaştırılıp ne dediğinin ve ne demek istediğinin anlaşılmasını sağlamada büyük faydalar vardır⁵. Kur'ân sadece Arapların kitabı değil, bütün insanların kitabı olup, kendisini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan herkesi muhatap kabul eder. Dolayısıyla evrensel bir özelliğe sahip böyle bir kitap, onu okuma, anlama ve yaşamaya çalışanlar için tercüme edilmelidir.

İşin uzmanları bir tarafa, bütün bir beşeriyete Arapça öğretmek imkânsız bir durum olduğuna göre, Kur'ân'ın tercüme edilip bütün insanlığa sunulması da bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) başlattığı Kur'ân'ı

² Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1993, s. 21; Zeki Duman *Nüzulünden Günümüze Kur'ân ve Müslümanlar*, Ankara 1997, s. 111.

³ Bakara 2/185; Âl-i İmran 3/4.

⁴ Yusuf 12/2; Ra'd 13/37; Taha 20/113.

⁵ Celal Kırca, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler*, İstanbul trsz. s. 39-57.

gayr-ı Arap milletlerin iman ve idrakine sunma faaliyeti sonucu bugün Kur'ân 150'ye yakın dünya diline çevrilmiş durumdadır⁶.

Fakat burada başka bir sorun daha ortaya çıkmıştır. O da tercüme metinlerin Kur'ân'ın içerdği orijinal anlamları ne kadar yansıtabildiği ve bunlar aracılığıyla okuyucunun ilahi kelâmın mana ve maksadına ne ölçüde vâkıf olabildiğidir. Kur'ân'ın ana mesajını metin düzeyinde başarıyla aktaran meâller, Türk toplumunu Kur'ân'ın tatlı üslubu ve eşsiz ahengi ile buluşturmada başarısız olmuşlardır. Genellikle çoğu meâl sahibinin ehliyetsiz, aceleci, kopyacı ve nadiren de olsa art niyetli oluşu; yayınevlerinin dikkatsizlik ve tamahı; bir Meâl Denetleme Kurulu'nun olmayışı bu bağlamda söylenebilecek sebeplerden bazılarıdır. Bunlar görünen sebeplerdir. Bunun yanında görünmeyen sebeplerde vardır ki bir kısmı şöyledir; Meâllerin gerçek dünyada (ne devletin ne de müminlerin gözünde) fazla bir itibarının olmaması, meâl sahiplerinin milletle birebir temas kuramamaları, hiçbir şekilde millete örnek olamamaları, haklı-haksız birtakım çekinceler yüzünden Kur'ân çevirilerine meâl denmesi⁷.

Hissedilen ama dile getirilmeyen bir sebep de 'dinde reform' gibi algılanan uygulamalar çerçevesinde Kur'ân'ın namazlarda da Türkçe okutulacağı endişesi, Kur'ân çevirileri karşısındaki olumsuz tutumlara damgasını vurmuştur. Tartışmanın, 'Kur'ân mesajının kitlelere iletilme gerekliliği' değil de 'Meâlin Kur'ân yerine geçip geçmeyeceği' çerçevesinde yürütülmüş olması Kur'ân'ın anlaşılması adına büyük şanssızlık olmuştur. Hatta bu yüzden, toplumun geneli meâllere karşı hala soğuk durmaktadır⁸.

2. Tefsir ve Te'vil Kavramları

Kur'ân'ı anlama ve yorumlamada temel kavramlardan en önemlisi tefsir kavramıdır. 'Fsr' veya 'sfr' kökünden gelen tefsir, sözlükte açıklamak, keşfetmek, açığa çıkarmak, ortaya koymak, üstü kapalı olan bir şeyi açmak manasındadır. Doktorun bir

⁶ Murat Sülün, *Kur'ân Kılavuzu (Kur'ân-ı Kerîm Nedir, Nasıl Okunur?)*, İstanbul 2007, s. 83.

⁷ Sülün, *Türk Toplumunun Kur'ân-ı Kerîm Kültürü*, İstanbul 2005, s. 182.

⁸ Sülün, *Kur'ân Kılavuzu*, s. 83.

hastalığı teşhis için tahlile tabi tuttuğu az miktardaki sıvıya da ‘*et-tefsîra*’ denir. Doktorun onu incelemek suretiyle hastanın rahatsızlığını teşhis ettiği gibi, müfessir de aynı şekilde, âyetin durumunu, kıssalarını, anlamını ve iniş sebebini açığa çıkarmaktadır⁹.

Tefsirin terim anlamı ise birden fazladır. Zira, İslam bilginleri tefsiri çeşitli açılardan tanımlamışlardır. Örneğin Zerkeşî tefsiri, âyetlerin inişini, hangi surede yer aldıklarını, öykülerini, hakkında inen işaretleri, mekkî-medenî, muhkem-müteşâbih, nâsih-mensûh, hâss-âmm, mutlak mukayyed ve mücmel müfesser gibi tertibini bilmek şeklinde tarif etmiştir¹⁰.

Tefsir disiplini, Kur’ân âyetlerinin kastettiği anlamları açıklama görevini üstlenmiştir. Bu açıklama aşaması, Kur’ân’ın anlaşılması yolunda ilk ve en önemli adımdır. Bu bağlamda tefsir ilminin görevi, dil biliminin metot ve verilerini kullanarak Kur’ân ibaresinin zahiri manasını vermektir.

Te’vil kelimesi ise bir nesneyi bir nesneye döndürmek, sözün akıbeti, aslına dönmek, vuku bulmak, ortaya çıkmak gibi anlamlara gelmektedir¹¹. Mukatil b. Süleyman bir eserinde Kur’ân’da kullanılan te’vilin şu beş anlama geldiğini söylemektedir: “Nihâyet, akıbet, rüya tabiri, gerçekleşmek ve cins/tür.”¹²

Genel olarak te’vil, bir sözü, görünür anlamı dışında, ihtimali bulunduğu bir manaya, bunu destekleyen bir delile dayanarak hamletmektir¹³.

Tefsir daha çok Kur’ân’ın indiği topluma “ne dediğini” anlamaya çalışmaktır. Tefsir faaliyeti büyük oranda metin merkezlidir. Te’vile gelince, Kur’ân’ın bütünlüğü ışığında onun “ne demek istediği, niçin öyle söylediği ve bugün için ne diyor” gibi sorulara cevap arama faaliyetidir. Bu faaliyet büyük oranda okuyucu merkezli bir süreçtir. Tefsir, metnin delâletini ortaya çıkarırken, te’vil ise metnin gaye ve maksadını kavramadır. Tefsir, metnin arkasındaki anlamı kavramaktır, te’vil ise metni yaşanan

⁹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Beyrut 1990, V,55; Ahmed Asım Efendi, *el-Okyanusu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît*, (Kamus Tercemesi), İstanbul 1305, II, 606.

¹⁰ Bedrüddin Muhammed b. Abdullah Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûm’i-l Kur’ân*, Beyrut tsz, II, s. 147.

¹¹ İbn Manzûr , XI, 32-33; Asım Efendi, III, s. 1160.

¹² Mukatil b. Süleyman, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, haz. Ali Özek, İstanbul 1993, s. 42-43.

¹³ M. Hüseyin Zehebî, *et-Tefsir ve’l-Müfessirûn*, y.y., 1976, I, s. 18.

zamana ve geleceğe açma olup, genel maksatlarını göz önünde tutarak onu yeniden üretmektir¹⁴.

3. Meâl ve Tercüme Kavramları

Yeri gelmişken kısaca tercüme ve meâl kelimeleri üzerinde durmak istiyoruz. Tercüme kelimesinin birden çok anlamı olmasına rağmen biz onu daraltarak birkaç cümleyle ifade etmeye çalışacağız. Özet olarak tercüme sözlükte, bir metni veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme¹⁵ anlamına gelirken, terim olarak ise bir sözün anlamını diğer bir dilde eşdeğer bir sözle aynen ifade etmektir¹⁶. Dolayısıyla tercüme yapılırken asıl dildeki sözün bütün mana ve maksatlarına bağlı ve sadık kalınması esastır.

Tercüme genel olarak harfî (lafzî) ve tefsirî (manevî) diye iki kısma ayrılır. Harfî tercüme nazmın nazma, tertibin tertibe, hatta kelimelerin birbirine muvafık olması şartıyla bir dildeki lafızları başka bir dildeki benzer lafızlarla ifade etmek olarak tarif edilir¹⁷. Harfî tercümenin ilmî ve hukuki eserlerde kullanımı kolay ve pratik olarak görülse de edebî eserler ve özellikle Kur'ân'ı Kerîm açısından uygulanması son derece güç hatta bazen imkansız olarak görülmüştür. Tefsiri tercüme ise asıl dildeki diğer bir tabirle kaynak dildeki kelimelerin tertibine, nazmına, sayısına vb. şekli özelliklere bağlı kalmaksızın bir sözün anlamını başka bir dille açıklamaktır. Bu tür çeviride esas olarak manaya itibar edilir; buna ek olarak bazı tabirler atılabilir veya ilaveler yapılabilir¹⁸. Bu tercüme tarzında mütercim, kaynak dildeki ifadeleri iyice tahlil ettikten sonra onların belirttiği manayı başka bir dile kendi üslup ve ifadesiyle nakleder.

Arap dilcileri arasında 'tercüme' kelimesinin fiil veya masdar olarak kullanımında ihtilaf vardır. Bu ihtilaflar, kelimenin 'tercüme' ve 'terceme' şeklindeki

¹⁴ Zülfikar Durmuş, Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri, İstanbul 2007, s. 35.

¹⁵ İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihah*, Kahire 1982; C.V.

¹⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul 1971, (Mukaddime) I, s. 9.

¹⁷ M. Abdülazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfan*, Kahire 1362/1943, C.II, s. 7.

¹⁸ ez-Zerkânî, a.g.e. s. 7.

telafluzunda kendini göstermektedir. Fakat Arapçada daha çok ‘terceme’ tarzı kullanılmaktadır ve bazı Türk müellifleri de eserlerinde bu tarz kullanıma itibar etmişlerdir¹⁹. Bununla beraber son dönemlerde ‘tercüme’ şeklindeki kullanım daha fazla yaygınlaşmış, halk arasında da hüsn-ü kabul görmüştür²⁰.

Kur’ân’ın başka dillere özellikle de Türkçeye yapılan çevirilerinde kullanılan bir başka kelime de ‘meâl’ kavramıdır. Bu kelimenin terim anlamı, sözlük anlamlarından ‘bir şeyi eksiltmek, noksan olmak’ anlamıyla irtibatlandırılarak bir sözün manasını her yönüyle değil de, biraz noksanıyla ifade etmek²¹ şeklinde tanımlanmıştır. Meâl kelimesi, 1925 yılından sonra terimleşmiş ve daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Elmalılı Hamdi Yazır’ın Büyük Millet Meclisi tarafından kendisine tevdi edilen tefsirine ‘Yeni Meâlli Türkçe Tefsir’ adını vermesi bu konuda bir başlangıç olmuştur. Diğer taraftan o dönemde Türkçe Kur’ân tartışmaları gündemin en önemli konularından biridir. Zira bu süreçte mevcut iktidarın temel hedefi Arapça Kur’ân yerine Türkçe Kur’ân ikame etmektir. Elmalılı da tıpkı Mehmed Akif²² gibi hareket etmiş ve bu konuda hassas davranarak çalışmasını ‘meâl’ olarak adlandırmıştır.

Tercüme ile meâlin en temel farkı, eşdeğer çevirinin yapıp yapılamamasıdır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi tercüme, bir sözün anlamını diğer bir dilde eşdeğer bir sözle aynen ifade etmek iken, meâl ise bir sözün manasını her yönüyle değil de biraz noksanıyla ifade etmek olarak tarif edilmişti. Her dilin kendine has birtakım özellikleri vardır. Bu bakımdan, hiçbir tercümenin aslın yerini tutamayacağı hususunda neredeyse bir görüş birliği vardır. Çünkü mütercim, bir kişinin sözlerini tam manası, gerçek metodu ve diğer özellikleriyle hiçbir zaman nakledemez. Meseleye Kur’ân açısından baktığımızda ise Kur’ân gibi ilâhi belağat ve i’cazı bünyesinde barındıran bir kitap, yalnız Türkçeye değil, hiçbir dile gerçek anlamda eşdeğer tercümesi yapılamayacağı

¹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü’l-Müfessirîn*, İstanbul 1973, I, s. 97–104; Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1962, I, s. 6–8; İsmail Cerrahoğlu *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988; I, s. 27–33; Mehmed Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, İstanbul 1981, s. 242–246.

²⁰ Hidâyet Aydar, *Kur’ân’ı Kerîm’in Tercümesi Meselesi*, İstanbul 1996, s. 56–57.

²¹ Yazır, a.g.e., s.30; Şevki Saka “Türkçe Kur’ân mı?” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1999, C.XXXIX, s. 91.

²² M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Mısır Hayatı ve Kur’ân Meâli*, İstanbul 2003, s. 179.

Ayrıca ‘Mehmet Akif’in Kur’ân Meâli’nin seyri hakkında daha kapsamlı bir araştırma için bkz. Dücan Cündioğlu, *Bir Kur’ân Şairi: Mehmet Akif Ersoy ve Kur’ân Meâli*, İstanbul 2000.

için tercüme yerine yaklaşık bir anlamı ifade etmek üzere bizim de katıldığımız doğru bir tespitle meâl kelimesi kullanılmaktadır.

4. Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri Tarihi

Kur'ân'ın tercüme edildiği en eski dillerden biri de Türkçedir. VIII. yüzyılda İslam'la tanışan Türkler, dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında medenî, ticarî ve siyasî nedenlerle İslam dinine ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu şekilde İslamiyet Türkler arasında yayılmaya başlamıştır²³. Nihâyet X. yüzyılda Karahanlılar devletinin 920 yılında İslamiyet'i din olarak benimsemesiyle, Türkler arasında hızla yayılmış, böylece bu yüzyılda Türk milletinin en az yüzde sekseni Müslüman olmuştur. Türklerin İslam'ı kabulden itibaren onun ana kaynağı olan Kur'ân'la tanışmaya başladıklarını söyleyebiliriz. Yeni girdikleri İslam dininin kutsal kitabını orijinalinden okuyan Türklerin, onu içeriği ve manası itibariyle de anlama gereği duydukları bir hakikattir²⁴.

Kur'ân'ın ilk olarak kim tarafından ve ne zaman Türkçeye tercüme edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Mevcut verilere göre, en eski Kur'ân tercümeleri anonimdir²⁵. Bununla beraber, Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden yaklaşık bir asır sonra Kur'ân'ı tercüme etmeye başladıkları belirtilmektedir. Türkler pek çok alfabe kullanmakla birlikte, Kur'ân'ı tercümede Uygur, Arap ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. Bu itibarla, Türklerin yazdığı Kur'ân tercümelerini yazıldıkları alfabelere göre ayrı ayrı incelemek yerine biz doğrudan Latin alfabesiyle yapılan Kur'ân tercümeleri hakkında özet bilgi vermeye çalışacağız.

Cumhuriyetin ilanından sonra bazı Kur'ân tercümeleri Arap harfleriyle (Osmanlıca) olarak basılmışsa da 1928'den sonra artık tamamen Latin alfabesiyle basılmıştır. XX. yüzyılın daha ilk yılları ve onu takiben Cumhuriyet döneminde Kur'ân'ın Türkçeye tercüme edilmesinin gittikçe artan bir seyir izlemesinin arka

²³ Türklerin İslam'a girişleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1983, C.I, s. 92–93.

²⁴ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981, s. 29, 38–39.

²⁵ Köprülü, a.g.e., s. 163.

planında, Osmanlının Batılılaşma ve modernleşme çabalarıyla birlikte uluslaşma sürecine girmesi yatmaktadır. Kur'ân'ın tercümesi meselesine ilişkin bu döneme damgasını vuran kimi söylemler yaklaşık şu şekildedir: 'Halk, dini (Kur'ân'ı) kaynağından ve kendi diliyle (Türkçeyle) öğrenmelidir.', 'Kur'ân'ı halka halkın anlayabileceği bir dille sunmak gerekir.', 'Dinin hurafelerden arındırılması gerekir.' Aslında bütün bu söylemlerle, dinin Batılılaşma ve modernleşme politikalarına uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır²⁶.

Cumhuriyet döneminde yayınlanan Kur'ân meâllerinin listesine bir göz attığımızda 1924'te asıl adı Hüseyin Kâzım Kadri olan Şeyh Muhsin-i Fani'nin, '*Nûru'l-Beyân: Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümesi*' çevirisi ile başlayan tercüme faaliyeti, 1934'e kadar sadece beş çeviriyle sınırlı kalmıştır. 1950'den sonra ise tercüme faaliyeti olağanüstü bir şekilde artmış, neredeyse önüne gelen herkes bir meâl yazma işine girişmiştir. Bunda bize göre siyasî konjonktür birinci derecede rol oynamıştır. Bundan dolayı, bu dönemde Kur'ân tercümeleri yapılırken halkın ihtiyacının gözetilmemesi bir yana, ilmî hassasiyete de yeterince özen gösterilmemiştir. Bu durum meâllerde bir nitelik meselesini de kendiliğinden ortaya çıkarmıştır²⁷.

Türkçe Kur'ân çevirileri üzerindeki derin ve kapsamlı araştırmalarıyla bilinen Düccane Cündioğlu bu süreç hakkında şunları belirtmektedir: Türkçe Kur'ân çevirileri literatürünün Türk siyasi hayatındaki gelişmelerle ne kadar yakın bir ilişki içerisinde olduğu, siyasi süreç dikkate alınmaksızın, değil sadece Türkçe Kur'ân çevirileri tarihinin, bu çevirilerin muhtevalarının bile sağlıklı bir biçimde değerlendirilemeyeceği açıklığa kavuşmuş olacaktır. Çünkü Batılılaşma/modernleşme süreci içerisinde siyasi yapımız ne zaman değişikliğe uğradıysa, bu değişikliklerle eşzamanlı olarak muhakkak birkaç Kur'ân çevirisi de ortaya çıkmıştır. Bu ilginç tesadüflerin(!) miktarı, fevkalade dikkat çekicidir. Mesela, 1839'da Tanzimat ilan edilmiş, iki yıl sonra (1841'de) ilk matbu Türkçe Kur'ân çevirisi (*Terceme-i Tefsîr-i Tibyân*) ortaya çıkmış ve II. Meşrutiyet'e kadar bu çeviriyi yenileri izlemiştir. II. Meşrutiyet'in ilanının daha ilk aylarında, matbuatta Türkçe tercüme ve tefsirin lüzumu hakkında şiddetli bir münakaşa

²⁶ Durmuş, *Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri*, s. 146.

²⁷ Kur'ân tercümelerinin toplu bir listesini görmek isteyenler, İsmet Binark-Halit Eren tarafından hazırlanan ve Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından 1986 yılında yayınlanan "*Dünyadaki Kur'ân Tercümeleri Bibliyografyası*" isimli esere bakabilirler.

zuhur etmiş ve bu münakaşalar sürerken yeni bir Türkçe Kur'ân çevirisinin yayımına başlanmış, (*Tafsîlü'l-Beyân*, Eylül 1908), pek tabîî ki ardından diğerleri de gelmiştir. Keza Cumhuriyet'in ilanının ilk aylarında yayımlanan eserler arasında, yine iki Kur'ân çevirisi vardır. (*Nûru'l-Beyân ve Kur'ân-ı Kerîm Tercemesi*, Nisan 1924) ve birkaç ay sonra bunlara bir yenisi daha (*Türkçe Kur'ân-ı Kerîm*, Eylül 1924) eklenmiştir. 21 Şubat 1925'de Kur'ân çevirisiyle ilgili Meclis'e önerge verilmesi ve sonra Meclis'in aldığı karara binaen Kur'ân'ı Türkçe'ye çevirme vazifesinin Mehmed Akif'e tevdi edilmesi, ancak bu mümkün olamayınca, tefsirle birlikte çeviri işinin de Elmalı Hamdi Yazır tarafından üstlenilmesi hadisesi (*Hak Dini Kur'ân Dili*, 1935–1938), yine dinle siyaset arasındaki sıkı ilişki nazar-ı itibara alınmaksızın açıklanamaz. Harf İnkılâbı'nı takiben geçen dört yıllık suskunluk döneminden sonra, 1932 Ramazanında (22 Ocak 1932'den itibaren) camilerde Kur'ân'ın Türkçe çevirilerinin okunmaya başlaması, tekbir, ezan, salâ ve hutbelerin Türkçeleştirilmesi teşebbüsleriyle birlikte, Latin harfleriyle basılmış Türkçe Kur'ân çevirilerinin (*Türkçe Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*, 1932; *Kur'ân*, 1932; *Tanrı Buyruğu*, 1934) ve namaz surelerini muhtevi risalelerin zuhuru, hiç kuşku yok ki siyasi iktidarla Kur'ân çevirilerinin yayımı arasındaki münasebetin, tevile ihtiyaç bırakmayacak kadar açıklık kazandığı bir dönemin neticesidir. 1946'dan ve bilhassa 1950'den sonra yeni çevirilerin yayınlanmasının ve Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesiyle ilgili şiddetli münakaşaların başlamasının en önemli nedeni ise, bu yıllarda çok partili hayata geçilmesi ve bir süre sonra Demokrat Parti'nin iktidara gelmesidir²⁸.

Üzerinde çalıştığımız meâlin yayınlanış tarihinin 1957 olması yukarıdaki açıklamalarla beraber düşünüldüğünde ayrı bir önem arz etmektedir. Gerçi Baltacıoğlu bu çeviriye 12 yıl önce başlamasına rağmen, dönemin siyasi atmosferini de göz ardı etmemiştir.

Netice olarak bizim amacımız yapılan bir çalışmayı küçük görmek veya belirli bir sınıra hapsedip onu yok saymak değildir. Aksine Kur'ân yolunda çalışan herkese şükran ve minnet duygularımızı belirtmek isteriz. Şu nokta hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, hizmetlerin en değerlisi, takdire şayan olanı Kur'ân'a yapılan

²⁸ Düccane Cündioğlu, “Türkçe Kur'ân Çevirilerinin Siyasi Bağlamında Bir Kur'ân Mütercimi: Süleyman Tevfik”, *Müteferrika Dergisi*, İstanbul, Yaz 1998, S.13, s. 23–25.

hizmettir. Ancak, son ilahi kitap olan Kur'ân'ı mümkün olduğu kadar eksiksiz ve hatadan uzak çevirmenin bir görev olduğu da bir an bile hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında, görülebilecek hataların tespit edilip gerekli tenkitlerde bulunulması ilmî ve dînî bir görevdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU’NUN HAYATI ve ÇALIŞMALARI

1.1 HAYATI

Bazı insanlar vardır ki onların hayat seyrini çözebilmek için küçüklük yıllarına inmek gerekir. Kanaatimize göre İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da bu gruba giren düşünürlerdendir. Çünkü onun hayatına ve görüşlerinin izlediği istikamete baktığımızda açık bir şekilde bunu görebiliriz. Baltacıoğlu’nun hayatına dair ayrıntılı bilgileri, kendisinin çıkarmış olduğu Yeni Adam²⁹ dergisinin muhtelif sayılarında yazmış olduğu ‘Hayatım’³⁰ adlı makaleler dizisinde bulmaktayız. Bu gazetenin 142–360 sayıları arasında kendi hayatını kendi kaleminden aktarmıştır. Ancak burada anlattığı, hayatının bir kısmıdır. Sonrasını da başka vesilelerle muhtelif yerlerde anlatmıştır. İşte bizim onun hayatına dair başvuracağımız ilk ve en önemli kaynak budur.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun çalışmaları sanattan edebiyata, dinden siyasete, eğitimcilikten yazarlığa kadar uzanan geniş bir yelpazeye yayılır. Sarsılmaz bir mücadele azmi ile dolu olan Baltacıoğlu, bir karakter âbidesi, kendini ülkesinin gelişmesine adanmış fedakâr bir fikir adamı, gençliğin ve halkın eğitimi için gecesini gündüzüne katan bir eğitimci, devletin ve milletin kalkınması için çalışan bir siyaset adamı, estetik ve güzellik aşığı bir sanatkâr olmasının yanı sıra, kaybolmaya yüz tutmuş ahlâkın ve maneviyatın da yılmaz savunucusudur. Bütün bunları göz önüne aldığımızda, onun hayatının temel kilometre taşlarını bilmek ayrı bir önem taşımaktadır. Onun için,

²⁹ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, yoğun çalışmaları esnasında sesini daha iyi duyurabilmek, fikirlerini ve düşüncelerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek adına 1934 yılında haftalık bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Peyami Safa’nın desteğiyle çıkardığı bu fikir gazetesinin adı Yeni Adam’dır. Gazete siyasi bir haberi yüzünden bir yıl süreyle kapatıldıktan sonra (3 Mart 1938–9 Mart 1939) yayın hayatına başarıyla devam etmiştir. Bu gazete Baltacıoğlu’nun vefat yılı olan 1978’e kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

³⁰ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Hayatım”, *Yeni Adam*, 1938, S.142, s. 15.

Baltacıoğlu'nun hayatını; çocukluk hayatı, eğitim hayatı ve hocalık hayatı olmak üzere üç kısımda incelemek gerektiği aşikârdır.

Baltacıoğlu'nun hayatını incelemeye geçmeden önce sürekli kafa karıştıran bir durumu aydınlığa kavuşturmak isteriz. Türk düşünce geleneğinde adı geçen birden fazla İsmayıl Hakkı olduğu için, insanlar bunları zaman zaman karıştırabilmektedir. Bilhassa son dönemde üç İsmayıl Hakkı da yaklaşık aynı zaman diliminde yaşadığı için bu durum daha bir karışık hale gelmiştir. Büyük din âlimi Manastırlı İsmail Hakkı (1846–1912), yine başka bir din âlimi olan İzmirli İsmail Hakkı (1868–1946) ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu olmak üzere üç İsmail Hakkı arasında Baltacıoğlu, 'Terbiyeci İsmail Hakkı' ya da 'Dârulfünûn Emîni İsmail Hakkı' olarak nitelendirilerek diğerlerinden ayrılmıştır.

1.1.1 Doğumu ve Çocukluk Hayatı

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, 28.2.1886 yılında İstanbul'da, Cihangir'de dünyaya geldi. Babası Kırşehir Mucur'lu bir ailenin oğlu olan Baltacıoğlu İbrahim Ethem (1850–1913), annesi ise Düzceli Hamide veya Hamdûne hanımdır. Baltacıoğlu'nun çocukluğu, büyük babası Abdurrahman Efendi'nin Cihangir'deki Yeni Çeşme sokağında yaptırdığı büyük ahşap evde geçmiştir.

Baltacıoğlu kullanmakta olduğu soyadının, soyadı kanunundan önce de var olduğunu, onun büyükbabasından gelme bir soyadı olduğu için kanundan sonra da bu soyadı kullanmaya devam ettiğini söylemiştir³¹.

Baltacıoğlu'nun şahsiyetinin oluşumunda babasının bariz bir etkisi görülmektedir. Babası bir kalem memurudur. Büyük bir kültür adamı ve mükemmeliyetçi bir insandır. Bu mükemmeliyetçiliği oğluna da aşılamış, yetişmesinde ona rehberlik yapmıştır. Bu durumu Baltacıoğlu şöyle ifade eder:

³¹ Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, s. 15.

Babam, karakterimin teşekkülünde belki en çok müessir olan adamdır. Onun için kendisini babam olmaktan önce mürebbim, yetiştiricim ve yol göstericim olarak düşünmek isterim. ...Babam her şeyden önce bir kültür adamıydı. Yani maddi faydalar dışında birtakım manevi değerlere yön veren, inanan adam... Babamdan aldığım tesirlerin başında şu vardır: Gözle görülen ve para ile mübadele edilen maddi değerden başka bir de manevi değerler vardır, bir vicdan vardır. Onlar ve bu, her şeyin üstündedir³².

Yine onun birçok yeteneğinin oluşmasında babasının doğrudan tesiri vardır. Örneğin, boş zamanlarında faydalı işler görmek için çalışan, elinden keser, bel yahut tirpitin düşürmeyen, dülgerlik, bahçıvanlık eden babasının, öz ve yakın yardımcısıydı. Bu faydalı işlerin, Baltacıoğlu üzerindeki eğitici etkileri çok kuvvetli olmuştur. Zaten daha sonra kendisi de iyi bir bahçıvan, iyi bir el işçisi olacaktır. Onun çağımızın en büyük Türk hattatlarından biri olmasında, babasının etkisi hayli fazladır. Bu etkiyi değişik vesilelerle sık sık dile getirmiştir³³.

Babası İbrahim Ethem, hattat, müziğe meraklı, Kur'ân-ı Kerîm üzerinde incelemeler, tercümeler yapan, bunları yayınlayan kültürlü, o oranda da açık fikirli bir kişiydi. Baltacıoğlu, yaşamı boyunca en önemli özelliklerinden biri olan milliyetçiliğinin köklerini, babasının kendisinin eğitim için Avrupa'ya giderken söylediği şu sözleri ile temellendirir: *"Avrupa'ya gidiyorsun. Biliyorum, şapka da giyeceksin. Olabilir. Şapka giymekle insan Müslümanlıktan çıkmaz, İman giyilen feste değil gönüldedir. Sakın dinini, milliyetini unutma. Sonra sana babalık hakkımı helâl etmem."*³⁴

Hayat çizgilerine baktığımızda gerçekten Baltacıoğlu'nun şerefiyle yaşamaya önem vermesinde, mert, doğru sözlü, vakur ve duygulu bir tabiata sahip olmasında babasının etkilerini açık bir şekilde görmekteyiz.

³² Kemal Aytaç, "İ.Hakkı Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri", *D.T.C.F. Dergisi, Araştırma*, C.XI, Ankara, 1979, S.2, s. 166.

³³ Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, s. 15.

³⁴ M. Zerrin Akgün, "Çeşitli Yönleri İle Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 38.

Babasının yanı sıra annesinin de onun yetişmesinde ve şahsiyetinin teşekkülünde mühim bir yeri vardır. Annesi Düzceli Seyit Efendi'nin kızı, Hamide hanımdır. Hamide hanımın çocukluğu felaketler içerisinde geçmiştir. Öksüz kalmıştır. Tanımadığı bir aile tarafından yetiştirilmiştir ve Baltacıoğlu'nun babasının ikinci karısıdır. Hamide hanım hastalıklı, cahil ve ümmî bir kadındır. Fakat oğlunun üzerinde manevî, ahlakî, kültürel ve şahsiyet yönlerinden büyük etkisi olmuştur. Baltacıoğlu, annesinin üzerindeki tesirinden ise şu cümlelerle bahseder:

Annemin benim üzerimdeki büyük tesirlerinden biri de şu oldu: Bana bir takım mutlak ve mücerret değerleri aşıladı. Fırsat buldukça: Hakkı'm yalan söylemez, Hakkı'm doğruluktan ayrılmaz, Hakkı'm okuyacak, Hakkı'm adam olacak, temiz süt emmiştir o' diyordu ve bunu yıllarca tekrarlıyordu. Annem misâliyle daha o zamandan beri öğrenmiştim ki, iyi terbiye büyük bilginlerin değil kuvvetli şahsiyetlerin eseridir³⁵.

Görüyoruz ki İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun birçok ahlakî özelliği kazanmasında anne ve babasının yadsınamaz bir yeri vardır. Bir de bunun üzerine nitelikli bir eğitim hayatının eklenmiş olduğunu düşündüğümüzde, nasıl bir kişiyle karşı karşıya olduğumuz kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Şimdi ana hatlarıyla Baltacıoğlu'nun eğitim hayatını değerlendirelim.

1.1.2 Eğitim Hayatı

Henüz dört, dört buçuk yaşlarında bir çocukken mektebe başlayan Baltacıoğlu, ilköğrenimini çeşitli mekteplerde tamamlamıştır. Evvela, Cihangir dolaylarındaki Sirkeli Mescit mahallesindeki mahalle mektebine başladı. Ardından Kabataş'ta set üstündeki konakta bulunan Şemsülmekâtip adlı mektebe yazdırıldı. Babası onu bu okuldan alıp Firuzağa'daki Maşrık-ı Füyüzât isimli özel bir okula verdi. Bir süre Sarıyer'de başka bir okula devam etti ve en sonunda da Kışla Arkası İlk mektebi'ne girerek ilköğrenimini tamamlamış oldu.

³⁵ Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, s. 17.

Bu dört okulun kendisine ne verdiğinin muhasebesini yapan Baltacıoğlu, birkaç olumlu davranış ve bazı faydalı bilgiler dışında ele avuca gelir bir kazanımı olmadığını vurgular. Kanaatine göre bazı hocaların şahsî etkileri dışında, bu mektepler kendisine fazla bir etkide bulunmamıştır. Yazıda güzellik yoluyla sanat zevkini ilk defa Kışlaarkası mektebindeki Hacı Mustafa Efendi adlı Kur'ân ve Hat hocasından aldığını söyler. Bu hocanın kendisi üzerindeki etkisini şöyle açıklar: “*Bana yalnız sanat aşkını değil, temizlik, canlılık ve iyilik aşklarını da o aşıladı.*”³⁶

Şemsülmekâtîp'in bazı adetleri ve Kışlaarkası hat hocasının şahsı müstesna, öteki okullardan müspet bir izlenim almamıştır. Kendi deyiimiyle evde zaten yabanî biriydi, yabanî olarak bu mekteplere girmiş ve yine yabanî kalmıştı. Bütün bu ilk sınıfların kendisinde uyandırdığı tek kişilik özelliği, ihtilalci kişiliği olmuştur. Okula, derse, usullere ve hocalara karşı gitgide derinleşen, büyüyen ve şiddetlenen bir gayz duyuyor ve onu taşırmak için fırsat kolluyordu³⁷.

Ortaöğrenimine Salıpazarı'ndaki Fevziye Rüşdiyesi'nde başlar. Bu mektebin onun hayatında müstesna bir yeri vardır. Çünkü hayatının ona göre en büyük ızdırabını bu okulda çekmiştir. Gerek bu okuldaki fizikî şartlar, gerekse eğitim kadrosunun genellikle ehliyetsiz kişilerden oluşması, onda sadece isyancı ve ihtilalci bir pedagoji görüşünün ve anlayışının gelişmesine yol açar³⁸.

Ancak bu mektepte fikir yapısının teşekkülünde önemli rolü olan, halk deyimlerini tatbikat adı altında öğrencilere tahlil ettiren, Türk Mustafa Efendi ile Arapça hocası Kenan Efendi'yi unutmaz. Aynı şekilde bu mektepte onun sanat şahsiyetinin vücut bulmasına derinden tesir eden Hattât Kadri Efendi de vardır. Baltacıoğlu, Hattat Kadri Efendi'nin ona kazandırdığı ve hayatında düstur edindiği ilkeleri şu şekilde açıklamıştır:

1-Bazen en basit bir çizgi bile ruhumuzu taşır.

³⁶ Baltacıoğlu, “Hayatım”, *Yeni Adam*, 1938, S. 156, s. 15.

³⁷ Baltacıoğlu, “Hayatım”, *Yeni Adam*, 1938, S. 157, s. 16.

³⁸ Baltacıoğlu, “Hayatım”, *Yeni Adam*, 1938, S. 157, s. 16.

2-Kâinatta madde, can ve ruh âleminde başka, dikkate diğer başka âlemler, incelik, güzellik, ideal âlemleri de vardır.

3-Sanatla uğraşmak ferâgatle uğraşmaktır. İnsan hayatının hep uyuşturucu, hep alçaltıcı olması zarûrî değildir, hürriyete, mutlak düşünceye de muhtâcız. Sanat bu ihtiyacımızı karşılar³⁹.

Okul çağlarında Baltacıoğlu üzerinde en büyük tesiri bırakmış olan şeylerden biri de tiyatrolardır. Aynı şekilde avcılık ve dağcılık zevklerine de tutkundur. Ona bu zevkleri Türkistan Türklerinden olan Hafız Dayı aşlamıştır. Baltacıoğlu'nun bahçıvanlığı da bu dönemlere dayanır ve çiçek yetiştirme şeklinde ortaya çıkar. Onun, insan eğitiminde tabîî çevreye verdiği önem, tabiatla ve tabiattaki bitkilerle uğraşmasının bir sonucudur diye söylenebilir.

Dindar bir ailenin çocuğu olan Baltacıoğlu, dini bütün vecibeleri ile yaşayan bir ortamda yetişmiştir. Onun babası dindar, anası dindar, amcası dindardır. Her üçü de bu dindarlığı ibadetleri ve ayinleriyle yaşıyorlardı. Buradan onun tamamen zühdî bir aile çevresi içinde doğmuş ve büyümüş olduğunu rahatlıkla çıkarabiliriz. Baltacıoğlu, kendi dînî hayatını şu sözlerle tarif etmektedir:

Ben dindar ve Müslüman bir ailede doğdum. Babam mü'min, âbid ve zâhid bir kişidir. Annem de öyle... Bütün çocukluğum dînî bir hava içinde geçti. Duydum, inandım, ibadet ettim. Dînî hisleri, dînî azapları yaşadım. İşte dînî hayatım... Onun için dînî hayatım, dînî vicdanım, ilk kaynaklarımdır⁴⁰.

Ancak onun dindarlığı ailesinden biraz farklılık göstermektedir. Bu konuda ise şunları söyler:

Küçükken yaşadığım dînî hayattan bahsetmez ve kendimi sırf laik terbiye almış bir insan gibi gösterirsem haksızlık etmiş olurum. Ben William James'in dînî tecrübe adını verdiği iç tecrübeyi bilenlerdenim. Fakat yeni bir nesle mensuptum. Ne babamın,

³⁹ Aytaç, a.g.m., s. 170.

⁴⁰ Baltacıoğlu, *Din ve Hayat*, sad. Abdullah Özbek, İstanbul 1996, s. 12.

*ne ananın, ne de amcamın dindarlığı benim de dindar ve hatta âbid olmam için kâfi değildi. Birçok tecrübelerim birçok dînî ananelerin aleyhinde idi*⁴¹.

Bu cümleler onun dînî düşüncesinin ve ileride ortaya koyacağı teori ve uygulamaların ipuçlarını vermektedir. Bilhassa onun reformcu kişiliğinden dînî düşünceleri de payını bir şekilde alacaktır. Ortaya koyduğu eserler ve yaptığı birçok iş bunu açıkça göstermektedir.

İdâdî (lise) hayatına 1899'da başlar. Kendi isteğiyle ve ailesinin desteğiyle Vefa İdâdîsi'ne yazılmış, 1903'te mezun olmuştur. Kendisi bu idâdî hayatını cansız ve ruhsuz olarak değerlendirir. Genel olarak bu mekteplerin ve idarecilerinin de birkaç değerli hoca hariç, Baltacıoğlu üzerinde olumlu hiçbir tesiri yoktur. Ona göre Cebirci İbrahim Efendi, İslam Tarihi hocası Agâh Ömer Bey müspet kafalı, açık fikirli tam bir mürebbidirler. Hatta Baltacıoğlu'nun Dârulfünun Tabî'yye Şubesi'ne girmesi de, Agâh Ömer Bey'in telkinleriyle mümkün olmuştur⁴².

Bu dönemde birçok ruhî buhran geçirir. Jean-Jacques Rousseau'nun yazmış olduğu 'Emile' adlı romanın rol oynadığı buhran bunların başında gelmektedir. Bir arkadaşının ona bu kitabı getirmesiyle onu okuyan Baltacıoğlu, tam bir ruhi inkılâp geçirir. Kendisini hemen hemen Rousseau (ö.1778) ile aynı duygu ve fikir beraberliği içinde görür. O gün isteyip de elde edemediği hususları Emile'de bulur. Bu dönemde Emile'i anlamak, bir bakıma kendisini tanımak ve anlamaktır. Onun üzerinde bu kadar derin bir etki yapan başka bir esere neredeyse rastlayamıyoruz. Ancak Baltacıoğlu, Durkheim (ö.1917) ve Bergson'u (ö.1941) inceleyince hafif bir rûhî değişime daha uğramıştır. Bu zaman zarfında, yakınlarının uğramış olduğu birtakım hastalıklar ve ölümler de onu derinden etkilemiş ve ruhunda çatışmalara sebep olmuştur⁴³.

Yüksek öğrenimini ise Dârulfünûn-i Osmânî'nin Ulûm-i Tabî'yye (Fen) Şubesi'nde tamamlar. Onun Dârulfünûn'a yazılmasında bazı sebepler vardır. Birincisi tabiatı çok sevmesi, onu incelemek ve araştırmak istemesidir. İkincisi faydacı bir

⁴¹ Sabri Kolçak, *İ.H.Baltacıoğlu, Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi*, İzmir 1968, s. 43.

⁴² Necmettin Tozlu, *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1989, s. 5.

⁴³ Aytaç, a.g.m., s. 173.

hayattan uzak durması, ‘ilim ilim içindir’ görüşünü savunmasıdır. Üçüncüsü de Dârulfünûn’da hürriyet havasının hâkim olmasıdır. Dârulfünûn’da üzerinde etkili olan birçok şahsiyet vardır. Fakat bunların içinde üç tanesi vardır ki onların ayrı bir yeri vardır. Bunlar onun sosyal şahsiyetinin teşekkülünde doğrudan etkili olmuşlardır. Bunlardan biri eski Fevziye Rüşdiyesi’ndeki yazı hocası olan Hattât Kadrî Efendi, diğeri arkadaşı Mehmed Hâlid, sonuncusu da Eczâcî Şinâsî’dir.

Dârulfünûn’a girdikten sonra bile Rüşdiye’den hocası olan Hattat Kadri Efendi ile olan ilişkisini devam ettirmiş ve yıllarca Cuma günleri, onun evine giderek güzel yazı dersleri almıştır. Bu hususu şöyle ifade eder:

Bu tahsil yıllarca sürdü. Kadri hoca bu yoldan bana bütün Türklük âleminin zevk ve asâlet kapılarını açmış bulunuyordu. İki kere iki dört eder gibi görüyordum ki, kültürü çok kuvvetli, mazisi çok büyük bir millet vardır. Bu millet kâinat karşısında duymuş, düşünmüş, sülüs, nesih, talik, rika yazıları, teclitler, tezhipler, yağlıklar, çiniciler şeklinde aksülamellerini vermişti. Bu elifler, lamalar, bu ayınlar, mimler hususi ve derin hayata ve orijinal bir telakkiye malik olan insanlarındı. Hiçbir hat ve tezhip eseri, Türklerinki kadar güzel değildi⁴⁴.

Yıllarca bıkip usanmadan hocasından hat dersleri almaya devam eden Baltacıoğlu, büyük hattât Râkım gibi olmak istiyordu. Bunun için Râkım’ın Fatih Camii civarındaki Nakşîdil Sultan Türbesi üzerindeki yazılarını, Tophane Nusretiye Camii’ndeki yazılarını tetkik etmeye başladı. Sonunda ise etrafının dikkatini çekmeye başlamıştır. O kadar ki İslam ve Türk yazılarının her türlüsünü yazar hale gelmiş bir hattat olmuştur. Kûfî yazısı ile yazdığı ‘Yâ Rabbe’l-âlemîn’, celî sülüs ile ‘Allah’, ‘Muhammed’, yine celî sülüs ile ‘er-Rizku alâ’llah’ yazıları ile meşhur olmaya başlamıştır.

Yine Dârulfünûn’da Mehmed Hâlid adında, karakterleri birbirine çok benzeyen ve tabiata bakış, estetik konularında tamamen aynı fikirlere sahip olduğu biriyle arkadaş olmuştur. İki de güzelliği en yüksek değer olarak alıyor, sanat eserinde en yüksek hayrı, mutlak’ı buluyordu. Cumaları hariç, her gün İstanbul’u, daha doğrusu sanat

⁴⁴ Tozlu, a.g.e., s. 6.

İstanbul'unu keşfe çıkıyorlardı. Bunları kopya ederek zengin bir koleksiyon sahibi oldular. Ama bu koleksiyonlar, Cihangir'de çıkan bir yangında yanmıştır. Daha sonra bu fedakâr arkadaşı vereme tutulup vefat etmiştir⁴⁵.

Bu dönemde gerek fikrî ve gerekse ahlâki teşekkülünde en derin izler bırakan şahıs Eczacı Şinasi olmuştur. Şinasi ona özellikle iki açıdan tesir etmiştir. Birincisi dindir ki Şinasi, Allah hakkında onun zihninde şüpheler uyandırır ve ardından Baltacıoğlu bir din buhranı yaşar. Diğeri de dildir. Şinasi öztürkçeci idi ve onun sayesinde öztürkçe sevgisini içten içe duymaya başlar ve gittikçe ona saygısı artar. O kadar ki bundan sonra öztürkçe konuşup yazmaya başlamıştır. Bu durumdan şöyle bahseder: *Dil hazinesini annemden, dil mantığını Şinasi'den almıştım*⁴⁶.

1.1.3 Hocalık Hayatı

Baltacıoğlu, ilk hocalık hayatına, gayr-i resmî olarak ikinci meşrutiyet'ten 3—4 yıl önce fahrî olarak başlar. Beyoğlu Firuzağa'da bulunan, Sirkeli Mescid'deki özel bir vakıf mektebinin Hat hocalığını yapar. Resmî olarak ilk hocalığı ise 1908'de Çarşamba'da açılan Darülmuallimîn-i İbtidâiyye'ye hat hocası olarak girmesiyle başlar. Bu okulun öğretim metodunu ve eğitimini beğenmez ve kafasında reform yapmak arzusu doğar. Bu sıralarda okula Satı Bey müdür olarak atanır. Satı Bey de reformcu biridir. Bu noktada Baltacıoğlu ile yolları kesişir. Satı Bey önce öğretmenlikle alakası olmayanları okuldan uzaklaştırır. Yoluna devam edeceği birkaç öğretmen arasında Baltacıoğlu da vardır. Bir süre sonra 1910'da Satı Bey'in tavsiyesi ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin tasvibiyle, Bakanlıkça, Avrupa ülkelerinde pedagoji ve elişleri konularında incelemelerde bulunmak üzere görevlendirilir. Ardından başta Fransa olmak üzere İngiltere, Belçika, İsviçre ve son olarak Almanya'da araştırmalarda bulunur⁴⁷.

⁴⁵ Aytaç, a.g.m., s. 174.

⁴⁶ Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, 1939, S.180, s. 117.

⁴⁷ Tozlu, a.g.e., s. 7.

1911'de İtalyanların Trablusgarb'ı işgal ettikleri esnada Türkiye'ye döner. İstanbul'a gelir gelmez hemen Darülmualimîn hocası Satı Bey'i ziyaret eder. Müdür Mustafa Satı Bey, Baltacıoğlu'na üzerindeki Hat derslerini muhafaza etmesi yanında, Darülmualimîn'deki elîşî derslerine ve Tatbikat Mektebi'ndeki tatbikat derslerine de nezaret etmesini ister⁴⁸.

Bundan sonra hayatının her anını hoca olarak sürdürür ve neredeyse eğitimin her kademesinde görev alır. Memuriyet hayatı da hep böyle geçer. Baltacıoğlu, hocalığı alelade sığıntı bir meslek olarak anlayanlardan değildir. Darülmualimîn'de ve bütün hocalık yaptığı okullarda, inandığı hususları yaymak ve benimsetmek için, durmadan dinlenmeden, aralıksız bir şekilde çalışan ve bu ideale inanan bir insandır. Bu konuda şunları söyler:

Kim ne zaman beni Darülmualimîn'de arasa bulabilirdi. Bütün gün ve gece bu ufak binada ne yapıyordum? Tek iş: Talebemle, gençlikle temas etmek... O zaman realite fikrimiz bugünkü gibi bugünkü kadar aydınlık, açık ve kati değildi. Fakat bir değer hükmü vardı ki benim vicdanımda her şeyin üstündeydi: Yaşamak, ideal için yaşamak. İşte bütün hayatımda bütün talebeme aşıladığım fikir, kuvvet budur⁴⁹.

1933 Ağustosunda İstanbul Dârülfünûn'u ilga edilip, yerine İstanbul Üniversitesi kurulunca, yeni kadro kanunuyla birçok öğretim üyesinin ve bu arada Baltacıoğlu'nun da üniversitedeki görevine son verildi. O ise bu arada boş durmayarak 1933–1942 yılları arasında, hayatını Yeni Adam dergisini çıkararak kazandı. 1942 yılında Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, büyük bir kadirbilirlik göstererek, eski maaşıyla eski kürsüsünü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde verdi. Böylece Baltacıoğlu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Pedagoji Kürsüsü'nün ilköğretim üyeliğini yaptı. Burada Pedagoji, Terbiye Tarihi ve Usul-i Tedris derslerini okuttu.

Hocalığı kendine hayat felsefesi haline getiren Baltacıoğlu, 1942'ye kadar hocalık hayatını sürdürür. 1942–1950 yılları arasında iki dönem ard arda milletvekilliği yapar. 1950 yılında emekli olur. 1950'den sonra ise bir yandan Yeni Adam dergisini

⁴⁸ Tozlu, a.g.e., s. 7.

⁴⁹ Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, 1939, S. 255, s. 18.

çıkartırken, bir yandan da çeşitli konularda eserler yazarak, konferanslar vererek yayım ve çalışma hayatını sürdürür. Baltacıoğlu, 1.4.1978’de Ankara’da ölür.

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu, hayatını Türk ilim, kültür ve sanatına adamıştır. Hat sanatında yeni bir buluş yapmış; bu yazıya ‘alev yazısı’ adını vermiştir. Aynı zamanda Türk tiyatrosunun gelişmesini sağlamış, ilim ve kültür hayatının her safhasına ait kıymetli eserler ortaya koymuştur. Faydalı olduğuna inandığı her konuya ayırım yapmaksızın el atmıştır. Bu sebepten, farklı çevrelerden tenkitler de almıştır⁵⁰.

Her yönüyle yenilikçi ve mücadeleci bir karaktere sahip olan Baltacıoğlu, ömrünün sonuna kadar bu özelliğini sürdürmüştür. Girdiği her işi sonuçlandıran, farklı tarafları görebilme ve duyabilme yeteneğine sahip, sanatçı ve eğitimci kişiliğini ön planda tutan bir kimse olmuştur.

1.2 FAALİYETLERİ

1.2.1 Memuriyet Hayatı

Yaşadığı zaman müddeti içinde neredeyse hiç boş durmayan Baltacıoğlu, hem çokça düşünmüş, fikir üretmiş hem de bu ürettiklerini uygulama fırsatını bulmuştur. Yerine getirdiği görevlere baktığımızda bunu açık bir şekilde görürüz. Çalışma alanı daha çok maarifle ilgili olan Baltacıoğlu, Türk Maarif hayatında bizzat aktif rol almıştır. Bundan dolayı onun bir diğer adı da ‘Terbiyeci İsmail Hakkı’ olmuştur. Özellikle Sosyoloji ve Pedagoji konularında ilk çalışmalar ona aittir. Türkiye’de ilk Pedagoji kürsüsünü o kurmuş ve bir süre başkanlığını da yürütmüştür.

Faaliyetlerinin veya çalışmalarının en değerlisi hiç kuşkusuz Yeni Adam dergisidir. 1 Ocak 1934’te başlayan, 45 yıl yayınıni aksatmadan sürdüren Yeni Adam, 1978’e kadar yani Baltacıoğlu ölünceye kadar 920 sayı çıkmıştır. Eğitimden siyasete, dinden edebiyata ve sanattan kültüre her konuya değinen bir dergi olan Yeni Adam,

⁵⁰ Hamit Er, *İstanbul Dârulfünûnu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, İstanbul 1993, s. 162.

alanında en uzun ömürlü olan dergilerden biridir. Yine 1956–1957 yılları arasında ‘Din Yolu’ adında bir dergi daha çıkaran Baltacıoğlu’nun, bu derginin ilk yedi sayısında çalışmaları vardır. Daha sonra bu dergiyi başkaları çıkarmaya devam etmiştir.

Daha Dârulfünûn’da talebe iken kâtiplik göreviyle çalışma hayatına atılan Baltacıoğlu, ardından Maarif Nezareti Mektubî Kalemî’ne geçti⁵¹. Tahsilini tamamladıktan sonra 1909 yılına kadar çeşitli memuriyetlerde bulundu. Memuriyeti, kısıtlayıcı ve özgürlüğü sınırlayıcı bulması nedeniyle bıraktı. Çeşitli okullarda eliş, resim, yazı öğretmenlikleri yaptıktan sonra Pedagoji ve Elishleri öğretimi alanında incelemeler yapmak üzere Avrupa’ya gönderildi. 1919 yılında hocalığına atandığı Dârulfünûn’da Edebiyat Fakültesi Reislîği ve Eminlik (Dekanlık ve Rektörlük) görevlerinde bulunduktan sonra, 1933 yılında yapılan üniversite reformu sebebiyle üniversite hayatı sona erdi. 1941 yılına kadar hiçbir memuriyet veya hocalık görevi alamadı. 1941 yılından itibaren DTCF’de Eğitim Tarihi ve Öğretim Yöntemleri dersleri verdi. 1942–1957 yılları arasında Türk Dil Kurumu Terim Kolu Başkanlığı görevini yürüttü.

Bize göre Baltacıoğlu’nun bulunduğu görevlerin çeşitliliği ve çokluğu bir geçiş devrinin yansıması olarak görülmelidir. Bu geçiş süreci hem Türk milleti hem de onun için bir hayli sancılı olmuştur. Bu durum onun eserlerinde sık sık kendini göstermiştir.

Baltacıoğlu’nun bulunduğu görevleri kronolojik olarak ekler kısmında sunacağız. (Bakınız, Ek–7, s. 178–179)

1.2.2 Yazarlık Hayatı

Baltacıoğlu’nun yazarlığı, 1903 yılında İkdâm gazetesindeki yazılarıyla başlamıştır. Yazı yayımlatmak dışında yayıncılık faaliyetlerine katılımı ise Dergâh dergisinin kurucuları arasında yer almasıyla başlamıştır. 1923 yılında Dergâh dergisinin kapanmasından sonra 1934 yılına kadar yayıncılıkla ilgilenmemiş, gazete ve dergilere

⁵¹ Aytaç, a.g.m., s. 175.

yazılarını sunmakla yetinmiştir. Akşam, Milliyet gibi gazetelerde ve Türk Yurdu, Milli Mecmua gibi dergilerde de sık sık yazıları yayımlanmıştır. Dârulfünûn'dan çıkartılmasından sonra ölümüne kadar devam edeceği Yeni Adam adlı haftalık dergiyi çıkarmaya başlamıştır. Baltacıoğlu bu dergiyi, ailesini geçindirmek için çıkardığını değişik vesilelerle belirtmiştir. Ancak, Kaçmazoğlu, Baltacıoğlu'nun Yeni adam'ı çıkarma nedeninin kadro dışı bırakılan kendisinin Cumhuriyet devrimlerine ve ilkelerine bağlılığını net bir şekilde anlatma kaygısı, hatta devrimlerin yorumunu yapmak ve ideologluğunu üstlenmek olduğunu vurgulamaktadır⁵².

1.2.3 Üye Olduğu Bilim ve Kültür cemiyetleri

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi durmak nedir bilmeyen Baltacıoğlu, millî olduğu kadar uluslar arası cemiyetlere de üyedir. Ve bu cemiyetlerde aktif görevler almıştır. Bu yönüyle o aynı zamanda bir arkadaşının deyimiyle, zamanın önünde düşünen ve yürüyen adamdır⁵³. Çağdaş dünyanın kaydettiği düzeyi anlama gayreti ve çabası içinde olduğundan, bir ayağı daima uluslar arası çalışmalarda olmuştur. Yurtdışındaki birçok konferans ve sempozyumda Türkiye'yi tek başına temsil etmiştir.

Baltacıoğlu'nun üye olduğu belli başlı dernekler şunlardır:

1-Association Jean Jacques Rousseau⁵⁴ adlı cemiyetin kurucu üyesidir.

2-Uluslar arası Sosyoloji Cemiyeti'nin üyesidir.

3-Türk Sosyoloji Cemiyeti'nin fahrî başkanıdır.

4-Türk Dil Kurumu'nun sadık ve çalışkan bir üyesidir.

Bütün bunları göz önüne aldığımızda onun son derece gayretli ve aktif bir ilim adamı olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda onun faaliyetleri hem Türk Milli Eğitim

⁵² Bayram Kaçmazoğlu, "Bir Halk Adamı Olarak Aydının Portresi: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", *Doğu-Batı*, S.16, 2001, s. 204.

⁵³ M. Rauf İnan, "Zamanın Önünde Düşünen ve Yürüyen Adam", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 14

⁵⁴ Merkezi Paris'te bulunan bir cemiyettir.

sistemine, hem Türk siyasi hayatına hem de Türk düşünce hayatına yeni ufuklar açmıştır.

1.3 ESERLERİ

Pedagoji, Felsefe, Sosyoloji, İlahiyat, Sanat alanlarındaki fikrî eserlerin yanı sıra roman, sahne eserleri gibi edebi eserleri de kapsayacak şekilde geniş bir yelpazede yazılar yazan Baltacıoğlu'nun 133 kitabı ve 1911 makalesi yayımlanmıştır. Gerek okul öncesi gerekse okula gittiği dönemde aldığı farklı etkiler, yayıncılığındaki bu üretkenliğin en büyük göstergeleri olmuştur⁵⁵.

Baltacıoğlu, neredeyse yaşadığı her yıla bir eser sığdıracak kadar üretken bir yazardır. Buna muhtelif dergi ve gazetelerde yazmış olduğu makaleler de dâhil değildir⁵⁶. Baltacıoğlu'nun eserlerinin listesini burada vermemiz, tezimizin akışını sekteye uğratacağı için onun ulaşabildiğimiz eserlerini çalışmamızın ekler kısmında sekiz başlık halinde vermeyi uygun gördük.(Bakınız, Ek-8, s. 178-185)

⁵⁵ Vural Göral, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, V: Muhafazakârlık*, Edit: Ahmet Çiğdem, İstanbul 2003, s. 608.

⁵⁶ Değişik dergi ve gazetelerde yayınlanan makalelerin ayrıntılı dökümünü görmek isteyen araştırmacılar Necmettin Tozlu tarafından hazırlanan *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*, (MEB Yayınları, İstanbul 1989) adlı kitabına müracaat edebilirler.

İKİNCİ BÖLÜM

II. MEÂLİN DOĞDUĞU ORTAM

2.1 KÜLTÜREL VE SİYASAL ARKAPLANI

Bir çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için onu çerçeveleyen şartları doğru bir şekilde tahlil etmek gerekmektedir. Biz de bu düşünceden hareketle Baltacıoğlu'nun bu meâli hazırlamasına etki eden faktörleri irdelemeye çalışacağız.

Cumhuriyetin kurulmasından itibaren siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda hızlı bir değişime başlanılmıştı. Hayatın her alanına yönelik inkılâplar uygulama sahasına koyuluyordu. Dînî hayatı derinden etkileyecek inkılâplar da düşünülmekteydi, fakat kimse bu dînî inkılâplarla ilgili olan ağır sorumluluğu üzerine alacak cesareti gösteremiyordu. O zamanlar, Dârülfünun İlahiyat Fakültesinde hoca olarak bulunan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu dinî ıslahat hakkında bir rapor yazdı ve bu rapor 18 Haziran 1928 tarihinde görüşülmek üzere İstanbul Dârülfünûn'u İlahiyat Fakültesi müderrisler meclisine sunuldu⁵⁷. Ancak müzakeresi mümkün olmadı. Ardından lâyiha metni ertesi gün gazete manşetlerine taşındı ve büyük tartışmalara yol açtı⁵⁸.

Lâyihanın yayımlanmasından yaklaşık bir ay kadar önce Millî Mecmua dergisi bir anket açarak memleketin belli başlı dînî ve felsefî eserler yazar muharrirlerine müracaatla, din ıslahatı hakkındaki fikirlerini öğrenmek istemiş, bunlar arasında ilk

⁵⁷ Bu sırada İlahiyat Fakültesinde müderris olarak şu zatlar bulunmaktaydı: Köprülüzade Mehmet Fuat, Terbiyeci İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu), Ruhیاتçı Mustafa Şekip, İzmirli İsmail Hakkı, Halil Halit, Halil Nîmetullah, Mehmet Ali Aynî, Şerafeddin Yaltkaya, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya.

⁵⁸ Vakîf gazetesinin 19 Haziran 1928 ve Son Posta gazetesinin 21 Haziran 1928 tarihli nüshalarında mevcuttur.

olarak da terbiye müderrisi İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun beyanatını 110 sayılı nüshasıyla neşretmiştir. Bahsi geçen beyanatın⁵⁹ bir kısmının özeti şöyledir:

— *İslam dininin tekâmül ve inkılâp kabiliyeti var mıdır, yok mudur?*

— *İslam dininin tekâmül ve inkılâp kabiliyeti var mıdır, yok mudur biçimindeki soru aksi bir sorudur. “İslam kavimlerinin tekâmül ve inkılâp kabiliyeti var mıdır, yok mudur?” diye sorabilirsiniz. Çünkü kavimler haricinde din diye mücerred-i maddî ve gayr-i şahsî bir şey niyet yoktur. İslam dininin tekâmül ve inkılâp kabiliyeti İslam kavimlerinin tekâmül ve inkılâp kabiliyetine bağlıdır. Bir din birlikte yaşadığı ilim, ahlâk, hukuk, sanat ve medeniyet şekli haricinde kalamaz. Dinin mukadderatı bütün diğer ictimai müesseselerin mukadderatına bağlıdır. Türkler bir inkılâp yapmışlardır. Müslümanlık da Türklerle birlikte bir inkılâp yapacaktır.*

— *Müslümanlıkta inkılâp esasları ne olabilir?*

— *İbadetin şeklinde, dilinde, sanatında ve felsefesinde yapılabilir. İbadet münhasıran Türk diliyle ve Türk edebiyatıyla yapılmalıdır. Hem hutbe, hem namaz, hem de dualar Türkçe ve Türkler için olmalıdır. Müslümanların kitabı olan Kur’ân-ı Kerîm’in mutlak ve beşeri hüviyetini bize öğretecek olan tam bir felsefeye ihtiyaç vardır... Hülasa İslâm dinini Türkleştirmek lâzımdır...*⁶⁰

Bu anketin yayımlanmasından kısa bir süre sonra yukarıda bahsettiğimiz ‘Dînî Hayatın Esasları Hakkında Layiha’ ismini taşıyan rapor ortaya çıkmıştır. Bu rapor aynı zamanda Baltacıoğlu imzasını taşımaktadır.

Söz konusu metnin konumuzla ilgili kısımlarını şöyle özetleyebiliriz:

Layihanın ilk üç maddesinde ıslahatın gerekçeleri sıralanırken, dördüncü maddesinde ise ıslahatın yapılacağı konular tek tek şöyle sıralanmıştır.

⁵⁹ Bu beyanat 15 Mayıs 1928 tarihli Milli Mecmua dergisinin 110 numaralı sayısında “Türk İnkılâbı Karşısında Müslümanlık” başlığıyla yayımlanmıştır.

⁶⁰ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1943, C.V, s. 1642–1644.

Evvela ibadetin şeklinde: Mabetlerimiz temiz, muntazam, kabil-i ziyaret ve kabil-i iskân bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tervic edilmelidir. Bu, dînî ıslahatın ibadete ait olan sıhhî şartıdır.

Saniyen ibadetin dilinde: İbadetin lisanı Türkçe olmalıdır. Âyetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kabul ve isti'mal edilmelidir. Bunlar yalnız hafızanın sermayesi olarak değil, mektub ve muharrer olarak dahi isti'mal edilebilmelidir ve mabetlerde bu esasta teşkilat yapılmalıdır.

Salisen ibadetin sıfatında: İbadetlerin son derece bedî, müheyyic, derûni bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde tegannîye müstaid müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. Ayrıca mabetlerde musiki aletlerinin kabulü dahi lazım gelir. Mabetlerde ilahi mahiyetinde asrî ve enstrümantal musikiye kat'î ihtiyaç vardır.

Rabian ibadetin fikriyatında: Hutbelerin matbu şekilleri kâfi değildir. Hitabet kıraatten ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan mahiyet, doğrudan doğruya ilmî, yahut iktisadi fikirler değil, doğrudan doğruya dînî olan kıymetler ve muâkalelerdir. Bunu verebilecek olan insanlar, hitabete muktedir din feylesoflarıdır. Bu mertebede hatiplerimiz, İlahiyat Fakültesi vasıtasıyla kâfi miktarda yetişinceye kadar hariçte mevcut olan din mütefekkirlerinden ve din feylesoflarından istifade etmek lazımdır. Bunlar haricinde yapılacak hizmet, din edebiyatının ve din felsefesinin tesisidir.

Layihanın sonunda ise ayinlerin sıhhîleşmesi, Türkçeleşmesi, bedîleşmesi ve felsefîleşmesi hususundaki konuların değişik vasıta ve yollarla uygulanacağı, bunların Türk inkılâbı açısından vazgeçilmez olduğu vurgulanmıştır⁶¹.

Baltacıoğlu'nun hayatı hakkında araştırmalar yapan ve bunu yayımlayan Haldun Özen, bu anketin ve raporun ortaya çıkış sürecini Baltacıoğlu'nun dilinden bize şöyle aktarmaktadır:

⁶¹ Ergin, a.g.e., s. 1639–1641.

Yıl 1928. (Dârulfünûn Eminliğinden) Üniversite rektörlüğünden istifa ederek ayrılmıştım. Edebiyat, İlahiyat Fakültelerindeki derslerimi veriyorum. Bir yandan da dergilere yazı yazıyorum. O günlerde Mesih Bey adındaki bir arkadaşımız Millî Mecmua adında bir dergi çıkarıyor. Babıâli Caddesinde idarehanesi var, zaman zaman orada toplanıyoruz. Günüün birinde Mesih Bey derginin kalkınması, satışının artması için ne yapmalıyız konusunu ortaya attı. Herkes düşündüğünü söylüyordu. Ben de söyledim.

— Dînî reforma meselesini ortaya atmalıyız, dedim. Mesih Bey sordu:

—Niçin dînî reforma üzerinde duruyorsunuz?

—Şunun için, Gazi Türkiye'nin muhtaç olduğu siyasi reformayı yaptı. Bu güne kadar dînî reforma üzerinde kimse durmadı. Oysaki dînî reforma olmadıkça millî reforma eksik kalır. Mecmua bu işi ele alırsa yurda hizmet etmiş olur.

Bu açıklamadan sonra arkadaşlar teklifimi yerinde buldular. Mesih Bey şunu dedi:

—Peki, ama mecmua ile bu işi nasıl yapacağız?

— Dînî reforma üzerine bir anket açmalıyız. Memleket aydınlarının anket sorularına verecekleri cevapları mecmuada basmalıyız. Mesih Bey yine sordu:

—Ankette ne gibi din meselelerine temas edilecek? Ne düşünüyorsunuz?

—Ben düşündüklerimi soru olarak yazacağım. Bu soruların karşılıklarını da vereceğim. Böylece ilk anketi vereceğim. Siz de bu örneğe göre ankete devam edersiniz. Şimdilik bu raporda önerdiğim reforma konularından hatırımda kalanları yazıyorum. Minarelere hoparlör konulması, ezanın Türkçe okunması, camilerdeki secde yerlerinin yükseltilmesi, Kur'ân'ın ana dile çevrilmesi, Kur'ân'ın felsefesinin yapılması.

Mesih Bey bu işte çok anlayış gösterdi. Dediklerimi yaptı. Benim anketi de benimkilerden sonrakileri de bastı.

Aradan az bir zaman geçmişti. İlahiyat Fakültesinde toplantı vardı. Oraya gitmiştim. Fakülte başkanı henüz seçilmemişti. Başkanlık işini vekil olarak Edebiyat Fakültesi başkanı olan Fuat Köprülü görüyordu. O günlerde Ankarada'ki temaslarını yapıp İstanbul'a dönmüş bulunuyordu. İlahiyat profesörleri fakültenin kapatılması ihtimalini düşünerek üzüliyorlardı. Bu durumu gören Köprülü şu sözleri söyledi:

—Siz bu fakültenin yaşamasını istiyorsanız, dînî reforma hakkında rapor hazırlayın. Hükümet sizden bunu bekliyor, dedi.

Bu sözler beni sevindirdi. Zamanında anketi açmışız diye düşündüm. Raporu hazırlayıp fakülteye verdim⁶².

Osman Ergin ise bu konu hakkında biraz daha net bilgi vermektedir. O zamanlar Dârulfünûn İlahiyat Fakültesi müderrislerinden olan Şerafeddin Yaltkaya'nın ağzından, olayın siyasi boyutunu şu şekilde ifade etmektedir:

—Terbiye müderrisi İsmayıl Hakkı, müderrisler toplantısında birkaç kere Atatürk bizden bir şeyler bekliyor hatta istiyor diyor ve beklenen şeyi de kısmen anlatıyordu. Bunları son bir defa daha bahis mevzuu ettiği zaman,

—Pekâlâ! Önce bir komisyon bu meseleleri bir halinde tespit etsin de onun üzerinde konuşalım denildi. Birkaç gün sonra yine toplandığımız zaman elimize hazırlanmış olan raporun birer sureti verildi. Münderecatına muttali olunca bilhassa namazın şeklinin değiştirilmek istendiğini gördüm. Hâlbuki peygamberimiz, namazı benden gördüğünüz gibi kılınız buyurduğu için kavî ve fi'l-î peygamberîye aykırı düşen bir mazbatanın altına imza koyamazdım. Müderrisler toplantısında bu mesele çetin münakaşaları mucip oldu. Çokluk kabul tarafında idi. Bununla beraber o toplantıda bir karar verilmeden dağıldık, mesele aynı zamanda matbuata da aksetmişti. Gazeteler bunu merakla takip ediyorlar ve mütemadiyen soruşturuyorlardı. Fakat

⁶² Haldun Özen, “Baltacıoğlu'nun ‘Hayatım’ Adlı Tefrikası Hakkında Ek Bilgiler”, *Kebikeç Dergisi*, 2000, S.9, s. 11.

*müspet ve doyurucu bir cevap alamıyorlardı. O sırada gazetenin birisi mazbata müsveddesini neşredince artık inkâra da mecal ve mahal kalmadı*⁶³.

Mahmut Yurter'in, Kur'ân tercümeleri hakkında kendisiyle yapmış olduğu bir röportajda yönelttiği sorulara ilginç cevaplar veren Baltacioğlu'nun sözlerini, hiç değiştirmeden buraya alıyoruz. Bu cevaplar bize konunun arkaplanını anlama noktasında yardımcı olacaktır:

Yurter- *Dil işinde, Türk dilinin özleşmesinden de önemli kültür problemleri olduğunu düşünüyor musunuz?*

Baltacioğlu- *Elbet! Biri Kur'ân işi, öteki Arap geleneklerinden kurtulma işi.*

Yurter- *Kur'ân işinden kastınız nedir?*

Baltacioğlu- *Kur'ân'ın öztürkçeye, yani din kitabımızın Türk ulusunun anadiline çevrilmesi işi! Bu iş görülmedikçe Türk dil devrimi bütünlenemez değil, olmaz. Luther'in Almanca'ya yaptığı iyiliğin büyüklüğünü düşünün bir kere! Türk halkı Tanrı buyruğunu ana diliyle okumalıdır. Asıl dil devrimi o zaman olacaktır işte.*

Yurter- *Peki ama Türkçede Kur'ân tercümeleri yok mudur?*

Baltacioğlu- *Vardır, vardır ama çoğu yanlışır. Çok eskiden yapılmış Kur'ân çevirmeleri de basılı değildir, yazmadır. Sonra bunların dili kolay kolay anlaşılamayacak kadar eski bir dildir.*

Yurter- *Kur'ân çevirmelerini yapanların çoğu yıllarca medrese tahsili görmüş olan ulemadır. Nasıl olur da bu adamlar Kur'ân'ı yanlış olarak çeviriyorlar?*

Baltacioğlu- *Yıllarca medrese tahsili görmek neye yarar, insanda bilim kafası olmadıktan ve bilimli araştırmalara gücü yetmedikten sonra? Zaten medresenin yıkılmasına sebep olan da bu bilim kafası dediğimiz nesnenin medreselilerde bulunmaması değil midir?*⁶⁴

⁶³ Ergin, a.g.e., s. 1644–1645.

⁶⁴ Mahmut Yurter, “Yine Kur'ân Tercümeleri”, *Yeni Adam*, 1951, S.713, s. 1.

Dilin sadeleşmesi ve öztürkçe ifadelerin yaygınlaşması için bir dil devrimi davası güden Baltacıoğlu, bu davanın başarıya ulaşması için üç tane çözüm yolu göstermiştir. Bunlardan birincisi ona göre din kitabı olan Kur'ân'ı Türkçeye, herkesin anlayabileceği anadile çevirmektir. Bu işin tarih boyunca bir türlü yapılamadığını ifade eden Baltacıoğlu, ancak bunun niçin yapılamadığı konusuna ise herhangi bir açıklama getirmemiştir. Dil devrimi için gösterdiği ikinci çözüm yolu bir Türkçe sözlük yapmak, son olarak da okullarda çocuklara okutulan kitapların doğru Türkçe ile yazılmasını sağlamaktır⁶⁵.

Şefik İbrahim İşçil ise bu tercümenin arkaplanı konusunda kültürel ve siyasi bir gerekçe olduğunu vurgulayarak şu yorumu yapmıştır;

*...Benim sandığıma göre, sayın Prof. Baltacıoğlu Kur'ân'ı öztürkçeye modaya uymak için veya softa zihniyetiyle çevirmemiştir. O, bu kutsal işi, dil birliğiyle ulus birliğini sağlamak isteyen yüce Atatürk yolunda yürümek için başarmıştır. Ne mutlu ona!*⁶⁶

50'li yıllarda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan ve tercümenin hazırlanış serüvenine bizzat şahit olan Neşet Çağatay, Baltacıoğlu'nun İlahiyat Fakültesi'ne sık sık gelip hocası Yusuf Ziya Yörükân ile bu konularda çokça konuştuğunu belirtmektedir. Bu konuşmalarda, Baltacıoğlu'nun her ulusun kendine özgü din anlayışı ve onu benimseyişi olduğunu, Kur'ân'ı da bu anlayış içerisinde anlayıp yorumlamak gerektiğini, aynı zamanda ibadetin de olabildiğince Türkçe olması gerektiğini ifade ettiğini söylemektedir⁶⁷.

Devrin siyasi şartlarını iyice dikkate alan ve ona göre hareket tarzını belirleyen Baltacıoğlu, uzun yıllar Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesini savunan yazılar yazmıştır. Bu düşüncesinin faaliyet sahasına geçebilmesi için uygun zaman ve zemini beklemiş ancak bu bekleyişi fazla uzun sürmemiştir. Bu süreci yakından bilenlerden biri olan Sabri Kolçak bize şunları söylemektedir;

⁶⁵ Baltacıoğlu, "Dil Davası Nedir?", *Yeni Adam*, 1958, S.763, s. 2.

⁶⁶ Şefik İbrahim İşçil, "Kur'ân Tercümeleri Dolayısıyla", *Yeni Adam*, 1958, S.764, s. 4.

⁶⁷ Neşet Çağatay, "Baltacıoğlu'nu da Yitirdik", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 29.

Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesi tezini Baltacıoğlu daha 1953 yıllarında savunmaya başlamıştı. Aynı zamanda 12 yıl kadar çalışarak Kur'ân'ı öz Türkçeye çevirmişti. Bu alandaki etkisi daha da geniş oldu. Bu etkinin yaygınlaşmasında kendisine hocalık ettiği Cemal Gürsel'in hizmeti de büyük oldu. Çünkü devlet başkanı olduğu sırada Kur'ân'ın öztürkçeye çevrilmesi dileğini Diyanet İşleri Başkanlığına bildirdi. Ve bu dileği gerçekleşti⁶⁸.

Dönemin güçlü seslerinden biri olan ve İslamcı kesimin yayın hayatındaki temsilcisi konumunda olan Sebilürreşad dergisinde çıkan isimsiz bir yazıda Baltacıoğlu'nun Kur'ân'ı tercüme çalışmasının arkaplanında yatan asıl düşünce özetle şu şekilde anlatılır;

Başta eski Maarif vekili Hasan Âli Yücel olmak üzere birçok kişi dinde reform düşüncesine sahipti. Reformcuların asıl maksatları ise Kur'ân'ı, lisan-ı Arap üzere olan kelâmullahı kaldırıp onun yerine Türkçe bir Kur'ân ikame etmektir. İşte bu iş için de Baltacıoğlu'nun Kur'ân tercümesi en iyi örnek çalışmaydı. Hatta Baltacıoğlu yaptığı bu tercümeyle sadece "Kur'ân" adını koyarak bir nevi bu düşüncelere destek de çıkıyordu. Bundan dolayı İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı zamanında Çankaya'da sık sık toplantılar oluyor önemli kararlar alınıyordu. Bu kararlardan biri de bu maksatla Diyanet Riyaseti'ne Şerafeddin Yaltkaya'nın getirilmesidir. Masonlar arasında yüksek bir dereceye sahip olan Adnan Adıvar, Maarif vekili Hasan Âli Yücel ve Şerafeddin Yaltkaya'nın bu işi başaracaklarına dair düşünceleri tamdı. Bir zamanlar İnönü büsbütün kendini bu devrime vermişti. Şerafeddin Yaltkaya, Hasan Âli ile beraber Çankaya'da bu inkılâbın esaslarını hazırlıyorlardı. Namaz surelerini Yaltkaya kendi çetrefil lisanıyla tercüme ediyor, İnönü'ye takdim ediyordu. Bu iş biraz ilerledikten sonra Türkçe ezan mecburiyeti gibi namazların, ibadetlerin de Türkçe olması hakkında kanun çıkarılacaktı. Bu suretle dinde reformcular asıl hedeflerine ulaşacaklardı⁶⁹.

Fakat bir süre sonra Şerafeddin Yaltkaya vefat etti. Beklenmeyen bu sonuç İnönü ve Hasan Âli'yi sarstı. Diyanet İşleri Başkanlığı'na geçen Aksekili Ahmed

⁶⁸ Kolçak, İ.H.Baltacıoğlu, Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi, İzmir 1968, s. 22.

⁶⁹ "Kur'ân'la Oynuyorlar", Sebilürreşad, 1957, C.X, S. 250, s. 395.

Hamdi Efendi'yi İnönü bir gün Çankaya'ya davet etti. Bu husustaki karar ve azmini belirtti ve şunu ifade etti;

“—Herhalde bu devrim olacak, ibadetler Türkçe yapılacaktır.” dedi.

Meseleyi bilen Hamdi Efendi, Yaltkaya'nın bu hareketini eleştiriyor, onu dine ve Kur'ân'a karşı ihanetle itham ediyordu. Şimdi bu vazife ona yüklenince çok zor durumda kaldı. İşi idare etmek ve savsaklamak yoluna başvurdu;

“—Paşam, dedi, bu mesele mühimdir. Tatbik kabiliyetini tetkik etmek icab eder. İlmî cephesini tetkik için biraz müsaade buyurmanızı rica ederim.”

Bu cevaba İnönü'nün canı sıkılmıştı;

—Tetkik olunacak bir ciheti yok. Şerafeddin Efendi bunun caiz ve muvafık olduğunu kabul etmiş ve birçok sureleri de tercüme etmiştir. Sizin için yapacak uzun boylu bir şey yoktur. Onun hazırladığı esaslar dairesinde bu inkılâbın bir an evvel tahakkuku lazımdır.

Hamdi Efendi bin müşkülâtla Çankaya'dan ayrıldı ve istifa etmeyi düşündü. Bazı mebuslar kendisine direnmesini tavsiye ettiler. Daha sonra ise Hamdi Efendi'nin buna alet olamayacağı anlaşıncaya ileri gidemediler⁷⁰.

Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere Baltacıoğlu bu tercümeyi hazırlarken sadece normal bir tercüme yapmak düşüncesinde değildir. Bunun yanında gerçekleştirmek istediği siyasi ve kültürel birçok amaç bulunmaktadır. Mesela, dilin millîleşmesi diğer bir ifadeyle öztürkçe bir dil oluşturma, Türk milletini Arap kültürünün etkisi altından kurtarma ve yeni bir Türk dini veyahut millî bir din oluşturma gibi arzular bu tercümenin arka planında yatan niyetlerden bazılarıdır. Uzun yıllar zihnî ve psikolojik olarak bunun hazırlığını yapmış olan Baltacıoğlu, hayatının son demlerini bu işe ayırmış ve nihâyetinde bu işi sonuçlandırmıştır.

⁷⁰ Hasan Basri Çantay, “Kur'ân'a Karşı Suikasd”, *Sebilürreşad*, 1957, C.XI, S.252, s. 19.

2.2 ISMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU’NUN GÖRÜŞLERİ VE DEĞERLENDİRMESİ

2.2.1 Genel Görüşleri

Çok yönlü bir ilim ve aksiyon adamı olan Baltacıoğlu’nun eğitime, sanata, dile ve tiyatroya dair son derece önemli mütalaaları vardır. Bunun yanında onun dînî konulardaki malumatı yadsınamayacak derecede fazladır. Yazdığı eserlerde ve yaptığı çalışmalarda da bu durum bariz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Nitekim biz de, birçok açıdan değerlendirilebilecek olan Baltacıoğlu’nu, burada dînî görüşleri ve yorumları açısından değerlendireceğiz.

Baltacıoğlu’nun fikirlerinin oluşumunda Batı’dan J.J.Rousseau (ö.1778), Le Bon (ö.1931), Durkheim (ö.1917) ve Bergson’un (ö.1941), yerli olarak ise Satı Bey (ö.1968), Abdullah Cevdet (ö.1932), Ziya Gökalp (ö.1924), Prens Sabahaddin (ö.1948) gibi kimselerin tesirleri olmuştur⁷¹. Özellikle de Ziya Gökalp onu en çok etkileyen isimdir. Zaten kendisinin de Türk sosyolojisinde, Durkheim ekolünün Gökalp’ten sonra gelen önemli temsilcilerinden biri olduğu da göz önüne alınırsa onun nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Baltacıoğlu, Gökalp ile başlayan Mustafa Kemal ile resmîleşen “Türk toplumunu doğru tanıma ve Sosyoloji bilimini yeni devletin yardımcısı kılma arzusu”nu gerçekleştiren, Atatürk’ün ilke ve inkılâpları ile kalkınma ülküsüne heyecanla bağlanan bir ilim, fikir ve sanat adamıdır. Kendisi 1950’lerin önde gelen fikir adamları arasındadır. Döneme ve dönemin temel konularına ilişkin uygun fikirler üretmekte, bu fikirlerini Yeni Adam, Ulus, Türk Düşüncesi, Din Yolu gibi gazete ve dergilerde insanlarla paylaşmaktadır.

Medeniyet buhranının ve tartışmalarının en kesif yaşandığı dönemlerde yaşamış bulunan Baltacıoğlu, medeniyet değiştiren milletlerin özelliklerinden bahsederken, başka bir medeniyetten çıkıp Avrupa medeniyetine giren milletlerin dînî

⁷¹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 747–760.

yaşayış, ahlakî ve hukuki vicdan, zevk, felsefe, muaşeret ve yemek gibi kültürü oluşturan nesneleri muhafaza etmesi gerektiğini, bunların millete göre olduğunu, evrensel olamayacağını belirtmiştir⁷².

Laiklik ve din ilişkisi bağlamında yorumlar da getiren Baltacıoğlu, laikliğin veya laik kafanın din propagandası yapmayacağını söylediği gibi, aynı zihniyetin dinden bahsetmesini de suç saymaz. Kendisini de laik düşünceli bir adam olarak telakki eden Baltacıoğlu, din ile kültürün yani milliyetin,(ona göre kültür ve milliyet aynı şeydir) sıkı bir şekilde dayanışmasını savunur⁷³.

Hayatı boyunca almış olduğu görevleri, yayımladığı eserleri ve düşünce yapısı ile Türk siyasi hayatı içerisinde muhafazakârlık akımı içerisinde değerlendirilen ve bu akımın temel karakteristiklerini taşıyan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, muhafazakârlık düşüncesini yeni toplumda yaşama gücü kalmamış ölü değerlere, göreneklere bağlılık olarak tanımlamış ve bu anlamda da kendisini muhafazakâr görmemiştir⁷⁴.

Türk eğitim tarihindeki birçok yenilikte imzası bulunan Baltacıoğlu, maarifin meseleleriyle yakından ilgilenmiş ve bu meselelere çareler üretmeye çalışmıştır. Bir yazısında, memleketin en büyük yarasının maarif yarası olduğunu, bu yaranın adının yanlış olarak mektepsizlik konulduğunu, oysa asıl eksikliğin dinî, millî, ilmî terbiye veren mekteplerin yoksunluğu olduğunu ifade etmiştir⁷⁵.

Ona göre bir maarifin tam ve asıl olması, memleketin müdafaası için projeler yapan, tasavvurlarını yazan âlim ve mütefekkir kafalar yetiştirmesi ile değildir. Aynı zamanda bu maarifin kafaları faaliyet ve teşebbüse sevk edecek namus, izzet-i nefis ve aile, vatan, dil, millet, yücelik hislerini kazandırdığı gibi; cesaret, şecaat, tahammül, takip kuvvetlerini kazandırması da lazımdır. Bunun yanında maarifin yalnız okutup yazdırıcı değil, öğretici ve düşündürücü olması gerekir⁷⁶.

⁷² Baltacıoğlu, *Türk'e Doğru*, Ankara 1994, s. 27.

⁷³ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 180.

⁷⁴ Vural Göral, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, V:Muhafazakârlık*, Edit: Ahmet Çiğdem, İstanbul 2003, s. 609.

⁷⁵ Baltacıoğlu, "Hayatım", *Yeni Adam*, 1940, S.286. s. 18.

⁷⁶ Baltacıoğlu, *Terbiye ve İman*, sad. Abdurrahman Dodurgalı, İstanbul 1999, s. 5.

Onun görüşlerinin teşekkülünde yurtdışına yaptığı seyahatlerinin yanında Anadolu'ya yapmış olduğu gezilerin ve burada gördüklerinin, işittiklerinin payı da vardır. Bilhassa Osmanlı devletinin son bulmakta olduğu ve Cumhuriyetin temellerinin yükselmekte olduğu sıralarda gerçekleştirmiş olduğu bu geziler ona Anadolu'nun manzara-î umumiyesini verdiği gibi Anadolu insanının nasıl bir halet-i ruhiyeye sahip olduğunu da göstermiştir. İşte bu şartlar altında görüşleri kemikleşmeye başlayan Baltacıoğlu, 1919–1922 yılları arasında yazmış olduğu 'Kalbin Gözü' isimli eserinde derin ve samimi düşüncelerini kaleme dökmüştür. Bir ızdırabın ve ümidin tarihi olarak nitelediği bu eserde maneviyata dair, insana dair, dine, edebiyata ve sanata dair düşüncelerinden bazılarını anlatmıştır⁷⁷.

Bu eserin içinde geçen 'Hayatın ırmağı' başlığını verdiği bir makalesinde, Türklerin ve devletin nasıl yönetilmesi gerektiğine, devletin yönünün hangi taraf olmasına dair sayısız fikirlerin arz-ı endam ettiği bir esnada, istikametın hangi yönde olması gerektiğini gösteren güzel bir tespiti mevcuttur. Ona göre yapılmakta olan bütün tartışmalar sathîdir ve ruhtan yoksundur. Bu yoksunluğu ancak bir ırmak gibi sessiz ve derinden akıp giden vicdanın sesi, kendisi giderebilir. Bu minvalde istikbale ulaşmak için tutulması gereken yolu şöyle ifade eder:

*Yarınınızı, istikbalinizi görmek mi istiyorsunuz? Bunun için ilim sahasından, fikir arazisinden çıkınız; velilerin, peygamberlerin yolundan gidiniz, kalp kaşânesine, vicdan sarayına giriniz; bir dinleyiniz, tarihinizi, milletinizi bir dinleyiniz; bakın ne duyacaksınız? Akıllar, fikirler, münakaşalar, haberler, dedikodular altında, sessizce, sakince akan bir ırmak, hayatın, tarihin ırmağı! Bazen muazzam bir sel gibi taşar, coşar; onu dinleyiniz, onu içiniz, ona kanınız; zira yalnız odur sizi kandıracak, sizi istikbale sürükleyecek olan cereyan*⁷⁸.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, II. Meşrutiyet yıllarında doğrudan siyasetin içerisinde değildir. Ancak milliyetçiliğe, toplumculuğa, halkçılığa yaklaşımı ile İttihatçılar'a yakındır. Fikirleri, onların temel politikaları ile örtüşmektedir. 1928'lerde

⁷⁷ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Kalbin Gözü*, Kültür Basımevi, İstanbul 1942.

⁷⁸ Baltacıoğlu, *Kalbin Gözü*, s. 20.

yürütülen inkılâp hareketleri içerisinde bizzat rol almıştır. Özellikle ‘Din İnkılâbı’ gündeme gelince bu konuda onun da tartışılan bir raporu olmuştur⁷⁹. Bu rapor, ibadetin şeklinden, mabedlerin düzenlenmesinden, ibadet diline kadar birçok konuyu irdelemekte ve bazı çözümler sunmaktadır. Ancak bu çözümler çok tartışılmıştır⁸⁰. Çünkü bu rapor reformist fikirler taşımaktadır. Özellikle din hakkındaki görüşleri dönemin İslamcıları tarafından çok eleştirilmiştir.

Bir ölçüde devrimci görüşlere sahip olan Baltacıoğlu’nun devrimciliği yüzeysel ve sloganik değildir. Daha felsefî, daha gerçekçi ve daha uygulanabilir bir nitelik taşımaktadır. Bu konuda M. Rauf İnan şunları belirtmektedir:

*Onun devrimciliği, bulunduğu zamandan ileriki zamanlara atlamak, zamanı aşmak, zamanın önünde yer almak, geleceği görmek, geleceği yaşamak ve geleceği göstermek, gözler önüne sermek, herkesi geleceğe çağırmak anlamlarını taşır. Onun devrimci yönü eğitimciliği noktasında, düşüncelerinde, özlemlerinde, çağrılarında temayüz eder*⁸¹.

Onun niçin devrimci fikirlere sahip olduğu sorusunu sorduğumuzda karşımıza çok basit bir cevap çıkar. Çünkü onun yaşamış olduğu zaman diliminde olağanüstü şartlar mevcuttur. 1919 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti, 7–8 yıl boyunca büyük zaferler ve yenilgiler yaşanmış olan savaşıardan çıkmıştır. Yurdun en bayındır yerleri olan Balkanlar, en korkunç bir yıkım ile elden çıkmış, ondan önce de Trablus elden gitmiş, Osmanlı devleti yıkılmış, parçalanmış, bu parçalardan yenenlerin buyruğunda yeni ülkeler kurulmuş, anayurt düşmanlarca bölüm bölüm tutulmuş, işgal edilmiş ve akıbeti de belli değildir. İşte böyle bir ortamda Baltacıoğlu’nun fikirleri oluşmaya başlamış ve olgunlaşmıştır.

Daha önce de değindiğimiz gibi genelde devrimci fikirlere sahip olan Baltacıoğlu, din reformu konusunda biraz daha ihtiyatlı davranmaya çalışır. O, din

⁷⁹ Bu raporun ayrıntılarına ilerleyen bölümlerde temas edilecektir.

⁸⁰ Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, c.5, s. 1938–2004.

⁸¹ İnan, “Zamanın Önünde Düşünen ve Yürüyen Adam”, *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 18.

reformunun yaşıyan dini değıştirmek olmadığını, İslam dininde reformun Kur’ân’ı doğru olarak anlamak olduğunu belirtir⁸².

“Reform, ümmet dini’nin çözümlmesini ifade eder.” diyen Ziya Gökalp’in düşüncelerinin Baltacıoğlu’nu da etkilediğini yukarıda belirtmiştik. Ziya Gökalp bu çözülmeyi şu şekilde anlatır:

*Avrupa’da modern devlet ilk defa Protestan ülkelerinde meydana gelmiştir. Anayasa rejimi İngiltere’de göründü, ilk milli-devlet Birleşik Devletler’de tesis edildi. Irkçı sosyologlar, bu milletler ile İskandinav ülkelerinin üstünlüğünün Germenlik ve Anglosakson ırklarından ötürü olduğuna inanmışlardı. Öte yanda, din sosyologları Latin milletlerinin yıkılmasını onların Katolik olmalarına bağlamış ve Anglosaksonların ileri durumunu da Katolik geleneklerinden kurtulmaları ve İslami ilkelere yaklaşmaları sağlamıştır. Eğer İslam’dan protestanlık yoluyla alınan bu ilkeler, ilerlemenin nedenleri olarak kabul edilirse, aynı zamanda bunlar İslam’ın en modern ve en mantıklı bir din olduğunun tecrübî bir delilini teşkil etmez mi?*⁸³

Bu düşünceleri kendi düşünceleriyle harmanlayan Baltacıoğlu, 1966 yılında yazdığı ‘Ziya Gökalp’ adlı eserinde, Batı’da kalkınmanın demokrasi, endüstri hatta okullarla değil, başta din olmak üzere dille, sanatla başladığını, 16.yüzyılda Luther’in İncil’i ana dile çevirmesiyle birlikte halk arasında yayılan İncil Dili’nin milli edebiyatı doğurduğunu, milli edebiyatın politikayı etkilediğini ve milli devletin doğduğunu, bu sefer milli devletin ekonomiyi etkilediğini, endüstrinin doğduğunu, endüstrinin kişilik ve özgürlük kültürünü meydana getirdiğini, bu kültürün de demokrasi rejimini yarattığını söyler⁸⁴.

Kendi kültürünü, geleneklerini eksiğiyle ve noksanıyla da olsa savunan, onların gelecek nesillere mutlaka aktarılması gerektiğini, bunun en azından Müslüman Türk çocuklarına şahsiyet kazandırması açısından gerekli olduğunu belirten Baltacıoğlu, yılbaşı münasebetiyle yazmış olduğu bir yazıda şunları söyler:

⁸² Haldun Özen, “Baltacıoğlu’nun ‘Hayatım’ Adlı Tefrikası Hakkında Ek Bilgiler”, *Kebikeç Dergisi*, 2000, S.9, s. 26.

⁸³ Orhan Türkdoğan, *Milli Kültür, Modernleşme ve İslam*, İstanbul 1983, s. 120.

⁸⁴ Türkdoğan, a.g.e., s. 125.

*Ben Türk'üm; Türk kaldıkça evliyalarıma kızmak şeytanlarımı beğenmek benim hakkımdır. Ben Türk'üm, Türk kaldıkça en miskin bir Türk evliyasını en acar bir Hristiyan azizine değişmem; çünkü benimdir. Ben Türk'üm; Türk kaldıkça şeytanlarımın en büyük lanetleri azizlerin en büyük şefkatlerinden yeğdir, çünkü bendendir. Ben Türk'üm; benim kafamda Noel Baba şarapçı suratlı bir papazdan başka bir şey değildir, bana yabancıdır. Ben Türk'üm; Noel Baba'nın bebekleri benim meleklerim, cinlerim değildir. Ben Türk'üm; Noel Baba'nın örfleri benim örflerim değildir. Türk! Çocuğuna Noel Baba denilen korkunç yanlış öğreteceğine, evliyalar denen iyi yalanı öğret!*⁸⁵

Baltacıoğlu'na göre milliyet kavramı dinde, dilde, sanatta gelenek birliğidir. Yine ona göre İslamiyet'te hilafet yoktur, sonradan politik nedenlerle meydana getirilmiştir. Hz. Muhammed her milletin İslamiyet'i kabul etmesini istemekle beraber, her milletin özünü kaybetmemesini, kendi özlüğünü muhafaza etmesini istemiştir⁸⁶.

Aynı zamanda uzun süre Türk Dil Kurumu Terim Kolu Başkanlığı da yapan Baltacıoğlu, Türk dilini sadeleştirme, öztürkçe çalışmalarında bulunmuştur. Bu işi gerçekleştirmek için yıllarca mücadele etmiş, gerek yazılarında gerekse konuşmalarında öztürkçe kullanmaya gayret göstermiştir. Her platformda bunun savunuculuğunu yapmakla da kalmamış, çıkardığı dergilerde de bu konu etrafında onlarca yazı kaleme almıştır. Bir yazısında Türk dili hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar:

*Ben dilde ne mürteci, ne muhafazakâr ne de tedricçi değilim. Onun için ne eskiye dönmeyi, ne bugünkü dili saklamayı, ne de ilerlemeyi zamana bırakmayı düşünmem; tersine ben hız atlama taraftarıyım. Felsefem, tedric felsefesi değil, yenileşme, yaratıcı evrim felsefesidir*⁸⁷.

Medeniyet buhranına da değinen Baltacıoğlu, Osmanlı'nın yükselişinde dinin büyük bir rolü olduğunu, ancak şu karmaşık ve arayış ortamında dinin eski etkiyi göstermeyeceğini, dînî bir medeniyetin ihtiyaca cevap veremeyeceğini, farklı çareler üzerinde durmak gerektiğini belirtmektedir. Aranılan idealin din olamayacağını açıkça

⁸⁵ Baltacıoğlu, "Noel", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 37.

⁸⁶ M. Zerrin Akgün, "Çeşitli Yönleri İle Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 39.

⁸⁷ Baltacıoğlu, "Evet Özdiciliği Adamakılı Benimsedim", *Yeni Adam*, 1936, S.124, s. 3.

vurguladıktan sonra çağın ihtiyaçlarının değiştiğini ve buna uygun çözümler üretmek lazım geldiğini ifade etmektedir⁸⁸.

Çoğu zaman taşıdığı fikirlerden dolayı Türk aydınıyla ters düşen Baltacıoğlu, birçok konuda onları eleştirir. Eleştirdiği noktaların başında da din konusu gelir. Müspet bilimlerin saldırcılığı karşısında dinin hürlüğünü savunmadıkları, dinin tarafını tutmadıkları için aydınları eleştirmiştir. Yine bilimi bilim, dini de din olarak algılayamadıklarını söylemiştir. Türk aydınının din işlerini incelerken kendisini zamanın dinsizlik, yan çizerlik ve tarafsızlık modalarına kaptırdığını belirtmiştir⁸⁹.

Cumhuriyetin ilanıyla beraber o zamana kadar gündeme gelmeyen aykırı ve farklı tezler ortaya çıkmaya başlamıştır. Genelde daha önce dille getirilemeyen bu tezler birçok tepkiyi de beraberinde getirmiştir. Çünkü bunların temel niteliği millileştirmeyi ve milliyetçiliği öne çıkaran bir üslup taşımasıydı. Aynı zamanda bunlara bilimsellik gibi bir kılıf da giydiriliyordu. Hz. Muhammed'in Türk asıllı olduğu, yine buna benzer bir şekilde İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin, İmam Buharî'nin, İbn Rüşd'ün... vb. birçok kişinin Türklerin soyundan geldiğini dillendiren tezler gündemi meşgul ediyordu. İşin ilginç yanı bu tezlerin savunucuları arasında Baltacıoğlu da bulunuyordu. Hatta o kadar ki Baltacıoğlu 1924 yılında yazmış olduğu birkaç makalede Hz. İbrahim'in Türklüğü meselesi üzerinde durmuş⁹⁰; Hz. İbrahim'in Türk olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. İşte bu durum bize onun fikirlerinin tek bir renk taşımadığı farklı durumlarda veya farklı şartlar altında düşüncelerinin de farklılaşabildiği izlenimini uyandırmaktadır.

Ancak bazı yazarların ifade ettiği gibi ölümüne yakın zamanlarda Baltacıoğlu'nun fikirleri biraz yumuşamaya başlamış, önceki katı düşüncelerini terk etmiştir. Bunun yanında dînî konuları daha fazla gündemine almıştır. Yazdığı kitaplara ve yaptığı çalışmalara bakarak bu durumu yakından görebiliriz.

Bize göre Baltacıoğlu'nun fikirlerini yaşadığı hayattan soyutlayarak anlamak imkânsızdır. Zira o, medeniyet ekseninin doğudan batıya kaydığı bir dönemde fikir

⁸⁸ Baltacıoğlu, *Terbiye ve İman*, s. 26.

⁸⁹ Baltacıoğlu, "Türkiye'de Din Anlayışı", *Din Yolu Dergisi*, C.1, S.1, Ankara, 1956, s. 2.

⁹⁰ Baltacıoğlu, "Hz.İbrahim (a.s.) Bir Türktür", *Tevhid-i Efkar*, 9-10 Haziran 1340; "Hz. Sârâ Hz. İbrahim'in Nesi İdi?" *Tevhid-i Efkar*, 19 Haziran 1340.

mücadelesini vermiştir. Çoğu zaman fikirleri yaşadığı zamanı sorgulayıcı ve şikâyet edici bir nitelik taşımıştır. Bazen birbirine ters sayılabilecek düşünceleri savunduğu için bir dönem komünistlikle suçlanmış, bir dönem de mürtecilikle suçlanmış. Aşağıdaki satırlar kendisinin nasıl bir devirden, nasıl bir kültür buhranından geçtiğini net bir biçimde göstermektedir:

Bizler Abdülhamid devrinin çocuklarıyız. Bizim geçirdiğimiz kültür buhranını ne bizden öncekiler ne de bizden sonrakiler geçirmemişlerdir. Bizler gelenek bağlarını koparmıştık, medeniyet bağlarıyla bağlanamamıştık. İnsanlık yolunda sarsak yürüyorduk. Bir yandan din düşmanlığı, bir yandan da Avrupa hayranlığı iliklerimize kadar işlemişti! Bu hayranlık Avrupa'nın yalnız medeniyetine karşı değildi, sanatına, diline, dinine karşı idi! Matem gösterisi olarak kolumuza siyah sargı sarmaya başlamıştık! Noel Baba için çam kesip mum yakıyorduk. Bütün bu özentiler niçindi? Avrupalılaşmak için değil miydi?⁹¹

Çok değişik konularda kitap ve makaleler yazan, konferanslar veren Baltacıoğlu, içinde bulunduğu şartlara göre farklı ve zaman zaman çelişkili görüşler de ileri sürmüştür. Özellikle din hakkındaki ilk yazılarında o devir İslamcılarının tepkisine sebep olacak kadar aşırı ve reformist fikirler ortaya koymakla birlikte, hayatının son zamanlarında dinî konulara tekrar dönmüş, gerek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde gerekse kendisinin çıkarmış olduğu Din yolu dergisinde dinî konularla ilgili daha isabetli ve tutarlı ilmî yazılar yazmıştır⁹².

2.2.2 Din Hakkındaki Görüşleri

Baltacıoğlu dini başlı başına bir olgu olarak ele almaz. Onu sadece toplumu oluşturan unsurlardan biri olarak görür. Ona göre cemiyeti oluşturan üç önemli öge vardır. Birincisi ve en önemlisi din unsurudur. Diğer unsurlar ise dil ve sanattır. Bunlar

⁹¹ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?* Ankara 1961, s. 8.

⁹² M. Faruk Bayraktar, “Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 37.

birbirini tamamlayarak ictimâî bütünü teşkil ederler⁹³. Ona göre din meselesi, her şeyden önce bir toplum meselesi, bir hayat meselesidir. Din toplumdaki fertlere fedakârlık duygusunu veren, Allah rızası için bir faaliyette bulunma gücü veren bir olgudur.

Ona göre dinsiz cemiyet, cemiyetsiz din yoktur. Din daima var olmuştur. Dinin varlığı ne fertlerin ifadesinde, ne de mütefekkirlerin kararındadır. Onun kaynağı sırf hayattır. Din hayatî bir mefkûredir. Bir mefkûre ki maziden doğmuş, hâli doldurmuş, istikbale uzanmıştır. Dinin lüzumu inkâr edilse bile, din hissi yok edilemez. ‘Ben dinsizim diyenler’, dinini, Allah’ını tanımayanlar bile, dinsizliklerinde samimi kalamazlar. Çünkü dinin şuur altında yaşayan kökleri vardır⁹⁴.

Toplumdaki huzurun ve birlikteliğin kaynağı olarak da dini gören Baltacıoğlu, dini çözülmenin ve buhranın bu yapıyı bozacağını söylemektedir. Çünkü din yıkılınca veya bozulunca halk ile aydın zümre arasındaki dayanışma da yıkılmakta ve bu iki tabakanın arası açılmaktadır. Neticede bunlar birbiriyle anlaşılamaz ve yaşayamaz hale gelmektedir. Aynı ayrılık, aynı çöküş bütün sosyal meslekler, sosyal müesseseler arasında görülmektedir⁹⁵.

Dine ve milliyete dair bazı görüşleri tenkit edilen Baltacıoğlu, milliyet ile dinin sınırlarını tayin ederken aşırılığa düşmüştür. Zira ona göre her millet Allah’ı kendi kafasıyla anlar ve Allah’ın yalnız kendisinin olduğunu düşünür. Bir dinin en temelli kanunlarını taşıyan kitabının bile toprağa inince mutlaklığından çok şey kaybettiğini vurgular. Buna da Kur’ân’daki evliliği örnek göstererek, Kur’ân’ın evlenme hususunda eşitliği öğütlediği halde Arap örflerine uymayan bu esasın uzun zaman tatbik edilemediğini anlatır⁹⁶.

Şu cümleler onun din ile milliyetin sınırlarını çizmede ne kadar zorlandığının başka bir kanıtıdır:

⁹³ Baltacıoğlu, *Din ve Hayat*, sad. Abdullah Özbek, İstanbul 1996, s. 12.

⁹⁴ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 28.

⁹⁵ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 28.

⁹⁶ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 28.

*Türklere gelince, besbelli ki Türklerin Müslümanlık anlayışı ne Arabın, ne Acemin, ne de Afrikalı aşiretlerinki değildir. Din milli vicdanlara girerken ya düşüyor, ya yükseliyor. Türkler Müslümanlığı basmakalıp bir din olarak almamışlar, onu kendi kültür ve medeniyet süzgecinden geçirmişlerdir. Türk mimarları, Türk hattatları, Türk mutasavvıfları, Türk şairleri, Türk hatipleri ve Türk tarikat pirleri bu dini Türkleştirerek ululaştırmışlardır*⁹⁷.

Baltacıoğlu, kendi zamanındaki dinî anlayışı, ahlakı, edebiyatı ve sanatı sorgulayan bir tavır sergilemiştir. Ona göre zamanla bu değerler oldukça aşınmış ve yozlaşmıştır. Bu durumu şu ifadelerle açıkça eleştirmiştir:

*Dini öyle bir anlayışımız var ki maznun ve mahkûm! Garpcıların nazarında terakkiye engel, büyüklerimizin kafasında bir muamma, küçüklerimizin kalbinde bir düğüm! Korkutan, öldüren, tehdidini intikamını hep bildiren, fakat seilmeyen, menfi bir anlayış! Dinin öyle ters bir belirtisi ki ikrara, itiraza dair olan her hareketi boğuyor, kalbe isyana dair olan her feryadı susturuyor, ilmi, ahlakı, hukuku, sanatı avuçları içine almış, sıkıyor, kımıldatmıyor*⁹⁸.

Dinin duygu alanına seslendiği ve bireyin dünyasını şekillendiren bir mahiyet arz ettiği görüşünü savunan Baltacıoğlu, bu nedenle insanların inançlarına saygı gösterilmesi, onların yerilmemesi ve küçük görülmemesi taraftarıdır. Bu konuda sosyoloji ilminin verilerinden de faydalanıp, dinin insan varlığında ve onun ruh sağlığının korunmasında birinci planda yer aldığını söyler. Bu noktada taassuba ve softalık taslayanlara karşı çıkar. Çünkü ona göre temelde insan yaşayışına uygun olarak, Tanrının gerçek buyrukları yerine, delilsiz inançlara dayanan din softasının çıkarıcı uydurmalarıyla karışan yüce dinsel inançlar, sağlıklı bir toplum oluşumunda çoğu kez yararlı değil zararlı olabilmektedir. Din softasının engelleyici kusurları olduğunu belirtir. Bunu da Tanrı buyruklarını bildiren büyük peygamberlere rağmen, yanlış savunmasında, yalan söylemesinde, bilmediğini bilir göstermesinde ve alfabetizleri kişisel çıkarları için aldatmasında görür⁹⁹.

⁹⁷ Baltacıoğlu, *Türk'e Doğru*, Ankara 1994, s. 181.

⁹⁸ Baltacıoğlu, *Kalbin Gözü*, İstanbul 1942, s. 12.

⁹⁹ Kolçak, *İ.H.Baltacıoğlu, Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi*, İzmir 1968, s. 19.

Dini daha ziyade bir tecrübe alanı olarak kabul eden Baltacıoğlu, babasının dinî hayatını örnek gösterir ve babasında dinî tecrübenin sırf ahlâki ve bedîî bir tecrübe olarak belirlediğini, dinin onun ruhunda doğruluk, iyilik ve güzellik ideallerinin bir soy ifadesi olduğunu anlatır. Hatta bu tecrübenin estetik yönünün ahlakî yönüne üstün olduğu söyler. Buradan yola çıkarak Ramazan ayının, babasının ve kendisinin gözünde güzel mimari eserleri görmek, güzel ses dinlemek için bir vesile olduğunu söyler. Bundan dolayı her akşam İstanbul'un bir semtine, bazen Cihangir'den Fatih'e bazen de Unkapanı'na, Ayasofya'ya, Sultanahmet'e kadar koştuklarını ifade eder. Buralarda kubbelere, Râkım yazılarına, mahyalara baktıklarını, aynı zamanda camilerin yapı tekniğine, teknik mucizelerine hayretle baktıklarını ifade eder. O akşam camide okunan veya Râkım yazısıyla taşa oyulan bir âyetin tefsirini tartıştıklarını, babasıyla beraber sık sık Mevlevî tekkelerine gittiklerini de belirtir.

Ona göre dînî tecrübe şu üç niteliği haizdir:

İlk olarak dini tecrübe bir an için olsun bütün ferdîyetinden, yani yemek, içmek, uyumak, şehvetlenmek arzularından ve tutkularından kurtulmaktır. İkinci olarak sonsuzluk, zamansızlık, mekânsızlık, mükemmellik, güzellik, iyilik ve doğruluk vasıflarını taşıyan bir kavramla doğrudan doğruya münasebette bulunmaktır. Son olarak ise gelip geçici olan hiçbir şeye değer vermemek, ebediyet ve beka sırrına varanları tanımak, bir kemâl, bekâ ve mutlak kültürü olarak tezahür eder¹⁰⁰.

Baltacıoğlu'na göre insan dünyaya gelirken din duygusuyla beraber gelir. Doğa kişiye, mevcut olmayan bir duyguyu vermez, zaten mevcut olan bir duyguyu geliştirir. Bu yönden semavi dinlerin en gelişmiş ve son şekli olan İslamiyet, insanın kafasında mevcut bulunan din duygusuyla bir uygunluk gösterir¹⁰¹.

Kalkınma konusunda onun ilkin din konusuna eğildiğini ve Müslümanlığı ulusal bir dine dönüştürmek için önerilerini sıraladığını görmekteyiz. Bu konuda Batı tarihinden de örnekler veren yazara göre işe Kur'ân'ın bir an önce Türkçeye çevrilmesiyle, bir Türk-İslam İlahiyat Fakültesi kurulmasıyla başlanmalıdır. Baltacıoğlu, Türk'e özgü, onun öz benliğini, duygularını harekete geçirecek yani

¹⁰⁰ Kolçak, a.g.e., s. 43.

¹⁰¹ Akgün, "Çeşitli Yönleri İle Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 41.

anladığı dilde ibadet edebileceği bir din için reform önermektedir¹⁰². Birçok platformda değişik vesilelerle bu fikrinin arkasında durmuş, bu düşünceyi hayata geçirmek için çalışmalar yapmaktan geri durmamıştır.

Toplumsal kalkınma için devamlı çalışmalar yapan Baltacıoğlu, ölümüne kadar bu çalışmalarını sürdürmüştür. Hatta 1977'deki en son konferansının konusunu da bu oluşturmuştur. Ona göre kalkınmanın üç unsuru vardır ki biri de dindir¹⁰³.

Din konusunda yenilikçi fikirlere sahip olduğunu daha önce de belirttiğimiz Baltacıoğlu, devamlı bir şekilde dinin yeniden anlaşılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun yolunun da Kur'an'ı yeniden tercüme etmekten geçtiğini ifade etmektedir. Bir sözünde bu durumu şöyle belirtir:

*Dini yok saymak ve gerici güçlerin tekeline bırakmak değil, reforme etmek gerekir. Bu reformun temeli Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi ve Türk halkının dinini aracısız anlamasını sağlamaktır. Türk halkı Allah'ın dediklerini aracısız ve doğru anladığında, softaların elinden kurtularak ulusal benliğine kavuşacaktır*¹⁰⁴.

Dinle laikliğin uzlaşması gerektiğini belirten Baltacıoğlu, sosyolojik olarak ele aldığı din konusunu Durkheim'in bakış açısı ile değerlendirir; “İnsan değil miyiz, bir dinimiz olacak, ileri, geri bir dinimiz olacak. İstesek de istemesek de, inansak da inanmasak da. Toplum olarak dilimiz, sanatımız gibi dinimizi de öğrenmemiz gerekir.” diyen Baltacıoğlu¹⁰⁵, bir ulusun aydınlarının, bilginlerinin yapacağı en büyük işin dinin, dilin, sanatın ne olduğunu doğru olarak halka anlatması olduğuna inanmaktadır. Ona göre ancak böylelikle dinsizlik, katıcılık, gericilik denilen din hastalıkları ile savaşmak mümkün olur. Anormal olanın dinin kendisinin olmadığını, din yaşayışının anormal olan bazı şekillerinin olduğunu söyler ve din ile bilimin çatışmayacağını ifade eder. Bu

¹⁰² Kaçmazoğlu, “Bir Halk Adamı Olarak Aydının Portresi: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *Doğu-Batı Dergisi*, 2001, S.16, s. 211.

¹⁰³ Baltacıoğlu, “Kalkınma Felsefesi”, *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 52.

¹⁰⁴ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?* Ankara 1961, s. 14.

¹⁰⁵ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 7.

çatışmanın sadece yarım aydınlarda mevcut olduğunu, taassup denilen hastalığın da sadece onlarda var olduğunu belirtir¹⁰⁶.

Aslında bize göre Baltacıoğlu'nun yapmak istediği şey, Batı tipi bir kalkınma modelini Türkiye'ye uygulamaktır. Çünkü ona göre Batıdaki kalkınma din, dil ve sanat reformundan sonra gerçekleşmiştir. Bu din reformunda da İncil'in ana dillere çevrilmesi ve milliyetçiliğin önemli ölçüde rolü vardır. İşte buradan hareketle Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi işine sıkıya sıkıya sarılmış ve bunun için elinden gelen çabayı göstermiştir. Hâlbuki Batının gelişmesinde asıl etken, emperyalizm ve İslam dünyasının ilmî, teknik gelişmelere ayak uyduramamasıdır. Baltacıoğlu, bu hususa hiç değinmemiş bundan dolayı dinde reform yapmak ve Kur'an'ı Türkçeye çevirmekle her şeyin düzlüğe çıkacağı gibi bir yanılsa düşmekten kurtulamamıştır.

Bir eğitimci olarak din eğitimine de değinen Baltacıoğlu, insanlara din gerçeğine uygun doğru düşünceleri öğretmek gerektiğini söyler. Din işinin bir eğitim ve öğretim işi olmadan önce bir bilgi, bilim ve felsefe konusu olduğu gerçeğinden hareket edilmesini tavsiye eder. Çünkü bilginin; bilimin, felsefenin bulunmadığı yerde eğitim ve öğretimin geleneklerden kurtulamayacağını vurgular¹⁰⁷. Din eğitimi için bazı kurallara uyma mecburiyetinin olduğuna şu şekilde dikkat çeker:

Din eğitimi sadece inananlar verebilir. Çünkü din canlı bir varlıktır, duygudur. Duyguların en köklüsüdür. Sınırsızla ilgilidir. O halde din eğitimi düşünceyle değil, ancak telkin yoluyla geçebilir. Dini bir bilgi olarak görmeden önce onun duyguyla daha alakalı olduğunu görmek lazımdır. Din bir gönül işi olduğundan dinli insan kişiliğinin temelinde insan vardır. Hâlbuki bilgiyi kazanma inanmayanlar için de geçerlidir¹⁰⁸.

Kendisi de bir eğitimci olan Abbas Çelik, Baltacıoğlu'nun din eğitimi ile ilgili görüşlerini şöyle özetlemektedir:

¹⁰⁶ Baltacıoğlu, "Din Softaları, Bilim Softaları", *Türk Düşüncesi*, 1953, S.1, s. 17-18.

¹⁰⁷ Baltacıoğlu, "Din Pedagojisinin Ödevi", *Din Yolu*, 1956, S.5, s. 5.

¹⁰⁸ Baltacıoğlu, "Gerçek Din Kültürü Böyle Verilmez", *Emekli Öğretmenler Dergisi*, 1963, S.4, s. 6.

Din eğitimi, din kültürünün verilmesi ve din kişiliğinin oluşturulması olarak gören yazar, ilk iş olarak din kültürü üzerinde durulmasını istemektedir. Dinin sosyal ve kolektif varlığını doğru anlamının din eğitiminin en önde gelen işi olması gerektiğini söylemektedir. Dinin görevi öğretmek değil, yaşatmak olacaktır. Dinin bir diğer görevi de irade gücünü artırmaktır. Din eğitiminden beklenen ahlaklı, faziletli, diğer insanlarla beraber olmayı seven, cesaretli, karakteri sağlam insan yetiştirmede çaba sarf etmektir¹⁰⁹.

Din ile milliyetin ayrılmaz bir bütün olduğunu biri olmadan diğersinin de olamayacağını dile getiren Baltacıoğlu, milliyetçi Türk aydınlarından bu hususa çok dikkat etmelerini istemektedir¹¹⁰.

Din yaşayışında, din eğitiminde, din politikasında çokça eksikliğimiz olduğunu vurgulayan Baltacıoğlu, bu işin temelinde aydın sorununun yattığını söyler. Aydınların; onun tabiriyle yarım aydınların, her şeyden önce dinin ne olup ne olmadığını doğru olarak, ilmi olarak öğrenmeleri gerekir. Aydınların din konusunda çok zaafı olduğunu üzümlere belirtmektedir¹¹¹.

Dinin gerçekliğini ifade ettiğı bir yazısında din ile milliyet kişiliğinin birbirini tamamlayan bir olgu olduğunu söyler. Buna örnek olarak da çocukluğunda lâik eğitim bahanesiyle din terbiyesi almamış, din kişiliğinden yoksun kalmış kimselerin halini gösterir. Bu kişilerin yabancı bir ülkede oturmak, kendi dininden olmayan bir kadınla evlenmek, tabiiyyet değiştirmek yollarıyla yavaş yavaş milliyetlerini yitirdiklerini vurgular.

Ona göre her ulus, kendine yakışan dini bulur. Türk Camisi Türk kültürünün, Türk geleneklerinin kaynaştığı yerdir. Türk camisinde Türk'ün mimarlığı, yazıları çinileri, musikisi, töresi, felsefesi, kendisi vardır. Türk camisine giren insan yalnız İslamlaşmaz, Türkleşir de. Daha doğrusu, Türkleşerek Müslümanlaşır. Bir toplumun

¹⁰⁹ Abbas Çelik, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Din Eğitimi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, S.14, s. 177.

¹¹⁰ Baltacıoğlu, "Türkiye'de Din Anlayışı", *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara, 1956, s. 4.

¹¹¹ Baltacıoğlu, "Ey Türkiye'yi Kalkındırmak İsteyen İyi İnsanlar Size Sesimi Nasıl İşittirebileceğim Ben?", *Din Yolu*, C.1, S.4, Ankara, 1956, s. 2.

dini onun ahlâkından, hukukundan, dilinden, bilgisinden sanatından ayrı olarak anlaşılamaz. Bu dinde onların hepsi vardır¹¹².

Dinin her alana yansıyan boyutları vardır. Din sadece ahiret âlemi için kurallar getirmemiştir; yaşadığımız hayata dair de birtakım bilgiler sunmaktadır. Yani kısaca din insanın her iki hayatını çepeçevre kuşatan bir olgudur. Özellikle son zamanlarda sıkça dile getirildiği gibi hayattan kopuk ve uzak değildir. İnsanın düşüncelerinde, konuşmalarında, gündelik işlerinde şu veya bu şekilde karşısına çıkmaktadır. Dinin sosyal hayatı düzenleyen kuralları olduğu gibi kültür ve sanat hayatına yönelik de kuralları mevcuttur. Dinin konumu hususunda Baltacıoğlu'nun bazı görüşleri ise şöyledir:

Dini bir cami, bir kilise, bir havra işinden, bir tapkıdan¹¹³ ibaret sanmak onu hiç anlamamaktır. Din ahlak ve sanat değerlerini hep birden taşıyan, sonunda da bir ölüm dirim felsefesine kadar varan bir varlıktır. Din, din olarak her zaman, her yerde diriltici, yaşatıcıdır¹¹⁴.

Baltacıoğlu, akıl gözü bilgisi ve gönül gözü bilgisi olmak üzere iki farklı bilgi türü ortaya koymuştur. Burada belirtilen gönül gözü bilgisi bize göre özgün bir bilgi türüdür. Baltacıoğlu; aklın her gerçeği olduğu gibi kavrayamayacağı ve varlık âleminde aklımızın kavrayamadığı bazı gerçeklerin bulunduğu hakikatinden yola çıkarak bir de gönül gözü bilgisi olduğunu söylemiştir. Gönül gözü bilgisi akıl gözü bilgisinden daha geniş, daha derindir. Onun bu ayrımına göre din bilgisi gönül gözü bilgisi çerçevesi içine girer. Yani dine ait bilgiler de çoğunlukla gönül gözü bilgisine aittir¹¹⁵.

Baltacıoğlu, Kur'ân'da sıkça geçmekte olan 'basar' ve 'basîret' kelimelerini bu konuyu daha iyi izah etmek için örnek göstermiştir. 'Basar'a göz, akıl gözü manasını veren Baltacıoğlu, 'basîret'e de gönül gözü anlamını vermiştir. 'Basîret' kelimesinin çoğulu olan 'besâir'i de, Allah'ın peygamberinin gönlüne bildirdiği belgeler, gönül

¹¹² Baltacıoğlu, "Din Nasıl Bir Gerçekliktir?" *Türk Düşüncesi*, S.15, c.13, İstanbul, 1955, s. 165.

¹¹³ Burada yazar 'tapkı' kelimesini ibadet anlamında kullanmaktadır.

¹¹⁴ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, Ankara 1961, s. 14.

¹¹⁵ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 128–129.

belgeleri olarak nitelemiştir. Aynı şekilde ona göre ‘kalb’ ve ‘fuad’ kelimeleri de gönül gözü anlamlarına gelmektedir¹¹⁶.

Bütün bu açıklamalardan sonra söylenebilecek bir tek şey kalmaktadır. O da İslam dininin akla dayanan bir din olmasının yanı sıra gönle de dayanan bir din olmasıdır. Çünkü hak din hem göze hem de kulağa hitap eden bir dindir. Aynı zamanda gönle, yüreğe ve kalbe de hitap eden dindir.

“İslam dininin akıl belgelerinin yanı sıra gönül belgelerine verdiği değer nedir?” diye bir soru gündeme getiren Baltacıoğlu, ilkel dinlerde ve bazı dinlerde akla ters gelen birçok unsurun var olduğunu söyler. İleri bir din olan İslam’ın bunlardan uzak olduğunu belirttikten sonra İslam dininde aklın ve gönlün bir dayanışma içinde olduğunu vurgular. Ancak İslam’da son söz aklın değil gönlündür. Çünkü ona göre akıl belgeleri akla söyler ve böylelikle akıl ileri süreceği sorulara karşılık verir. Sonunda ise akıl, iman ve inancın yolunu açar. Daha sonrası aklın işi değildir. Çünkü inanma yalnız anlamak, kavramak demek değildir. İnanma temelde gönül işidir. O kadar ki akıl gözü açık olmakla birlikte gönül gözü kapalı olanlar bir türlü inanamazlar. Bundan dolayı İslam dininin gönül belgelerine ayırdığı yer, akıl belgelerine ayırdığı yerden daha büyüktür¹¹⁷. Buna delil olarak da Kur’ân’ın şu âyetini göstermektedir: *“Allah her kimi doğru yola iletmek dilerse onun gönlünü açar, kendini Allah'a versin diye. Sonra her kimi de sapkınlıkta bırakmak dilerse onun da gönlünü daraltır. Öyle ki sıkıntısından göklere yerinden fırlar gibi olur. Allah inanmayanların üzerine azabı işte böyle gönderir.”*¹¹⁸

2.2.3 Kur’ân Hakkındaki Görüşleri

Kur’ân, insana dünyada doğru ve düzgün bir hayat yaşaması için Allah tarafından gönderilmiş ilâhî bir yol haritasıdır. Bu yol haritasına uyabilmek için onu

¹¹⁶ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 128–134.

¹¹⁷ Baltacıoğlu, a.g.e., s. 130–131.

¹¹⁸ En’am suresi, 6/125.

iyice anlamak ve hayata tatbik etmek gerekmektedir. Onu anlamanın ön şartı da Kur'ân'ın kavram dünyasını tanımaktır. Kur'ân'ı okuyanlar bu kavramları asgarî düzeyde bilmek durumundadırlar. Özellikle Kur'ân'ı açıklamak ve yorumlamak konumunda bulunanlar için bu durum daha bir önem arz etmektedir.

Bizim bu bölümdeki asıl konumuz, Kur'ân'ı Türkçeye çevirmeye çalışmış olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Kur'ân hakkındaki görüşlerini ana hatlarıyla belirtmek olacaktır. Zira onun Kur'ân'a yüklediği anlamları bilirsek, yaptığı tercümenin temel özellikleri kendiliğinden karşımıza çıkacağı gibi birbirinden farklı üç devri birden yaşamış olan bir Türk aydınının Kur'ân üzerindeki düşüncelerinin gelişimi de ortaya çıkacaktır.

Her şeyden önce onun Kur'ân hakkındaki belli başlı düşüncelerini ifade eden ve birkaç maddeden oluşan bir sistematik bakış açısı vardır. Bu maddeleri onun Kur'ân âyetlerini belli ilkeler ışığında tasnif ettiği ve açıklamaya çalıştığı 'Büyük Tefsir: Allah Nedir?' isimli çalışmasında görebilmekteyiz. Ona göre Kur'ân'ın özellikleri şunlardır:

Kur'ân'da hiçbir düşünce, hiçbir bilim yanlışı olmadığı gibi Kur'ân doğrunun kendisidir. Kur'ân'da sözü edilen tabiat olayları pozitif bilimlerin verileriyle uygunluk gösterir. O bütün insanlar için bildirilmiştir, bütün insanlara söylemektedir. Allah Kur'ân'la bildirmek istediklerini apaçık olarak bildirmiştir. Yine Kur'ân insanları uyarmak için bildirilmiştir ve okunacak bir öğüt kitabıdır. Kur'ân'daki mucizeler tabiatüstü olaylardır. Ona göre Kur'ân yalnız akla değil, hem akla hem de gönle söyler¹¹⁹.

Baltacıoğlu, yaşadığı zaman dilimi içerisinde bir din buhranı olduğunu düşünmektedir. Bunda haksız da değildir. Çünkü büyük bir dönüşüm ve değişim yaşayan İslam dünyası son derece hareketlidir. Aynı şekilde bu hareketlilik fikirlerde ve inançlarda da yaşanmaktadır. Anadolu coğrafyası da bu durumdan nasibini almıştır. İşte bu duruma çözüm bulmak için çareler düşünen Baltacıoğlu, mevcut dînî ve fikrî buhranın çözümü için ictihada sarılmak gerektiğini belirtmektedir. Ama bu ictihad ne Kitaba (Kur'ân'a) harfî harfine bağlı olanların ictihadı, ne de hayatı Kitaptan

¹¹⁹ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?* Ankara 1961, s. 20.

(Kur'ân'dan) çıkaranların ictihadıdır. Ona göre ictihad, hayat ile Kitabın (Kur'ân'ın) doğrudan doğruya, ilmî ve dînî bir metot dairesinde birleştirilmesidir. İctihad eden kişi, sağ elini Kitaba (Kur'ân'a), sol elini de hayata koyarak bu iki unsurun vicdanında yarattığı imanı etrafa yayarak hayata yön vermelidir¹²⁰.

Kur'ân'ın araştırmacı bir ruh kazandırdığına inanan Baltacıoğlu, Kur'ân'ın indiği ilk dönemde doğru bir şekilde anlaşıldığını, bunun sonucu olarak yüksek insanlar ve yüksek bir medeniyetin oluştuğunu belirtir. Ancak günümüzde İslam'ın ruhunun kaybedildiğini buna bağlı olarak da Kur'ân'ın yeterince anlaşılamadığını ifade eder¹²¹.

Kur'ân'ın da bir felsefesi olduğunu ancak bunun araştırılmadığı veya üzerinde durulmadığı konusu üzerinde duran Baltacıoğlu, hayatının sonlarına doğru bu işe kendisini adanmış, *“Türkçe sözlük ve Kur'ân tercümeleri gibi, Kur'ân felsefesi de benim hayatımda çok geç ve güç olarak, elli yaşından sonra, yakaladığım dört elle sarıldığım çetin düşüncelerdir.”* diyerek bu konudaki düşüncesini dile getirmiştir.¹²²

Ona göre, şimdiye kadar dilimize Kur'ân'ın yalnız çevirileri ve tefsirleri yapılmıştır, ancak felsefeli bir anlayışla Kur'ân incelemesi yapılmamıştır. Bunun zor bir iş olduğunu, bu nedenle yetenekli kimselerin bu işle uğraşmasını istemiştir. Baltacıoğlu, Kur'ân felsefesinin ise Allah, varlık, insan, yaşama, iyilik, doğruluk, güzellik, sonsuzluk gibi konularda Kur'ân metnine uygun olan karşılıkları vereceğini ifade etmiştir¹²³. Baltacıoğlu, Kur'ân felsefesinin amacını da şöyle belirtir:

*Şöyle ki, her dinin olduğu gibi, Müslümanlığın da kendine özgü gerçekleri vardır. Bu gerçekler bilim gerçeklerinin ne tıpkısı, ne de aykırısıdır, belki onların ayrısıdır. Kur'ân felsefesinin amacı, işte din gerçekleri dediğimiz bu gerçeklere ulaşmaktır. Böylece Kur'ân'ın kendisine özgü gerçekleri olduğu hep göz önünde tutulacaktır*¹²⁴.

¹²⁰ Baltacıoğlu, *Din ve Hayat*, sad. Abdullah Özbek, İstanbul 1996, s. 35.

¹²¹ Baltacıoğlu, *Din ve Hayat*, sad. Abdullah Özbek, İstanbul 1996, s. 18.

¹²² Baltacıoğlu, “Kur'ân Felsefesi”, *Yeni Adam Dergisi*, S.694, 1951, s. 2.

¹²³ Baltacıoğlu, “Kur'ân Felsefesi Üzerine İnceleme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, Ankara, 1953, s. 2.

¹²⁴ Baltacıoğlu, a.g.m., s. 4.

Bazı aydınların pozitif bilimler metoduyla Kur'ân'ın felsefesini yapmaya çalıştığını ama bunun son derece yanlış olduğunu vurgulayan Baltacıoğlu, Kur'ân felsefesindeki gayenin Kur'ân'daki mutlak gerçeklere erişmek, bunları kavramak olduğunu söyler. Bunun da âyetleri ayrı ayrı tefsir edip, soyut akla uygun olduğunu göstermekle olamayacağını ifade eder. Pozitif bilimlerde kullandığımız kartezyen mantığını Kur'ân'a uygulamak istediğimizde, Tanrı buyruğunun gözümüze anlaşılmaz, akıl ermez bir karşıtlar, karışıklıklar yığını olarak görüneceğini anlatır. Kur'ân'ı parça kabul etmez bir bütün şeklinde gören Baltacıoğlu, bundan dolayı Kur'ân gibi insanlığa, gönül kulağına söyleyen bir Tanrı buyruğunu kavrayacak olan akıl, soyut akıl değil, sağduyu, içgüdü, gönül, sezgi soyundan, canlı bir akıl olmalıdır demiştir¹²⁵.

Baltacıoğlu, bu çerçevede mantığın akıl ve duygu mantığı olmak üzere iki olduğunu ileri sürer. Akıl mantığının Kur'ân'ı anlamada yetersiz kalacağını, bunun yanında duygu mantığının da Kur'ân'ı doğru şekilde anlamak için akıl mantığının yanında bulunması gerektiğini ifade eder¹²⁶.

Bundan da Kur'ân'ın ölmez gerçeklerinin, kuru akılla değil, canlı akıl yani 'artistik akıl, filozofik akıl' adını verebileceğimiz akılla ancak anlaşılabilceği sonucuna varmıştır¹²⁷.

Birbirinden farklı düşünce yapısına sahip olan insanları aynı düşünce ikliminde toplama ve aynı duyguda birleştirme vazifesini başarıyla yerine getiren Kur'ân, hiç şüphesiz ki mucizevî bir kitaptır. İndirildiği günden bugüne gelinceye kadar her gün başka bir özelliği ortaya çıkmış ve hep zamanın önünde yürümüştür. İçerdiği küllî ve cüz'î hükümlerle müntesiplerine yaşadıkları hayata hükmetme imkânını vermiştir. Aynı zamanda kul ile Yaratıcısı arasındaki ilişkiyi de düzenlemiştir. Bu ve buna benzer özellikleri taşıyan Kur'ân'ın Baltacıoğlu'na göre dört temel karakteri vardır:

Birincisi, Kur'ân onun Tanrı buyruğu olduğunu kabul etmeyen insanları da şaşırtacak kadar ulu bir eserdir. İkincisi, Kur'ân akla en büyük yeri veren eserdir.

¹²⁵ Baltacıoğlu, a.g.m., s. 5.

¹²⁶ Baltacıoğlu, a.g.m., s. 5.

¹²⁷ Baltacıoğlu, "Kur'ân Çevirmeleri Neden Yanlışlarla Doludur", *Yeni Adam Dergisi*, S.758, 1957, s. 1.

Üçüncüsü, Kur'ân belgeleri hep susturucu, inandırıcıdır. Dördüncüsü de Kur'ân nesir, nazım diye kesinleştirilemeyecek kadar türü kendine özgü bir güzellik anıtıdır¹²⁸.

Baltacıoğlu, 'Kur'ân nedir?' sorusuna Kur'ân'ın değişik özelliklerine değinerek şu cevapları verir:

Kur'ân düşünenler için bir düşünce anıtı, içi olanlar için bir coşkunluk ırmağı, yapıcılar için bir erk (kudret) kaynağıdır. Böyle olması da tabiidir. Çünkü Kur'ân medeniyet kesimleri birbirine eşit olamayan, düşünüş, anlayış bakımından ayrı olan türlü ırklara, türlü kültür ve geleneklere bağlı milyonlarca insanın kutsal kitabıdır, yüzlerce yıldan beri de varlığından, gönülleri birleştirici gücünden hiçbir şey kaybetmeyerek, bugüne dek ayakta duran ulu bir din kitabıdır. Dinsiz, dinsizliğini kendine yolak edinmiş insanlar bile Kur'ân'da sosyal yönden birtakım gerçeklerin var olduğunu kabul edeceklerdir. Bu insanlar bile bu ulu din kitabının ona inananların hayatında yüksek bir görevi olduğunu düşünmek isteyeceklerdir¹²⁹.

Kur'ân'ın akla mı yoksa kalbe mi hitap ettiği konusu tartışılmalı konulardan biridir. Kimileri onun sadece akla hitap ettiğini savunurken kimileri de onun sırf kalbe ve gönle hitap ettiğini savunmaktadır. Baltacıoğlu ise Kur'ân'ın evvela akli başında olan insanlar için gönderildiğini söylemektedir. Ona göre Kur'ân sadece akla söylemekle yetinmez. Yeri geldiği zaman aklın yanında gönle de söyler. Böylece her iki ihtiyacı gideren bir özellik taşır. Bu onun ilahi bir mesaj olmasının gereğidir¹³⁰.

Kur'ân'ı Türkçeye tercüme etmeyi ısrarla savunan Baltacıoğlu, kendisine karşı duranları da kıyasıya eleştirmektedir. Onun mantığına göre Kur'ân'ı tercüme etmeyi gerektirecek birçok neden vardır. Bu nedenler onun Kur'ân hakkındaki diğer görüşlerine de ışık tutan aynı zamanda çok tepki çeken görüşlerini ifade eder. Bunlardan birkaçı şöyledir:

1-Ezân, âyet ve hadîs değildir. Sadece çağrıdır, bir sözdür. Arapça da okunabilir, Türkçe de. Ezan dili ile dinin doğrudan doğruya hiçbir ilgisi yoktur.

¹²⁸ Baltacıoğlu, "Kur'ân'ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur'ân Nedir?" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.II-III, Ankara, 1952, s. 32.

¹²⁹ Baltacıoğlu, a.g.m., s. 33.

¹³⁰ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?* Ankara 1961, s. 24.

2-Kur'ân Allah'ın kullarını uyarmak için gönderdiği bir okuma kitabıdır. Arapça gönderilmesinin sebebi muhatabının Arap olmasıdır.

3-Kur'ân'ın en büyük sıfatlarından biri mübîn sıfatıdır. Mübîn apaçık beyan edilen, bildirilen demektir. Allah Kur'ân'ın ancak belâğun mübîn, yani apaçık bir bildiri olduğunu kendisi söylemektedir.

4-Kur'ân'ın her kelimesi altında bin bir mana vardır demek sırf düşünmemekten, anlamamaktan, kavrayamamaktan ileri gelmektedir. Kur'ân'ın Allah'ın bildirmediikleri dışında anlaşılamayacak olan hiçbir âyeti yoktur. Kur'ân ancak bir belâğun mübîn, apaçık bir bildiridir.

5-Her kelimesi altında bin bir mana gizlenmiş olan, bu yüzden anlaşılamayan ve anlaşılamayacak olan kitap bir din kitabı olamaz. Kur'ân ise böyle bir eksiklikten münezzehtir, arınıktır. Artık bilmeyenler öğrensinler!¹³¹

Baltacıoğlu'na göre ulusça kalkınmanın temelleri dinde, sanatta ve dilde yatar. Dinde yapılması gerekenin de dinin temel kitabının ana dillere çevrilmesiyle olacağı açıktır. Buna örnek olarak da Martin Luther (ö.1546) ve reformunu örnek göstermiş, bu reformun dil, edebiyat, politika ve ekonomi alanlarını ard arda etkileyerek modern Avrupa'yı ortaya çıkardığını iddia etmiştir¹³².

Buradan, bir dinin temel kitabının ana dile çevrilmesiyle birçok sorunun çözüleceği gibi fikre ulaşıyoruz ki bu bize göre son derece sathî bir akıl yürütmedir. Zaten kanaatimize göre Baltacıoğlu, reform kelimesinden sadece din kitabının ana dile çevrilmesini kastetmektedir. Ayrıca bu durum diğer etkenleri gözden kaçırma tehlikesini de taşımaktadır. Aynı akıl yürütmeyi İslam ve Kur'ân için de tasarlayan Baltacıoğlu, Kur'ân'ın ana dilimiz olan Türkçe'ye çevrilmesini ve bu durumda doğacak sonuçları şu şekilde ifade etmektedir:

Türk halkı Allah'ın dediklerini doğru olarak anlayacaktır. Türk halkı dinin gerçeklerini Arapçanın, Osmanlıcanın, softa dilinin aracılığı ile anlamaya

¹³¹ Baltacıoğlu, "Dinsiz Ahlâk Olur mu?" *Din Yolu*, C.1, S.7, Ankara, 1956, s. 2.

¹³² Baltacıoğlu, "Dine Doğru", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, c.VI, S.I-IV, Ankara, 1959, s. 58.

çabalamaktan kurtulacaktır. Türk halkı dinin gerçeklerini yabancı dil kişiliği ile düşünmenin kazandırdığı kişilik hastalığından kurtulacaktır. Türk halkı dinin gerçeklerini kendi dili, kendi kafası, kendi gönlü ile kendi öz kişiliği ile kavrayabilecektir. Bir din hastalığı sanılan, oysaki önce bir kişilik hastalığı olan softalık ortadan kalkacaktır. Türk halkı ulusal kişilik denilen normal, yaratıcı benliğine kavuşacaktır. Türkiye’de bilimin, endüstrinin, eğitimin, politik rejimlerden hiçbirinin sağlayamadığı, sağlayamayacağı bir kalkınma olacaktır¹³³.

Kutsal kitapları tercüme etmenin terakkîye götüreceğini savunanlardan biri olan Baltacıoğlu, bir adım daha ileri giderek Kur’ân’ın da Türkçe’ye çevrilmesiyle Türk milletinin yükseleceğini iddia etmiştir. Ancak buna karşı çıkanlar da olmuştur. Özellikle Hafız Ali Rıza Sağman (ö.1965) bu tür düşüncelerin her bakımdan yanlış olduğunu belirtmiştir. Çünkü Tevrat’ın ve İncil’in birçok farklı milli dile çevrildiğini ve bunun sonucunda ise hangi milletin terakki ettiği konusunun kapalı kaldığını söylemiştir. Havralarda ve sinagoglarda İbranice ile ibadet edildiğini, kiliselerde ise Latince ve Eski Yunanca ile ibadet edildiğini söyledikten sonra bu iddianın vakıya uymadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde bu konuda Kur’ân’ı Tevrat ve İncil’le mukâyese etmenin yanlışlığını vurgulamış, Kur’ân’ın bundan on dört asır evvel nâzil olduğu gibi durduğunu diğer kitapların ise bin elden ve elekten geçmiş olduğunu, türlü maksatların saldırısına uğrayarak kılıktan kılığa girmiş olduğunu, neredeyse Tevrat’ın Hz. Musa’ya İncil’in de Hz. İsa’ya sahih bir nispeti kalmadığını söylemiştir.

Yine devamla bugünkü Garp âlemini Hristiyanlık dininin doğurduğunu, İncil’in milli dillere çevrilmesinin Batı âlemini yükselttiğini sanmanın bir gaflet olduğunu, bir cehalet eseri olduğunu ve şöyle vurgulamıştır:

Eğer din kitabının bir milletin millî diliyle yazılmış olması, o milletin yükselmesini temin etmiş olsaydı; Latince olan İncil, Latin âlemini 325’ten itibaren Hristiyan akvamın en yükseği haline sokmalı değil miydi? Oysaki tarih, Latin âleminin şark ile İslam dünyası ile temasa geçtikten sonra kımıldamaya başlamış olduğunu göstermektedir. Din kitabının milli dilde olmasının hiçbir faydası olmadığına bir misal de Arap âlemidir. İşte Arabistan! Kur’ân’ı belki bizden iyi anlıyorlar, amma her

¹³³ Baltacıoğlu, a.g.m., s. 59.

*bakımdan bizden geridedirler. Bundan şu anlaşılıyor ki Kitab'ı yalnız anlamak, hiçbir iş görmüyor, asıl iş gören o Kitab'ı anlayıp o Kitab'a sarılmaktır*¹³⁴.

Martin Luther ve yaptığı reformun fazlaca abartıldığını ileri süren Ali Rıza Sağman reformun Alman milleti üzerindeki tesirinin bi'l-vasıta olduğunu söyleyerek konuyu açıklığa kavuşturmuştur¹³⁵.

Luther ve reformu konusunda kapsamlı bir araştırma yapan Hakan Olgun, bu reformun temelinde Katolisizmi protesto olduğunu söyler ve bizim de katıldığımız şu yorumları yapar:

*Reform hareketi, tüm Avrupa toplumlarında büyük çalkantıların, ayaklanmaların ve yerel savaşların yaşandığı bir dönemde kendini göstermiştir. Bu dönemde merkezi idare olan imparatorluk ile yerel idareciler olan prensliklerin iktidar kavgaları, bunun yanında, seküler idarecilerle kilise kurumunun laik halkı birlikte istismar etmelerinden oluşan sosyal bir çöküntü yaşanmaktadır. Luther'in dinsel orijinli reform hareketi, söz konusu dinsel ve seküler kurumlara gösterilen tepkilerin aksiyona dönüşmesinde önemli bir başlangıç sayılmaktadır*¹³⁶.

Görüldüğü gibi reform hareketiyle¹³⁷ Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi arasında doğrudan bir amaç ortaklığı mevcut değildir. Aynı zamanda her iki olguyu farklı açılardan ele almak, kanaatimizce daha isabetli olacaktır.

Kur'an'a dair temel görüşlerini vermeye çalıştığımız Baltacıoğlu, Kur'an'ın nasıl anlaşılması gerektiği hususunda güzel yaklaşımlar sergilemiştir. Kur'an'ın insana gözlemci ve araştırmacı bir ruh kazandırdığını ifade etmesi, Kur'an'ı daha iyi anlamak adına hem akıl mantığının hem de duygu mantığının beraberce kullanılması gerektiğini belirtmesi bu yaklaşımlara örnek olarak verilebilir.

¹³⁴ Hafız Ali Rıza Sağman, "Kur'an-Mahiyeti-Başka Dile Çevrilmesi", Neşreden: Dücan Cündioğlu, *İslamiyat Dergisi*, C.1, S.2, Ankara, Nisan-Haziran 1998, s. 112–114.

¹³⁵ Sağman, a.g.m., s. 114–116.

¹³⁶ Hakan Olgun, *Luther ve Reformu*, Ankara 2001, s. 201.

¹³⁷ Reform dönemi ve bu dönem siyasal düşünceler tarihi açısından en önemli düşünürleri olan Martin Luther ve Jean Calvin hakkında geniş bir bilgi ve bibliyografya için şu esere müracaat edilebilir: M. Ali Ağaoğulları- Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral – Devlete*, Ankara 1991.

Baltacıoğlu, zaman zaman ictihadın önemine vurgu yapmış, ictihadın Kur'ân ve hayat birlikteliği içerisinde anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Müctehidin bir elini Kur'ân'a, diğer elini hayata koyarak hükmünü vermesinin hakikate uygun olacağını belirtmiştir.

2.3 MEÂLİ YAZMA SEBEPLERİ

Kur'ân, insanlar tarafından anlaşılın diye Allah katından gönderilmiş ilahi bir hitaptır. Hangi kültüre hangi medeniyete mensup olursa olsun, eğer bir kişi Müslüman ise kendi kitabı olan Kur'ân'ı anlamakla yükümlüdür. Ancak Kur'ân'ın Arapça bir kitap olması ve dünyadaki birçok insanın bu dile yabancı olmasından dolayı Kur'ân'ı anlama gibi bir sorun doğmaktadır. Bu sorunu asgarî düzeye indirebilmek için birtakım çareler düşünülmüş ve bu çarelerden biri olarak da onu farklı dillere tercüme etmek gibi bir seçenek oluşmuştur. Âlimlerce çokça tartışılan Kur'ân'ın tercümesi meselesi, daha sonra birçok âlim tarafından Kur'ân'ın farklı dillere tercüme edilmesinin doğru olacağı şeklinde kabul edilmiştir. Bundan sonra Kur'ân ona inananlar tarafından farklı dillere tercüme edilmeye başlanmıştır. Burada biz konu üzerindeki uzun fikhî tartışmalara girmeden ve tarihçe üzerinde durmadan Baltacıoğlu'nun bu tercümeyi yapmasının temelindeki sebepleri anlamaya gayret göstereceğiz.

Baltacıoğlu'na göre Kur'ân'ı Türkçeye çevirmenin ilk ve en temel sebebi din kitabımızı anlamayı kolaylaştırmaktır. Çünkü yıllardır Türkler kendi din kitaplarını anlamadan okuyorlar, manalarına uzak kalıyorlardı. Doğal olarak bu durum onların dinlerini tam olarak öğrenmelerine engel teşkil ediyordu.

Diğer bir sebep ise kanaatimize göre siyasi ve politik kaygıları bünyesinde taşıyan bir nitelik taşıyordu ki o da şuydu; uluslaşmayı her dinin kendi kitabını kendi diline çevirmesiyle başlatan Baltacıoğlu, bunun bir yansıması olarak da Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesini istemektedir. Rönesans devrimini uluslar arası bir din kitabının anadillere çevrilmesi şeklinde yorumlayan Baltacıoğlu, buradan yola çıkarak Kur'ân'ı ana dilimize çevirdiğimiz zaman şu iki sonucun meydana geleceğini vurgulamaktadır.

İlk olarak anadilimiz Arapçanın geleneklerine bağlı kalıp yozlaşmaktan kurtulacaktır. İkinci olarak da Türkler kendi dillerini Arapçadan aşağı görmekten kurtulacaktır¹³⁸.

Sadece bu iki sebebi göz önüne aldığımızda birinci sebebin tartışılabilir bir yönü olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ikinci sebep tamamen siyasi kaygıların ve uluslaşma endişesinin bir ürünü olduğu için tartışılacak bir tarafı yoktur. Çünkü Türkçe hiçbir zaman Arapça'nın geleneklerine bağlı kalmamış ve de Türkler dillerini Arapçadan aşağı görmemişlerdir. Bunun yanında Arapça, Kur'ân'ın dili olması nedeniyle çok önemli bir dildir ve aynı zamanda bir din dilidir, medeniyet dilidir. İslam'ın ortak dilidir. Bize göre Kur'ân'ın tercüme edilmesi ise bunların dışında ele alınması gereken bir konudur. Aynı zamanda Kur'ân'ın Türkçeye tercüme edilmesiyle İslam'da rönesansın gerçekleşeceğini düşünmek bir hayal mahsulüdür. Ayrıca, İslam'ın rönesansa ihtiyaç duymadığı, bunun sonradan ortaya çıkarılmış sunî bir mesele olduğu ise izahtan varestedir.

Konuyu daha fazla uzatmadan diğer gerekçelere de değinmek istiyoruz. Baltacıoğlu, dinin önemine vurgu yaptığı bir kitabında Kur'ân'ı niçin Türkçeye çevirdiğine dair uzun bir değerlendirme yapmış, dini öğrenmenin tek yolu olarak Kur'ân'ı Türkçeye çevirdiğini belirtmiştir¹³⁹.

Ancak bir tek Kur'ân'ın Türkçeye tercüme edilmesiyle fertlerin dinlerini tam olarak öğrenmesi hayli zor olan bir durumdur. Çünkü dinin temeli Kur'ân'a dayanır fakat sonrası ise Sünnetle tamamlanır. Sünnetsiz bir Kur'ân ve İslam anlayışının olmayacağı da erbabınca malumdur.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nu iyi tanıyan ve onun sahip olduğu fikirleri iyi bilen Süleyman Arısoy, Baltacıoğlu'nun bu tercümeyi yapmadaki gerekçeleri hakkında şunları ifade etmektedir:

İslam dininin daha iyi anlaşılabilir ve özümmlenebilir olması için Arapçalıktan çıkarak Türk için Türkçe oluşturulması inanç ve güvencinde idi. Kemalist görüş ve

¹³⁸ Baltacıoğlu, "Kur'ân'ın Ana Dilimize Çevrilmesi: Kur'ân Nedir?" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.II-III, Ankara, 1952, s. 34.

¹³⁹ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah nedir?* Ankara 1961, s. 7.

*ilkelere paralel olan bu görüşle yüce düşünce için eyleme girişti. Bu onun son olgunluk devrelerinde yaşam boyunca edindiği tezlerin bir sonucu yani sentezi idi. Yaşam çağının sonuna ve olgunluk dönemine doğru İslam teolojisi üzerine yoğun olarak eğildi ve Kur'ân'ı tercüme ederek, İslam dinine Atatürkçü yolda açıklık ve aydın görüşle yaklaşım getirdi*¹⁴⁰.

Baltacıoğlu'nun bu meâli yazmasında birçok etkenin beraberce var olduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri halkın sürekli okuduğu ve ezberlediği duaların anlamını bilememesi veya eksik bilmesidir. Sabri Kolçak'ın naklettiği bir olayda bunu görmekteyiz. Kolçak, Baltacıoğlu'nun tarihçi bir arkadaşından dinlediği ve onu derinden etkileyen şu olayı bize haber verir: Kuvvetli dînî inanca sahip bir Türk çocuğu tam 11 yıl her sabah, Arapça olarak bir duayı okuyarak işe başlarmış. Bir gün, içine kuşku düşmüş. Acaba 11 yıldan beri Arapça okuduğum bu duanın Türkçesi ne ola ki diye düşünmüş ve bir uzmanını bularak Türkçeye çevirtmiş. Tam 11 yıl günün belki her saatinde ağzından düşürmediği duanın Türkçesi, '*Araplar her yaz yaylaya giderler!*' anlamına geliyormuş. Bu ve buna benzer örnekler Baltacıoğlu'nu bu meâli yazmasında etkili olmuş ve halkın kendi kitabını kendi dilinden okuması gerektiği düşüncesine daha bir kuvvetle sarılmıştır¹⁴¹.

Kendi zamanında yaşamış olan ve dine uzak duran modern aydınları eleştiren Baltacıoğlu, medresenin yetiştirmiş olduğu aydınları da kullandıkları dil yüzünden eleştirmiştir. Özellikle medrese âlimlerinin Kur'ân'ı Türkçeye çevirirken kullandıkları ağır dil onun tepkisini çekmiştir. Bu dilin son derece sorunlu, anlaşılabilir bir dil olduğunu ve Türkçeye benzemediğini ifade etmiş ve tepkisini şu örneklerle dile getirmiştir:

Din kitabımız olan Kur'ân'ı doğru anlayıp, doğru olarak ana dilimize çevirebilecek bir bilginimiz yok. Son yıllarda Kur'ân'ı Türkçeye çevirmeye çabalayan yenileri bir yana bırakıyorum. Ya şu İzmirli İsmail Hakkılar, Konyalı Mehmed Vehbiler, Elmalılı Hamdi Yazırlar? Bunların yanlışlarla dolu olan çevirmelerine ne demeli? Dinin ne olduğunu, ne olmadığını bize doğru olarak anlatacak olan Kur'ân'ı ana

¹⁴⁰ Süleyman Arısoy, "Çağdaş Türk Düşünce, Sanat Kuramcısı ve Devrimcisi Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 45.

¹⁴¹ Kolçak, *İ.H.Baltacıoğlu, Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi*, İzmir 1968, s. 20.

dilimize doğru olarak çevirebilmişler midir? Şu çevirmelerin ne demek istediklerini anlayabilir misiniz?¹⁴² diyerek aşağıdaki tercümeleri tenkit etmiştir:

“Nâsın küllîsi mertebede müsâvî olur da yevm-i kıyamette azabının şiddetinden yüzüyle nefsinı vikâye eden kimse azabından emin olan kimse gibi olur mu?”¹⁴³ (Zümer suresi 39/24)

“Kıyamet günü eli bağlı olup yaman bir azaptan yüzü ile kendini koruyan kimse azaptan emin olan kimse gibi midir?”¹⁴⁴ (Zümer suresi 39/24)

“Ve denilir: kim var bir okuyacak? Ve sezer o dem temamel firak. Ve dolaşır el ayak: bacağa bacak. Rabbınadır o gün yalnız mesak.”¹⁴⁵ (Kıyame suresi 75/27–30)

Buradan hareketle Kur’ân’ı hem ‘doğru olarak’ hem de ‘ana diline’ uygun olmak kaydıyla çevirmek gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Türkçeye çevrilen Kur’ân’ların dilinin ana dilimiz olan Türkçe olmadığını, Osmanlıca da olmadığını buna rağmen sentaksı Arapça sentaksına benzemekle birlikte Arapça da olmadığını ifade etmiştir. Bu dilin dördüncü bir dil olduğunu, ana dilini bilmeyen medreselilerin Arapça karşısında duydukları aşağılık duygusundan yansıma yoz bir dil olduğunu vurgulayarak ağır eleştirilerde bulunmuştur¹⁴⁶.

İşte bu ve buna benzer örneklerden yola çıkarak kendisi de halkın anlamakta güçlük çekmeyeceği öztürkçe bir tercüme yapmak ihtiyacı hissetmiştir. 1954 yılında yukarıdaki yazıyı kaleme alan Baltacıoğlu, çok geç değil tam üç yıl sonra kendi tercümesini yayımlamıştır.

Baltacıoğlu ise yukarıdaki âyetleri şu şekilde tercüme etmiştir;

BALTACIOĞLU: “Kalkış günü kıyıcılara ‘Ettiğinizi bulun şimdi’ denilince, kalkış günününün o ağır azabından kendini kim sakınabilecek?”¹⁴⁷ (Zümer 39/24)

¹⁴² Baltacıoğlu, “Türkiye’de Din Anlayışı”, *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara, 1956, s. 2.

¹⁴³ Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsatü’l-Beyân Fî Tefsiri’l-Kur’ân*, İstanbul 1966, s. 4874.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı İzmirli, *Meânî-i Kur’ân*, İstanbul 1926, s. 462.

¹⁴⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfi*, İstanbul 1935, s. 579

¹⁴⁶ Baltacıoğlu, “Ulu Gerçek Üzerine”, *Yeni Adam*, 1954, S.744, s. 1.

¹⁴⁷ Baltacıoğlu, *Kur’ân*, Ankara 1957, s. 386.

BALTACIOĞLU: “Denilecek: Bir iyileştirici yok mu? Gerçekten bir ayrılış olduğunu iyice anlayacaktır. Ayakları birbirine dolaşacaktır. O gün gidiş yalnız çalabına olacak.”¹⁴⁸ (Kıyame 75/27–30)

Baltacıoğlu’nun bu tercümelerine baktığımız zaman dikkat çektiği hatalara düşmediğini ancak başka hatalara düştüğünü görmekteyiz. Şöyle ki Zümer suresinin bu âyetini hem eksik hem de hatalı çevirmiştir. Gerek kullandığı kelimeler gerekse verdiği anlamlar yanlışlarla doludur. Mesela aynı âyetin başka tercümeleleri ise şu şekildedir;

ÇANTAY: “(Bu halde) zalimlere ‘Ne kazanıyor idiyse (cezasını) tadın’ denilirken kıyamet günü yüzünü o feci azaptan kim koruyacak?”¹⁴⁹

TDV: “Kıyamet gününde yüzünü azabın şiddetinden korumaya çalışan kimse (kendini ondan emin kılan gibi) midir? Zalimlere ‘Kazandığınızı tadın!’ denilir.”¹⁵⁰

ATEŞ: “Kıyamet günü, (elleri bağlı olduğu için) yüzüyle o en kötü azâbdan korunmağa çalışan (ile güven içinde bulunan bir olur) mu? (O gün) Zalimlere: “Kazandığınızı(ın tadın)ı tadın!” denmiştir.”¹⁵¹

YILDIRIM: “Büyük duruşmanın olacağı kıyamet gününde (elleri kelepçeli olduğundan), kendisini en şerefli uzvu olan yüzü ile azaptan korumak için çabalayan kimsenin hali ile güven içinde olan müminin durumu hiç bir olur mu? Zalimlere: “Kazandığınız şeylerin meyvesini tadın bakalım!” denilir.”¹⁵²

ESED: “Kıyamet Günü, (çıplak) bir yüzden başka, (başına gelecek) korkunç azaptan kendisini koruyacak bir şeyi olmayan kimse (Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyan kimse gibi) olur mu?”¹⁵³

¹⁴⁸ Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 498.

¹⁴⁹ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1962, s. 287.

¹⁵⁰ H. Karaman, A. Özek, İ.K. Dönmez, M. Çağrı, S.Gümüş, A.Turgut, *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 460.

¹⁵¹ Süleyman Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, t.siz, s. 462.

¹⁵² Suat Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli*, Zaman Gaz. Yayınları, İstanbul 1998, s. 460.

¹⁵³ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı (Meâl-tefsir)*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1999, s. 941.

Yapılan eksik ve yanlış Kur'ân tercümeleri de onun bu girişiminde bir başka etken olmuştur. Bir Kur'ân felsefesi yazmayı tasarlayan Baltacıoğlu, mevcut Kur'ân tercümelerine göz gezdirince, bunun mümkün olmadığını anlamış ve yeni bir tercüme yapması gerektiğine inanmıştır. Bu süreci şöyle ifade etmiştir:

Bir tesadüf bana bu işte ulusca ne kadar hazırlıksız, eli boş olduğumuzu açıkça göstermişti. Bundan altı yedi yıl önce Yeni Adam'da tefrika ettiğim Cinsel Eğitim adlı eserimi hazırlarken homoseksüellik bölümünde Kur'ân'daki Lût olayını bir kere okumak istedim. Bir aralık elimdeki Türkçe çevirmeyi Arapça metniyle karşılaştırdım. Fevziye Rüştiyesinde Kenan Hoca'dan, Vefa İdadisi'nde de Atıf Hoca'dan öğrendiğimiz kadar Arapça ile bu Türkçe çevirmenin yanlış olduğunu görünce şaşırma kaldım. Öteki çevirmeler de öyle yanlıştı. Artık Kur'ân'ı doğru olarak anadilimize çevirmeyi kendime bir ülkü edinmiştim¹⁵⁴.

Avrupa'nın yaşamış olduğu Rönesans ve Reform hareketlerini de kendine referans alan Baltacıoğlu, kalkınmada öncelik olarak dinin rolü olduğunu, (bu rolün de din kitabının ana dile çevrilmesi olduğuna işaret ederek) bunun da sanata, dile, edebiyata ve siyasete yansıtacağını savunmuştur¹⁵⁵.

Batı ülkelerinde yapılan kutsal kitap tercümelerinin Batı toplumlarında ortaya çıkardığı manevi silkiniş ve kalkınmayı dikkate alan Baltacıoğlu, aynı etkinin Türk toplumunda olacağını varsayarak halkın kendi kitabını kendi öz dilinde okuması gerektiği inancı zihninde yer etmiştir. Tercüme faaliyetine girme sebeplerinden biri de budur. Hâlbuki Batı toplumlarında hâkim olan Hristiyanlık ile İslam'ın karakterleri aynı olmadığı gibi bu iki dinin mukaddes kitapları arasında da sahilik noktasında büyük fark vardır. Aynı şekilde iki toplumun tarihi, kültürü ve gelenekleri birbirinden oldukça ayrıdır.

Baltacıoğlu'na göre anadil halkın kullandığı, derinliği olmayan ve diğer dillerin etkisinde kalmamış olan bir dildir. Sentaksı, geleneği Türk olan dildir. Masalların, atasözlerin, Yunus Emre'lerin, Karacaoğlan'ların, Orhan Veli'lerin gelenekli

¹⁵⁴ Baltacıoğlu, "Allah Nedir?", *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara, 1956, s. 5.

¹⁵⁵ Baltacıoğlu, "Dinsiz Kalkınma Olabiliyor mu?", *Din Yolu*, C.1, S.5, Ankara, 1956, s. 2.

Türkçesidir. Kısaca ana dil âlim, cahil, bütün Türklerin sormadan, düşünmeden anlayabilecekleri halk Türkçesidir¹⁵⁶.

Anadilden anladıklarını bu şekilde izah ettikten sonra Kur'ân'ın ana dile çevrilmesinin getireceği faydaları ise şöyle sıralamıştır:

Türkler, Allah'ın dediklerini doğrudan doğruya anlayacaklardır. Ayrıca, dinlerinin gerçeklerini Arapçanın, Osmanlıcanın, softa dilinin daha başka dillerin aracılığı ile anlamak için çırpınmaktan kurtulacaklardır. Yine Türkler, din gerçeklerini Arapça gibi yabancı, softa dili gibi zor dillerin klişeleri ile düşünmenin kazandırdığı kişilik hastalığından kurtulup, din gerçeklerini kendi dilleri, kendi kafaları, kendi gönülleri, kendi öz kişilikleri ile kavrayacaklardır. Bir din hastalığı sayılan oysaki her şeyden önce bir dil hastalığı olan softalık ortadan kalkacaktır. Türkler millet kişiliği denilen normal, yaratıcı benliklerine kavuşacaklardır. Türkiye'de bilimin, endüstrinin, eğitimin, politika rejimlerinden hiç birinin sağlayamadığı, bundan sonra da sağlayamayacağı bir ruh kalkınması olacaktır¹⁵⁷.

Bir çeviriyle bütün bunların gerçekleşeceğine inanmak doğrusu zordur. Bizim asıl değinmek istediğimiz konu, Baltacıoğlu'nun bu tür görüşleri daha ziyade o zamanın şartlarında ortaya çıkmış, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerini sağlamlaştırmak ve ona uygun bir Din politikası oluşturmak kaygısından kaynaklanmıştır. Araştırmalarımız ve tespitlerimiz bizim bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir.

Çevirilerde yapılan bariz hataların onu bu yola sevkeden sebepler arasında olduğunu söylemiştik. Baltacıoğlu, sadece Türkçe çevirilerle ilgilenmemiş, birçok yabancı çevirileri de incelemiş ve aynı hataların onlarda da olduğunu görmüştür. Bundan da cesaret alarak taşımakta olduğu çeviri yapma fikri daha da güçlenmiştir. Bu konuda şu gözlemlerini aktarmıştır:

Şimdiye kadar elime Türkçe, Fransızca, İngilizce olarak eski, yeni, basma, yazma kırk kadar Kur'ân çevirmesi geçti, bunları inceledim. Almanca bilmem,

¹⁵⁶ Baltacıoğlu, "Dilde Türk'e Doğru", *Yeni Adam*, 1942, S.393, s. 2.

¹⁵⁷ Baltacıoğlu, "Dinsiz kalkınma Olabiliyor mu?", *Din Yolu*, C.1, S.5, Ankara, 1956, s. 2.

Almancalarını okuyamadım. Ancak Kur’ân çevirmelerinde rastladığım büyük yanlışları Alman çeviricilerinin de yapıp yapmadıklarını öğrenmek için arkadaşım Ziya Talat’tan kimi âyetleri Türkçeye çevirmesini diledim. Gördüm ki bu çevirmelerde de anlam yanlışları vardır. Kur’ân çevirmelerinde şimdiye kadar yapılan yanlışları toplayacak olursam Kur’ân’dan daha çok sayfalı bir kitap olacaktır¹⁵⁸.

Haldun Özen tarafından kaleme alınan ve bugüne kadar hiçbir yerde yayımlanmamış olan hatıralarında bu çeviriyi yapmasının nedenleri hakkında ise şunlardan bahsetmektedir:

Beş yıldan beri beni çok üzen, düşündüren çevirmelerdeki fahiş yanlışlardı. Zaten beni bu işe sürükleyen de bu yanlışların çokluğu ve büyüklüğü idi. Kur’ân, ananın döl yatağına düşen atmık damlasının bütün evrimlerini bilim gerçeklerine uygun olarak anlatan bu kitaptır. Gökyüzündeki gezegenlerin kendi yörüngeleri üzerinde koştuğunu, bu gezegenlerin felekler, yani sistemler oluşunda olduklarını hiçbirinin ötekilere çarpmadığını da anlatan bu kitaptır. Zira beni Kur’ân çevirme işine yönelten nedenlerden biri de şudur: Ben türlü nedenlerle Türkçe, Fransızca, İngilizce Kur’ân tercümelerini yokladığım zaman onların fahiş denilecek derecede büyük anlama, anlatma yanlışları ile dolu olduğunu gördüm. Bu anlama, anlatma yanlışları saymakla bitmez. Oğuz Türklerinin çevirmelerinden tutun da en büyük olarak tanınmış müfessirlerin çevirilerine kadar. Çevirmelerinde ‘nefsinizi körletin’ diyecek yerde ‘nefsinizi katledin’ diyen, ‘yedi kat’ diyecek yerde ‘yedi gök’ diyen, ‘İbrahim’in yolundan’ diyecek yerde ‘İbrahim’in milletinden’ diyen Kur’ân çevirmeleri vardır¹⁵⁹.

Tarihçi-yazar Cemal Kutay, Baltacıoğlu’nun bu meâli yazmasının sebebini kendisine şöyle açıkladığını belirtir:

—1942–1957 arası on beş yıl Türk Dil Kurumu terim kolu’nda çalıştım. Kurum Atatürk’ün direktifiyle kurduğu terim kollarıyla özellikle kırsal kesimde konuşulan dilin etimolojik yapısını belirlemeye çalışıyordu. Bunun için ‘Tarama Dergisi’ adı altında tespit fişleri düzenlenmiş, yurt çapında dağıtılmıştı. Bir hazine

¹⁵⁸ Baltacıoğlu, “Kur’ân Nasıl Bir gerçektir?” *Türk Düşüncesi*, 1955, S.17, c.13, s. 328.

¹⁵⁹ Özen, “Baltacıoğlu’nun ‘Hayatım’ Adlı Tefrikası Hakkında Ek Bilgiler”, *Kebikeç Dergisi*, 2000, S.9, s. 19.

karşıysındaydık. Nelere sahiptik ve neleri unutmuştuk? İnan bana, daha o günlerde bir Kur'ân çevirisi yüreğime yerleşti. Zor işti ve de benim emek saham dışıydı. Olsun, dedim ve düşündüm ki, yüzyıllar ve devirler, egemen kuvvetlerin reddettiği bu mirastan da ilham alarak bir Kur'ân çevirisi başarabilirsem, Din'le Dil arasındaki kopmaz bağa sağlam ilmik olabilmeyi denerim. Aydın yapılarına, daha doğrusu gerçek Müslümanlıklarına inandığım dostlarım vardı. Bunların başında yer alan Ahmed Hamdi Akseki ve Şerafeddin Yaltkaya üstatlara danıştım. Onayları dayanç kaynağım oldu. Tarama Dergileri'nde yer alan konuyla ilgili sözcüklere yer vererek, Atatürk'ün yarıda bıraktığı özleminin günün birinde gündeme geleceğini umarak Kur'ân çevirisini ele aldım¹⁶⁰.

Ziya Gökalp'le benzer bir düşünce ikliminin mensubu olan Baltacıoğlu, sadece dinin toplumdaki konumu üzerinde Gökalp'le anlaşılamamıştır. Ondan farklı olarak dinin ictimai kurumlardan biri olmadığını, dinin de dil gibi, sanat gibi toplumun ana kurumlarından biri olduğunu söylemiştir. Yani ona göre din aile, meslek, teknik ve ekonomi gibi alanları sanat ve dil ile beraber belirleyen temel kurumlardandır. Bu gerçeğin köylüler, şehirli, fikir adamları, iş adamları, idare edenler ve edilenler, diplomatlar, öğretmenler, muhtarlar vb. bütün yurttaşlar tarafından anlaşılmasını istemektedir. Bundan dolayı Kur'ân'ı her Türk'ün anlayabileceği şekilde, açık olarak ana diline çevirdiğini belirtmiş, herkesin bunu okumasını istemiştir¹⁶¹.

Bütün bunlardan görüleceği gibi, Baltacıoğlu'nun bu çeviriyi yapmasının birden çok amacı vardır. Bunların başında dînî kaygılardan daha çok siyasî, politik ve kültürel kaygılar gelmektedir. Bize göre Baltacıoğlu'nun sahih bir Kur'ân çevirisi yapacak ne birikimi ne de altyapısı vardır. Onunki sadece Kur'ân tercümelerindeki ağır ve ağıdalı üsluba karşı çıkarak, herkesin rahatça anlayabileceği bir çeviri ortaya çıkarmak olmuştur. Bunu yaparken birçok yeni kelime kullanmış, farklı yorumlar getirmiş, neticede tartışmalı bir meâl ortaya koymuştur.

¹⁶⁰ Cemal Kutay, *Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: Türkçe İbadet, Anadilimizle Kulluk Hakkı*, İstanbul 1998, s. 77.

¹⁶¹ Baltacıoğlu, "Kur'ân'ı Türkçeye Niçin Çevirdim, Kur'ân'ı Türkçeye Nasıl Çevirdim?", *Yeni Adam*, 1959, S.767, s. 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. BALTACIOĞLU'NUN MEÂLİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 MEÂL HAKKINDA YAPILAN TARTIŞMALAR

Kur'ân çevirileri meselesi son yıllarda sık sık tartışılan bir konu olmuştur. Aslında meselenin temeli XX. yüzyıl başlarına kadar uzanmaktadır. Çünkü İslam dünyasının yaşadığı siyasî, dinî ve sosyal sıkıntılara paralel olarak Kur'ân'ın anlaşılması gereği üzerinde durulmuş; özellikle son asır içerisinde bu mesele daha çok gündemi meşgul etmiştir.

Biz burada konunun tarihçesine ve fikhî boyutuna girmeden, sadece tartışılan Kur'ân tercümelerinden biri olan ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından Türkçe'ye kazandırılan Kur'ân tercümesi hakkında lehde ve aleyhde söylenenlere kısaca değinmek istiyoruz.

Daha bu tercüme neşredilmeden evvel, felsefe tarihi, medeniyetler tarihi gibi alanlarda çalışmaları bulunan ve Türk siyasi ve sosyal hayatıyla ilgili de eserleri olan ünlü düşünür Hilmi Ziya Ülken, 1956 yılında yazmış olduğu bir yazıda bugüne kadar birçok Kur'ân tercümesinin yapıldığını ve bunların kullandıkları dil olarak ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Birincileri eski tercümeler olarak nitelendirmiş ve bunları beğenmediğini söylemiştir. Ülken, bunlara 'Osmanlıcaya, Arapçadan Arapçaya çevirme' dedikten sonra bunların yazıldıkları devir için anlaşılır olduğunu, bugün ise anlaşılır olmadığını, bu tercümelerden halkın mana çıkarmakta zorlandığını belirtmiştir. İkincileri ise yeni tercümeler olarak adlandırmıştır. Bu yeni tercümelerin eskilerden farklı olmadığını ancak içlerinden birkaç tanesinin bunların dışında olduğunu ifade etmiştir. O zamanlar yeni basılan Baltacıoğlu'nun tercümesine sözü getirerek : *"Bugünlerde İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, yıllardan beri çalıştığı Kur'ân tercümesini neşretmek üzeredir. Fatiha tercümesi, Türkçedeki başarısını gösterse gerektir."* diyerek Baltacıoğlu'nun neşredeceği Kur'ân tercümesinin, beklenen ve umulan bütün

kıymetleri taşıyan bir sembol olarak meydana çıkacağını yazmış ve bu tercümenin gönüllü propagandasını yapmıştır¹⁶².

1957 yılında bu çevirinin yayımlanmasından hemen sonra Medeniyet, Cumhuriyet, Vatan ve Yeni Sabah gibi günlük gazetelerde peş peşe övgü dolu yazılar çıkmıştır. Özellikle bu yazılarda tercümenin diline methiyelerde bulunulmuş, ancak bu çeviri ilmî bir incelemeye tâbi tutulmamıştır.

Buna karşılık, Sebilürreşad dergisinde de bu tercümeyle eleştiren yazılar çıkmıştır¹⁶³. Mesela Ali Rıza Sağman Kur'ân tercümeleri hakkında 'İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Tercümesi' adında bir tenkit yazısı kaleme almış ve sadece Baltacıoğlu'nu değil, ona destek veren Hilmi Ziya Ülken'i de eleştirmiştir¹⁶⁴. Yine başka vesilelerle farklı dergi ve gazetelerde bu tercümeyle eleştiren yazılar yazılmıştır.

O dönemin yazarlarından Asım Us, Vakit gazetesinde yazdığı bir yazıda iki sene evvel (1957'yi kastediyor) Türk Dil Kurumu'nun, Baltacıoğlu'nun Türkçe'ye çevirdiği Kur'ân'ı bastırmak ve on bin nüshayı geçmeyecek ilk basımı için kendisine altı bin lira vermek teklifinde bulunduğunu, bu kararın Türk Dil Kurumu'nda çoğunlukla alındığını söylemektedir. Ancak Baltacıoğlu'nun oybirliği olmadığı gerekçesiyle tercümesini Dil Kurumuna vermediğini, şahsi gayreti ile bunu bastırmayı tercih ettiğini ifade etmiştir¹⁶⁵.

Baltacıoğlu bir yazısında kendi meâli hakkında şunları belirtmiştir:

Kur'ân'ı ana dile çevirme işimi anlayan bir insan gördüm. O da Diyanet İşleri Müşavere Heyeti üyelerinden rahmetli Hasan Fehmi Hoca idi. O zaman Diyanet İşlerinde yayın müdürü bulunan Sayın Tevfik Ersen, bir gün Bahçelievler'deki evimize telefon açmış, bana şu sözleri söylemişti:

—Efendim, Hasan Fehmi Hoca bugün beni yanına çağırdı. Şu sözleri söyledi. Oğlum, dedi, bu nasıl tercüme! Sabahtan beri elimden bırakamıyorum. Ne güzel

¹⁶² Hilmi Ziya Ülken, "Kur'ân'ın Türkçesi", *Yeni Sabah Gazetesi*, 7 Aralık 1956.

¹⁶³ M. Raif Ogan ve Hasan Basri Çantay, Baltacıoğlu hakkında yazılar yazmış ve Kur'ân çevirisinden misaller vermek suretiyle onu tenkid etmişlerdir. Bu yazılara ayrıntılı olarak ileride temas edilecektir.

¹⁶⁴ Ali Rıza Sağman, "Kur'ân Tercümeleri Hakkında", *Sebilürreşad*, XIV, S.343, Kasım 1962.

¹⁶⁵ Asım Us, "Öztürkçe Kur'ân", *Yeni Adam*, 1959, S.767, s. 4.

tercüme! Ben Baltacıoğlu ile tanışmak isterim, bizi tanıştır dedi. Durumu olduğu gibi size bildiriyorum. Sizin mümkünse bir gün Diyanet İşleri'ne uğramanızı rica ediyoruz.

Ersen'e peki dedim. Kısa bir zaman sonra da Diyanet İşleri'ne gittim. Ersen beni hemen Müşavere Heyetinin bulunduğu salona götürdü. Üyelere tanıttı. Hasan Fehmi Hocanın ilk sözleri şunlar oldu:

—Efendim, Kur'ân meâlen böyle tercüme edilir. Hasan Basri Çantay'ınki gibi değil. Siz bir kapı açtınız. Allah sizden razı olsun. Müsaade edin de bu tercümeyi biz basalım.

Böyle bir insanın böyle bir iltifatı beni çok sevindirmişti. Nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyordum. Sevincimden kabıma sığmıyordum¹⁶⁶.

Fakat Baltacıoğlu'nun bu sözlerinin tersine olarak Sebilürreşad'da çıkan bir yazıya göre, bu tercümenin bastırılması ve halka dağıtılması için Ankara'da yetkili mercilere diller dökülmüş, hatta bazı oyunlara başvurulmuştur. Daha da ilginç Diyanet Riyaseti'nin bu tercümeyi beğendiği yolundaki sözlerinin bir yalandan ibaret olduğunu açıklamıştır¹⁶⁷.

Baltacıoğlu'nun Kur'ân çevirisini, sırf bir tercüme olarak sunduğuna şahit olmaktadır. Genel olarak onun Yeni Adam'daki yazılarından anlaşılan durum bu yöndedir. Aslında çoğu kişinin iddia ettiği gibi o, tercümesini yaptığı Kur'ân'ın, bizzat Kur'ân yerine geçtiğine veya geçeceğine dair hiçbir söz söylememiştir. Fakat bu türlü iddiaları, bu istekte olan ve bu isteği taşıyan kimseler ona nispet etmişlerdir. O sadece Türk dil devrimine bu tercümenin bir katkısı olacağını ve Türk dil devrimi bütünlüğünün Kur'ân'ın öztürkçeye çevrilmesiyle tamam olacağını savunmaktadır. Birçok yazısında dile getirdiği gibi Avrupa uluslarının kalkınma tarihi İncil'in farklı dillere çevrilmesiyle başlamıştır. Bu durum, yani İncil'in farklı dillere tercümesi; edebiyat, ekonomi, politika gibi alanları da etkilemiş ve bütüncül bir kalkınmayla

¹⁶⁶ Özen, “Baltacıoğlu'nun “Hayatım” Adlı Tefrikası Hakkında Ek Bilgiler”, *Kebikeç Dergisi*, 2000, S.9, s. 22–23.

¹⁶⁷ Müellifi belirsiz, “Kur'ân'la Oynuyorlar”, *Sebilürreşad*, 1957, C.X, S. 250, s. 394.

nihâyet bulmuştur. İşte aynı durumun bizde de bu şekilde olacağını düşünerek adımlarını atmış ve çalışmalarını yapmıştır¹⁶⁸.

Çeviriyi yaptıktan sonra kendi kendine sorgulamalar yapan Baltacıoğlu, İslam ve onun mukaddes kitabı olan Kur'ân hakkında şu değerlendirmeleri yapmıştır:

*Ömrümün on iki yılını, niçin Kur'ân çevirmesi ile harcamıştım? Çünkü dinsiz kalkınma olamayacağına inanıyordum. Dinin yalnız bir vicdan işi olduğuna değil, dinsiz toplum varlığı, kamu yaşayışı olmayacağına da inanıyordum. Bendeki bu inanç kulaktan dolma, basmakalıp, herhangi bir inanç değildi. Ömrün boyunca yaptığım araştırmaların, denemelerin var ettiği bir inançtı. Hangi kitap Kur'ân kadar uludur? Hangi kitap milliyete, eşitliğe, doğruluğa iyiliğe, güzelliğe, tatlılığa, özgürlüğe Kur'ân kadar yer vermiştir?*¹⁶⁹

Daha fazla ayrıntıya girmeden, bu konunun taraflarının sahip olduğu görüşleri yakından incelemeye geçmenin doğru olacağı kanaatindeyiz.

3.1.1 Savunanlar

Bir çalışma ortaya çıktıktan sonra onu eleştirenler olacağı gibi ona sahip çıkanlar da olacaktır. Özellikle bu çalışma Kur'ân tercümesi gibi zor ve bir o kadar da tartışmalı bir mesele ise bunları doğal karşılamak gerekir. İşte Baltacıoğlu'nun Kur'ân çevirisi de birtakım çevreler tarafından savunulmuş ve ona sahip çıkılmıştır. Bilhassa İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun kırk beş yıl gibi uzun bir süre çıkarmış olduğu Yeni Adam dergisi bu savunucuların bayraktarlığını yapmıştır. Neredeyse tercümenin yayınlandığı 1957'nin Kasım ayından başlayarak her sayıda muhakkak bu tercümeyle ilgili bir yazı çıkmıştır. Yapılan bütün eleştiriler karşısında, bazı yazılarda tercüme savunulmuş, bazı yazılarda Baltacıoğlu'nun şahsı savunulmuş, bazı yazılarda ise böyle bir girişimin doğruluğu savunulmuştur. Bize göre yapılan savunmalar daha çok

¹⁶⁸ Baltacıoğlu, "Ulu Kur'ân'ı Herkesin Anlayabileceği Açık Bir Dille Türkçe'ye Çevirdim, Basılıyor", *Yeni Adam* (Fevkalade Nüsha), 1957.

¹⁶⁹ Özen, a.g.m., s. 20.

ideolojik ve üstünkörü olmuştur. Aynı zamanda hissî yönü ağır basmış, dinî ve ilmî nitelikten yoksun kalmıştır. Bunlardan daha önemlisi bu yazıların içerisinde gerçek anlamda çeviriyi dili açısından, çeviri tekniği açısından ve dilbilgisi açısından titizlikle inceleyerek hükme varan çok az olmuştur.

Şimdi bu yazılardan bir kısmına göz atmaya çalışalım.

İlk olarak devletin yüksek kademelerinde görev alan ve bir dönem milletvekilliği de yapmış olan İhsan Olgun, çeviri hakkında bazı yorumlar yapmış ve genel olarak çevirinin niteliğinden ziyade onun sağlayacağı sonuçlardan bahsetmiştir. Aynı şekilde çevirinin dilini de övmüş, ancak tercümenin doğru olup olmadığına ise dikkat etmemiştir. Özetle şunlara değinmiştir:

Baltacioğlu, Kur'ân'ı özlü bir Türkçe ile dilimize çevirmiştir. İfade temiz, dil sade, kelimeler ulu bir yapıdaki taşlar gibi yerli yerine konulmuştur. Baltacioğlu bu emeğiyle, türlü yönlerden Türk kültürüne hizmet etmiştir. Bir defa Türk milleti ve Türk gençliği öz Kur'ân'la vasıtasız Tanrı buyruklarını okumak, öğrenmek ve öğretmek imkânını kazanmıştır. Bu çaba Türk dilinin din dili olarak da geniş gelişmelere yol açmasını sağlayacaktır. Bu eserle aydın Müslümanlar Tanrının buyruklarını anlayarak okuyacaklar, ilahi hakikatleri vasıtasız öğreneceklerdir¹⁷⁰.

Şimdiye kadar bizdeki usulün yanlış olduğunu ve elimizdeki Kur'ân tercümelerinin tercüme olmayıp tefsir olduğunu söyleyen eski Maarif vekili Hasan Âli Yücel, tefsirden ise metne gidilemeyeceğini metinden tefsire gidileceğini belirttikten sonra Baltacioğlu'nun çevirisi için de '*şimdi tam Türkçe bir tercüme elimizdedir*' diyerek övgü dolu ifadeler kullanmıştır. Çocukluğundan beri kendi dilinde doğru dürüst bir tercüme bulamadığı için bu ihtiyacını Fransızca tercümeler yoluyla gidermek cihetine gittiğini vurgulayan Yücel, seneler sonra bu isteğinin yerine geldiğini, artık bundan sonra elinde tam Türkçe bir Kur'ân olduğunu belirtmiştir. Eline geçer geçmez iki günde bu kitabı hatmettiğini ve tercümeyi anladığını söylemiştir. Baltacioğlu ile olan kişisel ve fikrî yakınlığını da dile getirdikten sonra onun yaptığı birçok çalışmayı takdire şayan bulan Yücel, yer yer tercümeden örnekler de sunmuştur. Bu çalışmanın

¹⁷⁰ İhsan Olgun, "Kur'ân", *Yeni Adam*, 1957, S.759, s. 1.

aslında geç kalmış bir çalışma olduğunu vurguladıktan sonra artık Allah kelamını ana dilimizle bir cild içinde huşu ile okuyabileceğimiz bir tercümenin bulunduğunu ifade etmiştir¹⁷¹.

Vâ-Nû lakabıyla muhtelif gazete ve dergilerde yazılar yazan Nureddin Vâlâ, bu konuyla ilgili kaleme aldığı bir makalesinde, Baltacıoğlu'nun ezanın artık Türkçe okunmadığı bu devirde Kur'ân'ı Türkçe'ye tercüme edip beş yüz küsur sahifelik bir kitap halinde bastırıldığını beyan etmiştir. Ancak onda ne Arapça metnin ne de maksadı ifade eden bir mukaddimenin bulunmamasını çevirinin bir eksikliği olarak ifade etmiştir. *“Bu çevirinin amacının Türk çocuklarına Kur'ân'ı kendi dillerinden akıcı bir üslupla ve devrin gidişine uygun bir tefsir ile okutmak olduğu anlaşılmaktadır”* dedikten sonra, İnşirah suresinin tercümesini ve özellikle yedinci âyetin tercümesi olan *‘Öyle ise bir işi bitirince bir başkasına sarıl’* ifadesini çok beğendiğini, bu ifadenin kalbe kuvvet verdiğini söylemiştir¹⁷².

Aslen ruhiyatçı olan ama daha çok filozof yönüyle bilinen Mustafa Şekip Tunç, Baltacıoğlu'nun hem yakın mesai arkadaşlarından biridir hem de onu iyi tanımaktadır. ‘Kur'ân tercümeleri ve Baltacıoğlu’ başlığıyla yazdığı bir yazıda onun bu çalışmasının tenkit yerine takdir edilmesini gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü onun amacının, ülkenin kalkınması için çalışmak olduğunu, bu kalkınmanın yollarından birinin de Müslüman bir Türk olarak dini bilmekten ve dinin hakikatlerini içeren Kur'ân'ı anlamaktan geçtiğini söylemektedir. Ancak bu anlama işinde sıkıntılar olduğunu, halkın kendi başına ve doğrudan Kur'ân'ı anadiliyle anlayamadığını ifade etmiş, Baltacıoğlu'nun ise bu durumu ortadan kaldırdığını söylemiştir. Buna rağmen onun bu teşebbüsü nedeniyle küçümsendiğini ve yetersiz Arapça'sıyla bu işe girdiği gibi insafsız eleştirilere maruz kaldığını belirten M. Şekip Tunç, onun hayatı boyunca yaptığı işlerden başarıyla çıktığını ve bu işten de aynı şekilde çıkacağı iddiasında bulunmuştur¹⁷³.

¹⁷¹ Hasan Ali Yücel, “Yeni Türkçe Kur'ân”, *Yeni Adam, 1957, S.759, s. 4–5.

* Hasan Ali Yücel'in “Yeni Türkçe Kur'ân” başlığı altında ilk önce Cumhuriyet gazetesinde yazdığı bu yazı daha sonra iki defa “Yeni Adam” dergisinde bir yıl arayla tekrar yayınlanmıştır.

¹⁷² Vâ-Nû, “Türkçe Kur'ân”, *Yeni Adam, 1957, S.759, s. 7.

¹⁷³ Mustafa Şekip Tunç, “Kur'ân Tercümeleri ve Baltacıoğlu”, *Yeni Adam, 1958, S.761, s. 2–3.

Çevirinin yayınlanmasından bir yıl sonra daha da alevlenen tartışmalara, o dönemin devrimi savunan düşünce adamlarından olan Vehbi Cem Aşkın da katılmış, Baltacıoğlu'na destek vererek şunları söylemiştir:

Son yıllarda nedense dilimize karşı bir düşmanlıktır sürüp gidiyor. Radyoda bile hava raporu okunurken, gök demeyip sema diyorlar. Bir dil ne kadar çok işlenirse, o kadar gelişir ve zenginleşir. Uydurma denilen, 'övülmek, yaraşır, çalab, acıyıcı, esirgeyici, yargı' kelimeleri midir? Sayın Baltacıoğlu'nun Kur'an'ını dikkatle okuyorum. İçinde yadırganacak tek kelimeye rastlamadım. Bu günün okul diliyle yazılmış. Bu suretle Kur'an Müslüman Türk çocukları için bir muamma olmaktan çıkmıştır. Kur'an'ın anlamını bilmeyen cahil halk yığınları, kendine şeyh süsü veren açık gözlerin istismarından ancak bu şekilde kurtulacaktır... İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, rahmetli Nurullah Ataç gibi aşırı bir dilci de değildir. Karşılığı bulunan yabancı kelimeleri atarak temiz, arı bir Türkçeyle en kutsal kitabımızı, her Müslüman Türkün anlayacağı bir dille tanıtmaya çalışmıştır. Bu bir hizmettir, övülmeye değer. Bilhassa ortaokullarda okutulan din dersleri için bulunmaz bir kazançtır¹⁷⁴.

'Bir Adam ve Eseri' makalesiyle Baltacıoğlu ve tercümesi hakkında bir yazı kaleme alan Fevzi Yaşar Barlas, yorumlarını daha ziyade tercümenin şekline ve diline yoğunlaştırmış, şunlara değinmiştir:

Bütün ömrü metotlu olarak çalışma ile geçen bu adam on iki sene evvel bir inancını daha gerçekleştirmeye koyuldu. İnancı Türk'e Türkçe Kur'an'dı. Başladığını da kimseden gizlememişti. On iki yıl bu! O zamanlar aynı işe heveslenenler bitirdikleri tercümelerin bilmem kaçınıcı baskılarını yaptılar. Bunların içinde bir de okuyanın tercüme etmeye ihtiyaç duyacağı kadar anlaşılmasız olanları da vardı. Bazı tercümeler birbirini tutmuyor, bazıları da birbirini nakzediyordu. Buna rağmen teşebbüs hayırlı olmuştur. 12 yıl sonra savunduğum adam'ın elimize geçen tercümesi bize yalnız Kur'an'ı değil bir de öz Türkçeyi verdi. Yetmişin üstündeki eskinin, otuz yaşa verdiği Türkçe dersi bizi düşündürmelidir. Üstelik Kur'an'da olan her şey bunun içinde, fakat Kur'an'da olmayan hiçbir şey yok. Ne yaldızlı sayfa, ne resimli kapak, ne de süs Kur'an, olduğu gibi Kur'an! Eseri övenler Kur'an'ı ve çevireni tanıyanlardır. Bütün

¹⁷⁴ Vehbi Cem Aşkın, "Türkçe Kur'an", *Yeni Adam*, 1958, S.761, s. 4.

*Türkiye'nin de onları tanıdığı gibi. Yerenler de tanıdığını zannedenlerdir. 'Ehliyet', 'liyâkât', 'salâhiyet' dillerinin tespiti sanki*¹⁷⁵.

Diğer taraftan tartışmanın boyutları daha da genişleyip derinlere gitmeye başlayınca, Baltacıoğlu da bir savunma yazısı kaleme alarak kendine yapılan ithamlara karşı cevap vermiş, Arapça bilmediği iddialarını reddederek kendisini eleştirenlerden daha çok Arapça bildiğini söylemiştir.

Daha sonra kendini eleştiren kimselerin meâllerinde gördüğü yanlış çevirilerden örnekler sunarak, Kur'ân'daki 'mihrap' kelimesinin camideki mihrap olarak anlaşılıp yanlış tercüme edildiğini, aynı şekilde Yasin suresindeki 'meşarib' kelimesinin 'süt' şeklinde hatalı tercüme edildiğini vurgulamıştır. Yine devamla Kur'ân'daki 'millet' kelimesinin Osmanlıcadaki 'millet' kelimesi olmadığını, bundan dolayı 'an milleti İbrahim' ibaresinin 'İbrahim'in milletinden' diye yanlış tercüme edildiğini ifade etmiştir. Osmanlıcadaki 'vecih' kelimesinin yalnız 'yüz' anlamına gelmediğini düşünmeden âyeti *'Bu âlemde her şey fanidir, yalnız Rabbinin celal ve ikram sahibi olan vechi kalır'* diye tercümenin de yanlış olduğunu belirtmiştir¹⁷⁶.

Örnekleri vermesinin ardından kendini eleştirenlerin hem bilmediklerini hem de bilmediklerini bilmediklerini, üstelik herkesi bilgisizlikle suçladıklarını ifade ederek, onların Allah'a karşı suçlu olduklarını da eklemiştir¹⁷⁷.

Mehmed Akif'in yaptığı tercümenin elimizde olmayışından dolayı üzüntülerini belirten şair Ahmet Kutsi Tecer, ancak onun yerine elimizde başka tercümelerin de bulunduğunu belirterek Baltacıoğlu'nun tercümesini örnek göstermiş ve bu tercüme hakkında şu sözleri dile getirmiştir:

...Baltacıoğlu'nun Türkçeye kazandırdığı Kur'ân tercümesi aslının manasına sadık olmak itibarıyla yalnız büyük bir çalışma mahsulü değil, gerçek bir vecd, gerçek bir iman mahsulüdür. Üstadın bu tercümesinde ruhanî bir hava seziyorum. Sayın

¹⁷⁵ Yaşar Fevzi Barlas, "Bir Adam ve Eseri", *Yeni Adam*, 1958, S.761, s. 6.

¹⁷⁶ Baltacıoğlu, "Softalar Siz Çok İleri Gidiyorsunuz!", *Yeni Adam*, 1958, S.765, s. 1.

¹⁷⁷ Baltacıoğlu, "Softalar Siz Çok İleri Gidiyorsunuz!", s. 1.

*Baltacıoğlu bunu hazırlarken kendini bir vecdle Türkçenin ilhamına bırakmış. Yalnız bir tercüme değil, kutsal kitabımı Türkçeden okuduğumu anlıyorum*¹⁷⁸.

Köşesinde yazdığı bir yazıda tercümeyi değerlendiren gazeteci Asım Us, Baltacıoğlu'nun bu tercümeye on iki yıl emek verdiğini, onun bu çeviriyi yaparken Fransızca ve İngilizcede bulunan eski ve yeni çevirileri gözden geçirdiğini vurguladıktan sonra onun şimdiye kadar Türk mütercimlerinin düştüğü yanlışlardan sakındığı gibi oldukça iddialı bir görüş dile getirmiştir. Bu kadar uzun ve çetin bir emek mahsulü olan eserin dil inkılâbına inanmış olan vatandaşlar tarafından yardım göreceğine de inandığını belirtmiştir¹⁷⁹.

Özellikle son dönemlerde bazı çevrelerce İslam'ın bir Luther'e ihtiyacı olduğu tezi sürekli gündemde tutulmuştur. İslam'ın yeniden canlanması için Luther gibi birinin ortaya çıkıp İslam'ı ve onun kutsal kitabı olan Kur'ân'ı farklı bir şekilde yorumlayarak yeni bir ses getirmesi beklenmiştir. Aynı şekilde insanları uyandırıp kendi dinini ve kendi kitabını kendi anadilinden öğrenmesini sağlayarak, millî bir din ve millî bir kitap arzusu içinde olmuşlardır. Bundan dolayı Baltacıoğlu'nun çevirisi yayınlanınca bu arzu yeniden canlanmış ve bazıları onun beklenen Luther olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Bu konuda yaptığı bir yorumla Baltacıoğlu'nu İslam'ın Luther'i olarak niteleyen yakın Tarih araştırmacısı ve yazarı Sami Nabi Özerdim şöyle söylemektedir:

*Baltacıoğlu'nun başarısını övmek yerinde bir iştir. Bu başarı, Kur'ân'ı çevirirken Türkçeye inanmasından doğmuştur. Açıkça söyleyeyim ki Müslümanlığın bugünkü hali, İslam âleminin bir türlü (Luther) çıkaramayışından doğmuştur. Kur'ân'ı bilim metodu ile dile inançla dilimize çevirecek modern çevirmeler çıktıkça İslam dünyası 'Bizde de Luther'ler ortaya çıkıyor' diye nefes almak imkânı bulacaktır*¹⁸⁰.

Kur'ân'ın Türkçeye çevrilmesini, Türkçe'nin Arapça'nın boyunduruğundan kurtarılması olarak gören ve öztürkçe bir Kur'ân çevirisinin dil devriminin başarıya ulaşmasında bir basamak olarak gören Haldun Özen, aslında dine ve Kur'ân'a milliyetçi ve tarafgir bakan bir zihniyeti temsil eden düşünceyi dile getirmiştir. Yine o din

¹⁷⁸ Ahmet Kutsi Tecer, "Mehmet Akif 40 Yıl Sonra", *Yeni Adam*, 1959, S.766, s. 3.

¹⁷⁹ Asım Us, "Öztürkçe Kur'ân", *Yeni Adam*, 1959, S.767, s. 4.

¹⁸⁰ Sami Nabi Özerdim, "Türkçe Kur'ân", *Yeni Adam*, 1959, S.767, s. 6.

konusunu Arapça konusu olmaktan çıkarmak gerektiğini, öztürkçe konusu yapmak olduğunu vurgularken, bunun yolunun da bütün din kitaplarının öztürkçe yazılmasıyla ve Kur'ân'ın da öztürkçeye çevrilmesiyle mümkün olacağını söylemektedir. Bu anlamda Baltacıoğlu'nun çalışmasını büyük bir takdirle karşılamıştır¹⁸¹.

Türkçe ibadeti şiddetle savunan yazarlardan biri olan tarihçi yazar Cemal Kutay, Baltacıoğlu'nun meâlinden övgüyle bahsetmiş ve bu eserin öz, arı bir dile sahip olduğunu söylemiştir. Derin Pedagoji bilgisi sayesinde, Türk insanıyla Arap ve İran insanı arasındaki köke dayalı farkın, bir din kitabı olan Kur'ân'ın aynı dille okunmuş olmasından ibaret benzerliğin satıhta kaldığını vurgulayan Kutay, Baltacıoğlu'nun bu bakımdan çeviriyi 1957'nin öz Türkçe dilinin kıstasları içinde yaptığını ifade etmiştir. Buna örnek olarak da 'Allah' kelimesinin karşılığı olarak 'Tanrı' ile beraber 'Çalap' sözcüğünü de kullandığını söyler. Cemal Kutay Baltacıoğlu'nu da bir gün Türk insanının kulluk ödevlerini öz dili ile yerine getireceğine yürekten inananların safında görmüştür¹⁸².

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun oğlu olan Ali Baltacıoğlu ise onun çevirisinin dinsel bir zaaf sonucu olmadığını, kalkınma sürecinin başlangıcına bir hediye olduğunu vurgulayarak kalkınma ile Kur'ân çevirisi arasında bir bağ kurarak konuyu farklı bir açıdan değerlendirmiştir¹⁸³.

Bu çalışmayı diğer çalışmalarla paralel bir şekilde değerlendiren Ali Rıza Önder, bu çevirinin en önemli özelliğinin kullandığı dilde ve dayandığı Türkçede olduğunu söylemektedir. Bilhassa bu çeviride kullanılan Türkçenin, öteki çevirilerin hiçbirisinde göremediğimiz arı, duru ve yanlışsız bir Türkçe olduğunu belirtmektedir. Bu çeviride bugün için alışılmamış, yerleşmemiş sayılabilecek birkaç sözcüğün gösterilebileceğini, ancak bunların genel dil sözleşmesi akımına koşut olarak benimsenmesinin, kullanılmasının yakın bir gelecekte gerçekleşebilecek durum olarak görmüştür. Daha sonra bu çevirinin, anadiliyle yakından ilgilenen, Türkçe sevgisini eylemleriyle de gösteren aydınlarımızca tutulmuş ve okunmuş olduğunu vurgulamış,

¹⁸¹ Haldun Özen, "Dil Devrimi ve Öztürkçe Kur'ân", *Yeni Adam*, 1963, S.775, s. 5.

¹⁸² Cemal Kutay, "Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: TÜRKÇE İBADET, Anadilimizle Kulluk Hakkı", İstanbul 1998, s. 76.

¹⁸³ Ali Baltacıoğlu, "Ölümsüz Baltacıoğlu", *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 65.

aynı zamanda bu eserin daha çok geleceğe seslenen ilerideki kuşakların arayacakları başarılı bir deneme olduğunu ifade etmiştir. Son olarak bu çevirinin Türkçe din terimleri bakımından başvurulacak kaynak kitap niteliğinde olduğunu da söylemiştir¹⁸⁴.

Bütün bu söylenenleri dikkate alarak bir konudaki fikrimizi dile getirmek istiyoruz. Neredeyse bu konu üzerinde yorum yapanların hepsi, ideolojik yorum yapmaktan kendini alamamış ve yapılan çalışmayı sadece kendi ifadeleriyle ‘öztürkçe’ kavramı paralelinde ele almışlardır. Oysa bir Kur’ân tercümesini değerlendirecek birçok ölçü varken bunları gözden kaçırmışlar, hemen hemen tek bir konu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ayrıca ‘öztürkçe’ kelimesinden tam olarak neyi kastettikleri de kanaatimizce üstü kapalı kalmıştır. Çünkü bu kavram hep tartışılmış ve tam olarak sınırları çizilememiştir. Aynı şekilde yukarıda adı geçen kişilerin dînî bilgi seviyelerinin ne kadar olduğu da tartışma konusudur. Çünkü Kur’ân çevirisini değerlendirecek kişinin aynı zamanda asgari bir dînî bilgiye sahip olması gerekmektedir.

3.1.2 Tenkit Edenler

Yaptığı Kur’ân çevirisiyle sıkça eleştirilen Baltacıoğlu, özellikle Sebilürreşad dergisinin ve dönemin muhafazakâr çevrelerinin hedefi haline gelmiştir. M. Raif Ogan, Hasan Basri Çantay, Ali Rıza Sağman ve bunlar gibi birçok âlimin kalemi İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Kur’ân tercümesindeki yanlışları açıkça yazmıştır. Nitekim bu tercümeyi ilmî ve dînî kıstaslara göre inceleyenler kendilerini bu eleştirilere katılmak durumunda hissedeceklerdir. Çünkü Baltacıoğlu’nun bu çevirisi bir çeviride bulunması gereken özellikleri taşımaktan uzaktır. Aynı zamanda bu çalışma Kur’ân gibi her yönüyle mucize olan bir belâğat harikasını, doğruya yakın bir şekilde tercüme etmekten uzak kalmıştır.

Kur’ân tercümesi yapmak her yönden zor bir iş olduğu gibi aynı zamanda birçok mesuliyeti de beraberinde getirir. İlk olarak Kur’ân gibi ilâhi bir mesajı tercüme edecek olan mütercimde dînî, ilmî ve ahlakî açılardan birtakım şartların olması

¹⁸⁴ Ali Rıza Önder, “Baltacıoğlu’nun Kur’ân Çevirisi”, *Yeni Adam*, 1973, S.868, s. 7.

zorunludur. Daha sonra gelen şartlar ise İslamî ilimlere vâkıf olmak ve iyi bir dil bilgisine sahip olmaktır. Bu hem Kur'ân'ın dili Arapça için geçerli hem de Türkçe için geçerlidir. Oysa birçok eleştiri Baltacıoğlu'nun Arapçayı yeterince bilmediği noktasında birleşiyor ki bizim tespitimiz de o yöndedir. Zira bu çeviri de insanı, Arapça bilen birinin bu hataları yapmaması gerekir dedirtecek kadar fahiş dil hataları ve tercüme yanlışları söz konusudur.

Sözü fazla uzatmadan yapılan eleştirilere bir göz atmak istiyoruz. İlk olarak M. Raif Ogan'ın tenkitlerini inceleyelim:

Ogan, Sebilürreşad dergisinde ard arda yazdığı yazılarda hem Baltacıoğlu'nu hem de onun Kur'ân tercümesini tenkit etmiştir. Özellikle Baltacıoğlu'nun İslamî ilimlerde fazla bir birikimi olmadığını vurgulayan Ogan, onun meslek itibarıyla da bu işe yatkın olmadığından bahsetmektedir. Kur'ân'ı tercüme için Lügat, Nahiv, Belagat ve Arap Edebiyatına derin vukuf olmakla beraber Tefsir, nasih ve mensuh, esbab-ı nüzul, Fıkıh, Hadis, Kelam, Siyer, Tasavvuf gibi ilimlerde yetkin olmak gerektiğini ifade eden Ogan, ayrıca Baltacıoğlu'nun yetmiş yaşından sonra bu işe girişmesini de tuhaf bulmaktadır. Son olarak, aşağıda bahsedeceğimiz -ne kadar doğrudur bilinmez- ilginç bir iddia ortaya atmaktadır:

*Mümkündür ki, siz dahi Vâhibü'l-ilmi ve'l-âtâyâ olan Allah Teala'nın böyle bir inâyetine mazhar olmuş da hiç uğraşmamış ve öğrenmeğe vakit ayırmamış olduğunuz din ilimlerinde birdenbire mütebahhir oluverip Kur'ân'ı Kerîm'i tercüme kudretini nefsinizde bulabilmişsinizdir! İnşallah böyledir; yahut öyle değildir de Kur'ân'ı Fransızca tercümelerinden nakle mütecâsir oluvermişsinizdir!*¹⁸⁵

Bir başka yazısında Baltacıoğlu'nun başka meâlleri beğenmemesine rağmen (Baltacıoğlu Hamdi Yazır'ın, H. Basri Çantay'ın ve Konyalı Mehmed Vehbi'nin tercümelerini kullandıkları dil yüzünden ağır bulmuş ve onları sık sık eleştirmiştir.) kendi meâlinde ise daha fahiş hatalar olduğunu ileri süren M. Raif Ogan, onun ilk olarak neşrettiği Yasin suresini inceleyerek bu kaniya ulaşmıştır. Baltacıoğlu'nun tenkidine maruz kalan tercüme ve tefsirlerin ise gerek ilim, gerek asla sadakat

¹⁸⁵ M. Raif Ogan, "Baltacıoğlu İle Bir Hasbihal", *Sebilürreşad*, 1956, C.IX, S.215, s. 236–237.

bakımından ne kadar büyük bir kıymeti haiz olduğunu ifade eden Ogan, ancak Baltacıoğlu'nun tercümesinin akıcı ve kolay anlaşılır bir Türkçe olmadığını, mebzul olarak uydurma, üretme ve doğurtma çeşidinden birtakım lügatler kullandığını, bunlara Türk milletinden hiçbir ferдин ne kelimasında, ne de yazısında rağbet göstermediğini söylemiştir. Baltacıoğlu'nun terk edilmeye yüz tutmuş bir sürü cansız, camit ses şekillerine kendi tercümesinde makamlar sağlamış olduğunu, tercümelerini beğenmediği eskilere rahmet okutur bir tarzda oluşturduğunu, bundan dolayı tercümenin üslubunu beğenmek şöyle dursun, onu tam bir Türkçe saymakta bile tereddütlerinin var olduğunu ifade etmiştir¹⁸⁶.

Onun 'Yasin' kelimesini 'Ey İnsan' diye tercüme etmesini mahzurlu bularak, tercümenin asıl nazmın karşılığını ifadeden uzak kaldığını, böylece tahrife yol açtığını ifade etmektedir. Vermiş olduğu bu mananın muhtemel manalardan mı yoksa tam karşılığı mı olduğu sorusunu gündeme getiren M. Raif Ogan, tam karşılık ise böyle olduğuna delil olarak neyi kullandığını, muhtemel manalardan ise tercihinin sebebinin ne olduğunu öğrenmek ister¹⁸⁷.

Tercümede gördüğü yanlışlıkları tek tek ifade etmeye çalışan M. Raif Ogan, Yasin suresinin ikinci âyetinde de başka bir hata bulmuştur. 'Ve'l-Kur'ân'il-Hakîm' (وَالْقُرْآنُ الْحَكِيمُ) âyeti kerâmesinin, 'Doğruyu düşünen Kur'ân'a and olsun ki' diye tercüme edildiğini ve bunun âyetin karşılığını vermekten uzak olduğunu söylemiştir. Aynı âyetin Elmalılı tefsirinde 'Hikmetli Kur'ân'ın hakkı için' şeklinde doğru bir tercümesinin var olduğunu belirtmiştir. Ardından Baltacıoğlu'nun yaptığı hatayı şöyle tasrih etmiştir:

Düşünmek, ancak insan hakkında kullanılabilir; insan dimağının hareketi fa'âlesidir. Kur'ân, ne insandır ne de cisim. Onun için hakkında düşünen, düşünmek varid olmaz. Vakıa, Kur'ân hakkında bazen hayvan, bazen insan suretinde cisimdir diyen ve ona göre bir kazıyye ve kıyaslar yürüten Mutezile âlimlerinden bazıları var ise de bu, ilmen merdud bir faraziye'dir¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Ogan, "Baltacıoğlu'na Cevap", *Sebilürreşad*, 1956, C.IX, S.217, s. 259–262.

¹⁸⁷ Ogan, a.g.m., s. 259–262.

¹⁸⁸ Ogan, a.g.m., s. 259–262.

Ogan, diğer bir yazısında ise Baltacıoğlu'nu çok sık olarak kullandığı ve günlük hayatta kolay kolay rastlayamayacağımız kelimeleri tercih ettiği için tenkit eder. Özellikle 'erkli' sözcüğünden bahsederek bu kelimenin gündelik gazetelerde bile kullanılmadığını -Nurullah Ataç ve Baltacıoğlu müstesna- hiçbir yazıda yer almayan, ömrü boyunca da ne kendisinin ne de herhangi bir Türk'ün ağzından böyle bir kelimeyi işitmediğini söyler¹⁸⁹.

Bu tercümenin bazı âyetlerinden mana çıkarmanın kuyunun suyunu boşaltmaktan daha güç bir iş olduğunu ifade eden Ogan, Türkçe bilmenin ve Türkçe yazmanın, eğer tercümede aslın umumiyetini hususiyete, hususiyetin umumiyete nakil, müteradif olmayanları müsavi saymak olarak anlaşılabilecekse Baltacıoğlu'nun nakillerine belki tercüme denilebileceğini belirtmiş, aksi takdirde bunların tercüme değil, kelamın mana ve mefhumunu tahrif olduğunu söylemiştir¹⁹⁰.

Tercümedeki tahriflerin ve yanlışların çok miktarda olduğunu; bunların her birini tek tek ele almanın imkânsız olduğunu, bundan dolayı birkaç örnek daha verip durumun vehametini ortaya çıkaracağını söyleyen Ogan, Neml suresinin yirmi altıncı âyetinin (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) “O Allah ki kendinden başka tapacak yoktur, ulu hakanlığın çalabı olan da O’dur.” şeklinde eksik ve yanlış tercüme edildiğini, doğrusunun ise ‘O Allah’tan başka tanrı yoktur, tanrı ancak O’dur, büyük arşın sahibidir.’ şeklinde olması gerektiğini ifade ederek tercümede asıldan sapmamak gerektiğini belirtir. Yine ‘arş’ tabirinin ‘hakanlık’ olarak tevil edildiğini ve bunun da aynen ‘arş’ olarak kalması gerektiğini belirtir¹⁹¹.

Baltacıoğlu'nun: “O kimseler ki: Allah üçlerden biridir derler, gerçekten Allah’ı tanımazlık etmiş olurlar. Oysa bir tek olan Allah’tan başka tanrı yoktur. Eğer bu söylediklerinden vazgeçmeyecek olurlarsa, içlerinden tanımazlık edenler acıklı bir azaba uğrayacaklardır.”¹⁹² şeklinde tercüme ettiği, Maide suresinin yetmiş üçüncü âyeti hakkında Ogan’ın değerlendirmesi şöyledir;

¹⁸⁹ Ogan, “Baltacıoğlu’na Cevap”, *Sebilürreşad*, 1956, C.IX, S.218, s. 277.

¹⁹⁰ Ogan, a.g.m., s. 278.

¹⁹¹ Ogan, “Asrî Din Âlimleri!” *Sebilürreşad*, 1956, C.IX, S.220, s. 307.

¹⁹² Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 96.

İlk olarak âyetteki ‘Îlâh’ kelimelerinden birini ‘Allah’ diye tercüme etmesini hatalı bulan Ogan, şöyle devam etmiştir: *‘Îlâh’ın karşılığı ‘Tanrı’dır; umumidir, Hak, Allah, İlah-i Vâhid olarak tavsif olunabildiği gibi, esâtîri tanrı ve tanrıçalara da ıtlakı sahihtir. ‘Allah’ ism-i azîminin isim olarak başka karşılığı yoktur. Bundan ötürü âyette geçen ‘İlah’, ‘Allah’ diye nakledilemez, tanrı denilmelidir. Yahut aynen ilah olarak nakledilmelidir. İkinci olarak da Türkçede ‘tanımak’ müştekkâtı çeşitli mana ve mahallerde kullanılır. ‘Küfr, kâfir’ hem şer’î tabir olarak, hem de ilmî manası ile ‘tanımazlık’ kelimesinin karşılığı olamaz. Baltacıoğlu’nun belki de kâfiri küfr çirkinliğinden kurtarmak gayreti ile ‘tanımazlık’ lügati ile tercümesi pek yanlıştır*¹⁹³.

Özellikle Ogan’ın, Nisa suresinin yüz yetmiş birinci âyetini tahlil etmesi ve ondaki eksiklikleri ve yanlışlıkları gözler önüne sermesi tercümenin değeri hakkında ciddi ipuçları vermektedir. Baltacıoğlu’nun âyete verdiği meâl şöyledir;

*“Ey kitaplılar! Din işlerinde taşkınlık etmeyin. Allah üzerine doğru olan sözlerden başkasını söylemeyin. Gerçekten Meryem oğlu Mesih İsa Allah’ın elçisidir. Meryem’e bildirdiği ol sözünü olmuştur. O, Allah’tan gelme bir ruhtur. Öyleyse Allah’a, Elçilerine inanın da Allah üçtür demeyin. Kendi iyiliğiniz için bundan vazgeçin. Çünkü Allah, tek olan tanrıdır. O, çocuğu olmaktan uzaktır. Yerlerde, göklerde ne varsa hepsi Onundur. Allah’ın koruyucu olması yeter.”*¹⁹⁴

Ogan, Baltacıoğlu’nun başından sonuna kadar âyeti baltaladığını ifade ettikten sonra gördüğü hataları şöyle sıralamıştır:

Birincisi, âyet-i kerîme “Ey kitab ehli” diye başlayarak hitap kitap sahiplerine iken, Baltacıoğlu muhatabı değiştirerek ‘Ey Kitaplılar’ demiştir ki bu tahriftir. İkincisi ‘Meryem oğlu Mesih İsa yalnız Allah’ın peygamberi ve kelimesidir ki onu Meryem’e bırakmıştır. O Allah tarafından bir ruhtur.’ meâlindeki âyeti, Baltacıoğlu her birini müstakil olarak tercüme lazım gelen âyetleri daha evvelki başka bir âyetin mefhumunu ekleyerek nakletmiştir. Nakil asla uymakla mükelleftir. Âyetleri birbirine karıştırmaya

¹⁹³ Ogan, a.g.m., s. 307.

¹⁹⁴ Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 85.

hakki yoktur. Bundan dolayı tercüme sakattır. Üçüncüsü, âyetin ‘ve kelimesidir’ bölümünü kaldırmıştır¹⁹⁵.

M. Raif Ogan sonuç olarak Baltacıoğlu’nun düzgün bir tercüme yapamadığını vurgulamış, bunu da tespit ettiği yanlışlıklarla ifade etmiştir. Kur’ân’ı aynen tercümeyle imkân olmadığını fakat hiç olmazsa mefhumu nakilde tahrife bulaşmamak gerektiğini söyleyerek, söz konusu tercümenin tahrife kapı araladığı sonucuna varmıştır.

Sebilürreşad dergisinde yer alan ve kim tarafından yazıldığı hakkında bilgi verilmeyen başka bir yazıda da gerek Baltacıoğlu gerekse onun Kur’ân tercümesi ağır bir dille eleştirilmiştir. Baltacıoğlu kastedilerek önüne gelen, hiç Arapça bilmeyen bir takım kimselerin ortaya çıkıp eski yeni Kur’ân tercümelerini toplayıp, onların kelimelerini ve cümlelerini değiştirdikten sonra yanlış, bozuk hatta muharref manalı birtakım tercümele piyasa sürdükleri ifade edilmiştir. Aynı zamanda Kur’ân tercümesi diye insanın bunu nasıl ortaya çıkardığını, uydurma kelimelerin, Türk milletinin hiçbir ferdinin kullanmadığı acayip sözlerin, sıkıcı tabirlerin bu tercümede bolca yer aldığı belirtilmiştir. Yüzyıllardır milyonlarca Müslüman’ın üzerine titrediği, bir kelimesinin değil bir harfinin bile hatadan uzak kalması için en yüksek itina ve ihtimamda bulunduğu kitabımızın bu hale getirilmesi ve sonra da bu hatalı tercümelerin ‘Türkçe Kur’ân’ diye Kur’ân yerine ikame edilmesinin büyük bir günah ve saygısızlık olduğu vurgulanmıştır¹⁹⁶.

Dinde reformcuların en fazla önem verdikleri işlerden biri olan Kur’ân’ı tercüme etmek fikrinin altyapısında, Luther’in adımlarını takip ederek bir inkılâba ulaşmak düşüncesi vardır. Ancak bu, vakıaya ters düşen bir durumdur. Çünkü her iki düşüncenin hem tarihî arka planı hem de dînî arka plânı zaten farklıdır. Ayrıca bir milletin geçirdiği tecrübenin aynısını başka bir milletin geçirmesi de imkânsız bir olgudur. İşte bunun gerçekleşemeyecek bir ham hayal olduğu eleştirel ve alaycı bir üslupla bir yazıda şöyle belirtilmiştir:

Luther’in İncil tercümesi edebiyata tesir etmiş, halk edebiyatı doğmuş. Bu politikaya tesir etmiş, millî devlet doğmuş. Bu ekonomiye tesir etmiş, endüstri doğmuş.

¹⁹⁵ Ogan, a.g.m., s. 308.

¹⁹⁶ Müellifi belirsiz, “Kur’ân’la Oynuyorlar”, *Sebilürreşad*, 1957, C.X, S. 250, s. 393.

Bu ahlaka tesir etmiş, kişilik kültürü doğmuş, bu devlete tesir etmiş demokrasi doğmuş!..Gördünüz mü bir tercümeden neler çıkıyor? Demokrasiye kadar doğumlar tevâlî ediyor! İkinci Luther Baltacıoğlu'nun tercümesi de bütün bunları doğuracak! Adamcağız bu kanaatinde samimi! Hasan Âli ise bıyık altından gülererek bu Türk Luther'ini pohpohluyor¹⁹⁷.

Milliyet gazetesinde 'Hasan Âli Yücel Beyefendiye' alt başlığıyla çıkan bir yazısında ise Ulunay, Baltacıoğlu'nun ve Hasan Âli Yücel'in yeni Türkçe anlayışlarını ve bu anlayışın bir ürünü olan Kur'ân tercümesini eleştirmektedir. Hasan Âli Yücel'in dediğinin tersine elimizde yeni bir Türkçe Kur'ân bulunmadığını ifade eden Ulunay, bu fakir lehçe ile 'Allah Kelâmı'nı ifade etmeye imkân olmadığını, çünkü Kur'ân'ın Arapça değil Rabça olduğunu söylemiştir. Baltacıoğlu'nun kullandığı bu Türkçe ile usul ve adâbı dâhilinde mektup yazmaya dahi imkân yokken, Allah kelâmını tercümeyle kalkışmanın anlaşılabilir bir iş olduğunu vurgulamıştır¹⁹⁸.

Meşhur edebiyatçı Peyami Safa da bu eleştiri kervanına katılmış, bu tercümedeki aşırı öz Türkçe kelimeleri tenkit etmiş ve şunları belirtmiştir:

Arapça Kur'ân'ımızı Arapça bilmeyen Baltacıoğlu'muz Türkçeye çevirdi ve Arapça bilmeyen M. Şekip Tunç, Hasan Âli Yücel ve Asım Us dostlarımız bu tercümeyi beğendiler. Arapça bilenlerse tercümede buldukları yanlışları saymakla bitiremiyorlar. Demek ki Baltacıoğlu dostumuzun tercümesini beğenmek için Arapça bilmemek lâzım. Baltacıoğlu'nun bu tercümedeki iddialarını ben kabul edemiyorum... Manalarını hamalın, berberin şoförün, ırgatın, muharririn, şairin ve profesörün de bilmediği birçok ölü Türkçe sözler de var. Bunlar ya asırlardan beri kullanış dilinden çıkmış arkaik kelimeler veya bölge dillerinde yaşadıkları halde umumi dile girememiş kelimeler yahut da Baltacıoğlu'nun Türkçe köklerden teşkil yoluyla elde ettiği şahsi yaratma mahsulü kelimelerdir. Her üç halde de halk ve kültür dilinin dışında kalmışlardır ki, dil denemelerinde teklif halinde kullanılabilirler, fakat Baltacıoğlu'nun herkesin

¹⁹⁷ Müellifi belirsiz, "Kur'ân'la Oynuyorlar", *Sebilürreşad*, 1957, C.X, S. 250, s. 395.

¹⁹⁸ Ulunay, "Yeni Türkçe Kur'ân", *Sebilürreşad*, 1957, C.X, S.250, s. 396.

anlamasını istediği Kur'ân'ımızın tercümesinde yer alamazlar. Çünkü Kur'ân tercümesi bir deneme konusu olamaz¹⁹⁹.

Sebilürreşad dergisinde yazılan bir başka isimsiz makalede ise İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Osman Nebioğlu tarafından yapılan Kur'ân tercümeleri ve bunların altındaki niyetler sorgulanarak, bütün bunların Kur'ân'a karşı bir suikast niteliği taşıdığı belirtilmektedir. Bunun yanında aynı yazıda bize konunun siyasi ve tarihi boyutları hakkında daha ayrıntılı bilgiler verilerek konunun karanlıkta kalan kısımları aydınlığa çıkarılmıştır:

Zaman zaman muhtelif safhalar geçiren ve türlü türlü maskelere bürünen bu hareket (Türkçe Kur'ân çalışmaları kastedilmektedir), Halk partisi zamanında parti umdeleri arasına da girdi, hükümet kuvvetiyle fiilen tatbiki cihetine gidilmesine karar verildi. Muhtelif tecrübeler yapıldı. 33 dereceli farmason doktor Adnan Adıvar'ın, mektepleri, enstitüleri komünist ruhlu muallimlerle dolduran, Kur'ân lisanıyla yazılı âyetleri ve sureleri muhtevi din kitaplarını toplatıp karakollarda ayaklar altında süründüren Maarif vekili Hasan Âli Yücel'in delaletleriyle Şerafeddin Yaltıkaya bu maksatla Diyanet Riyaseti'ne getirildi. Diyanet reisi sıfatını alan Yaltıkaya, Hasan Âli'nin koltuğunda günlerce, haftalarca Çankaya'ya taşındı. Cumhurreisi İnönü bu dîni inkılâbı bir an evvel yapmak istiyordu. Evvela namaz sureleri süratle tercüme edilerek bunlar bir broşür halinde neşr edilecek, bütün imamlara tevzi edilecek, günün birinde kanun çıkarılarak camilerde imamlar bu Türkçe tercümeleri okumaya mecbur tutulacaktı. Diyanet reisi bir fetva neşr edecek, bir devrim daha başarılmış olacaktı. Ve arkasından, Halk Partisi'nin Baltacıoğlu'na hazırlatmakta olduğu tercüme de neşr edilecek, Kur'ân'ın aslı tamamen ortadan kaldırılacaktı²⁰⁰.

Son dönem İslam âlimlerinden biri olan Hasan Basri Çantay, Baltacıoğlu'nun tercümesi üzerinde titiz incelemeler yapmış ve birçok yanlış bulmuş, bulduğu bu yanlışları yazdığı yazılarla kamuoyuna açıklamıştır. Çantay, Baltacıoğlu'nun Arapçayı tam bilmediği için âyetleri ve kelimeleri tercüme ederken sık sık hataya düştüğünü belirtmiş; bu yüzden söz konusu tercümede Allah'ın isimlerinden olan 'Rabb' kelimesi

¹⁹⁹ Peyami Safa, "Kur'ân Tercümesi", *Sebilürreşad*, 1957, C.X, S.250, s. 397.

²⁰⁰ Çantay, "Kur'ân'a Karşı Suikast", *Sebilürreşad*, 1957, C.XI, S.252, s. 19.

yerine ‘Çalab’ kelimesini kullanmasını eleştirmiştir. Zira Cenab-ı Hakk’ın güzel isimlerinden olan ‘Rabb’, ilim ve din ıstılahında ‘varlık âlemlerini yaratan, terbiye ve tenmiye eden, maddi ve manevi kemale doğru götüren Allah’ demek olduğunu, ne ‘Çalab’ta ne ‘Tanrı’da ne de benzerlerinde, hatta Allah’a ıtlakı caiz olan esma-i ilahiyenin birçoğunda bu tarif ve bu mananın olmadığını ifade etmiştir²⁰¹.

Ancak bu konuda şunu söylememiz icap etmektedir ki ‘Çalab’ kelimesini ‘Rabb’ yerine ilk defa kullanan Baltacıoğlu değildir. Miladî 1333 yılında yazılmış ve baştanbaşa Oğuz Türkçesiyle tercüme edilmiş bir Kur’ân tercümesinde ‘Rabb’ kelimesi ‘Çalab’ kelimesi ile tercüme edilmiştir. Bu eserde ‘Rabb’ kelimesinin, bazen ‘issî’ kelimesi ile tercüme edildiği de olmuştur. Bu tercümedeki kelimeler, Miladi 1073 yılında yazılan Divân-ı Lügati’t-Türk’ün topladığı lügatlere ve onun tahlillerine de uygundur²⁰².

“Baltacıoğlu, gerek konferanslarında, gerekse ‘Din Yolu’ gibi diğer mecmualarda, eski tercümeleri hiç beğenmediğini, bunların hepsinin hakikate tamamıyla aykırı olduğunu söyler durur. Bu tarzda davada bulunmak, kendi eserinin böyle hatalardan uzak olduğunu iddia etmek demek değil midir?” diyerek mantıklı bir soruyla eser hakkındaki fikrini dile getiren Hafız Ali Rıza Sağman, daha sonra sadece Fatiha suresini ele alarak gördüğü yanlışları tek tek tespit ederek bir makale kaleme almıştır. Ve neticede şunları söylemekten kendini alamamıştır: *“Okudum. Doğrusunu söyleyeyim, reaksiyonla karşılaştım. Burkuntular içinde çatırdadığımı duydum. Çünkü bilhassa Fatiha’nın ilk âyetlerinin tercümesi pek hatalı idi.”*

Sağman’ın Fatiha suresinde görüp dört maddede özetlediği hatalar şunlardır:

İlk olarak Bismelenin tercümesine yanlış demiştir. Çünkü Baltacıoğlu, ‘er-Rahman’ kelimesini ‘acıyıcı’ şeklinde tercüme etmiştir ki bu doğru bir anlam değildir. ‘Rahman’, Allah’ın yalnız rahmet sıfatının kelimesidir. ‘Rahim’ ahirette, Allah’ın ‘adl’ sıfatının kelimesidir. Yoksa her ikisi aynı manada esirgeyici, kurtarıcı ve acıyıcı gibi

²⁰¹ Hasan Basri Çantay, “Baltacıoğlu ve Kur’ân”, *Sebilürreşad*, 1957, C.XI, S.259, s. 130–131.

²⁰² Abdülkadir Erdoğan, “Kur’ân Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri”, *Vakıflar Dergisi*, S.1, 1938, s. 47–49.

manalara gelirse, Allah'ın teklif hikmeti abes; mücâzât ve mükâfatı, gayr-ı mantikî olur demiştir.

İkinci olarak tercümede Fatiha'nın birinci âyeti 'Övülmek, yalnız Allah'a yaraşır' şeklindedir ki bu da yanlıştır. 'Hamd' kelimesi masdardır. Masdarlar malum da olur meçhul de. Fakat burada meçhul masdar gitmez. Masdarlar, bir iş anlattıklarına göre ya failine, ya mef'ulüne muzaf olmak ihtiyacındadırlar. Burada mef'ulüne değil, failine muzaf olmak yakıştır. Binaenaleyh 'hamd'i, malum sıygası ile terceme etmesi icap ederdi. Yine 'Övülmek' veya 'Övmek', 'medh'in Türkçesi mi yoksa 'hamd'in mi? Bu iki kelimenin Türkçedeki manaları 'övmek' ise de Arapçada biri diğerinin yerine kullanılmaz. İnsanlar medhedilir, ama insanlara hamdedilmez. Anlaşıyor ki Allah'a karşı övmek kelimesi pek yavan ve dıştan geliyor. 'Hamd'deki mistik anlam, karşılık olarak bulunan kelimelerde yoktur. 'el-Hamdü' kelimesi 'marife'dir. 'Övmek' veya 'Övülmek' kelimeleri ise 'nekre' bir kelimenin karşılığı olabilir. Tercümede, aslında bulunan ve dünyalar kadar mana ifade eden 'Elif ve lam' yani 'tarif harfi' hiç hesaba katılmamıştır. Eğer bu harfin manası ve vazifesi yok idiyse, oraya neden getirilmiş? Var idiyse, tercümesinde neden belirtilmemiş?

Üçüncü olarak bu âyetin tercümesinde, bir 'yaraşır' var ki, buraya hiç yaraşmaz. Zira aslında 'yaraşmak' maddesiyle ilgili bir kelime yoktur. Aslı, eğer 'El-Hamdü yelîku li'llâhi' olsaydı o zaman 'yaraşır' yaraşırdı.

Dördüncü olarak 'O Allah ki bütün varlıkların çalabıdır.' Bu sözler 'Rabbi'l-âlemîn' kelimelerinin Türkçesi olmak üzere ibareye konmuş. Konmuş amma, birbirinden daha büyük iki hata ile yüklüdür. Aslında cümle bir iken, tercümesinde iki olmuş. Bu suretle, Fatiha suresinin yedi âyeti, sekize çıkarılmış. 'Allah ki' sözünün karşılığı olan hiçbir kelime yok. Bunu tercüme eden kendi keyfinden çıkarmıştır. 'El-Âlemîn' kelimesi 'bütün varlıklar' şeklinde tercüme edilmiş. Bu öyle büyük bir hata ki, bu tercümede başka hiçbir yanlış bulunamamış olsa, yalnız bu, bütün eseri değerden düşürmeye yeter²⁰³.

²⁰³ Sağman, "Kur'an'ın Türkçeye tercümesi Karşısında Üç Profesör: Hilmi Ziya Ülken, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Besim Atalay", Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1957.

Kendisi de bir Kur'ân tercümesi yapmış bulunan Besim Atalay ise bir dergiye yazdığı yazıda Baltacıoğlu'nun yaptığı Fatiha tercümesini okumuş, tahlil etmiş ve bazı yanlışları tespit ettikten sonra Baltacıoğlu'nu hedef alarak şunları söylemiştir: *Kur'ân'ı Türkçeye tercüme edecek olan zatın, önce Türkçeyi, sonra Arapçayı çok iyi bilmesi gerektir. Bunlar da yetmez. Arapça âlet ilimleri denilen ilimleri de bilmek lazımdır. Bunlar da yetmez. Kur'ân'ın tarihini, âyetlerin inme sebeplerini, İslam tarihini ve daha birçok bilgileri bilmek, vücut derecesindedir*²⁰⁴.

Yukarıda adı anılan kişilerin dışında onun kişiliğini ve görüşlerini eleştirenler de bulunmuştur. Örneğin onu dinsizlikle, komünistlikle ve masonlukla itham edenler olmuştur. Bilhassa Kur'ân çevirisini yaptıktan sonra bu tenkitlerin dozu bayağı artmıştır. Böyle bir insanın tercümesinin okunmayacağı, Kur'ân'ı kasten tahrif etmek niyeti taşıdığı gibi görüşler dile getirilmiştir. Baltacıoğlu çıkardığı dergide bunların hepsine karşı çıkmış ve iddialara tek tek cevap vermiştir²⁰⁵.

Yıllar sonra aynı konuda bir yazı kaleme alan Mehmed Lütfi, hem Baltacıoğlu'nu hem de o zamanlar gündemde olup tartışılan başka bir isim olan Osman Nebioğlu'nu²⁰⁶ şu cümlelerle tenkit etmiş ve bazı iddialar öne sürmüştür:

Camiin içindeki meselelere ait işlerle camiin dışındakilerin meşgul olduğu bir memlekette bulunuyoruz. Gece gündüz camiin içindekiler için uykusunu kaçıranlar, anlaşılan Luther'in İncil'i Almanca'ya çevirdiğini istihbar etmişler ve camiin içindeki vatandaşları bu işten mahrum etmek istememişler, ortaya bir sürü 'çeviri' çıkarmışlardır. Bu moda, salgın halinde halen yürürlüktedir. Önüne gelen evirip çevirmektedir... Son senelerde evrende bir hareket oldu, evirme işine hızla girişildi. Baltacının oğlu, baltasızın oğlu, nebi oğlu, bilmem ne oğlu, ne kadar oğlu varsa cümlesi müfessir-i âzam olup çıktılar. Bu iş için çok zahmet çekmediler. Cemil Said nüshasını eski yazıdan yeni yazıya nakledip biraz da uydurmacadan sözler sokuşturdular ve

²⁰⁴ Besim Atalay, "Kur'ân Tercemesi ve Baltacıoğlu'nun Fatiha Tercemesi", *Çakmak Dergisi*, İstanbul 1957.

²⁰⁵ Baltacıoğlu, "Bana Dinsiz, Mason, Komünist Diyenlere Cevap Veriyorum", *Yeni Adam*, 1959, S.768, s. 1.

²⁰⁶ Osman Nebioğlu tarafından Fransızcadan yapılan Kur'ân tercümesi o dönem çok tartışılmıştır.

*meseleyi halletmiş oldular... Gazeteler de yedinci kıtanın keşfi gibi gürültülerle etrafa duyurdular*²⁰⁷.

Türk dili üzerindeki çalışmalarıyla bilinen Mehmet Doğan ise genel olarak meâller konusunda özel olarak ise Baltacıoğlu'nun çevirisi hakkında şunları ifade etmiştir:

*Bugüne kadar, dil kavrayışı itibariyle öztürkçeciliği baskın bir çeviri/meâl yapılmamıştır/yapılamamıştır. Böyle bir çalışmanın, dînî kavrayış yönünden dışarıda bulunan kesim tarafından yapılması/yaptırılması beklenebilirdi. Fakat onların dahi, anlaşılabilirlik ve kabul edilirlilik hususlarında dil anlayışlarına güvenmedikleri; bu yüzden daha anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir dille çeviri yapılmasını arzu ettikleri tahmin edilebilir. Sadi Irmak, Osman Nebioğlu, Besim Atalay ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun çevirilerinin öztürkçecilik iddialarının tam doğrulanabilir olmadığı kanaatimizi de, bu vesileyle belirtmek isteriz*²⁰⁸.

Kur'ân ve Kur'ân çevirileri konusundaki çalışmaları ile dikkat çeken Düccane Cündioğlu, Baltacıoğlu'nun bu çevirisinin dînî denebilecek herhangi bir neticenin istihsaline işaret etmediğini belirtmektedir. Aynı zamanda onun sürekli olarak 'uluslaşma' olgusuna atıfta bulunarak, siyasi bir karakter sergilediğini ve bu durumu meâline yansıttığını ifade etmektedir²⁰⁹.

Bütün bu söylenenlerin ışığında şunları ifade edebiliriz, gerek bu çeviride kullanılan dil, gerekse mütercimim dinî ve ilmî birikimi söz konusu Kur'ân tercümesi için yetersiz kalmıştır. Bazı noktalarda tercümenin savunulabilir yönleri bulunsa da genel olarak bu tercüme Kur'ân'ın özgün mesajını iletmekten uzak kalmıştır. Hatta daha da ötesi, eksik ve hatalı çevirilerle bazı yanlış anlayışlara da kapı açılmıştır.

²⁰⁷ Mehmed Lütfi "Kur'ân 'Çevirileri ve Çevirenlerine' Dair", *İslam Mecmuası*, C.5, S.52, Ankara 1962, s. 110.

²⁰⁸ D.Mehmet Doğan, (Kur'ân'a "Fransız Kalma"nın Öztürkçesi) *Yüzyılın Soykırımı*, İstanbul 2004, s. 186.

²⁰⁹ Düccane Cündioğlu, "Matbu Türkçe Kur'ân Çevirileri ve Kur'ân Çevirilerinde Yöntem Sorunu", *II. Kur'ân Sempozyumu*, 4-5 Kasım 1995, Ankara 1996, s. 201.

3.2 DİL, ÜSLUP VE YÖNTEM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1 Dil Açısından Değerlendirilmesi

Baltacıoğlu'nun Kur'ân tercümesinde kullandığı dili daha iyi anlamak için öncelikle, Kur'ân'ın dil özelliklerini bilmemiz gerekmektedir. Çünkü Kur'ân birçok özelliği bünyesinde taşıyan mucizevî ve ilahi bir kitaptır. Onun dil özelliklerini bilmeden doğru bir şekilde tercüme etmek asla mümkün değildir.

Kur'ân, bizatihi iletmek istediği mesajdan ayrı olarak, son derece güzel ve yüce bir belağata sahiptir. Kur'ân ne şiir (nazım), ne düzyazı (nesir); ama ikisinin eşsiz birleşiminden oluşmuş sözlü bir metindir. Kısaca Kur'ân şiirin ve düzyazının özelliklerini bir araya getirmiştir²¹⁰. Bu bakımdan Kur'ân'da şiire yakın cümleler bulmak mümkün olduğu gibi, düzyazıya yakın cümleler bulmak da mümkündür. Örneğin, Mekkî surelerde cümleler daha kısa ve daha vurgulu olup bu yönüyle şiire yakın bir üslupta iken, Medenî surelerde cümleler genellikle düzyazıya yakın bir üsluptadırlar. Âyetler, sureler içinde kısa ya da uzun sıralamalarla, gevşek bir kafiye düzeni içinde birbirine bağlanır. Kur'ân'ın dili, alışılmış nazım kuralları açısından şiirden daha serbest, ama düzyazıya göre daha disiplinli, âyet sonlarındaki ses uyumunu yeterince muhafaza eden bir özelliğe sahiptir²¹¹.

Kur'ân anlatımında, dil ile söz ayrılmaz bir bütün oluşturur. Tek tek kelimenin âyet içindeki konumu, ifadelerin ritmi, ses ile söz diziminin oluşturduğu yapı, bir mecazın aniden pragmatik bir ifadeye dönüşmesi ve belli bazı şeyleri ima etmeye yönelik akustik vurgular benzersiz bir bütün oluşturur²¹².

Kur'ân'ın dil özelliklerinden biri de onun i'câzıdır. Kur'ân, doğrudan ve dolaylı anlatım şekillerinin eşsiz örnekleriyle dolu, çağrıştırmacı ve çarpıcı bir dil kullanır. Başka türlü anlatılması imkansız olan hususları anlatmak veya duyurmak için mecâzî

²¹⁰ Seyyid Kutup, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, çev: Süleyman Ateş, İstanbul, t.y., s. 128-129.

²¹¹ Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, çev: Salih Akdemir, Ankara 2000, s. 82-83.

²¹² Turan Koç, "Kur'ân Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi", *Kur'ân ve Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu* 17-18 Mayıs, Van 2001, Erzurum t.y., s. 28.

anlatım tarzını seçer ve onların o şekilde anlaşılması konusunda ipuçları verir. Bunların yanında doğrudan anlatım denilen, yalın ifade ve söyleyiş biçimleri de onda yer almaktadır. Ancak Kur'ân'da üst dil ya da herhangi bir disiplinle karşılaşılabilecek türden 'teknik' bir dilin kullanıldığından bahsetmek mümkün değildir. Zira dil ve dilin kullanımındaki asıl amaç, iletişim olduğundan, Kur'ân indiği toplumda kullanılan dili sorgulamaya tabi tutmaksızın, olduğu gibi kullanılmıştır, denebilir. Bu dilin temel özelliği sağduyu dili olmasıdır. Bu dil, Kur'ân'dan başka örneğine rastlanması mümkün olmayan bir anlam-dil bütünlüğüne kavuşarak 'i'câz' olarak isimlendirilen eşsiz bir anlatıma bürünür²¹³.

Kur'ân'ın sözlü yapısında, surelerinde, âyetlerinde, kıssalarında, öğüt ve telkinlerinde, örneklendirmelerinde, kanıt ve tartışmalarında, göz kamaştırıcı, duyanları hayrette bırakıcı bir ifade kullanmaktadır. Bu, Kur'ân'ı önceki semavî kitaplar arasında eşsiz bir konuma getiren, insanların normal konuşma, ifade ve hitap şekilleri içinde benzersiz kılan bir ayırıcı özelliktir. Bu kendine özgü ve kalıcı bir niteliktir. Bu nedenle herhangi bir sözle, yazım şekliyle ve telif yöntemiyle mukayese edilmesi doğru olmaz. Doğru olan, Kur'ân'a kendine özgü bir anlatım tarzı gözüyle bakmaktır²¹⁴.

Kısaca şunu ifade edebiliriz; Kur'ân, dili ve anlatımıyla mevcut edebi şekillerden farklı olan, lafız-mana dengesini gözetken, gönüllere tesir eden, ses ve terkip nizamında ahenkli olan, edebi türlerin hepsinden mükemmel olan, farklı seviyedeki insanlar aynı anda seslenen, akla ve duyguya hitap eden bir kitaptır.

Bu sebeple Kur'ân'ı tercüme ederken, metnin şekli, anlatım biçimi, düzeni kesinlikle dikkate alınmalıdır. Her pasaj, sözdiziminin anlama etkisi göz önünde tutularak tercüme edilmelidir. Bir başka ifadeyle sadece cümlelerin unsuru olan kelimelerin anlamını değil, cümlelerin yapısını ve bu yapının anlamın oluşmasındaki katkısını da Türkçeye aktarmak hedeflenmelidir.

Bunları belirttikten sonra Baltacıoğlu'nun meâlinde kullanmış olduğu dili ve bu dilin özelliklerini tahlil etmeye çalışalım.

²¹³ Koç, "Çeviri ve Kur'ân'ın Türkçe Çevirileri", *Bilgi Vakfı, 2.Kur'ân Sempozyumu* 4-5 Kasım 1995, Ankara 1996, s. 246-247.

²¹⁴ İzzet Derveze, *el-Kur'ânü'l-Mecîd*, çev: Vahdettin İnce, İstanbul 1997, s. 15.

Ona göre başarılı bir çeviride belli başlı şu üç niteliğin bulunması lazımdır;

1-Doğruluk, 2-Eserin karakterine uygunluk, 3-Kur’ân çevirilerine has olarak bir şart daha vardır ki o da sade, anlaşılır ve akıcı bir dilin olmasıdır²¹⁵.

Ancak Baltacıoğlu’nun çevirisine baktığımız zaman bunların yeterince göz önüne alınmadığını görüyoruz. Örnek olarak aşağıdaki âyetin meâli bize bir fikir sunacaktır:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“Ey peygamber! İnananların savaş isteğini artır (savaşa ikna et). İçinizde katlanan on kişi varsa, onlarla yüz kişiyi yenersiniz. İçinizden yüz kişi de tanımazlardan bin kişiyi yener. Çünkü onlar kavramayanlar takımıdır.”²¹⁶ (Enfal suresi 8/65)

Bu âyetin tercümesinde hem apaçık yanlış bir çeviri hem de tuhaf karşılıklar mevcuttur. Mesela, âyetin aslında ‘**sabreden yirmi kişi**’ ibaresi varken Baltacıoğlu onu ‘**katlanan on kişi**’ olarak tercüme etmiş, aynı şekilde âyetin aslında ‘**iki yüz kişi**’ ibaresi varken Baltacıoğlu ise onu ‘**yüz kişi**’ olarak çevirmiştir. Oysa bu tür tercümeler hem yanlış hem de tahrif olarak nitelendirilebilir. Aynı âyetin başka meâllerdeki tercümeleri ise şöyledir:

TDV: “Ey Peygamber! Mü’minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.”²¹⁷

ATEŞ: “Ey peygamber, mü’minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabreden yirmi kişi olursa, iki yüz(kâfir)i yenerler. Sizden yüz kişi olursa, kâfirlerden bin kişiyi yenerler. Çünkü kâfirler, anlamaz bir topluluktur.”²¹⁸

²¹⁵ Baltacıoğlu, “Kur’ân’ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur’ân Nedir?”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1, S.II-III, Ankara, 1952, s. 34.

²¹⁶ Baltacıoğlu, Kur’ân, Ankara 1957, s. 148.

²¹⁷ H. Karaman, A. Özek, İ. K. Dönmez, M. Çağrıncı, S. Gümüş, A. Turgut, Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 2006, s. 184.

²¹⁸ Ateş, Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, t.siz, s. 184.

YILDIRIM: “Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden tam sabırlı yirmi kişi olursa, iki yüz kişiye galip gelir ve eğer siz müminlerden yüz kişi olursa, kâfirlerden bin kişiyi mağlup eder; çünkü o kâfirler gerçeği ve âkıbeti anlamayan bir gürühtür.”²¹⁹

ESED: “Ey Peygamber! İnananları, kavgada ölüm korkusunu alt etmeleri yönünde (şöylece) yüreklendir: Sizden zor durumlara göğüs germesini bilen yirmi kişi çıkarsa, bunlar iki yüz kişiyi tepeleyebilmelidir; sizden böyle yüz kişi çıkarsa, hakkı inkâra kalkışanlardan bin kişiyi tepeleyebilmelidir; çünkü onlar bunu kavrayamayan bir gürühturlar.”²²⁰

Baltacıoğlu, sürekli ‘anadil’ kavramının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Anadilden ise geleneği olan bir Türkçeyi kastetmektedir. Bu da Yunus Emre’nin bütün şiirlerinde ve Süleyman Çelebi’nin Mevlidinde kullanmış olduğu dilin benzeri bir dildir. Baltacıoğlu, Kur’ân’ı çevirmeye çalışan kimselerin bunu kullanamadıkları için ortaya yoz bir dil çıktığını belirtmektedir²²¹.

Baltacıoğlu, Kur’ân’ı sade Türkçeye değil öztürkçeye çevirme taraftarıdır. Çünkü Kur’ân metnindeki birçok kelimeyi Osmanlıcaya çevirmek ona göre kolay değildir. Zira bu dilde onların karşılıkları yoktur. Örnek olarak da Fatiha suresindeki ‘mâliki yevmiddîn’ (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) âyetini ‘din gününün maliki’ diye çevirmenin hiçbir şey ifade etmediğini, onun yerine ya ‘din gününün meliki, padişahı’ denmesi gerektiğini ya da Arapçadaki ‘mâlik’in tam karşılığı olarak öztürkçe ‘ege’ kelimesinin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır²²².

Baltacıoğlu’nun düşünce hayatında çeşitli evrelerden bahsetmek gerekir. Hayatının ilk dönemlerinde dine ve dinî hayata uzak görüşlere sahip olan Baltacıoğlu, kullandığı dile ve üsluba da bir şekilde bunu yansıtmıştır. Ancak yaşamının son yıllarına doğru din kurumuna verdiği önem dolayısıyla Anadolu Türkçesindeki din terimlerine,

²¹⁹ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâlî*, Zaman Gaz. Yayınları, İstanbul 1998, s. 184.

²²⁰ Esed, *Kur’ân Mesajı* (Meâl-tefsir), çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1999, s. 337.

²²¹ Baltacıoğlu, “Dine Doğru”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.VI, S.I-IV, Ankara, 1959, s. 58.

²²² Baltacıoğlu, “Kur’ân’ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur’ân Nedir?”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.II-III, Ankara, 1952, s. 38.

halk edebiyatının söz dizimine ve yalın Türkçeye ağırlık vermiş ve bütün bunları Kur'ân çevirisinde kullanmaya çalışmıştır²²³.

Türk dili konusunda birçok çalışma yapan Baltacıoğlu, edebiyatta, sanatta, dinde Türk'e doğru felsefesini savunduğu gibi dilde de Türk'e doğru demiştir. Öztürkçe akımını benimseyenlerden biri olan Baltacıoğlu, yaptığı Kur'ân çevirisinde de bu hususu göz önünde tutarak âyetlere mana vermeye çalışmıştır. Ona göre Türkçemizde karşılığı bulunmayacak söz yoktur. Bunun örneklerine yapmış olduğu Kur'ân tercümesinde sık sık şahit olmaktayız. Kendine göre dil gelenekleri belirlemiş, çalışmalarında onları bolca kullanmıştır²²⁴.

Meâlinde kullandığı şu kelimeler ve deyimler onun dil geleneği hakkındaki görüşünün bir göstergesi durumundadır:

Kelimelere Örnekler

Çalab: Rab, İlah, Allah./ **Hakan:** Malik, sahip, hâkim / **Rızık:** Azık / **Alık:** Sefih, akılsız, beyinsiz / **Tanımaz:** Kâfir, inkâr eden kimse / **Düzülmek:** Hazırlanmak / **Ululamak:** Tesbih etmek, hamd etmek / **Ulus:** Kavim, millet, âlem / **Firavungiller:** Firavun hanedanı, Firavun taraftarları / **Yanlıt:** Hata, suç / **Oymak:** Bölük, esbât, torun, kısım, kavim / **Yeyniltmek:** Hafifletmek / **Pekitmek:** Teyit etmek, desteklemek / **Vergi:** Lütuf, ihsan, fazl / **Kandırıcı (İnandırıcı) belge:** Delil, burhan / **Tapmak:** Mescit / **Türetici:** Yoktan var eden, mübdî, eşsiz yaratıcı / **Yasamak:** Dilemek, istemek, murad etmek / **İl:** Şehir, belde / **Gönendirmek:** Faydalandırmak, nasiplendirmek, rızıklandırmak / **Erkli olmak:** Azîz olmak, Hakîm olmak / **Yönelge:** Kible / **Dürtü:** Arzu, heva, heves / **Yönet:** Cihet / **Yarlıgamak:** Bağışlama, rahmet etme, merhamet etme / **Bellik:** İşaret, nişane, şeâir / **Töre:** Örf / **Olgunluk:** Birr, iyilik, takva, hayır, itaat / **Tapkı:** İbadet etmek / **Topluluk:** Ümmet / **Geçindirmek:** İnfak etmek / **Genlik:** Üstünlük, vüs'at, / **Belge:** Âyet, delil, alâmet, iz, işaret / **Dölendirme:** Ferahlık, sekîne / **Öğrence:** İbret / **Yey:** Hayırlı, iyi / **Kitapsızlar:** Ümmiler /

²²³ “Pedagojiden estetiğe, tiyatrodan felsefeye... Çok yönlü düşünür ve yazar: I.Hakkı Baltacıoğlu”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 24 Nisan 1978, S.274.

²²⁴ Baltacıoğlu, “Dilde Türk'e Doğru”, *Yeni Adam*, 1942, S.393, s. 2.

İbrahimgil: İbrahim ailesi / **İmrangil:** İmran ailesi / **Yalvarı:** Dua / **Ulu iyilik:** Fazl, Lütuf ve ihsan / **Kıvanmak:** Nasip vermek, haz vermek / **Kahn:** mehir.

Deyimlere Örnekler

Başkalarını da geçindirmek: Allah yolunda harcamak / **Kanasıya inanmak:** Kesin olarak inanmak, kesin iman etmek / **Ortalığı karıştırmak:** Fesat çıkarmak, fitne çıkarmak / **Kıyıcılık etmek:** Zalimlik yapmak / **Ateşlik olanlar:** Cehennemlikler / **Doğruyu iğri kılığına sokmak:** Hakkı batıla karıştırmak / **Eğilenlerle birlikte eğilmek:** Rükû edenlerle beraber rükû etmek / **Olgunluk öğüdü vermek:** İyiliği emretmek / **Kurtulmalık almak:** Fidyeye almak / **Allah’a inanırılığı Allah’ı tanımazlığa değişmek:** İmanı küfre değişmek, İmana bedel inkârı almak / **Ey sağ düşünenler!:** Ey akıl sahipleri / **Kâbeye yüz sürmek:** Haccetmek / **Yüz sürme tapkıları bittikten sonra:** Hac ibadetleri bitince, hac menâsiki bitince / **Kendini harcamak:** Kendini Allah’a feda etmek / **Töreye uygun olmak:** Ma’ruf bir şekilde, meşru çerçevede olan, örfe uygun olan / **Kahn biçmek:** Mehir belirlemek, mehir tayin etmek / **Özlerini pekleştirmek:** Ruhlardaki imanı kökleştirmek, ruhlardaki cömertliği kuvvetlendirmek / **Bilimce ergin olanlar:** İlimde yüksek pâyeye erişenler, ilimde rûsûhu olanlar, ilimce derinleşenler / **Bilgi uluları:** İlim sahipleri / **Bilinmeyen olayların yankıları:** Gayb haberleri / **Uygunu buyurmak, uygunsuzu yoğamak:** İyiliği emredip, kötülüğü menetmek / **Sebit kişileri:** Cumartesi kişileri, cumartesi adamları / **Allah’ın uygunlaması:** Allah’ın izni, müsadesi / **Dirlikli cennetler:** Nîmeti bol olan cennetler.

Yukarıdaki birkaç örnekte bile, Baltacıoğlu’nun meâlinde kullanmış olduğu dilin öztürkçe kaygısıyla ne kadar yavan, soğuk ve İslamî kültüre uzak hale geldiği görülmektedir. Aynı zamanda tercümede kullandığı öztürkçe kelime ve deyimlerin Kur’ân’ın özgün mesajını ne kadar ifade ettiği de ayrıca sorgulanmalıdır. O, aşırı öztürkçe kaygısıyla Arapça kelime ve deyimlerin karşılığını doğru bir şekilde kullanamamıştır. Ayrıca müellifin tercümesinde kullandığı bu kelime ve deyimlerin halk tarafından çok nadir kullanılan veya hiç kullanılmayan kelime ve deyimler olduğu hatırdan uzak tutulmamalıdır. Anlaşılan odur ki, müellif yeni bir dil oluşturmaya çalışmış (kendi tabiriyle öztürkçe) ancak bunda başarılı olamamıştır.

Kendinden önceki meâllerin anlatım tarzı ve kullandıkları kelimeleri sürekli eleştiren Baltacıoğlu, kendi çevirisini yaparken Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri kullanmaktan kaçınmıştır. Ona göre, Kur’ân mütercimlerinin çoğu Arapça kelimeleri Osmanlıca düşünüp ona göre tercüme yapmaktadırlar. Örnek olarak da Elmalılı Hamdi Yazır’ın Fatiha suresinin üçüncü âyetini ‘din gününün maliki’ şeklinde tercüme etmesini gösterir. Ona göre bu âyette tercüme edilen, yalnız cümledir, kelimeler Arapça olarak bırakılmıştır. Yüksek tahsil görmüş herhangi bir Türkün bu ‘din günü’ kelimesinden bir şey anlamayacağını savunmuştur²²⁵.

Baltacıoğlu, kendi çevirisini yaparken eski Kur’ân tercümelerinden sık sık yararlandığını ifade etmiştir. Özellikle 500–600 yıllık Kur’ân tercümelerini inceleyen Baltacıoğlu, burada geçen öztürkçe birçok kelimeyi kendi çalışmasında kullanmıştır. Mesela bu tercümelerden h.734 ve m.1333 tarihinde yazılmış olan bir tercümeyi baştan aşağı incelemiş, 2500 öztürkçe kelime arasında kendi ölçüsüne göre yabancı saydığı yani Arapça ve Farsça olarak yalnız 10 kelime bulmuştur. ‘Cehennem’ kelimesi yerine ‘tamu’, ‘şehadet’ yerine ‘tanukluk’, ‘kavim’ yerine ‘budun’, ‘peygamber’ yerine ‘yalvaç’, ‘kitap’ yerine ‘bitik’, ‘dünya’ yerine ‘acun’, ‘kalp’ yerine ‘gönül’ kelimeleri, bu tercümelerde Baltacıoğlu’nun tespit ettiği karşılıklardan bazılarıdır. Ayrıca, yaklaşık 300 yıllık olduğu tahmin edilen bir Kur’ân tercümesinde ise Fatiha suresinde bulunan ‘mâliki yevmiddîn’ (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) âyetinin ‘Kıyamet gününün padişahı’ şeklinde çok doğru bir tercümesinin yapıldığını belirten Baltacıoğlu, bütün bu kullanımların iyi, güzel ve hiç ölmeyecek örnekler olduğunu ifade etmiş, bunların bir kısmını kendi çevirisinde kullanmaktan da geri durmamıştır²²⁶.

Yeni Adam dergisinde okuyucularının yönelttiği bazı sorulara cevap vermeye çalışan Baltacıoğlu, ‘Sizin Kur’ân çevirmesini anlayabilir miyim?’ şeklindeki soruyu cevaplarırken, tercümesinde kullandığı dil hakkında bize birtakım ipuçları vermiştir:

Benim Kur’ân çevirmesi açık Türkçedir. Onu ana dilini doğruca konuşan herkes anlayabilir. Gerçi benim çevirmemde alışılmamış bazı öztürkçe kelimeler vardır.

²²⁵ Baltacıoğlu, “Kur’ân Tercümeleri”, *Yeni Adam*, 1951, S.693, s. 2.

²²⁶ Baltacıoğlu, “Kur’ân Tercümeleri”, *Yeni Adam*, 1951, S.693, s. 8.

*Ancak bunlar cümle içinde olunca anlaşılma işini güçleştirmiyorlar. Öyle sanıyorum ki benim çevirmemin belli başlı özelliklerinden biri de kolay anlaşılır olmasıdır*²²⁷.

Baltacıoğlu'nun bu tercümede kullanmış olduğu dil, Kur'ân'ın derin ve geniş olan anlam dünyasını doğru ve gerçekçi bir şekilde ifade etmekten uzak kalmıştır. Aynı zamanda bu çevirinin 'ilmîlik' özelliği de sınırlı bir çerçevede kalmıştır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, kaynak dil olan Arapçayı ve onun dil özelliklerini tam olarak bilmedikten sonra, sadece hedef dil olan Türkçeyi bilmenin, Kur'ân gibi ilahi bir kitabı tercüme etmeye yetmeyeceği açıktır. Bu konuda Muhammed Esed'in tüm Kur'ân mütercimlerini de içerisine alan çok doğru bir tespiti vardır:

*Bilim adamlığı niteliği ne kadar yüksek olursa olsun, hiçbiri, anadili Arapça olan ve Arapça'daki deyiş ve ifade tarzlarının nüanslarını canlı ve çağrışımsal bir tepki ile kavrayan, kelime ve cümlelerin sese dayalı sembolizminin altında yatan maksadı hemen yakalayan bir kulağa sahip biri kadar Arapçaya hâkim olamamıştır. Zira bir dilin –hangi dil olursa olsun- kelime ve cümleleri, gerçekliği algılayışlarını o dille ifade eden kimselerce geleneksel bir biçimde, dolayısıyla bilinçaltından gelerek, üzerinde anlaşılan anlamlara tekabül eden sembollerden başka bir şey değildir. Mütercim, söz konusu dilin kavramsal sembolizmini kendi içinde yeniden üretemedikçe, yani bütün doğallığı ve doğrudanlığı ile kendi kulağında şakıdığını duymadıkça, çevirisi, emeğini esirgemediği edebi konunun dış kabuğunu taşımaktan başka bir şey olmaz ve özgün metnin öz anlamını az veya çok gözden kaçırmış olur. Dolayısıyla, özgün metin ne kadar derin olursa, böyle bir çeviri de metnin ruhundan o kadar uzaklaşmış olur*²²⁸.

Netice olarak, Baltacıoğlu'nun yaptığı bu Kur'ân tercümesi, özgün İslâmî kelimelerin edebi özelliğini bozmuş, onları çok basit hale getirerek anlam daralmasına uğratmış ve bu kelimelerin içlerini boşaltmıştır. Aynı zamanda Baltacıoğlu, bu tercümenin dili noktasında hem yetersiz kalmış hem de derinlikten yoksun bir çeviri ortaya koymuştur. Birçok kelime ve deyim eksik tercüme edilmiş, bazen de tercüme edilmeden bırakılmıştır. Ayrıca kullanılan Türkçe de halkın kullandığı Türkçeyle tam bir uyum göstermekten uzak kalmıştır.

²²⁷ Baltacıoğlu, "Okuyucularımın Din Sorularına Cevap Veriyorum", *Yeni Adam*, 1958, S.765, s. 2.

²²⁸ Esed, *Kur'ân Mesajı*: Meâl-Tefsir, I, XXIII (Önsöz) çev: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul 1999.

3.2.2 Üslup Açısından Değerlendirilmesi

Üslup kelimesi, sözlük açısından takip edilen yol, tarz, eda, stil anlamına gelmektedir. Söz açısından kullanıldığı zaman; söyleyenin sözün inşasında, gerek lafızların seçimi ve gerekse onları telif ederken tercih ettiği ve böylece kendisini başkalarından farklı kıldığı ifade tarzı anlaşılır. Herkesin duygusunu, düşüncesini, his ve hayallerini anlatmak için şahsi bir ifade tarzı vardır. Bu tarz onun üslubudur²²⁹. Tefsir Usulü'nde kullanılan bir terkip olarak Üslubu'l-; 'ın, kelâmın telifi ve lafızların seçilişinde kendisine mahsus tarzı olarak tanımlanmaktadır²³⁰.

-1 Kerîm'in üslubu çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Bilhassa lafız-mana ilişkisi, muhatap aldığı kitlenin sosyal ve kültürel statüsünün çeşitliliğine rağmen, aynı anda her kesime hitap etmesi, sözün akışında hem akıllı, hem de duyguları tatmin etmesi, ses düzenindeki ahenk ve ritim gibi birçok açıdan dikkat çekici özellikleri öne çıkarılmıştır²³¹.

Bilindiği gibi , tüm insanlara seslenen evrensel bir mesajdır. Muhatabı, anlama ve kavrama yeteneğine sahip herkestir. Pek tabî ki, insanlar bilgi, anlayış ve kavrayış bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Bu durum son derece doğaldır. Kur'ân, mesajını hitap ettiği tüm kesimlerin anlayabileceği tarzda iletmek durumundadır. Bunun için Kur'ân, mesajını muhataplarının zihinlerine yaklaştırarak anlatma cihetine gitmiştir. Bu işlevini de çeşitli ifade tarzları ve anlatım çeşitliği içerisinde yerine getirmiştir. Böyle bir yöntemi seçtiğini de zaten açıkça söylemektedir: “*Bak, iyice anlasınlar diye,*

²²⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (Lisan), Beyrut, tsz. I, s.473; Ebu'l-Beka el-Kefevî, *el-Külliyat*, Beyrut, 1993, s. 83.

²³⁰ Abdülazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfan Fî Ulumi'l-Kur'ân*, Mekke-i Mükerreme, tsz. II, s.199; Abdurrahim Abdülcelil, *Lüğâtu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 289.

²³¹ Draz, *en-Nebeü'l-Azîm*, Mısır, 1960, s.102; Nuaym el-Humûsî, *Fikretü İcâzi'l-Kur'ân*, Beyrut 1980, s. 29.

*mesajları nasıl her yönüyle açıklıyoruz.”*²³² İşte bu çok yönlü açıklamaları; teşbihler, kıssalar, meseller ve kullandığı antropomorfist dil vasıtasıyla yapmaktadır²³³.

Dolayısıyla onda, yazılı bir metnin özelliklerinden ziyade, hitaba ve söze dair özellikler aranmalıdır. Zira Kur’ân, uzun bir sürede, okuma yazma bilme oranı son derecede düşük olan ümmî bir topluma, salt bir zihnî egzersiz yaptırmak için değil, fakat bütüncül bir dünya görüşü ve buna paralel düzeyde davranış kalıpları kazandırmak için, olgudan nassa, nasdan olguya şeklinde gerçekleşen ve aşamalı olarak oluşturulmuş bir konuşma metnidir. Gerek sözleri ve yönlendirmeleriyle ve gerekse tüm olayların arkasındaki aktif güç olarak varlığını hissettirmesi ile ’da konuşan Allah’tır. Bu açıdan bakıldığında Kur’ân’da göze çarpan hâkim üslup Allah merkezli (theosentric)dir. Her yerde ve her zaman, her olayın gerçek faili yalnız Allah’tır. Öyle ki, bahis konusu edilen bütün olayların arkasında mutlak irade ve güç sahibi olarak Allah vardır. Makro ve mikro boyutuyla fizik âlemin bütün olaylarında fail güç O’dur. Yıldızları sevk ve idare eden O olduğu gibi²³⁴, spermanın teşekkülünden yumurta hücresiyle birleşip yeni bir yaratığa dönüşmesine kadar geçen bütün safhalarda²³⁵ yine O vardır²³⁶. Ancak bu durumun, hedef ve gaye açısından değil, üslup açısından böyle olduğunun altının çizilmesi gerekir. Fazlurrahman’ın da isabetle belirttiği gibi, ’da Allah lafzı altı binden fazla geçmiş olmasına rağmen, haddizatında onun geçtiği bütün bu ifadelerindeki ilgi, merkeze yerleştirdiği insan hakkında olması kimseye şaşırtıcı gelmemelidir²³⁷.

Mevdudi’nin dediği gibi;

Sıradan kitapların aksine , edebî bir sıraya göre tertip edilmiş belirli konular hakkında bilgi, fikir ve tartışmaları ele almaz. Bu nedenle Kur’ân’a yabancı olan kişi, onunla ilk karşılaştığında, bölümler ve kısımlara ayrılmamış veya farklı konuların farklı bir şekilde ele alınmamış ve hayatın farklı yönleri ile ilgili emirlerin düzenli bir şekilde verilmemiş olduğunu görünce şaşkınlığa düşer. Buna mukabil, daha önceden hiç

²³² En’am 6/46,65; İsra 17/41,89; Kehf 18/44.

²³³ Halis Albayrak, *Tefsir Usulü*, İstanbul, 1998, s. 45–49.

²³⁴ A’raf 7/54; Nahl 16/12.

²³⁵ Mü’minun 23/12–14.

²³⁶ Ömer Özsoy, *Sünnetullah: Bir Kur’ân İfadesinin Kavramsallaşması*, Ankara 1999, s. 144.

²³⁷ Fazlurrahman, *İslâmî Yenilenme*, (çev. Adil Çiftçi), Ankara, 1999, s. 13.

karşılaşmadığı ve onun kitap anlayışına hiç uymayan bir şeyle karşılaşır. Kur'ân'ın imanla ilgilendiğini, ahlâki direktifler verdiğini, kanunlar koyduğunu, insanları İslâm'a çağırdığını, kâfirleri uyardığını, tarihî olaylardan ibret dersleri verdiğini, uyarılarda bulunduğunu, müjde verdiğini ve bunların hepsinin bir ahenk içinde sunulduğunu görür. Aynı konu farklı şekillerde tekrar edilir ve görünürde hiç ilgisi olmayan bir konu diğerini takip eder. Bazen hiç görünür bir sebep yokken, bir konunun ortasında başka bir konu anlatılır. Konuşmacı, hitaplar ve hitabın yönü hiçbir kurala uymaksızın sürekli değişir. Hiçbir yerde bölüm ve konuları ayıran bir işaret yoktur. Tarihsel olaylar anlatılır; fakat anlatım tarih kitaplarındaki gibi değildir. Felsefî ve metafizik sorunlar bu konulardaki ders kitaplarından çok farklı bir şekilde ele alınır. İnsandan ve evrenden, tabiat bilimlerinden farklı bir dille bahsedilir... başlangıçta, ele aldığı konuları ve ulaşmak istediği amaçları liste halinde sunmaz. Açıklama, üslup ve usulü genelde okunan kitaplara benzemez ve herhangi bir kitap düzenini takip etmez²³⁸.

-1 Kerîm ne bir felsefe, ne tarih ve ne de müstakil bir hukuk kitabıdır. Bütün bu alanlara giren birçok konudan bahsetmesine rağmen o, bir hidâyet kitabıdır. Ana hedefi, Allah ile âlem ve bilhassa insanlar ve insanların fiilleri arasındaki alâka ve münasebettir²³⁹. Böyle olunca o, mesajın aktarılmasında bilhassa dile dair kullanılabilecek tüm materyalleri kullanmıştır. Bu materyaller arasında mesajın; sorulan sorulara cevap verme, muhaliflerin iddialarına mukabelede bulunma veya bilhassa Peygamberin konumu ve tebliğinin ana eksenini ortaya koyma noktasında doğrudan doğruya klişe cümleler halinde ifadesi olarak, *قُلْ* /de ki diye başlayan cümleler dikkate değer gözükmektedir. Bunlar toplam olarak 300 civarındadır²⁴⁰.

Bunların dışında, yeminler, kıyamet ve sonrasında yaşanacak olan olayların, yaşanmış bir üslupla canlı sahneler olarak anlatımı, kıssalar ve meseller, teşbihler, mecaz ve kinayeler bu bağlamda kullanılan en önemli materyallerdir.

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız hususların ışığında Baltacıoğlu'nun söz konusu meâlinin üslup açısından tahliline geçebiliriz. Baltacıoğlu tercümesinde öztürkçe bir üslup kullanmaya çalışmış ve daha ziyade halkın kolayca anlayabileceği bir

²³⁸ Mevdudi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (çev., Komisyon) İstanbul 1991, I, s. 15–16.

²³⁹ Suphi Salih, *Ölümden Sonra Diriliş*, (terc. Şerafeddin Gölcük), İstanbul 1981, s. 86.

²⁴⁰ Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, İstanbul 1984, "قُلْ" maddesi.

anlatım tarzını seçmiştir. Bu noktada kendinden önce yazılmış olan çevirileri inceleyen ve onların üslubunu beğenmeyen Baltacıoğlu, bu çalışmalarda çokça kelime yanlış, Türkçe bozukluğu, sentaks bozukluğu, gereksiz katmalar tespit etmiştir²⁴¹.

Aynı şekilde kendinden önceki meâllerin üslubunun ağır olduğunu söylemiş, Elmalılı'nın meâlini inceleyerek özellikle Yasin suresinden şu örnekleri vermiştir:

“Ve anlara, o karye sahiplerini temsil getir, o dem ki ona gönderilen resuller varmıştı.”(Yasin 36/13)

“Doğrusu dediler; ‘Biz sizinle teşe’üm ettik, yemin ederiz ki vazgeçmezseniz sizi hiç tanımadan recmederiz.” (Yasin 36/18)

“Bir selam, rahîm bir rabdan kelam.” (Yasin 36/58)

Bu âyetleri ise Baltacıoğlu sırasıyla şu şekilde tercüme etmiştir:

“O kent kişilerinin, kendilerine gönderilen elçiler yanlarına varınca, neler ettiklerini onlara örnek olarak anlat.” (Yasin 36/13)

“Dediler: ‘Doğrusu, biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer siz bu işten vazgeçmeyecek olursanız sizi taşa tutarız, sizi acıklı bir azaba da uğratarız.’” (Yasin 36/18)

“Esirgeyici Çalap’tan esenlik size.” (Yasin 36/58)

Görüldüğü gibi Baltacıoğlu, daha ziyade halkın kolay anlayabileceği türden bir çeviri üslubu seçmiş ve bu üslubu meâlinin her tarafında muhafaza etmiştir.

Ölü dil-diri dil çekişmesine de değinen Baltacıoğlu, çeviride yaşayan canlı dilin kullanılması gerektiğini savunmuş, hem halk dilinde hem de aydın dilinde varlığını sürdüren üslubu benimsemiştir. Baltacıoğlu'nun Kadir suresi tercümesini buna örnek olarak verebiliriz:

²⁴¹ Baltacıoğlu, “Kur’ân’ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur’ân Nedir?”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S.II-III, 1952, s. 33–45.

*“Gerçekten Biz Kur’ân’ı kadir gecesi bildirdik. Kadir gecesi nedir bilir misin? Kadir gecesi, bin aydan yeydir. Meleklerle Cebrail’in, Çalap’larının uygunuyla işler için yeryüzüne indikleri gecedir, bu kadir gecesi. Tanyeri ağarınca dek esenlik içinde olan gece, işte bu kadir gecesidir.”*²⁴²

Geleneksel Tefsir disiplinindeki tercüme çeşitlerinden biri olan ve anlamın esas alındığı tefsîrî tercüme yöntemini kullanan Baltacıoğlu, âyetlere mana verirken tek tek harf ve kelimelere dikkat etmeksizin âyetin tamamını göz önüne alarak mana vermeye çalışmıştır. Tefsîrî tercüme veya diğer adıyla manevî tercüme de zaten orijinalindeki söz dizimi ve tertibi gözetilmeden yapılan tercüme olup, bunda önemli olan kaynak metindeki söz konusu anlatımın vermek istediği mesajı amaç dile tam ve uygun biçimde yansıtmaktır²⁴³. Bir başka ifadeyle, kaynak metin yapılarının elden geldiğince, çeviri metin dilinin anlambilimsel, sözdizimsel ve biçimsel işleyişine uydurulmasıdır²⁴⁴.

Baltacıoğlu’nun Asr suresine yaptığı çeviriye göz attığımızda, onun burada da anlamı öne alan tefsîrî tercüme metodunu kullanmış olduğunu görürüz:

*“Süriüp giden zaman hakkı için, gerçekten insana yazık oldu. Yalnız o kimseler ki inanırlar, iyilik işlerler, birbirlerine doğruluk öğütü verirler, katlanma öğütü verirler, onlar için değil.”*²⁴⁵

Dilin teni gibi bir de tini olduğunu ifade eden Baltacıoğlu, Kur’ân’ı tercüme ederken bunun göz önünde bulundurulması gerektiğini de belirtmiştir.

Baltacıoğlu, Kur’ân’ın daha iyi anlaşılması maksadıyla yaptığı tercümede sade ve basit bir üslup kullanmaya çalışmıştır. Bundaki amacı da halkın her kesiminin kendi mukaddes kitabını kolayca anlayabilmesini sağlamaktır. Nitekim bu durum çevirinin başından sonuna kadar açık bir şekilde görülmektedir.

²⁴² Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 523.

²⁴³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara 1989, s. 217.

²⁴⁴ Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul 2000, s. 18.

²⁴⁵ Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 526.

3.2.3 Yöntem Açısından Değerlendirilmesi

Günümüzün en önemli ilâhiyat sorunlarından biri, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanması meselesidir. İslam düşüncesinin erken döneminden itibaren geliştirilen yöntemlerin, bugün Kur'ân'ın anlaşılmasına ilişkin sorunları çözmede yeterli olmayışı, bu sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu çözümsüzlüğün nedeni önceki metotların eksiklikleri olduğu kadar, günümüzde zihnî düzeyde olsun amelî düzeyde olsun, bu konuda sarf edilen çabaların hâla yetersiz oluşudur. Oysa bugün yaşayan insana Kur'ân'ın anlaşılır kılınması gerekmektedir²⁴⁶.

İşte Kur'ân'ın 'anlaşılır' kılınmasından hareketle veya bu gerekçe ileri sürülerek, Kur'ân'ın başka dillere tercümesi meselesi Müslümanların gündemine girmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ı tercümede yöntem meselesi ilmî bir sorun olarak, 1923'te, Cumhuriyetin ilanından sonra cereyan eden tercemetü'l-Kur'ân (Kur'ân-ı çevirme) tartışmalarında gündeme gelmeye başlamıştır. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan Kur'ân'ın Türkçe tercümeleri, Batılıların içerisinde hata ve tahriflerle dolu Kur'ân meâllerinden yapıldığı için, bu meâller doğal olarak sorgulanmış, başarısızlıkları ve yetersizlikleri tespit edilerek kamuoyuna sunulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu meselenin bir sorun olarak tartışıldığını kimi Kur'ân tercüme ve tefsirlerinde görmekteyiz. Buna örnek olarak, İzmirli İsmail Hakkı ile Elmalılı Hamdi Yazır, yaptıkları Kur'ân tercümelerinin ve tefsirlerinin önsözlerinde bu meseleyi tartışmışlardır. Dolayısıyla önsözlerde verilen bu bilgiler sayesinde, mütercimlerin izledikleri yöntemler hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

Daha sonra bu durum bir gelenek haline gelmiş, her mütercim eserinin önsözünde; çeviride izlediği yollar, çeviriyi niçin yaptığı, karşılaştığı güçlükler, vb. gibi konulara açıklık getirmiştir. Bu gelenek hemen hemen bütün meâllerde sürdürülmesine rağmen Baltacıoğlu, ne gariptir ki yaptığı Kur'ân tercümesine bir 'önsöz' yazmamıştır. Dolayısıyla çeviriyi yaparken hangi kurallara bağlı kaldığı, ne gibi yöntemler izlediği hususu kapalı kalmıştır. Sadece onun muhtelif yazılarından ve yorumlarından,

²⁴⁶ Mehmet Paçacı, *Kur'ân ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?*, Ankara 2000, s. 31.

tercümesinde kullandığı yöntem hakkında dolaylı bilgilere sahip olmaktayız. Bundan dolayı Baltacıoğlu'nun izlediği metot hakkında yapacağımız yorumlar da haliyle sınırlı bir çerçevede kalmıştır.

Şu da var ki, İzmirli ve Elmalılı'nın yaptıkları çalışmalarda dikkate aldıkları 'tercümeye yöntem sorunu' daha sonrakiler tarafından entelektüel seviyede tartışılmamış, önceki münakaşalar Türkçe etrafında odaklaştırılarak sorun güdüleştirilmiştir²⁴⁷. Dolayısıyla, 'Kur'ân tercümesinde yöntem meselesi'ne ilişkin müstakil çalışmaların istenilen düzeyde olduğu söylemek zor olmuştur²⁴⁸.

Kur'ân tercümelerinde yöntem sorunu olarak değerlendirilebilecek husus, tercüme çeşitleri ile ilgilidir. En çok bu mesele üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla Kur'ân'ın harfî/lafzî mi yoksa tefsirî/manevî mi tercüme edileceği hususu gündemi meşgul etmiştir. Bu bağlamda Kur'ân'ın harfiyen tercüme edilemeyeceği, çünkü böyle bir tercümenin Kur'ân'ı tahrif edeceği düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Bunun yerine, Kur'ân'ın tefsirî tercümesinin yapılabileceği düşüncesi hüsn-i kabul görmüştür. Tercüme çeşitleri meselesi, yöntemin önemli bir kısmını oluşturmakla birlikte, yöntemin tamamı bundan ibaret değildir. Kur'ân'ın şekli, muhtevası ve üslubu gibi hususların da en az tercüme çeşitleri kadar önemli olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bunlar bilinmeden ve tercümeye nazar-ı itibara alınmadan sağlıklı tercümeyle ulaşmak mümkün değildir.

Kur'ân çevirileri konusunda uzun ve kapsamlı bir çalışması olan Düccane Cündioğlu, Kur'ân tercümelerindeki yöntemle dair şunları belirtmektedir:

Kur'ân'ın sözlü bir metin olma özelliği, onun doğru anlaşılabilmesi için kesinlikle göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Dolayısıyla, mevcut Kur'ân metni önce konuşma dilinden yazı diline çevrilmeli, daha sonra istenilen dile tercüme edilmelidir. Metindeki tekrarlar, kopukluklar, boşluklar, sıyga değişimleri, hitaplar, vurgular, ünlemler, sorular, aktarımlar, takdim-tehirler, hazifler, kısaca konuşma diline ait özelliklerin metnin anlamını belirlemedeki rolleri önce tespit edilmeli vb. yazı

²⁴⁷ Özsoy, "Çeviri Kuramı Açısından Kur'ân Çevirisi Sorunu", s. 255.

²⁴⁸ 24-26 Nisan 2003 tarihinde İzmir'de gerçekleştirilen "Kur'ân Meâlleri Sempozyumu" bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

*dilinin, söz gelimi ‘imla işaretleri’ gibi bütün imkânları özenle kullanıldıktan sonra, metin, yazılı metin okurunun anlayacağı şekilde tercüme edilmelidir*²⁴⁹.

Bütün bu açıklamaların ışığında, Baltacıoğlu’nun takip ettiği metodu daha yakından tetkik etmeye çalışalım.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Baltacıoğlu, yaptığı Kur’ân tercümesine önsöz yazmamış, bunun yerine Yeni Adam, Din Yolu gibi dergilerde ve çeşitli gazetelerde yayımladığı yazılarında Kur’ân’ı Türkçeye çevirirken ne gibi ilkelere bağlı kaldığını izah etmeye çalışmıştır. Biz de buradan hareketle Baltacıoğlu’nun meâlinde kullanmış olduğu metot ve yöntem hususunda başlıca bu kaynakları dikkate almak durumundayız.

Baltacıoğlu, Kur’ân’ı Türkçeye çevirirken öncelikle şu hususlara çok dikkat ettiğini ifade etmiştir:

*Kur’ân’ı ana dilimize çevirirken de, Kur’ân felsefesi işine girileceği zaman da çok dikkat ettiğim şey şudur: Birincisi, Kur’ân’ı doğru anlamaya çalışmak. İkincisi, Kur’ân metninde olmayan bir kesinliği ya da açıklığı ona zorla vermek için Allah’ın sözünü bozmamak*²⁵⁰.

Kur’ân’ı doğru anlamamanın çok önemli olduğuna devamlı vurgu yapan Baltacıoğlu, çeviride ön şart olarak bunu görür. Daha sonra ise ana dilini çok iyi bilmek gerektiğini, aksi takdirde doğru bir çeviri olamayacağını belirtir²⁵¹.

Muhkem²⁵² ve müteşâbih âyetlerden bahsederken muhkem âyetleri itikat konulu âyetler, müteşâbih âyetleri ise içtihat gerektiren âyetler olarak tasnif eden Baltacıoğlu, müteşâbih âyetlerin muhkem âyetlere bağlı olarak değişebileceğini ifade ederek şunları söylemiştir:

Kur’ân’ı bilim kafası ile metotlu çalışma ile inceleyenler çok iyi bilirler ki onun âyetleri iki türdür: Âyât-ı muhkemât ile âyât-ı müteşâbihât. Birinciler dinin temelidir.

²⁴⁹ Cündioğlu, “Matbu Türkçe Kur’ân Çevirileri ve Kur’ân Çevirilerinde Yöntem Sorunu”, *Bilgi Vakfı 2. Kur’ân Sempozyumu* 4–5 Kasım 1995 Ankara, 1996, s. 215–216.

²⁵⁰ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı “Allah Nedir?”, *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara, 1956, s. 5.

²⁵¹ Baltacıoğlu, “Kur’ân Âyetlerine Göre Allah Nedir?”, *Din Yolu*, 1956, Ankara, C.1, S.1, s. 5.

²⁵² Muhkemin tarifi için bkz. eş-Şatibî, *el-Muvafakat fi usûli’s-Şeri’a*, Mısır, ts., III, s. 85.

*Hiç değişmezler. İkinciler ise birincilere dayanarak değişebilenlerdir. Birinciler inançlar, ikinciler örfler ile ilintilidir. Birinciler itikatla ilgili olanlar, ikinciler içtihatlardır*²⁵³.

Manaları bilinemeyen yahut herhangi bir sebepten ötürü anlamlarında kapalılık bulunan ya da birden çok manaya ihtimali olup, bu manalardan birisini tercihte zorluk söz konusu olan âyetler, kelimeler ya da harfler²⁵⁴ olarak tarif edilen müteşâbihlerin tercümesi genellikle her Kur'ân mütercimi için zor bir konu olmuştur. Kimisi bunlara mana vermeye çalışırken kimisi de olduğu gibi bırakmıştır. Baltacıoğlu da zorlamaya gitmemiş, çevirisinde müteşâbihleri olduğu gibi bıraktığını belirtmiştir:

*Kur'ân'da müteşâbih âyetlerden başka anlaşılmayan hiçbir söz yoktur. Allah'ın kapalı geçtiği âyetler kapalı geçilmesi gerekli olan âyetlerdir. Çünkü Allah öyle istemiştir. Allah'ın bildirdiklerinden çok bildirmedikleri de vardır. Biz ancak O'nun izin verdiği kadarını kavrayabiliriz. Ben zorlamalardan hep kaçındım. Tefsiri de bir zorlama olarak değil, bir anlam olarak anlıyorum*²⁵⁵.

Ancak yaptığı tercümede bu söylediği kurala uymayan Baltacıoğlu, mutlak²⁵⁶ müteşâbihlerden sayılan hurûf-ı mukattaa'ya manalar vermeye çalışmıştır. Örneğin; Yasin suresinin başında bulunan (يس) ibaresine 'Ey insan!' anlamını vermiştir²⁵⁷. Aynı şekilde kesin olarak anlamını yalnız Yüce Allah'ın bildiği kavramsal müteşâbihlere de anlam vermeye çalışmıştır. Mesela müteşâbihâtan addedilen 'sûr' (الصُّور) ibaresini bu kelimenin geçtiği bütün yerlerde²⁵⁸ 'boru' olarak tercüme etmiştir. Bir başka müteşâbih olan 'Dâbbetü'l-arz'²⁵⁹ (دَابَّ) ibaresini de 'dört ayaklı' şeklinde tercüme etmiştir²⁶⁰. Aynı şekilde 'kürsî' (كُرْسِي) kelimesini 'egelik alanı'²⁶¹, 'Arş'a istiva' (اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ)

²⁵³ Özen, "Baltacıoğlu'nun 'Hayatım' Adlı Tefrihası Hakkında Ek Bilgiler", s. 27.

²⁵⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 2001, s. 174.

²⁵⁵ Baltacıoğlu, "Kur'ân Âyetlerine Göre Allah Nedir?", *Din Yolu*, 1956, Ankara, C.1, S.1, s. 5.

²⁵⁶ Şatbî müteşâbihleri mutlak ve izafî olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bkz.eş-Şatbî, *el-Muvafakat*, III, s. 91.

²⁵⁷ Baltacıoğlu, *Kur'ân*, s. 365.

²⁵⁸ el-En'am 6/73; el-Kehf 18/99; Tâhâ 20/102; el-Mü'minun 23/101; en-Neml 27/87; Yâ-sin 36/51; ez-Zümer 39/68; Kâf 50/20; el-Hakka 69/13; en-Nebe 78/18.

²⁵⁹ en-Neml 27/82.

²⁶⁰ Baltacıoğlu, *Kur'ân*, s. 319.

²⁶¹ Baltacıoğlu, *Kur'ân*, s. 37.

ibaresini ‘egelikte erk sürmek’²⁶² olarak, ‘Levh-i Mahfûz’ (لَوْحٌ مَّحْفُوظٌ) ibaresini ‘saklı bir levha’²⁶³, ‘Sidre-i müntehâ’ ibaresini de (سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى) ‘aşılmaz sınır’ olarak çevirmiştir²⁶⁴.

Bu çeviri örneklerinden görüldüğü gibi Baltacıoğlu, kendi ifadesiyle son derece sade ve anlaşılır bir üslup kullanmaya gayret etmiştir.

Diğer taraftan çevirilerde Osmanlıca olan kelimelerin artık kullanılmaması gerektiğini kaydeden Baltacıoğlu, bunların halk tarafından anlaşılmadığı kanaatini taşımaktadır. Ayrıca burada ilginç bir ayrıma gitmiş ve Osmanlıca sözlerle öztürkçe sözcükleri kullananların ruh durumlarının bile farklı olacağını vurgulamıştır. Örnek olarak aşağıdaki Osmanlıca kelimeleri ve onlara kendi bulduğu öztürkçe karşılıkları kullanmış ve ardından bizce anlaşılması güç olan şu yorumu yapmıştır:

Sâha-i rü’yet: Göz erimi,

Hakk-ı sükût: Dil bağı,

Medâr-ı iftihâr: Övünce,

İstirahat mahalli: Dinlek,

Cedd-i âlâ: Dip dede.

*Birinci taraftaki sözleri söyleyen Türkler bir soy hastasıdır, dil hastasıdır. Bunların dünya görüşleri, felsefeleri bambaşkadır, sanki başka bir âlemde yaşamaktadırlar. İradeleri de ona göre kötürümdür. İkinciler hiç öyle değil. Gerçek âlemle kişilikler arasında hiçbir örtü yoktur. Bunlar gerçeği yabancıların gözü ile değil, kendi gözleriyle, doğrudan doğruya görürler*²⁶⁵.

Baltacıoğlu çevirisini yaparken ilk olarak antika, eski, yeni yazma, basma birçok Kur’ân tercüme ve tefsirini gözden geçirdiğini, ardından Fransızcada ve

²⁶² Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 126.

²⁶³ Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 513.

²⁶⁴ Baltacıoğlu, *Kur’ân*, s. 445.

²⁶⁵ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dil Davası Nedir?”, *Yeni Adam*, Ankara, 1958, S.768, s. 2.

İngilizcede bulunan eski, yeni çevirmeleri²⁶⁶ tetkik ettiğini vurgulamış, aynı zamanda Türk mütercim ve müfessirlerinin²⁶⁷ eserlerinden de faydalandığını belirtmiştir²⁶⁸.

Ali Rıza Önder bir yazısında onun çevirisinde izlediği yöntem konusunda şunları dile getirmektedir: “Çeviride âyetlerin dış görünüşüne, söz yapısına değil, özüne ve anlamına önem verilmiştir. Söz çatısı değil, anlam ve kavramı, erek ve amacı Türkçeye çevrilmiştir. Böylece söylenmek istenen konu okurların kolayca anlayabilecekleri bir biçime konmuştur.”²⁶⁹

“Salat” (الصلاة) kelimesini namaz olarak değil de “yalvarıya durma” olarak çevirdiği için bazıları onun ‘Kur’ân’da namaz yoktur’ dediğini iddia etmiş, Baltacıoğlu ise kendisinin “Kur’ân’da namaz yoktur” demediğini, ancak Kur’ân’daki “salat” kelimesinden yola çıkarak bir çok mütercim gibi onu sadece namaz olarak değil de yerine göre namaz, yerine göre de “Allah’a yalvarma, yalvarıya durma” diye tercüme ettiğini vurgulamıştır²⁷⁰.

Başka bir vesileyle yaptığı bir konuşmada ise bu konu hakkında şunları söylemiştir:

İçinde “salât” kelimesi bulunan âyetlerin bir kısmı Kur’ân’ın bildirildiği tarihten önceki olaylarla ilintilidir. Bir kısmı da bu bildirme tarihinden sonraki zamanla ilintilidir. Mütercim Asım Efendi’nin sözlüğüne göre “salât” “Allah’a yalvarmak” demektir. Bu kelimenin bu karşılığını peygamberden önceki olaylarla ilintili olan âyetleri çevirirken kullandım. Gelecek ile ilintili olan âyetlerin çevirmesinde “salât” karşılığı olarak “namaz” kelimesini kullandım. Yanlış yapmadım, çok doğru yaptım ve böyle yaparak birçok ünlü mütercimlerin yaptığı gibi Zekeriya peygamberin sözünü eden Kur’ân âyetini aşağıdaki çevirmede olduğu gibi yanlış çevirmedim. Yanlış çevrilen âyet şudur: “Melekler Zekeriya’ya seslendikleri zaman Zekeriya mihrapta namaz

²⁶⁶ Bu çevirilerin yazarlarından birkaçı şunlardır: Kazimirski, Edouvard Montet, O.Pesle, Ahmet Tidjani, Blachere, J.M.Rodwell, Mohammed Marmaduke Pitchall.

²⁶⁷ Bu müfessir ve mütercimlerden bazıları: İzmirli İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ömer Rıza Doğrul, Asım Efendi.

²⁶⁸ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Tercümesi”, *Yeni Adam*, 1963, S.774, s. 1.

²⁶⁹ Ali Rıza Önder, “Baltacıoğlu’nun Kur’ân Çevirisi”, *Yeni Adam*, 1973, S.868, s. 7.

²⁷⁰ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Bir Açıklama”, *Yeni Adam*, 1959, S.768, s. 2.

kılıyordu.”²⁷¹ Şimdi âyetin benim çevirmemdeki doğru karşılığı şudur: “Melekler Zekeriya’ya seslendikleri zaman Zekeriya Beni İsrail tapınağında Allah’a yalvarıyordu.” Ben çevirmemde “mihrap” kelimesini “mihrap” diye çevirmedi. “Beni İsrail tapınağı” diye çevirdim. Çünkü Arapçada mihrap, Osmanlıcada kullanıldığı gibi, camide kibleyi gösteren oyuk yer değil, İsrail oğullarının tapındığı yer, havra demektir²⁷².

Benzer şekilde Enfal suresi yirmi sekizinci âyetin “Ve iyi bilin ki mallarınız, evlâdlarınız bir fitneden ibarettir, Allah yanında ise azîm ecirler vardır.”²⁷³ şeklinde tercüme edilen âyetin yanlış anlaşıldığını ve özellikle bu âyette geçen “fitne” (فِتْنَةٌ) kelimesinin bir çok yerde olduğu gibi burada da “fitne” şeklinde değil, “imtihan” olarak çevrilmesi gerektiği üzerinde duran Baltacıoğlu’nun bu hassasiyetini S.N. Özerdim şöyle ifade etmektedir:

*Onun Kur’ân çevirisi üzerinde kendisiyle çok konuşmuşuzdur. Ünlü bir çeviri ve tefsirde*²⁷⁴ “çocuklarınız sizin için fitnedir” gibi bir tümce geçmiş. Baltacıoğlu bunu “çocuklarınız sizin için bir imtihandır” olarak çevirmişti, fitne sözcüğünü birçok eleştirerek... Çünkü o bir eğitimciydi. Çocuğu, önceki çevirmenden çok daha iyi bilirdi²⁷⁵.

O güne kadar sayılı Kur’ân çevirisinde kullanılan bir kelime olan “çalap” kelimesini “Rab” (رَبِّ) kelimesinin yerine kullanan Baltacıoğlu, bundan dolayı birçok tenkide maruz kalmıştır. Fakat bu kullanımdan vazgeçmemiş ve gerekçe olarak da şunları ifade etmiştir:

Birçok yerde geçmekte olan “çalap” kelimesi bu âyetlerdeki “rab” kelimesine karşılık olarak kullanılmıştır. “Rab” Allah’ın güzel adlarından biridir. Besleyici, yetiştirici demektir. “Rab”da ı, ege anlamları vardır. Bu kelime için dilimizdeki en uygun karşılık “çalap” kelimesidir. “Rab” kelimesindeki anlamlar “çalap” kelimesinde vardır. Kur’ân çevirmesinde Allah adını olduğu gibi aldık. “İlah” kelimesini “tanrı”

²⁷¹ Al-i İmran 3/39.

²⁷² Özen, “Baltacıoğlu’nun ‘Hayatım’ Adlı Tefrikası Hakkında Ek Bilgiler”, s. 21.

²⁷³ Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerifi*, haz. ve notlandıran: Ertuğrul Özalp, İstanbul 2000, s. 181.

²⁷⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın *Hak Dini Kur’ân Dili* ve *Meâl-i Şerifi* kastediliyor.

²⁷⁵ Sami Nabi Özerdim, “İsmail Hakkı Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, 1978, S.921, s. 30.

diye karşıladık. “Çalap” eski Türkçedir. Bu kelime “yoktur tapacak, çalaptır ancak” sözünde de yerli yerindedir²⁷⁶.

Birçok âyette olduğu gibi Hud suresinin ellinci âyetinde de “kardeşleri” anlamına gelen “ehâhüm” (أَخَاهُمْ) ifadesini “soydaşları” şeklinde tercüme eden Baltacıoğlu, bu kullanımının sebebini de şöyle açıklar:

Yine meâlin birçok yerinde geçen “soydaşları” kelimesi “ahîhi” kelimesine karşılık olarak alınmıştır. “Ahî” Arapçada kardeş anlamına geldiği gibi dost, yoldaş anlamlarına da gelir. Âyet “ahîhi” diyerek Hud’un Âd ulusundan olduğunu bildiriyor. Anlam bu olunca “ahîhi” kelimesini “kardeşleri, biraderleri” diye çevirmek doğru olmaz²⁷⁷.

Kur’ân’da Yahudi ve Hıristiyan kelimelerini beraber olarak anlatan tabir “ehl-i kitap” (أَهْلَ الْكِتَابِ) tabiridir. Ancak Baltacıoğlu bu tabiri kullanmamış, onun yerine “kitaplılar” tabirini kullanmıştır. Çünkü ona göre “kitaplılar” sözü kendilerine Allah tarafından kitap gönderilenler demektir. Aynı zamanda bunların arasında Allah’ı tanımayıp O’na eş koşanlar olduğunu, bundan dolayı bu tabiri kullandığını söylemiştir²⁷⁸.

İnsanı aciz bırakan, karşı konulmaz ve olağanüstü şey gibi anlamlara gelen ve diğer bir tarife göre de sadece peygamber olduğunu söyleyen kimsenin hiçbir bilimsel yöneme başvurmadan gösterebildiği tabiat kanunlarını aşan olay²⁷⁹ olarak da ifade edilen mucize kavramı Kur’ân’da temas edilen kavramlardan biridir. Mesela, Hz. İbrahim’in Babil hükümdarı Nemrud tarafından ateşe atılıp ateşin onu yakmaması²⁸⁰, Hz. Yakub’un, oğlu Yusuf’un gömleğini kör olan gözlerine sürmesi sonucu gözlerinin açılması²⁸¹, Hz. Musa’nın elindeki asanın yılan haline dönüşmesi²⁸², Hz. Süleyman’ın kuşlarla konuşması²⁸³, Hz. İsa’nın Allah’ın izniyle çamurdan kuş yapıp, üfürdüğü

²⁷⁶ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, s. 74.

²⁷⁷ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, s. 78.

²⁷⁸ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, s. 78.

²⁷⁹ Bekir Topaloğlu, *Mâturidiyye Akaidi*, Ankara 1979, s. 207.

²⁸⁰ Enbiya 21/58 – 69.

²⁸¹ Yusuf 12/92–96.

²⁸² Tâhâ 20/17 – 21.

²⁸³ Neml 27/20–28.

zaman onun canlı bir kuş olup uçuşması, ölüleri diriltmesi, anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalanmış kimseleri iyileştirmesi²⁸⁴ bu mucizelerden bazılarıdır.

Bu mucizelerin tabiat kuralları dışında gerçekleştiğini belirten Baltacıoğlu, bunların Allah'ın varlığını gösteren birer delil olduğunu vurgulayarak aynı zamanda bunların felsefenin bile sınırlarını aştığını söylemektedir:

Kur'ân bize tabiat içi olayların, yerlerin, göklerin, bitkilerin, hayvanların, insanların nasıl yaratıldıkları, nasıl doğdukları, nasıl yaşadıkları, nasıl öldükleri hakkında bilgiler vermiştir. Ancak bunların nasıl yoktan var oldukları, canlıların öldükten sonra ne olacakları konusundaki bilgilerimiz çok sınırlıdır. Çünkü bunlar akıl denemelerinin, bilim araştırmalarının dışında kalan problemlerdir. Hatta bunlar felsefenin bile sınırlarını aşarlar. Allah'ın kendi varlığını göstermek için Kur'ân'da verdiği belgelerin bir kısmı tabiat içi olaylar, bir kısmı da tabiat dışı olaylardır. Bu sonunculara mucize diyoruz²⁸⁵.

Örnek olarak Hz. İbrahim ve Hz. İsa'nın mucizelerinden bahseden Baltacıoğlu, bunların nasıl olduğunu insanın aklıyla anlamasının imkânı olmadığını, olağanüstü olaylar kabilinden olduğunu belirtir. Bunların fizik ve biyoloji kanunlarıyla açıklanamadığını, Allah'ın isteği ve dileğiyle gerçekleştiğini söyler. İnsanın bunlara uydurma, hurafe dememesi gerektiğini, aynı şekilde susmaması gerektiği tam aksine bütün varlığıyla seferber olup Kur'ân ışığında bu mucizeleri düşünmek, anlamaya çalışmak, duymaya ve kavramaya çabalamak olduğunu ifade etmektedir²⁸⁶.

Daha sonra Hz. Âdem'in yaratılış mucizesine de değinen Baltacıoğlu, “Hangisi akla uygundur; inanmak mı, yoksa inanmamak mı?” şeklinde bir soru sorarak anlamının bundan ilerisinin artık akıl işi değil, gönül işi olduğunu, gerçeğin bu tür lüsünü gönül gözü açık olanların, yalnız onların kavrayabileceğini anlatır²⁸⁷.

Bir anlama ve yorumlama faaliyeti olan tercümede esas olan, hitaptaki asıl mana ve maksadı, bir başka ifadeyle âyetlerde hem ne denildiğini hem de ne denilmek

²⁸⁴ Maide 5/110.

²⁸⁵ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, s. 141.

²⁸⁶ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, s. 142.

²⁸⁷ Baltacıoğlu, *Büyük Tefsir: Allah Nedir?*, s. 143.

istendiğini ortaya koymaktır. Bu itibarla Kur'ân'ın muhataplarına iletmek istediği evrensel ölçekli mesajların perdelenmemesi için, lafızlara fazla takılıp kalınmamalıdır. Bu yüzden Kur'ân'ın harfî değil, en azından tefsirî tercümesinin yapılması gerektiğinden bahsetmiştik. Bu açıdan bakıldığında Baltacıoğlu'nun tercümesi tam olarak tefsiri bir tercüme sayılmamaktadır.

Bazı konulara getirdiği özgün ve cesur açılımların yanında Kur'ânî bir altyapıya tam olarak sahip olamamanın ortaya çıkardığı bir eksiklik sürekli olarak göze çarpmaktadır. Bunları da dikkate alarak diyebiliriz ki, Kur'ân bir bütünlük içerisinde tercüme edilmesi gerekirken, Baltacıoğlu, parçacı bir yaklaşım içerisinde olmuş, âyetlerin ve surelerin bütünlüğünü gözden kaçırmıştır. Aynı zamanda teknik anlamlarda kullanılan lafızların dînî ve kültürel derinliklerini koruyamamış, onları asıl anlamlarından farklı bir şekilde yorumlamıştır. Yani Kur'ân'da kullanılan dînî terimlerin anlamlarını bize göre bilinçli ya da bilinçsiz daraltmış ve içlerini boşaltmıştır.

3.2.4 Örnek Tercümeler

3.2.4.1 Âyet Çevirilerinden Bazı Örnekler

3.2.4.1.1 Yanlış Çevirilere Örnekler

Bu bölümde Baltacıoğlu'nun meâlinde bulunan yanlış çeviri örneklerinden bazılarını vermeye çalışacağız. Öncelikle Baltacıoğlu'nun meâlinde tespit ettiğimiz dikkat çeken bazı âyetlerin tercümesini vereceğiz. Ardından bu âyetlerin Kur'ân'da nasıl yer aldığını göstereceğiz. Son olarak ise söz konusu âyetlerin diğer Kur'ân meâllerinde nasıl tercüme edildiğini mukayeseli bir yöntemle incelemeye gayret edeceğiz. Bu arada yer yer kendi değerlendirmelerimize de başvuracağız.

1- “Öyle karıştırıcılar ki Allah ile antlaştıktan sonra sözlerini tutmazlar, **Allah’ın birleşin buyurduğunu ayırırlar**, ortalıkta karışıklık çıkarırlar. Kendilerine yazık edenler işte bunlardır.” (Bakara 2/27)

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ

Bu âyetle (وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ) ifadesi bize göre yanlış çevrilmiştir. Çünkü burada anlatılmak istenen akrabalık bağlarının koparılması gerektiğidir. Dolayısıyla, mana şöyle olmalıydı: “...Allah’ın birleştirilmesini emrettiği şeyi (hısımlık rabitalarını) keserler...”²⁸⁸

2- “Onlar Allah’ın kendi kulları arasında dilediğine yine kendi iyiliğinden ötürü bildirdiği Kitap’ı kışkandılar. Onu tanımaz oldular. Böylece kendilerini kötü bir iş uğrunda harcamış oldular. **Onun için Allah’ı öfkелendirdikçe öfkелendirdiler**. Allah’ı tanımayanlar için ancak alçaltıcı bir azap vardır.” (Bakara 2/90)

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَعِثْنَا أَنْ يُنَزَّلَ اللَّهُ مِنْ قَضَلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ

Bu âyetle ise (فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ) ibaresi yanlış çevrilmiştir. Doğrusu şöyle olmalıydı: “...Böylece onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar...”²⁸⁹

3- “O gün Kâbe’yi insanlar için toplantı yeri, güven yeri kılmıştık. « İbrahim’in katını da tapınak edinin» diye buyurmuştuk. Sonra İbrahim’le İsmail’e Kâbe’yi dolananlar, onun içine kapananlar, rükû edenler, secde edenler için Ev’imi temiz tutmalarını buyurmuştuk.” (Bakara 2/125)

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ
طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Bize göre bu âyetin çevirisi başından sonuna kadar yanlışlarla doludur. Neredeyse tahrife kapı aralayacak kadar yanlış manalar verilmiştir. Onun için biz âyetin

²⁸⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, C.I, İstanbul 1962, s. 18.

²⁸⁹ H. Karaman, A. Özek, İ. K. Dönmez, M. Çağrı, S. Gümü, A. Turgut, *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 13.

tamamının anlamını verelim: “Biz Beyt’i (Kâbe’yi) insanlara sevap kazanılacak bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: ‘Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Ev’imi temizleyin!’ diye emretmiştik.”²⁹⁰

4- “Ey çalabımız! Bizi, kendini sana verenlerden kıl, bizden gelenleri de, kendini Sana verenler topluluğu olarak yetiştir. Sen bize tapma yolunu yordamını göster. Bizim tövbemizi onayıcı olan, esirgeyici olan yalnız Sensin.” (Bakara 2/128)

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ دُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

Yukarıdaki âyet gibi bu âyette de çokça yanlış yapılmış hem kavramların tercümesi hem de deyimlerin tercümesi hatalı olmuştur. Bunun için âyetin tamamının bize göre doğrusu şöyledir: “Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et; zira tövbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.”²⁹¹

5- “Allah’ın sunduğu dindir bu! Allah’tan daha iyi **din sunucu** olur mu? Biz yalnız Allah’a taparız.” (Bakara 2/138)

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ

Bu âyette ise “sıbğa” (صِبْغَة) kelimesi “din sunucu” olarak tercüme edilmiştir. Hal böyle olunca âyetin anlamı tamamen değişmiştir. Hâlbuki bu kelimenin anlamı “boya” demektir²⁹². Dolayısıyla âyetin anlamı bize göre şudur: “Allah’ın boyası (ile boyan). Allah’ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? Biz ancak O’na kulluk ederiz.”²⁹³

6- “Ey inananlar! **Katlanarak, yalvararak** yardım dileyin. Çünkü Allah **katlananlarla** birlikte dir.” (Bakara 2/153)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

²⁹⁰ Süleyman Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1992, s. 18.

²⁹¹ *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV, s. 19.

²⁹² İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-Arab*, Beyrut 1990, IV, 67.

²⁹³ Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, s. 20.

Bu âyette ise “sabr” (الصَّبْر) ve “salat” (الصَّلَاة) ifadeleri “katlanmak” ve “yalvarmak” olarak çevrildikleri için âyetin anlamı değişmiştir. Bize göre âyetin anlamı şöyle olmalıydı: “Siz Ey imana ermiş olanlar! Sarsılmaz bir sabır ve namaz ile yardım arayın: zira unutmayın, Allah zorluklara karşı sabredenlerle birliktedir.”²⁹⁴

7- “Sizin aranızda öyle bir **ulus** bulunsun ki herkesi iyilik işlemeye çağırırsın, **uygunu buyursun, uygunsuzu yoğasın**. İşte **onanlar** bunlardır.” (Al-i İmran 3/104)

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Bu âyette “ümme” (أُمَّة) kelimesi “ulus” olarak, “emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker” (يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ) deyimini “uygunu buyurmak, uygunsuzu yoğamak” ve “müflihûn” (الْمُفْلِحُونَ) kelimesi de “onanlar” şeklinde çevrilince âyetin anlamı değişmiş ve anlaşılmaz bir hal almıştır. Âyetin anlamı yaklaşık şöyle olmalıdır: “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”²⁹⁵

8- “Çalabınızın yarlıgamasına, sakınanlar için düzülmüş, eni yerle gök kadar geniş olan Cennet’e koşun.” (Al-i İmran 3/133)

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

Burada ise bazı kelimelere tuhaf anlamlar verilmiş bundan dolayı âyetin asıl mesajı kaybolmuştur. Âyetin manası şöyle şu şekilde olmalıydı: “Rabbinizin bağışlamasına ve takva sahipleri için hazırlanmış, genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun.”²⁹⁶

9- “Sonra Allah bu tasanın ardından size öyle bir güven verdi ki içinizden bir takımını uyuklama tuttu. Bir takımları da can kaygısına düştüler, **Allah’a karşı toyluk çağlarının o yamuk düşüncesine kapıldılar**. Dediler: ‘Bu işte bizim ne çıkarımız var ki!’ Onlara de ki: ‘Yalnız Allah’ın dediği olur.’ Onlar sana belli etmediklerini içlerinde saklarlar. Dediler: ‘Bu bizim için çıkar yol olsaydı burada boşu boşuna öldürülmezdik.’

²⁹⁴ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı (Meâl-tefsir)*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, s. 41.

²⁹⁵ *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV, s. 62.

²⁹⁶ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü’l-Furkan, Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Server İletişim, İstanbul 2006, s. 73.

De ki: ‘Siz evlerinizde de kalmış olsaydınız, öldürölmek alın yazısı olanlar çıkarlar, öldürölecekleri yere kadar giderlerdi.’ Allah içinizde olanları sınamak, yüreklerinizi arıtmak için böyle yaptı. Allah bütün içinizde olanları bilicidir.” (Al-i İmran 3/154)

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخَفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

Bu âyette geçen (يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ) ibaresi hatalı çevrilmiş ve bundan dolayı âyetin genel anlamı değişmiştir. Bize göre âyetin bu bölümü şöyle çevrilmelidir: “...Allah hakkında Câhiliyye devrindekine benzer gerçek dışı şeyler düşünüyorlar...”²⁹⁷

10- “Öyleyse Allah uğrunda **vuruş**. Sen kendinden başkası için sorumlu tutulacak değilsin. İnananları da **kızıştır**. Olur ki Allah o **tanımazların** üzerinden baskısını kaldırır. **Allah’ın baskısı, Allah’ın tepelemesi** çok ağır olur.” (Nisa 4/84)

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسُكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِيَ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا

Bu âyetteki birçok kelimenin tercümesinde de bize göre sorun vardır. Mesela, “vuruşmak”, “kızıştırmak”, “tanımazlar”, “Allah’ın baskısı”, “Allah’ın tepelemesi” ifadeleri son derece sathî, dînî altyapıdan uzak ve manayı tam olarak belirtmeyen kavramlardır. Böyle tercüme yerine şöyle olabilirdi: “Artık Allah yolunda savaş. Sen kendinden başkasıyla mükellef tutulmayacaksın. İman edenleri de teşvik et. Olur ki Allah o küfredenlerin savletini (saldırı, hamle) defeder. Allah, satvetce çok çetindir, kahr-u ceza bakımından da çok çetindir.”²⁹⁸

11- “Ey insanlar! Besbelli ki **çalabınızdan size doğru bir elçi geldi**. Öyleyse kendi iyiliğiniz için ona inanın. Eğer tanımazlık edecek olursanız, bilin ki yerlerde,

²⁹⁷ Suat Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâlî*, Zaman Gaz. Yayınları, İstanbul, 1998, s. 69.

²⁹⁸ Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, s. 135.

göklerde ne varsa hepsi de Allah'ındır. Allah bilici, doğruyu bildirici olandır.” (Nisa 4/170)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

Arapça kural ve kaideleri tam olarak bilemeyen mütercim âyetin ilk cümlesini yanlış tercüme etmiştir. Şöyle ki (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ) ifadesinde “câe” fiilini sadece gelmek olarak tercüme etmiştir. Oysa oradaki “câe” fiili “be” harf-i ceriyle kullanılmakta ve böyle olunca da anlamı “getirmek” olmaktadır. Bundan dolayı bu cümlemin tercümesi bizce şöyledir: “Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği (hakkı) getirdi.”²⁹⁹

12- “Ey inananlar! Namaza duracağınız sırada **yüzünüzü**, dirseklerinize kadar da ellerinizi yıkayın. **Başınızı sığayın**. Topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın. **Su dökünmek gerekince de iyice arının**. Eğer hasta iseniz, ya yolda iseniz, ya içinizden biri ayakyolundan geliyorsa, ya da kadınlara yaklaştınızsa su da bulamadınızsa elinizi arı bir toprağa vurup onunla yüzünüzü, ellerinizi **sığayın**. Allah size güçlük çıkarmak istemez. Belki sizin arınmanızı, size olan iyiliğini sonuna erdirmeyi ister. Şükredesiniz diye.” (Maide 5/6)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ
وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ
النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ
يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Abdestin ve guslün farzlarının sayıldığı bu âyette pek çok kavram hem yanlış çevrilmiş, hem de çeviriye yansıtılmamıştır. Aynı zamanda bu çeviri örneği İslamî kavramların içlerinin nasıl boşaltıldığını gösteren güzel bir örnektir. Şimdi biz bu âyetin doğruya yakın çevirisini vermeye çalışalım: “Ey iman edenler! Namaza kalkmak istediğinizde yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın! Başlarınızı meshedip topuklarınızla birlikte ayaklarınızı da yıkayın! Cünüp iseniz tastamam yıkanın (boy

²⁹⁹ Feyizli, *Feyzü'l-Furkan, Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s. 103.

abdesti alın)! Eğer hasta veya yolcu iseniz veya tuvaletten gelmişseniz yahut kadınlarla münasebette bulunmuş olup da su bulamazsanız, temiz toprağa teyemmüm edin, (mânen arınma niyeti ile) ondan yüzlerinize ve ellerinize meshedin. Allah size güçlük çıkarmak istemez, fakat şükredesiniz diye sizi temizleyip arındırmak ve size olan nimetlerini tamama erdirmek ister.”³⁰⁰

13- “Allah Kâbe’yi **kutlu ev** kıldı, hac ayını **boynu bağlı, bağısız kurbanları** da insanları **kalkındırmak** için var etti. Bu da şunu bilmeniz için ki yerlerde, göklerde ne varsa hepsini Allah bilir. Çünkü Allah her nesneyi bilicidir.” (Maide 5/97)

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقُلَائِدَ ذَلِكَ لِنَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Mütercim bu âyeti tam olarak anlamadığı için bazı kelime ve kavramları yanlış tercüme etmiştir. Bize göre âyetin yaklaşık tercümesi şöyledir: “Allah Kâbe’yi; o Beyt-i Haram’ı insanlar için bir medar-ı hayat kıldı, o şehir-i haramı da, o boyunları bağısız ve bağlı kurbanlıkları da. Bütün bunlar şunu bilesiniz içindir ki: Allah göklerdekini ve yerdekini bilir ve hakikaten Allah her şeye alîmdir.”³⁰¹

14- “Bütün bu bildirilerimin gerçekten bir günü vardır. Sonra öğrenirsiniz.” (En’am 6/67)

لِكُلِّ نَبِيٍّ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ

Bu âyetin tercümesi baştan sona hatalıdır. Zamirler yanlış çevrilmiş, kelimeler yanlış yerlere atfedilmiştir. Bu tür yanlışlıklar Arapça kaideleri birazcık bilen bir mütercimin yapmaması gereken hatalardır. Bundan dolayı âyetin doğruya yakın çevirisi şöyledir: “Her haber verilenin, vuku bulacağı mukarrer bir aman vardır. Siz de bunu bileceksiniz.”³⁰²

15- “De ki: “Benim **tapmam da, tapkılarım da, dirim de, ölüm de** bütün varlıkların çalabı olan Allah’ındır.” (En’am 6/162)

³⁰⁰ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli*, s. 107.

³⁰¹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerifi*, s. 125.

³⁰² Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, C.I, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947, s. 236.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Burada da aynı şekilde tahrife kadar giden çeviri yanlışları yapılmıştır. Mesela, (صَلَاتِي) kelimesi “tapmak”, (نُسُكِي) kelimesi “tapkı”, (مَحْيَايَ) kelimesi de “dirim” şeklinde çevrilerek hem hata yapılmış hem de temel dînî kavramlar tağyir edilmiştir.

16- “De ki: **Çalabın, tüzlüğü buyurdu.** Her secde yerine varınca O’na yönelin. Allah’ın dinine bağlı olarak açık yürekle yalvarın. O sizi yarattığı gibi yine O sizi kendine döndürecektir. (A’raf 7/29)

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ

Bu âyette “çalabın tüzlüğü buyurdu” (أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ) ifadesi anlaşılmaz bir çeviridir. Bu ifade ne tam olarak manayı ifade etmekte ne de Arapça kaidelerine uymaktadır. Oysa en basit sözlüğe bakılarak bile bu ifade doğru tercüme edilebilirdi. Bize göre âyetin çevirisi şöyle olmalıdır: “De ki: “Rabbim adalet ve itidali emretti.”³⁰³

17- “O Allah ki sizi bir tek özden yarattı. **Dölensin diye** ondan eşini de varettili. Sonra o bunu sarınca bu da **yeğni bir yük yüklendi.** Onunla gezip dolaştı. Yükü ağırlaşınca ikisi birden çalaplarına yalvardılar: Eğer Sen bize iyi bir çocuk verecek olursan, biz de, besbelli ki Sana şükredeceğiz.” (A’raf 7/189)

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْنَا صَالِحًا لَتَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

Türkçemizde kullanılmayan birçok kelimenin gereksiz bir ‘öztürkçe’ hassasiyeti nedeniyle bu meâlde kullanıldığına sık sık şahit olmaktayız. Bu durum bazı âyetlere verilen manaları tam bir muamma haline getirmiştir. “Dölenmek” kelimesi ve “yeğni bir yük yüklenmek” tabiri bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır. Burada (لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا) ibaresinin “dölenmek” değil “gönlü ısınmak, huzur bulmak, içi ısınmak, meyletmek” gibi anlamlarda kullanılması gerekirdi. Aynı şekilde (حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا) ibaresinin de “hamile kalmak, hafif bir yük yüklenmek” anlamlarında kullanılması gerekirdi.

³⁰³ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli*, s. 152.

18- “Ey peygamber! İnananların savaşı isteğini artır (savaşa ikna et). İçinizde katlanan **on kişi varsa**, onlarla **yüz kişiyi** yenersiniz. İçinizden yüz kişi de tanımazlardan bin kişiyi yener. Çünkü onlar kavramayanlar takımıdır. Şimdi ise Allah sizin yükünüzü yeyniltti. Gücünüzün yetmeyeceğini biliyor. İçinizde bulunan katlanmasını bilen **yirmi kişi** onların iki yüz kişisini, içinde bulunan bin kişi de onların iki bin kişisini Allah’ın uygunuyla yener. Allah katlananlarla birlikte dir. (Enfal 8/65–66)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

Sadece bu âyetlerin çevirisindeki yanlışlıklar bile durumun vehametini gözler önüne sermektedir. Çünkü basit sayıları bile yanlış biçimde tercüme etmek kesinlikle hoş görülen bir tavır değildir. Aynı zamanda bu tutum bize göre mütercim Arapça bilgisi ve tercümenin nasıl yapıldığı noktasında birtakım sorular oluşturmaktadır. Zira âyetlerde verilen sayılar yanlış çevrilmiştir. Örneğin, (عَشْرُونَ) ibaresi Arapçada “yirmi” anlamına gelirken mütercim bunu “on” olarak çevirmiş, (مِائَتَيْنِ) ibaresi de “ikiyüz” anlamına gelirken mütercim bunu “yüz” olarak çevirmiştir. Sonraki âyette ise (مِائَةٌ) ifadesi “yüz” yerine “yirmi” olarak tercüme edilmiş ve büyük bir yanlışla imza atılmıştır.

19- “Biz de Musa ile kardeşinin **gönlüne şunu bildirdik**: Mısır’da ulusunuz için evler yapın. Evlerinizi **tapınak** edinin. **Orada Allah’a yalvarın**. İnananlara da müjde verin.” (Yunus 10/87)

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

Bu âyette geçen (وَأَوْحَيْنَا) kelimesi “gönlüne bildirmek”, (قِبْلَةً) kelimesi “tapınak” olarak ve (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ) ibaresi de “orada Allah’a yalvarın” şeklinde çevrilerek ard arda hatalar yapılmıştır. Âyetin doğruya yakın çevirisi bize göre şöyledir: “Biz de Musa ve kardeşine: ‘Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler

yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa!) Müminleri müjdele!’ diye vahyettik.”³⁰⁴

20- “Allah gökten su indirdi de dereler genişliklerince boşandılar, sel üzerindeki köpüğü götürdü. **Bezenmek, gönenmek** için ateşte erittiklerinizin üzerinde de buna benzer bir köpük vardır. İşte Allah doğru ile eğriyi böyle örnek veriyor. Köpüğe gelince, o uçup gider, yerde yalnız insanlara yararı olan kalır. İşte Allah örnekleri böyle verir.” (Ra’d 13/17)

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَهُ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

Burada (ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ) ifadesini karşılamak üzere kullanılan “bezenmek” ve “gönenmek” kavramları manayı tam olarak karşılamamaktadır. Onun yerine “süs (zinet) eşyası ya da alet yapmak için” denilmesi gerekirdi. Mütercim yine burada gereksiz yere öztürkçe kullanma hassasiyeti göstererek anlamı muamma hale getirmiştir.

21- “Onlar o kimselerdir ki inanırlar, **Allah’ı ana ana gönüllerini dölendirirler**. Bilin ki gönüller ancak Allah’ın adını ana ana dölenir.” (Ra’d 13/28)

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

Dinî kavramların içini boşaltmanın ve onları değiştirmenin en iyi örneklerinden birini de burada görmekteyiz. Çünkü âyetin çevirisi hem sathî, hem eksik hem de manayı ifade etmekten oldukça uzak kalmıştır. Örneğin, (وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ) ifadesi “gönülleri Allah’ın zikriyle sükûnete erenler, (tatmin bulanlar)” şeklinde çevrilmesi gerekirken yukarıdaki gibi hiçbir ağırlığı olmayan aynı zamanda bir etkileycilik özelliği taşımayan bir şekilde çevrilmiştir.

³⁰⁴ Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV, s. 217.

22- “İnanan kullarıma söyle, namaz kılsınlar. **Günahların ödenemeyeceği, sevginin işe yaramayacağı** o kıyamet günü gelmeden önce kendilerine verdiğimiz azıklardan gizlice olsun, açıkça olsun, yoksulları da geçindirsinler.” (İbrahim 14/31)

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ

Yine burada apaçık bir hataya şahit olmaktayız. Mütercim (لَا بَيْعُ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ) ifadesini “O günde (Kıyamet günü) ne alışveriş ne de dostluk olmayacaktır” şeklinde tercüme etmesi gerekirken “günah ve sevginin işe yaramayacağı gün” olarak çevirmiştir.

23- “Ant olsun ki Biz sana **yedi tane övme âyetli Fatiha** ile ulu Kur’ân’ı verdik.” (Hicr 15/87)

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

“Yedi tane övme âyetli Fatiha” şeklindeki çeviri yanlıştır. Böyle çevirmek yerine (سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي) ibaresi “tekrarlanan yedi âyeti” veya “ikililerden/ikişerlilerden yedi âyeti” olarak çevrilebilirdi.

24- “Gerçekten Allah **tüzlüğü**, iyiliği, **yakınlara karşı el açıklığı** buyurur, çirkinliği, **yozluğu, uygunsuzu, zorbalığı yığıyor**. Allah sizi öğütüyor, düşünesiniz diye.” (Nahl 16/90)

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Cuma hutbelerinde okunan ve gözetilmesi gereken ahlakî ilkeler üzerinde duran bu âyetin tercümesi hatalarla doludur. Şöyle ki, (بِالْعَدْلِ) kelimesi “tüzlük” olarak, (وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ) tabiri “yakınlara karşı el açıklığı”, (الْفَحْشَاءِ) kelimesi “yozluk, çirkinlik”, (وَالْمُنْكَرِ) kelimesi “uygunsuz”, (وَالْبَغْيِ) kelimesi “zorbalık” olarak ve (يَنْهَىٰ) kelimesi de “yığamak” şeklinde tercüme edilmiş ve anlaşılmaz bir tercüme ortaya çıkmıştır. Oysaki tercüme şöyle de olabilirdi: “Allah adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder,

fahşâ(edepsizlikten)dan, münker(fenâlık)den ve bağıy(azgınlık)den meneder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir.”³⁰⁵

25- “Ant olsun ki Biz Musa’ya dokuz tane açıklayıcı **belge** verdik. Haydi git, İsrailoğullarını **iste** dedik. Musa onların yanına gelince Firavun onlara şunu dedi. “Musa! Ben öyle sanıyorum ki seni büyülemişler.” (İsra 17/101)

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاَسْأَلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى
مَسْحُورًا

Birçok çeviride olduğu üzere burada da mütercim (آيَاتٍ) kelimesini “âyetler” yerine “belgeler” olarak, (فَاَسْأَلُ) kelimesini de “sor” yerine “iste” olarak çevirmiştir. Âyetin son kelimesi olan (مَسْحُورًا) kelimesini “büyülenmek” yerine “büyülemek” şeklinde çevirmiştir.

26- “Meryem dedi: Benim nasıl oğlum olabilir ki şimdiye kadar bana erkek eli sürülmemişti. **Orospuluk da etmiş değilim.**” (Meryem 19/20)

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا

Hız. Meryem gibi iffet âbidesi bir kişinin durumundan bahseden bu âyetin böylesine enteresan şekilde tercüme edilmesi mütercimin büyük bir gafletidir. Bahse konu olan bu deyim (وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا) deyimidir. Bu tabir şu şekilde çevrilebilirdi: “Üstelik ben iffetsiz bir kadın da değilim.”

27- “Onlara da gemilere yüklediğiniz gibi yüklüyorsunuz.” (Mü’minun 23/22)

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ

Burada genel olarak âyetin anlamı yine yanlış verilmiştir. Özellikle Arapça gramer kuralları burada ihlal etmiştir. Âyet şöyle de çevrilebilirdi: “Hem onların, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız.”³⁰⁶

³⁰⁵ Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, s. 276.

³⁰⁶ Feyizli, *Feyzü’l-Furkan, Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s. 356.

28- “Onlar da diyecekler: Seni ulularız. Senden başkalarını koruyucu edinmek bize yaraşmaz. Ancak Sen onları da, atalarını da öyle gönendirdin ki sonunda Kur’ân’ı unuttular da **yasasız kaldılar.**” (Furkan 25/18)

قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى نَسُوا الذِّكْرَ
وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا

Burada (وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا) cümlesi “helaki hak eden bir kavim oldular” yerine “yasasız kaldılar” şeklinde tercüme edilmiştir. Mütercim bu cümleyi neden böyle çevirdiğine dair bir açıklama yapmadığı gibi dilbilgisi kurallarına da dikkat etmemiştir.

29- “Musa elini de kaldırdı. Derken eli görenlerin gözüne bembeyaz göründü.” (Şuara 26/33)

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ

Mütercim ibarelerin gerçek anlamlarına tam olarak dikkat etmeden mana vermiş ve yanlış düşmüştür. Şöyle ki, (وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ) âyetinin gerçeğe yakın anlamı şöyle olmalıydı: “Bir de elini çekti çıkardı, o da bakanlara bembeyaz oluverdi.”³⁰⁷

30- “Öyleyse kendini, birleyici olan dine doğrult. Bu, Allah’ın yarattığı dindir, Allah insanları da ona göre yaratmıştır. Allah’ın yarattığını kimse bozamaz. Dosdoğru din, işte bu dindir. Ancak, insanların pek çoğu bunu bilmezler.” (Rum 30/30)

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Burada, hem kavram ve deyimlerin Türkçeye aktarılışı hem de metnin aslına olan sadakati son derece zayıf kalmıştır. Bu da tercümeyle anlaşılabilir hale getirmiştir. Onun için biz âyetin bize göre doğru olan tercümesini vermek istiyoruz: “O halde sen, batıl dinlerden uzaklaşarak yüzünü ve özünü, hak din olan İslâm’a yönelt. Yani Allah’ın insanları yaratmasında esas kıldığı o fitrata uygun hareket et. Allah’ın bu hilkatini kimse

³⁰⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerîfî*, s. 369.

değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların ekserisi bunu bilmezler, anlamazlar.”³⁰⁸

31- “Ürünlerini yesinler diye. Bütün bunlar onların elinden çıkma işler değildir. Yine de şükretmeyecekler mi?” (Yasin 36/35)

لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ

Burada mütercim (وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ) ibaresindeki (مَا) “mâ” edatını mevsule edatı olarak değil, nâfiye edatı olarak aldığı için âyete olumsuz bir anlam yüklemiştir. Âyetin bize göre olan doğru anlamı şöyledir: “Ta ki, onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imal ettiklerinden yesinler. Hâla şükretmeyecekler mi?”³⁰⁹

32- “Allah’a, elçisine inanasınız, onu **kutlayasınız**, onu **ululayasınız**, erte, akşam onu **ululayasınız** diye.” (Fetih 48/9)

لَنُؤْمِنُوكَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَنُعَزِّرُوهُ وَنُوَقِّرُوهُ وَنَتَّبِعُوكَ بَكْرَةً وَأَصِيلًا

Fetih suresinde bulunan bu âyetin bazı kelimeleri anlaşılma bir şekilde tercüme edilmiştir. Örneğin, (وَنُعَزِّرُوهُ) ibaresi “kutlamak”, (وَنُوَقِّرُوهُ) ibaresi “ululamak” şeklinde, (وَنَتَّبِعُوكَ) ibaresi de aynı şekilde “ululamak” diye çevrilmiştir. Bu durum çevirinin ilmîlik özelliğine gölge düşürmektedir. Âyetin anlamı şu şekilde de olabilirdi: “Ki Allah’a ve Resulüne inanasınız, O’nu(n dinini) destekleyesiniz. Ona saygı gösteresiniz ve sabah akşam O’nu tesbih edip yüceltesiniz.”³¹⁰

33- “Bunun üzerine İbrahim hemen **adamlarının** yanına varıp semiz bir buzağı getirdi.” (Zariyat 51/26)

فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ

Kur’ân’ı tercüme etmek isteyen kişinin Arapçayı çok iyi bilmesi en önde gelen şarttır. Oysa söz konusu mütercim çok basit bir ibare olan (أَهْلِهِ) “ailesi” kavramını

³⁰⁸ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli*, s. 406.

³⁰⁹ *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV, s. 441.

³¹⁰ Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, s. 510.

“adamlar” olarak çevirmiş ve Arapçayı bilmediği konusundaki tenkitlere bir nevi ortam hazırlamıştır.

34- **“Biz göğü kendi gücümüzle yarattık. Çünkü Bizim gücümüz kesenkes her nesneye yeter.”** (Zariyat 51/47)

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ

Bu âyette de bazı kısımlar yanlış çevrilmiştir. Bundan dolayı biz yanlışları tek tek göstermek yerine âyetin doğruya yakın manasını vermeyi uygun buluyoruz. Âyetin manası şöyle de olabilirdi: “Biz göğü kendimize mahsus bir kuvvet ve kudretle bina ettik. Biz her şeyi de genişletiriz.”³¹¹

35- “Şu döneklik eden kimseye ne dersin? Önce inanır gibi oldu. Sonra da yüreği katılaşıverdi! Görünmiyenin bilgisi kendi yanındadır da, onun için mi görüyorlar?” (Necm 53/33–35)

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى

Müslüman olduktan sonra müşrikliğe dönen Velid B.Muğire’nin durumunu anlatan bu âyetin çevirisi yapılırken ne Arapça kaidelere dikkat edilmiş, ne kelimelerin gerçek anlamları araştırılmış ne de Türkçeye dikkat edilmiştir. Bundan dolayı son derece kötü ve anlamsız bir çeviri ortaya çıkmıştır. Bize göre âyetin uygun çevirisi şöyledir: “Şimdi, o yüz çevireni gördün mü? Azıcık verdi ve gerisini kaya gibi sımsıkı elinde tuttu. Gaybın ilmi onun yanında da o mu görüyor?”³¹²

36- **“Bu yankılardan her biri doruğuna varmış bir doğrunun bilgisidir.** Ne yazık ki bu uyarmalar hiçbir işe yaramadı.” (Kamer 54/5)

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ

Mütercim burada (حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ) ibaresini “Bu yankılardan her biri doruğuna varmış bir doğrunun bilgisidir” şeklinde hiçbir çeviride bulunmayan bir tabirle ifade

³¹¹ İsmail Hakkı İzmirli, Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı, (Meânî-i Kur’ân), Eren Yayınları, İstanbul 1977, s. 523.

³¹² Ali Bulaç, Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı, Bakış yay., İstanbul, tsz. s. 316.

etmiştir. Bu çeviri ne bu cümlemin tam karşılığıdır ne de herhangi bir kaynakta yer alan bir tercümedir. Mütercim burada tamamen kendi yorumunu ortaya koymuştur. Bize göre âyetin doğru tercümesi şöyle olmalıydı: “Bu büyük bir hikmettir. Fakat (yüz çevirene) uyarılar ne fayda verir.”³¹³

37- “Sağcılar! Ne mutlu o sağcılara! Solcular! Ne yazık o solculara!”

(Vakıa 56/8–9)

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

Vakıa sûresinin 27, 38, 41, 90 ve 91. âyetlerinde aynı şekilde geçen bu ifadeler benzer şekilde “sağcılar” ve “solcular” şeklinde çevrilerek Kur’ân’da tahrifin yolu açılmıştır. Çünkü bu âyetlerin gerçek karşılığı bunlar değildir. Bu tür bir çeviri Kur’ân’ı ideolojik biçimde okumak anlamına gelmektedir. Hiç Kur’ânî bilgisi olmayan birisi kalkıp bu tercümeyi okuduğunda, Kur’ân’ın siyasi anlamda sağcılık ve solculuktan bahsettiği gibi bir düşünceye kapılacaktır. Ve haliyle Kur’ân’a farklı bir gözle bakacaktır. Hâlbuki âyetin çevirisi şu şekilde de olabilirdi: “Ashab-ı yemîn ki ne ashab-ı yemîn! Ne mutludur onlar! Ashab-ı şimal ki ne ashab-ı şimal! Ne bedbahttır onlar!”³¹⁴

Aynı şekilde Müddesir suresinin 39. âyetinde ve Beled suresinin 18. ve 19. âyetlerinde geçen bu ifadelerin aynı şekilde çevrildiğini belirtelim.

38- “O gün Musa ulusuna şöyle demişti: Ey ulusum! Siz benim Allah’ın gönderdiği elçi olduğumu biliyorsunuz. Öyleyse ne diye beni incitiyorsunuz?” İşte onlar **çarpılınca** Allah da onların yüreklerini **çarpıtır**di. Allah karıştırmacılar takımını doğru yola iletmez.” (Saf 61/5)

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تَوَدُّونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

³¹³ Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV, s. 527.

³¹⁴ Yıldırım, Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli, s. 533.

Mütercim burada (أَزَاغ) kelimesini “sapıtmak, batıla meyletmek, yoldan çıkmak³¹⁵” şeklinde çevirmek yerine “çarpılmak” şeklinde çevirerek hatalı bir mana vermiştir.

39- “Her kim Allah için iyilik edecek olursa Allah da ona iki katını verir. Hem de sizi yarlıgar. Allah **değer tanıyıcıdır, yumuşak davranıcıdır.**” (Tegabün 64/17)

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

Özellikle âyetin son kısmı mütercimin âyetten çıkardığı kendi değerlendirmesi niteliğindedir. Çünkü gerek (شَكُورٌ) kavramının gerekse (حَلِيمٌ) kavramının böyle anlamları yoktur. Buradan hareketle bu iki kavram “Allah çok mükâfat verendir, ceza vermekte acele etmeyendir.” şeklinde çevrilebilirdi.

40- “Biz onun burnunu **kıracağız.**” (Kalem 68/16)

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

(سَنَسِمُهُ) ibaresini yazar hiçbir kaynağa dayanmadan “kıracağız” biçiminde çevirmiştir. Ancak birazcık araştırıldığında bu kelimenin “damgalamak, mühür vurmak, işaretlemek” anlamlarına geldiği görülecektir³¹⁶.

41- “Ancak, **kişi hep dürtülerine uymak ister.**” (Kıyamet 75/5)

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

Bir başka çeviri hatasının yapıldığı âyet de budur. Mütercim âyeti yine kendi anlayışına göre yorumlayarak âyeti, “Fakat insan, suç işleyip durmak için önündeki kıyameti inkâr etmek ister.”³¹⁷ şeklinde değil yukarıdaki gibi tercüme etmiştir.

42- “Ancak, **o koca bastırık bastırınca,**” (Naziât 79/34)

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَةُ الْكُبْرَى

³¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1990, III, 124.

³¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 18.

³¹⁷ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli*, s. 576.

Özellikle burada belirtmek istediğimiz husus müterciminin bazı çevirilerinden tam olarak neyi kastettiğinin anlaşılamamasıdır. Zira yukarıdaki çeviriyi okuyan bir kişinin şaşkınlık geçireceği aşîkârdır. Aynı zamanda bu tercüme Türkçe dilbilgisi kurallarına da kanaatimizce uymamaktadır. Âyetin doğruya yakın çevirisi şöyledir: “Ancak o, 'her şeyi batırıp gömen büyük-felaket' (kıyamet) geldiği zaman.”³¹⁸

3.2.4.1.2 Eksik Çevirilere Örnekler

Bu bölümde Baltacıoğlu'nun meâlinde incelediğimiz bazı âyetlerde gördüğümüz eksik çevirilere işaret etmeye çalışacağız.

1- “Gerçekten Biz onlara öyle bir kitap gönderdik ki bölümlere ayrılmıştır, inananlar takımı için doğru yolu göstericidir, esirgeyicidir.” (A’raf 7/52)

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Bu âyette (عَلَىٰ عِلْمٍ) ibaresinin karşılığı çeviriye yansıtılmamıştır. Bundan dolayı mana eksik kalmıştır. Âyetin bize kanaatimize göre tam karşılığı şöyledir: “Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.”³¹⁹

2- “Onlara de ki: Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, oymağınız, kazandığınız mallar, daralmasından korktuğunuz ticaretiniz, beğendiğiniz barınaklar, Allah’tan, elçisinden, O’nun yolunda savaşmaktan daha çok sevgili ise, Allah’ın buyruğu gelinceye kadar bekleyin. Allah karıştırmacılar takımını doğru yola iletmez.” (Tevbe 9/24)

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

³¹⁸ Bulaç, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı*, s. 357.

³¹⁹ *Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV, s. 156.

Bu âyette ise mü'minleri cihattan alıkoyacak hususlar sayılırken mütercim tarafından “eşleriniz” anlamına gelen (وَأَزْوَاجُكُمْ) ibaresinin tercümesi yapılmamıştır.

3- “Sizleri karada, denizde gezdiren O’dur. Bir gün bir gemide bulunuyorsunuz. Tatlı bir yel esmektedir. Gemi de içindekilerle birlikte yol almaktadır. Sizin de içiniz açılıyor. Derken zorlu bir yel esmeye başlıyor. Dalgalar kendilerini saracak sanıyorlar. ‘Eğer Sen bizi kurtarırsan biz de Sana şükreden kimseler oluruz’ diye Allah’ın dinine bağlı olarak açık yürekle yalvarırlar.” (Yunus 10/22)

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرَحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أُجِيبْنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

Bu âyet çevrilirken mütercim gereken hassasiyeti göstermemiş ve sanki bir hikâye anlatıyor gibi çeviri yapmıştır. Zamirlerin çevirisine ve edatlara dikkat etmemiş, bazı gramer kurallarını ihmal etmiştir. Bu durum tartışmalı bir ortaya çıkarmıştır. Âyetin bize göre doğru çevirisi şöyledir: “Sizi karada olsun, denizde olsun gezdirip dolaştıran O’dur. Gemide olduğunuz zamanı düşünün: Gemiler, tatlı bir rüzgârla içindeki yolcuları alıp götürdüğü ve yolcular da bundan ötürü keyiflendikleri bir sırada, birden gemiye şiddetli bir fırtına gelir, dalgalar her taraftan onları sarar ve artık kendilerinin tamamen kuşatılıp bir daha kurtulamayacaklarını zannedince, bütün niyaz ve ibadetlerini yalnız Allah’a tahsis edip gönülden O’na yalvarırlar: ‘Ahdimiz olsun ki, eğer bizi bu felaketten kurtarırsan, mutlaka şükreden kullarından olacağız!’ derler.”³²⁰

4- “Bu dedikodular kadının kulağına gidince onları çağırdı. Bir sofrayı kurdu. Elleri bacak verdi. Sonra Yusuf’a: ‘Haydi onların yanına çık’ dedi. Kadınlar Yusuf’u görünce kendilerinden geçip ellerini kestiler. Dediler: ‘Allah’ı ulularız. Bu bir Âdemoğlu değil, belki gözleri kamaştıran bir melek.’” (Yusuf 12/31)

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَكًا وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

³²⁰ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli*, s. 210.

Biraz dikkatlice incelediğimizde, bu âyette bazı yerlerin tercüme edilmediğini görmekteyiz. Mesela, kadınların dayandıkları yastığı veya yemek meclisini ifade eden (أَكْبَرْنَهُ) ibaresiyle, “onu (Yusuf’u) gözlerinde büyüttüler” anlamına gelen ifadesi tam olarak çeviriye yansıtılmamıştır. Durum böyle olunca tespitlerimize göre çevirinin doğrusu şöyle olmalıdır: “Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara davetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Herbirine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yusuf’a): ‘Çık karşılarına!’ dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil... Bu ancak üstün bir melektir!”³²¹

5- “Güneşin batmasından gecenin kararmasına kadar Allah’a yalvar. Sabah Kur’ân’ını oku. Çünkü sabah Kur’ân’ını gören melekler vardır. Geceleyin bir aralık Kur’ân okumak için uyan. Olabilir ki bu üstünlük seni övülme katına kadar yükseltir.” (İsra 17/78–79)

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

Bu âyetlerde de birçok kelime ve deyim yanlış çevrilmiş; birçoğu da çevrilmeden bırakılmış. Sonuçta âyetlerin temel anlamı aşınmış ve mesaj bağlamından koparılmıştır. Yanlış ve eksikleri tek tek göstermeden âyetin bize göre doğru olan tercümesi şöyledir: “Güneşin (zeval vaktinde) kayması anından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl. Sabah namazını da (öylece eda et). Çünkü sabah namazı şahitlidir. Gecenin bir kısmında da uyanıp, sırf sana mahsus fazla (bir ibadet) olmak üzere onunla (Kur’ân ile) gece namazı kıl. Ümid edebilirsin, Rabbin seni makam-ı mahmuda gönderecektir.”³²²

6- “Sonra onlardan yana bir örtü asmıştı. Derken Biz ona Cebrail’imizi göndermiştik.” (Meryem 19/17)

فَأَنزَلْنَا مِنْ ذُنُوبِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

³²¹ Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV, s. 238.

³²² Çantay, Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, s. 522–523.

Son derece vahim bir hata yapılarak âyetin son cümlesi tercüme edilmeden bırakılmıştır. Yani (فَتَمَلَّ لَهُا بَشَرًا سَوِيًّا) “kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü” ibaresi çevrilmemiştir.

7- “İşte biz çalabımıza inandık, yaptırdığın büyüleri yarlıgaması için. Allah yeydir, sonsuzdur.” (Ta ha 20/73)

إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَبِيرٌ وَأَبْقَى

Mütercim bu âyeti de eksik tercüme etmiştir. Çevirinin Arapçasına bakınca bunu fark etmekte hiç de zorlanmıyoruz. Zira (لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا) ibaresi tercüme edilmemiştir. Bize göre âyetin tam ve doğru manası şöyledir: “Biz Rabbimize inandık ki (O) bizim günahlarımızı ve senin bizi yapmaya zorladığın büyüü bağışlasın. (Elbette) Allah daha hayırlı ve (O'nun mükâfatı ve cezası) daha sürekli.”³²³

8- “Kendi aralarında gizlice konuşacaklar: ‘Dünyada ancak on gün kaldınız’ diyecekler.” (Taha 20/104)

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا

Bazen öyle eksikliklere şahit oluyoruz ki bir çeviride bu kadar eksiklik nasıl olabilir diye düşünmeden edemiyoruz. İşte bu âyetin tercümesinde de olmadık eksiklikler mevcuttur. Âyetin Arapçasına bakınca bu çarpıklığı aşikâr bir şekilde görmekteyiz. Âyetin doğruya yakın tercümesi şöyledir: “İçlerinden en kavrayışlısı: ‘(Orada) sadece bir tek gün kaldınız!’ dediği zaman onların birbirlerine (şaşkınlıktan) neler diyeceklerini de, şüphesiz en iyi Biz biliriz.”³²⁴

9- “Biz onları da, atalarını da yaşamaları boyunca gönendirdik. Şimdi görmüyorlar mı ki, yurtlarına gelip onun sınırlarını daraltıyoruz? Yine de sözünü geçirenler Biz miyiz, onlar mı?” (Enbiya 21/44)

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ

³²³ Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, s. 315.

³²⁴ Esed, *Kur’ân Mesajı*, s. 639.

Bu âyette ise (حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ) “nihâyet ömür kendilerine uzun geldi” ibaresi tercümeyle yansıtılmamıştır.

10- “Ateşin dar yerine, biribiri üstüne atılınca da ‘Ölüm neredesin?’ diye bağıracaklardır.” (Furkan 25/13)

وَإِذَا أُلْفُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا

Bu âyette (مُقَرَّنِينَ) kelimesinin manası olan “elleri boyunlarına bağlı olarak” ifadesi tercüme edilmemiştir. Tam tercüme şöyle de olabilirdi: “Ateşin içinde, elleri boyunlarına bağlı bir halde dar bir yere tıkdıkları zaman helak olmayı dilerler.”³²⁵

11- “Onlar da iplerini yere attılar. ‘Ulu firavun hakkı için, biz üstün geleceğiz’ dediler.” (Şuara 26/44)

فَأَلْفُوا حَبَالَهُمْ وَعَصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ

Âyetin ifadesine göre firavunun büyücüleri Hz. Musa’ya galip gelmek için hem iplerini hem de değneklerini yere atmışlardır. Ancak mütercim sadece ipleri tercüme etmiş, “değnekleri” anlamına gelen (وَعَصِيَّهُمْ) kelimesini tercüme etmemiştir.

12- “Ancak, tövbe edip iyilik işleyen kimseye gelince o, onacaktır.” (Kasas 28/67)

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ

Buradaki âyette tevbe edip, iman eden ve salih amel işleyen kimselerin kurtuluşa erebileceği anlatılırken mütercim “iman eden” (وَآمَنَ) kısmını tercüme etmemiş, ayrıca âyetin son kısmı olan (فَعَسَى أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ) ibaresini de “onacaktır” biçiminde çevirerek hem tuhaf hem de eksik bir mana vermiştir.

13- “Kalkış günü kıyıcılara ‘Ettiğinizi bulun şimdi’ denilince, kalkış gününün o ağır azabından kendini kim sakınabilecek.” (Zümer 39/24)

³²⁵ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, s. 577.

Mütercim birçok müfessiri bu âyetin tercümesi yüzünden eleştirdiği halde kendisi de bu âyeti eksik çevirmiştir. Şöyle ki, âyette bulunan (بِوَجْهِهِ) ibaresini çevirmemiş ve âyetin manası eksik kalmıştır. Âyetin manası şu şekilde olabilirdi: “Kıyamet günü, (elleri bağlı olduğu için) yüzüyle o en kötü azaptan korunmağa çalışan (ile güven içinde bulunan bir olur) mu? (O gün) zalimlere: ‘Kazandığınızı tadın!’ denmiştir.”³²⁶

14- “Ant olsun ki senin de, senden öncekilerin de gönlüne hep şu bildirilmiştir: ‘Eğer Allah’a eş koşacak olursanız kesenkes kendinize yazık etmiş olursunuz.’ (Zümer 39/65)

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Âyette Allah’a eş koşan kimsenin hem amelinin boşa gideceği hem de hüsrana uğrayacağı/ziyana uğrayacağı belirtilmekte iken mütercim burada (لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ) “ameli boşa gider” kısmını tercüme etmemiştir.

15- “İşkil yok ki sizin beni tapmaya çağırdığınız varlıklar ne bu dünyada, ne de öbür dünyada çağıramayacak olanlardır. Çünkü hepimiz Allah’a döneceğiz.” (Mümin 40/43)

لَا جَرَمَ أَلَمَّا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَّرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

Aslında âyette düzeltilecek birçok yer vardır. Ancak biz daha önemli olan bir hataya işaret etmek istiyoruz ki o da diğer birçok âyette olduğu gibi bunda da eksik çeviri olmasıdır. Âyetin (وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ) “haddi aşanlar ateş ehlinin kendileridir” kısmı tercüme edilmemiştir.

16- “Yoksa onlar, onların içlerinde sakladıklarını, gizli gizli konuştuklarını Biz işitmiyoruz mu sanıyorlar?” (Zuhuruf 43/80)

أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْتَئِبُونَ

³²⁶ Ateş, *Kur’ân’ı Kerîm ve Yüce Meâli*, s. 460.

Mütercim burada âyetin son kısmındaki “Hayır, öyle değil; yanlarındaki elçilerimiz yazmaktadırlar.” (بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ) ibaresini çevirmemiştir.

17- “Herkes ettiğini bulur. Herkesin işledikleri ölçüye vurulacaktır.” (Necm 53/39–40)

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ

Mütercim bu âyetleri dilbilgisi kurallarına bağlı kalmaksızın kendi anladığı gibi çevirmiş ve eksik bir anlam vermiştir. Âyetlerin doğruya yakın çevirisi ise şöyledir: “Ve insana uğrunda çaba gösterdiği dışında bir şey verilmeyecektir ve zamanı geldiğinde kendisine çabası(nın gerçek anlamı) gösterilecektir.”³²⁷

18- “Göktekilerin yeri sarsıp sizi de birlikte batırmayacağını bilir misiniz?” (Mülk 67/16)

ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ

Mütercimin bu âyette ise (فَإِذَا هِيَ تَمُورُ) “O zaman yer sarsıldıkça sarsılır.” ibaresini tam olarak çevirmediğini ve dolayısıyla âyetin tam tercümesinin olmadığını görmekteyiz.

19- “Onun mührü de mistendir.” (Mutaffifîn 83/26)

خَتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ

Âyetin yarısını çeviren mütercim, diğer yarısını çevirmemiştir. Yani, (وَفِي ذَلِكَ) “Şu halde yarışmak isteyenler, bunun için yarışsınlar.”³²⁸ anlamına gelen ibare çeviriye yansıtılmamıştır.

3.2.4.1.3 Fazladan Yapılan(Gereksiz) Çevirilere örnekler

³²⁷ Esed, *Kur’ân Mesajı*, s. 1083.

³²⁸ Bulaç, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı*, s. 361.

Bu bölümde ise bazı âyetlerde gördüğümüz şekilde mütercimın ilâve olarak çevirilere eklediği ibareleri göstereceğiz.

1- “Zekeriya, Yahya, İsa, İshak, hepsi de iyiliğe **tapan** kimseler idiler.” (En’am 6/85)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

Mütercim burada “salihîn” (الصَّالِحِينَ) kelimesinin anlamında bulunmayan “tapmak” kelimesini katmıştır. Buradaki anlam “Salih kişilerden veya iyilerden” olmalıydı.

2- “Ant olsun ki Biz bu Kur’ân’da insanlar için örneklerin her türlüünü verdik. **Eğer onlara da Musa’nın beyaz eliyle değneği gibi belgeler getirmiş olsaydık**, yine de tanımayacaklar, ‘Sizler ancak yalancı kimselersiniz’ diyeceklerdir.” (Rum 30/58)

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِن جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّا أَنتُمُ الْإِذَا مُبْتَلُونَ

Burada enteresan bir durum söz konusudur. Çünkü âyetin aslında olmayan bir mana âyetin tercümesine yansıtılmıştır. Âyette Hz. Musa’dan ve onun mucizesinden tek bir kelime bile bahsedilmediği halde mütercim kendisi nasıl olduysa bahsetmiştir. Bu durum bize meâlin güvenilirliği konusunu tekrar düşündürmektedir. Dolayısıyla âyetin anlamı bize göre şöyledir: “Andolsun ki biz, bu Kur’ân’da insanlar için her çeşit misale yer vermişizdir. Şâyet onlara bir mucize getirsen inkârcılar kesinlikle şöyle diyeceklerdir: Siz ancak batıl şeyler ortaya atmaktasınız.”³²⁹

3- “Oğulcuğum! Doğrusu işlediğin iş bir hardal tanesi kadar küçük de olsa, kayanın içinde, göklerde, yerin altında bulunsa, yine de **Allah onu tartıya alacaktır**. Çünkü Allah kavrayıcıdır.” (Lokman 31/16)

يَا بُنَيَّ إِنَّا إِنَّا تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

³²⁹ Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, TDV, s. 409.

Bu âyette de metne aslında olmayan anlam verilmiş bunun yanı sıra bazı kelime ve deyimlerin tam karşılığı da verilmemiştir. Mesela, (يَأْتِ بِهَا اللَّهُ) ibaresini mütercim “Allah onu senin karşına getirir, meydana çıkarır” şeklinde çevirmesi gerekirken “Allah onu tartıya alacaktır” şeklinde tercüme ederek olmayan bir anlam yüklemiştir.

4- “Ya da yerlerin, göklerin, her ikisi arasındakilerin hakanlığı onların elinde mi? Eğer öyleyse, **iplere** yapışsınlar da göklere tırmansınlar.” (Sad 38/10)

أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ

Mütercim bu âyetin aslında olmayan ve manayı da tam olarak ifade etmeyen “iplere” kelimesini eklemiştir. Zira âyetin son kısmında bulunan (فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ) ibaresinin anlamı “sebeplere (vasıtalara) dayanarak (yapışarak) yükselsinler” demektir. Burada “ipler” anlamına gelen herhangi bir tabir yoktur.

3.2.4.2 Deyim Çevirilerinden Bazı Örnekler

Deyim, belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür³³⁰. Bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları veren deyimler, dilden dile büyük farklılıklar gösterir.

Kur’ân’ın anlaşılmasında çok büyük katkıları olan deyimler, Kur’ân tercümelerinde en çok hata edilen hususların başında gelmektedir. Bu başarısızlığın birkaç nedeni vardır: Birincisi, mütercimin Arapça’daki söz sanatlarına yani belagat (Meânî, Beyan ve Bedii) ilmine yeterince vakıf olmamasıdır³³¹. İkincisi, deyimlerin başka bir dile aktarılırken metne sadık kalmak amacıyla literal olarak çevrilmesidir. Üçüncüsü ise, mütercimin kendi anadilini Türkçeyi iyi bilmemesi ve kullanmamasıdır.

³³⁰ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara 1998, III, s. 15.

³³¹ Belagat ilminin Kur’ân’ın anlaşılmasındaki rolünü öğrenmek için şu çalışmaya bakılabilir: Ahmet Coşkun, “Kur’ân’ı Kerîm’in Anlaşılmasında Belagat İlminin Önemi”, *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları III*, İstanbul 2002, s. 269–183.

Şüphesiz bu durum, âyetin ne demek istediğini anlatmaktan çok, ibare veya ifadeyi anlamsız kelime yığını haline getirmektedir. Hiç unutmamak gerekir ki, her dilin kendine has bir ifade biçimi, deyimleri, rengi ve dokusu vardır. Tercüme yaparken bunları iyi hesaplamak ve her dilin kendi deyimlerini kullanabilmek, yapılan bir tercümenin doğru, edebî ve bilimsel olmasına büyük katkı sağlar. Tercümelerde en büyük başarı, metindeki çeviri kokusunu hissettirmemektir³³².

Kur’ân’da ifade edilen bir kavramın veya bir cümlenin, ne demek istediğini doğru anlamak son derece önemli olmakla birlikte, yeterli değildir. Doğru anlaşıldığı düşünülen anlam, aynı zamanda doğru ve aslına sadık bir biçimde amaç dilde de ifade edilebilmelidir. Nitekim Kur’ân tercümelerindeki ifade bozukluklarının en önemli nedenlerinden biri de, doğru anlaşılmış olsa bile, kaynak dildeki (Arapça) deyimlere amaç dilde (Türkçe) uygun karşılıklar bulamamaktır³³³. Nitekim bu durumun örneklerini Baltacıoğlu’nun çevirisinde çok sık olarak görmekteyiz.

Burada hem kaynak dilin hem de amaç dilin bütün yönleriyle iyice bilinmesi gerektiği düşüncesi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle mütercimler, Kur’ân’ın indiği dönemdeki dilbilime ilişkin kullanışları esas almalı ve Kur’ân’ın özellikle soyut kavramlarla ilgili olan bazı deyimlerinin zamanla değişime uğradığının, bu sebeple daha sonraları kazandıkları anlamlarla tercüme etmenin doğru olmadığı farkında olmalıdırlar³³⁴.

Biz burada Baltacıoğlu’nun meâlinde kullandığı deyimlerden bazılarını örneklendirmeye çalıştık. İlk kısımda bu deyimlerin normal karşılıklarını, ikinci kısımda ise Baltacıoğlu’nun kullandığı şekli gösterdik. Alt tarafta ise bu deyimlerin Kur’ân’da nasıl geçtiğini belirttik.

“Adaleti titizlikle ayakta tutmak, adaleti yerine getirmek” yerine “Doğrulukta direnmek”³³⁵,

³³² Yusuf Işıcık, “Kur’ân’ı Kerîm’in Tercüme Edilmesi ve Âyetlerin Sıhhatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslâmî Araştırmalar*, XIV, 2001, s. 2.

³³³ Cündioğlu, *Kur’ân Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul 1999, s. 47.

³³⁴ Esed, *Kur’ân Mesajı: Meâl-Tefsir*, I, XXV (Önsöz) çev: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul 1996.

³³⁵ Nisa 4/135; (كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ)

“Adaleti yerine getirmek” yerine “Tüzlüğü yerine getirmek”³³⁶,
 “Ahali, halk” yerine “ Kent kişileri”³³⁷,
 “Ahiret günü” yerine “Son gün”³³⁸,
 “Akıl sahipleri” yerine “Gönül gözü açık olanlar”³³⁹,
 “Akıl sahipleri” yerine “Sağ düşünenler”³⁴⁰,
 “Allah yolunda harcamak” yerine “Başkalarını geçindirmek”³⁴¹,
 “Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir” yerine “Allah kendi başına buyruktur”³⁴²,
 “Allah’a boyun eğmek, teslim olmak, Müslüman olmak” yerine “Allah’a bağınmak”³⁴³,
 “Allah’ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felaket) günleri” yerine “Yengi günleri”³⁴⁴,
 “Allah’ın işaretleri, şeâiri” yerine “Allah’ın törenleri”³⁴⁵,
 “Allah’ın izni, müsaadesi” yerine “Allah’ın uygunlaması”³⁴⁶,
 “Arş’a istiva etmek, arş üzerine egemen olmak,” yerine “Egelikte erk sürmek”³⁴⁷,
 “Arş’ı su üzerinde olmak” yerine “Egeliği su üzerinde olmak”³⁴⁸,
 “Arşın sahibi olan” yerine “Egelik elinde olan”³⁴⁹,
 “Ashab-ı kehf” yerine “İn kişileri”³⁵⁰,
 “Ayıp yerler, çirkin yerler” yerine “Ut yerleri”³⁵¹,

³³⁶ A’raf 7/181; (يَعْدِلُونَ)

³³⁷ Kasas 28/15; (أَهْلِيهَا)

³³⁸ Bakara 2/62; (وَالْيَوْمِ الْآخِرِ)

³³⁹ Haşr 59/2; (أُولِي الْأَبْصَارِ).

³⁴⁰ Bakara 2/269; (أُولُو الْأَلْبَابِ)

³⁴¹ Bakara 2/3; (يُنْفِقُونَ)

³⁴² Yusuf 12/21; (وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ)

³⁴³ Yunus 10/72; (أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ)

³⁴⁴ İbrahim 14/5; (بِآيَاتِ اللَّهِ)

³⁴⁵ Maide 5/2; (شَعَائِرِ اللَّهِ)

³⁴⁶ Nisa 4/64; (بِإِذْنِ اللَّهِ)

³⁴⁷ A’raf 7/54; Rad 13/2; (اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ)

³⁴⁸ Hud 11/7; (عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ)

³⁴⁹ İsra 17/42; (ذِي الْعَرْشِ)

³⁵⁰ Kehf 18/9; (أَصْحَابِ الْكَهْفِ)

“Basiret sahipleri” yerine “Gönül gözü açık olanlar”³⁵²,
 “Batıla uyanlar” yerine “Eğri söyleyenler”³⁵³,
 “Beyt-i haram, kabe” yerine “Kutlu ev”³⁵⁴,
 “Beyt-i Ma’mur, Kâbe” yerine “Şenlikli ev”³⁵⁵,
 “Bilen bir kavim, topluluk” yerine “Bilenler takımı”³⁵⁶,
 “Bozgunculuk yapmak, itaatsizlik yapmak” yerine “Karıştırıcılık etmek”³⁵⁷,
 “Büyük Arş’ın sahibi” yerine “Ulu hakanlığın çalabı”³⁵⁸,
 “Büyük bir mükâfat” yerine “Ulu bir karşılık”³⁵⁹,
 “Büyük kurtuluş, yüce bahtiyarlık” yerine “Ulu erim”³⁶⁰,
 “Büyük ve azametli arşın Rabbi” yerine “Ulu egeliğin çalabı”³⁶¹,
 “Cahil bir topluluk, kavim” yerine “Bilmezler takımı”³⁶²,
 “Cahiliyye taassubu, cahiliyye asabiyeti” yerine “Toyluk ateşi”³⁶³,
 “Cehennemlikler” yerine “Ateşlik olanlar”³⁶⁴,
 “Cennetü’l-Me’vâ” yerine “İnananların barınağı olan cennet”³⁶⁵,
 “Cezanın misli ile karşılık vermek, eziyetin dengi ile karşılık vermek” yerine
 “Ezinci ezinçe karşılamak”³⁶⁶,
 “Cezayı hak etmiş olanlar, hükmü verilmiş olanlar” yerine “Yargı giymiş
 olanlar”³⁶⁷,

³⁵¹ A’raf 7/20; Taha 20/121; (سَوَّاهِمَا)

³⁵² Al-i İmran 3/13; (لِأُولِي الْبَصَارِ)

³⁵³ Ankebut 29/48; (الْمُضِلُّونَ)

³⁵⁴ İbrahim 14/37; (بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ)

³⁵⁵ Tur 52/4; (الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ)

³⁵⁶ Tevbe 9/11; (لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ)

³⁵⁷ Bakara 2/59; (يُفْسِدُونَ)

³⁵⁸ Neml 27/26; (رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ)

³⁵⁹ Nisa 4/162; (أَجْرًا عَظِيمًا)

³⁶⁰ Tevbe 9/72; (الْفَوْزِ الْعَظِيمِ)

³⁶¹ Mü’minun 23/86; (رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ)

³⁶² A’raf 7/138; (قَوْمٌ تَجْهَلُونَ)

³⁶³ Fetih 48/26; (حَمِيَّةِ الْجَاهِلِيَّةِ)

³⁶⁴ Bakara 2/39; (أَصْحَابُ النَّارِ)

³⁶⁵ Necm 53/15; (جَنَّةِ الْمَأْوَى)

³⁶⁶ Hac 22/60; (عَاقِبَ بِمِثْلِ مَا عُوْقِبَ)

³⁶⁷ Mü’minun 23/27; (سَيِّقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ)

“Cihad edenler” yerine “Din uğrunda dövüşenler”³⁶⁸,
 “Cizye vermek” yerine “Baç vermek”³⁶⁹,
 “Cumartesi kişileri, cumartesi adamları” yerine “Sebit kişileri”³⁷⁰,
 “Çevresini mübarek kıldığımız” yerine “Dolayını kutlulandırdığımız”³⁷¹,
 “Dinleyen bir toplum” yerine “Kulak verenler takımı”³⁷²,
 “Dolunay olmuş ay” yerine “Dolunlaşan ay”³⁷³,
 “Duaya icabet etmek” yerine “Yalvarıyı onamak”³⁷⁴,
 “Duvara dayanmış kütükler, elbise giydirilmiş keresteler” yerine “Dayalı mertekler”³⁷⁵,
 “Düşünmez bir topluluk, toplum” yerine “Akli yatmayanlar takımı”³⁷⁶,
 “Emin belde, güvenli şehir (Mekke)” yerine “Güvenlik kenti”³⁷⁷,
 “Emri vahyetmek, hükmü vermek” yerine “Buyruğu değirmek”³⁷⁸,
 “En yüksek ufuk” yerine “Gök bitiminin yücereği”³⁷⁹,
 “Erzel-i ömür (ömrün en kötü ve düşük noktası)” yerine “Dirimin düşkünlük çağı”³⁸⁰,
 “Farz kılınmak” yerine “Boyuna borç olmak”³⁸¹,
 “Fasıklar topluluğu” yerine “Karıştırmacılar takımı”³⁸²,
 “Fazla temizlenen kimseler” yerine “Arınma delisi kimseler”³⁸³,
 “Fesat çıkarmak, fitne çıkarmak” yerine “Ortalığı karıştırmak”³⁸⁴,

³⁶⁸ Tevbe 9/16; (الَّذِينَ جَاهَدُوا)

³⁶⁹ Tevbe 9/29; (يُعْطُوا الْجِزْيَةَ)

³⁷⁰ Nisa 4/47; (أَصْحَابَ السَّبْتِ)

³⁷¹ İsra 17/1; (بَارَكْنَا حَوْلَهُ)

³⁷² Yunus 10/67; (لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ)

³⁷³ İnşikak 84/18; (وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَوَّاهُ)

³⁷⁴ Enfal 8/9; (فَاسْتَجَابَ)

³⁷⁵ Münafikun 63/4; (خَشَبٌ مُسْتَدَّةٌ)

³⁷⁶ Maide 5/58; (قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ)

³⁷⁷ Tin 95/3; (الْبَلَدِ الْأَمِينِ)

³⁷⁸ Hicr 15/66; (وَقَضَيْنَا)

³⁷⁹ Necm 53/7; (بِالْفُوقِ الْأَعْلَى)

³⁸⁰ Hac 22/5; (أَرْدَلِ الْعُمُرِ)

³⁸¹ Bakara 2/183; (كُتِبَ عَلَيْكُمْ)

³⁸² Tevbe 9/96; (الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ)

³⁸³ A'raf 7/82; (أَنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ)

- “Fidye almak” yerine “Kurtulmalık almak”³⁸⁵,
- “Fil sahipleri” yerine “Filliler”³⁸⁶,
- “Gafil kalmak, kulak asmamak” yerine “Dalgıda kalmak”³⁸⁷,
- “Gayb haberleri” yerine “Bilinmeyen olayların yankıları, Görünmeyenin yankıları”³⁸⁸,
- “Geçici zevk ile faydalandırmak” yerine “Gönenc ile gönendirmek”³⁸⁹,
- “Gerçeği bilen ve inananlar, kesin bilgiyle iman edenler” yerine “Kanasıya inanan kimseler”³⁹⁰,
- “Göge çıkmak” yerine “Göge ağmak”³⁹¹,
- “Gönülleri ve gözü açan her türden güzel bitkiler” yerine “Her soydan görklü bitkiler”³⁹²,
- “Günahkar bir toplum” yerine “Suçlular takımı”³⁹³,
- “Gündüzün iki ucu, iki tarafı” yerine “Erte akşam”³⁹⁴,
- “Hac ibadetleri bitince, hac menasiki bitince” yerine “Yüz sürme tapkıları bittikten sonra”³⁹⁵,
- “Haccetmek” yerine “Kabeye yüz sürmek”³⁹⁶,
- “Hak, doğruluk meclisi” yerine “Doğruluk derneği”³⁹⁷,
- “Hakkı batıla karıştırmak” yerine “Doğruyu iğri kılığına sokmak”³⁹⁸,
- “Halkı zalim şehir, memleket” yerine “Kıyıcı il”³⁹⁹,
- “Haram ay, hürmetli ay” yerine “Kutlu ay”⁴⁰⁰,

³⁸⁴ Bakara 2/11,190; (تُغْشُوا)

³⁸⁵ Bakara 2/48; (يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ)

³⁸⁶ Fil 105/1; (بِأَصْحَابِ الْفِيلِ)

³⁸⁷ A’raf 7/136; (غَافِلِينَ)

³⁸⁸ Al-i İmran 3/44; Yusuf 12/102; (أَنْبَاءُ الْغَيْبِ)

³⁸⁹ Kasas 28/61; (مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)

³⁹⁰ Şuara 26/24; (مُوقِنِينَ)

³⁹¹ Sebe 34/2; (يَعْزُجُ السَّمَاءَ)

³⁹² Kaf 50/7; (أَنْبِئْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ)

³⁹³ A’raf 7/133; (قَوْمًا مُجْرِمِينَ)

³⁹⁴ Hud 11/114; (طَرَفَيِ النَّهَارِ)

³⁹⁵ Bakara 2/200; (فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ)

³⁹⁶ Bakara 2/189,196,197; (الْحَجِّ)

³⁹⁷ Kamer 54/55; (مَقْعَدِ صِدْقٍ)

³⁹⁸ Bakara 2/42; (وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ)

³⁹⁹ Nisa 4/75; (الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا)

“Hayır işlerine koşmak” yerine “İyilik işlerine seğırtmek”⁴⁰¹,
“Hayırlı olan, üstün olan” yerine “Yey olmak”⁴⁰²,
“Hüküm günü” yerine “Ayırt günü”⁴⁰³,
“İçerisinde bitmez tükenmez nimetler bulunan cennetler” yerine “Sürekli dirlikler bulunan cennetler”⁴⁰⁴,
“İffetini-namusunu korumak” yerine “Arı sili kalmak”⁴⁰⁵,
“İhlâslı, samimi kullar” yerine “Öz kullar”⁴⁰⁶,
“İkram sahibi olan Rab” yerine “Yücelik ısı olan Çalab”⁴⁰⁷,
“İlim sahipleri” yerine “Bilgi uluları”⁴⁰⁸,
“İlimde yüksek pâyeye erişenler, ilimce derinleşenler” yerine “Bilimce ergin olanlar, bilimce yükselenler”⁴⁰⁹,
“İlk cahiliyye çağı, eski cahiliyye çağı” yerine “Eski toyluk çağı”⁴¹⁰,
“İman edip salih amel işleyenler” yerine “İnanıp da iyilik işleyenler”⁴¹¹,
“İmanı küfre değışmek, imana bedel inkârı almak” yerine “Allah’a inanırlığı Allah’ı tanımazlığa değışmek”⁴¹²,
“İmanı verip inkârı alanlar, İman karşılığında inkârı satın alanlar” yerine “Tanımazlığı inanırlığa değışenler”⁴¹³,
“İnananlar ve imanlarını bir haksızlıkla bulamayanlar” yerine “İnançlarını kıyıcılıkla bozmayanlar”⁴¹⁴,
“İnce anlayışlı, kavrama kabiliyeti olan kimseler” yerine “Varışlı kimseler”⁴¹⁵,

⁴⁰⁰ Bakara 2/217; Tevbe 9/5; (الشَّهْرُ الْحَرَامُ)

⁴⁰¹ Al-i İmran 3/114; (وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ)

⁴⁰² Bakara 2/61; (هُوَ خَيْرٌ)

⁴⁰³ Duhan 44/40; (يَوْمَ الْقَصَلِ)

⁴⁰⁴ Tevbe 9/21; (جَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ)

⁴⁰⁵ Mü’minun 23/5; (لِفِرْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ)

⁴⁰⁶ Yusuf 12/24; Hicr 15/40; (عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ)

⁴⁰⁷ Rahman 55/27; (ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ)

⁴⁰⁸ Al-i İmran 3/18; (أُولُو الْعِلْمِ)

⁴⁰⁹ Al-i İmran 3/7; Nisa 4/162; (الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ)

⁴¹⁰ Ahzap 33/33; (الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى)

⁴¹¹ Al-i İmran 3/57; (الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ)

⁴¹² Bakara 2/108; (يَتَّبِعُونَ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ)

⁴¹³ Al-i İmran 3/177; (اسْتَرَوْا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ)

⁴¹⁴ En’am 6/82; (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ)

⁴¹⁵ Hicr 15/75; (لِلْمُتَوَسِّمِينَ)

“İyi ve temiz şeyler” yerine “Arı nesneler”⁴¹⁶,
 “İyiler” yerine “Ak yüzlüler”⁴¹⁷,
 “İyiliği emredip, kötülüğü menetmek” yerine “Uygunu buyurmak uygunsuzu yoğamak”⁴¹⁸,
 “İyiliği emretmek” yerine “Olgunluk öğüdü vermek”⁴¹⁹,
 “İzin almak” yerine “İssılarıyla tanışmak”⁴²⁰,
 “Kâfir kavim, kâfir topluluk” yerine “Tanımayanlar takımı”⁴²¹,
 “Kalb-i selim, tertemiz bir kalp” yerine “Arı sili bir yürek”⁴²²,
 “Kalplerin kılıflı olması” yerine “Yüreklere taş kesilmek”⁴²³,
 “Kalplerine sebat ve metanet vermek” yerine “Yüreklere pekiştirmek”⁴²⁴,
 “Kefaret” yerine “Günah örtmek”⁴²⁵,
 “Kendi nefislerine zulmedenler, kendilerine yazık edenler” yerine “Kendilerine kıyıcılık edenler”⁴²⁶,
 “Kendilerine ilim ve iman verilenler” yerine “Kendilerine Kitap’la inanç verilenler”⁴²⁷,
 “Kendini Allah’a feda etmek” yerine “Kendini harcamak”⁴²⁸,
 “Kesin olarak inanmak, kesin iman etmek” yerine “Kanasıya inanmak”⁴²⁹,
 “Kesintisiz, bitmez ve tükenmez bir lütuf” yerine “Artsız arasız sungu”⁴³⁰,
 “Köle azat etmek” yerine “Kul boşlamak, köle boşlamak”⁴³¹,

⁴¹⁶ Maide 5/4; (الطَّيِّبَاتُ)

⁴¹⁷ İnfitar 82/13; (اللَّبَرَّارَ)

⁴¹⁸ Al-i İmran 3/104; (يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ)

⁴¹⁹ Bakara 2/44; (أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ)

⁴²⁰ Nur 24/27; (حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا)

⁴²¹ Bakara 2/250; (الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)

⁴²² Saffat 37/84; (بِقَلْبٍ سَلِيمٍ)

⁴²³ Nisa 4/155; (قُلُوبُنَا غُلْفٌ)

⁴²⁴ Kehf 18/14; (وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ)

⁴²⁵ Maide 5/89; (كَفَّارَةٌ)

⁴²⁶ Nisa 4/97; (ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ)

⁴²⁷ Rum 30/56; (الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ)

⁴²⁸ Bakara 2/207; (مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ)

⁴²⁹ Bakara 2/4; (يُوقِنُونَ)

⁴³⁰ Hud 11/108; (عَطَاءٌ غَيْرٌ مَجْدُودٍ)

⁴³¹ Nisa 4/92; Maide 5/89; (تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ)

“Kötülüğü emretmek, iyilikten alıkoymak” yerine “Uygunsuzu yeltmek, uygunu alıkoymak”⁴³²,

“Kulaklarına perde koymak, kulakları üzerine ağırlık vurmak” yerine “Kulakları tıkalı bırakmak”⁴³³,

“Kulluk eden bir topluluk” yerine “Allah’a tapanlar takımı”⁴³⁴,

“Küfürde birleşmiş bir tek ümmet/millet” yerine “Bir tek tanımazlar topluluğu”⁴³⁵,

“Levh-i mahfûz, Kitab” yerine “Apaçık kütük”⁴³⁶,

“Levh-i mahfûz” yerine “Saklı bir levha”⁴³⁷,

“Ma’ruf bir şekilde, meşru çerçevede olan” yerine “Töreye uygun”⁴³⁸,

“Mahrem yerler” yerine “Ut yerleri”⁴³⁹,

“Mahşer, kıyamet günü” yerine “Derleme günü”⁴⁴⁰,

“Mehir belirlemek, mehir tayin etmek” yerine “Kalın biçmek”⁴⁴¹,

“Mele-i A’lâ” yerine “Yüksek melekler”⁴⁴²,

“Mü’min bir kavim, topluluk” yerine “İnananlar takımı”⁴⁴³,

“Müslüman kimseler, imanlı kimseler” yerine “Bağınan kimseler”⁴⁴⁴,

“Müstahkem (Sağlamlaştırılmış) şehirler, kasabalar” yerine “Berkitilmiş iller”⁴⁴⁵,

“Namaz kılmak” yerine “Yalvarıya durmak”⁴⁴⁶,

“Nefislerine karşı aşırı gidenler” yerine “Kendilerini tüketenler”⁴⁴⁷,

⁴³² Tevbe 9/67; (يَأْمُرُونَ بِالْمَنكْرِ وَيُحْذَرُونَ عَنِ الْمَعْرُوفِ)

⁴³³ Kehf 18/11; (فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ)

⁴³⁴ Enbiya 21/106; (لِقَوْمٍ عَابِدِينَ)

⁴³⁵ Zuhurf 43/33; (أُمَّةً وَاحِدَةً)

⁴³⁶ Hud 11/6; (كِتَابٍ مُبِينٍ)

⁴³⁷ Buruc 85/22; (لَوْحٍ مَحْفُوظٍ)

⁴³⁸ Bakara 2/228; Mümtetine 60/12; (بِالْمَعْرُوفِ)

⁴³⁹ Nur 24/31; (فُرُوجَهُنَّ)

⁴⁴⁰ Tegabün 64/9; (لِيَوْمِ الْجَمْعِ)

⁴⁴¹ Bakara 2/236; (تَقْرَضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً)

⁴⁴² Sad 38/69; Saffat 37/8; (الْمَلَأَ الْأَعْلَى)

⁴⁴³ Tevbe 9/14; (قَوْمٌ مُؤْمِنِينَ)

⁴⁴⁴ A’raf 7/126; (مُسْلِمِينَ)

⁴⁴⁵ Haşr 59/14; (فَرَى مَحْصَنَةً)

⁴⁴⁶ İbrahim 14/40; (مُعْتِمِ الصَّلَاةِ)

“Nimeti bol olan cennetler” yerine “Dirlikli cennetler”⁴⁴⁸,
 “Nutfe, sperm” yerine “Atmık damlası”⁴⁴⁹,
 “O’nun kürsüsü” yerine “Egelik alanı”⁴⁵⁰,
 “Rabbe hâlis kullar olmak, Rabbâni kullar olmak” yerine “Allah’ı bilici olmak”⁴⁵¹,
 “Rakîm sahipleri, mağara ve kitabe yarânı” yerine “Yazıt kişileri”⁴⁵²,
 “Ruhlardaki imanı kökleştirmek, ruhlardaki cömertliği kuvvetlendirmek” yerine “Özlerini pekleştirmek”⁴⁵³,
 “Rükû edenlerle beraber rükû edin” yerine “Eğilenlerle birlikte eğilin”⁴⁵⁴,
 “Sağlam kaleler” yerine “Berkitilmiş burçlar”⁴⁵⁵,
 “Sapkıllığı satın almak” yerine “Sapkınlığı benimsemek”⁴⁵⁶,
 “Savaşa harcayacak bir şeyi olmayan fakirler” yerine “Geçineceği olamayanlar”⁴⁵⁷,
 “Saygı göstermek” yerine “Erkini artırmak”⁴⁵⁸,
 “Secdeye kapanmak” yerine “Yere kapanmak”⁴⁵⁹,
 “Sıkıntılı ve zor bir hayat, zor bir geçim” yerine “Dirliği daralmak”⁴⁶⁰,
 “Sidretü’l-Münteha” yerine “Aşılmaz sınır”⁴⁶¹,
 “Sûr’a üflendiği gün” yerine “Boru üfürüleceği gün”⁴⁶²,
 “Şaşırp kalmak, sıkıntılı bir kararsızlık içinde olmak” yerine “Alan talan olmak”⁴⁶³,

⁴⁴⁷ Zümer 39/53; (أَسْرِفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ)

⁴⁴⁸ Maide 5/65; (جَنَّاتِ النَّعِيمِ)

⁴⁴⁹ Kehf 18/37; (نُطْفَةٍ)

⁴⁵⁰ Bakara 2/255; (كُرْسِيِّهِ)

⁴⁵¹ Al-i İmran 3/79; (كُونُوا رَبَّانِيِّينَ)

⁴⁵² Kehf 18/9; (أَصْحَابِ الرَّقِيمِ)

⁴⁵³ Bakara 2/265; (وَتَنْبِيئًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ)

⁴⁵⁴ Bakara 2/43; (وَارْكُوعُوا مَعَ الرَّكَّاعِينَ)

⁴⁵⁵ Nisa 4/78; (بُرُوجٍ مُشَبَّدَةٍ)

⁴⁵⁶ Nisa 4/44; (يَسْتَرْوْنَ الضَّلَالَةَ)

⁴⁵⁷ Tevbe 9/91; (الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجًا)

⁴⁵⁸ A’raf 7/157; (وَعَزَّزُوهُ)

⁴⁵⁹ Meryem 19/58; (سُجَّدًا)

⁴⁶⁰ Taha 20/124; (مَعِيشَةً ضَنْكًا)

⁴⁶¹ Necm 53/14; (سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى)

⁴⁶² En’am 6/73; (يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ)

“Şefaata etmek, şefaate sahip olmak” yerine “Bağış dilemek”⁴⁶⁴,
 “Şefaata etmek” yerine “Arka vermek”⁴⁶⁵,
 “Şehirlerin anası(Mekke)” yerine “İller ili”⁴⁶⁶,
 “Şerefli bir peygamber, değerli bir elçi” yerine “Görklü bir elçi”⁴⁶⁷,
 “Şeytanın vesvesesi, kirliliği” yerine “Şeytanın kirlaganı”⁴⁶⁸,
 “Takva sahipleri” yerine “Sakınıcılar”⁴⁶⁹,
 “Tehlikeli bir uçurum, yıkıcı bir düşmanlık, ateş deresi” yerine “Ölüm deresi”⁴⁷⁰,
 “Temizlik tutkunu insanlar, temiz kalmak isteyen insanlar” yerine “Arınma delisi olanlar”⁴⁷¹,
 “Tükenmez, değerli bir rızık, bol rızık” yerine “Görklü azık, görklü bir karşılık”⁴⁷²,
 “Ülke halkı, insanları” yerine “İl kişileri”⁴⁷³,
 “Üstünlük” yerine “Ulu bir vergi”⁴⁷⁴,
 “Yakup soyu” yerine “Yakupgiller”⁴⁷⁵,
 “Yeminlerin bağladığı kimseler” yerine “Antlaşıp bağlaşılan kimseler”⁴⁷⁶,
 “Yetki, güç ve imkân vermek” yerine “El üstünlüğü sağlamak”⁴⁷⁷,
 “Yoldan çıkmış toplum” yerine “Karıştırıcılar takımı”⁴⁷⁸,
 “Zalimler topluluğu, zalimler güruhu” yerine “Kıyıcılar takımı”⁴⁷⁹,

⁴⁶³ Kaf 50/5; (أَمْرٌ مَرِيحٍ)

⁴⁶⁴ Meryem 19/87; (يَمْلِكُونَ الشِّفَاعَةَ)

⁴⁶⁵ Rum 30/15; (شَفَعَاءُ)

⁴⁶⁶ Şura 42/7; (أُمَّ الْقُرَى)

⁴⁶⁷ Duhan 44/17; (رَسُولٌ كَرِيمٌ)

⁴⁶⁸ Enfal 8/11; (رَجَزَ الشَّيْطَانِ)

⁴⁶⁹ A'raf 7/128; (لِلْمُتَّقِينَ)

⁴⁷⁰ Kehf 18/52; (مَوْثِقًا)

⁴⁷¹ Neml 27/56; (يَنْطَهُرُونَ)

⁴⁷² Enfal 8/4,74; Hac 22/50; (رَزَقٌ كَرِيمٌ)

⁴⁷³ A'raf 7/97,98; Haşr 59/7; (أَهْلُ الْقُرَى)

⁴⁷⁴ Sebe 34/10; (فَضْلًا)

⁴⁷⁵ Yusuf 12/6; (آلِ يَعْقُوبَ)

⁴⁷⁶ Nisa 4/33; (وَالَّذِينَ عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ)

⁴⁷⁷ Yusuf 12/56; (مَكْنًا)

⁴⁷⁸ Maide 5/25; (الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)

“Zalimlik yapmak” yerine “Kıyıcılık etmek”⁴⁸⁰,
“Zerre kadar haksızlığa uğratılmamak” yerine “Kıl kadar kıyılmamak”⁴⁸¹,
“Zerre miktarı ağırlığı” yerine “Çimge ağırlığı”⁴⁸²,
“Zikir(Kur’ân) ehli” yerine “Ellerinde tanrı buyruğu olanlar”⁴⁸³ deyimlerini kullanmıştır.

3.2.4.3 Kavram Çevirilerinden Bazı Örnekler

Terim, genel olarak özel alanların kavramlarına verilen isimdir⁴⁸⁴. Kavram ise, bir fikir, bir bilgidir. Bir başka anlatımla, terim, kavramı dil aracılığıyla anlatan bir dilsel simgedir⁴⁸⁵. Bu alanlar, dil, bilim, edebiyat, teknik, sanat ve spor gibi birbirinden çok ayrı olabilir. Dolayısıyla her alana ilişkin terimleri yerli yerinde kullanmak ilmî bir esastır.

Türkçe meâllerde görülen aksaklıkların en önemlilerinden biri de Kur’ânî kavramların veya terimlerin çevirilerinde gereken hassasiyetin gösterilmemesidir. Çoğu meâllerde görüldüğü üzere, Kur’ânî terimler, Kur’ân’ın kullandığı otantik anlamdan ziyade, daha sonraları çeşitli sebeplerle terimleşen anlamlarla tercüme edilmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ‘güncelleştirme’, ‘arıtılmış türkçe’, ‘öztürkçe’ veya ‘yaşayan türkçe’ düşüncesidir.

Kur’ân’da kullanılan dinî terimler, tercüme edilirken son derece dikkatli olunmalı, sonradan kazanılan anlamlara göre değil, ilk kullanıldıkları anlamlara göre tercüme edilmelidir. Terimleri ilk muhataplar nasıl anlamışsa, o şekilde anlamaya

⁴⁷⁹ Bakara 2/258; (الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ)

⁴⁸⁰ Bakara 2/35; (الظَّالِمِينَ)

⁴⁸¹ Nisa 4/124; (وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا)

⁴⁸² Yunus 10/61; Sebe 34/3; (مِثْقَالِ ذَرَّةٍ)

⁴⁸³ Nahl 16/43; (أَهْلَ الذِّكْرِ)

⁴⁸⁴ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara 1998, III, s. 40.

⁴⁸⁵ Ahmet Nedim Serinsu, *Tarihsellik ve Esbâb-ı Nüzul*, İstanbul 1996, s. 13–19.

çalışılıp, öyle aktarılmalıdır. Çünkü onların anladığı anlam, asıl anlamdır. Bu bakımdan önemsenmelidir⁴⁸⁶.

Kısaca, Kur’ân başka bir dile tercüme edilirken, gerçekten anlaşılır kılınması isteniyorsa, Kur’ân’ın ilk muhatapları için ifade ettiği kavramsal çerçeve muhafaza edilmelidir. Aksi takdirde Kur’ân doğru olarak anlaşılmaz.

Biz burada Baltacıoğlu’nun, meâlinde geçen ve dikkate değer bulduğumuz bazı kavramları göstermeye çalıştık. Önce bu kavramların genelde nasıl kullanıldığına baktık. Ardından ise Baltacıoğlu’nun nasıl kullandığını gösterdik. Dipnot kısmında ise bu kavramların orijinal halini verdik.

“Adalet” yerine “Tüzlük”⁴⁸⁷,

“Ahiret günü” yerine “Son gün”⁴⁸⁸,

“Aldatmak” yerine “Kurumlanmak”⁴⁸⁹,

“Arzu, heva, heves” yerine “Dürtü”⁴⁹⁰,

“Azap, bela” yerine “Kırılağan”⁴⁹¹,

“Aziz” yerine “Erkli”⁴⁹²,

“Bağışlama, rahmet etme, merhamet etme” yerine “Yarlıgamak”⁴⁹³,

“Batıl” yerine “İğri”⁴⁹⁴,

“Beşik” yerine “Eğlek”⁴⁹⁵,

“Bilgi, haber” yerine “Yankı”⁴⁹⁶,

⁴⁸⁶ Eş-Şeyh İbrahim Yasin, “İslamî Kavramların Tercüme Edilemezliği”, çev: Necmettin Yurtseven, *İslamî Araştırmalar* II, 1998, S.6, s. 85–87.

⁴⁸⁷ A’raf 7/29; Nahl 16/90; (الْقِسْطُ)

⁴⁸⁸ Bakara 2/228,232,264; Tevbe 9/18,19,29,44,45; En’am 6/2; Nur 24/2; (الْيَوْمَ الْآخِرِ)

⁴⁸⁹ En’am 6/112; (غُرُورًا)

⁴⁹⁰ Bakara 2/120,145; Maide 5/77; En’am 6/150; Muhammed 47/14,16; Rad 13/37; İsra 17/28; Kehf 18/28; Meryem 19/59; Sad 38/26; Necm 53/23; (الْهَوَى)

⁴⁹¹ A’raf 7/134,135; Sebe 34/5; Kalem 38/19; (الرَّجْزِ)

⁴⁹² Bakara 2/129; Al-i İmran 3/6,18; Sebe 34/6,27; Yasin 36/5,38; Fetih 48/7,19; Mü’min 40/2; Hud 11/66; Ahkaf 46/2; Casiye 45/2; Duhan 44/49; Rum 30/5; Zümer 39/37; (الْعَزِيزِ)

⁴⁹³ Tevbe 9/80,113,114; Hud 11/3; Bakara 2/285,268; Nur 24/26; Enfal 8/4; (مَغْفِرَةً)

⁴⁹⁴ Bakara 2/42,256; İsra 17/15,81; Kehf 18/56; Enbiya 21/18; (الْبَاطِلِ)

⁴⁹⁵ Taha 20/53; (مَهْدًا)

⁴⁹⁶ Al-i İmran 3/44; Tevbe 9/70; Yusuf 12/102; Buruc 85/17; (حَدِيثٌ, نَبَأٌ)

“Birr” yerine “Olgunluk”⁴⁹⁷,
 “Boşanma bedelleri” yerine “Ödenek”⁴⁹⁸,
 “Bozulmak” yerine “Sasımak”⁴⁹⁹,
 “Cehennemlik” yerine “Ateşlik”⁵⁰⁰,
 “Cihet” yerine “Yönet”⁵⁰¹,
 “Delil, burhan, âyet, mucize” yerine “Belge”⁵⁰²,
 “Delil, burhan” yerine “Tanıt”⁵⁰³,
 “Dilemek, istemek, murad etmek” yerine “Yasamak”⁵⁰⁴,
 “Dinlenme zamanı” yerine “Dinlek”⁵⁰⁵,
 “Dua” yerine “Yalvarı, çağırı”⁵⁰⁶,
 “Ehl-i Kitap” yerine “Kitaplılar”⁵⁰⁷,
 “Emanet” yerine “Din ödevi”⁵⁰⁸,
 “Fasıklar” yerine “Karıştırmacılar”⁵⁰⁹,
 “Faydalandırmak, nimetlendirmek, rızıklandırmak” yerine “Gönendirmek”⁵¹⁰,
 “Fazl, Lütuf ve ihsan” yerine “Ulu iyilik”⁵¹¹,
 “Ferahlık, sekîne” yerine “Dölendirme”⁵¹²,
 “Fetih, zafer” yerine “Algı”⁵¹³,

⁴⁹⁷ Bakara 2/44,177; (البِرّ)

⁴⁹⁸ Ahzap 33/28; (أُمْتَعْنُ)

⁴⁹⁹ Muhammed 47/15; (آسِن)

⁵⁰⁰ Bakara 2/39,217,257; Yunus 10/27; Ra'd 13/5; Mü'min 40/6; Mücadele 58/17; (أَصْحَابُ النَّارِ)

⁵⁰¹ Bakara 2/148; (وَجْهَةٌ)

⁵⁰² Bakara 2/118, 259; En'am 6/4; A'raf 7/203; Nahl 16/11,13; İsra 17/12; R'ad 13/7; Yasin 36/33,41,46; Meryem 19/10,21; Fetih 48/20; Muhammed 47/14; Saffat 37/14; Beyine 98/4; Zariyet 51/37; (آيَةٌ)

⁵⁰³ Kasas 28/32; (بُرْهَان)

⁵⁰⁴ Bakara 2/117; Fussilet 41/10,12; (قُضِيَ , قَدَّرَ)

⁵⁰⁵ En'am 6/96; (سَكَنًا)

⁵⁰⁶ Bakara 2/186; Tevbe 9/103; Mü'min 40/14; (فَادُعُوا)

⁵⁰⁷ Nisa 4/171; Müddesir 74/31; (أَهْلُ الْكِتَابِ)

⁵⁰⁸ Ahzap 28/72; (الْأَمَانَةُ)

⁵⁰⁹ Bakara 2/27; Tevbe 9/24; Saf 61/5; Münafikun 63/6; Neml 27/12; (الْفَاسِقُونَ)

⁵¹⁰ Bakara 2/241; Abese 80/32 (مَتَاعٌ)

⁵¹¹ Al-i İmran 3/73; (الْفَضْلُ)

⁵¹² Tevbe 9/26,40; Fetih 48/4; (السَّكِينَةُ)

“Fetva, hüküm” yerine “Yargı”⁵¹⁴,
 “Fidye” yerine “Kurtulmalık”⁵¹⁵,
 “Firavun hanedanı, Firavun taraftarları” yerine “Firavungiller”⁵¹⁶,
 “Fitne” yerine “Kışkırtıcılık, kargaşa”⁵¹⁷,
 “Fuhuş, zina” yerine “Yoz yaklaşma”⁵¹⁸,
 “Fücur, kötülük” yerine “Sapkınlık”⁵¹⁹,
 “Gaflet” yerine “Dalgı”⁵²⁰,
 “Ganimet” yerine “Alıntı”⁵²¹,
 “Gayb” yerine “Görünmeyen”⁵²²,
 “Gevşemek, zayıflamak” yerine “Kavşamak”⁵²³,
 “Gönül belgesi” yerine “Basiret”⁵²⁴,
 “Grup, hizip, topluluk, fırka” yerine “Bölüntü”⁵²⁵,
 “Grup, topluluk, kavim, zümre, sınıf” yerine “Takım”⁵²⁶,
 “Hafif” yerine “Yeğni”⁵²⁷,
 “Halife, hükümdar” yerine “Buyrukçu”⁵²⁸,
 “Haşrolunmak, huzurda toplanmak” yerine “Derlenmek”⁵²⁹,
 “Havariler” yerine “Yardımcılar”⁵³⁰,

⁵¹³ Fetih 48/1,27; (فَتْحًا)

⁵¹⁴ Nisa 4/127,176; Kasas 28/88; Sad 38/53; Zariyat 51/6; Mü'minun 23/27; (الْحُكْمُ)

⁵¹⁵ Bakara 2/48,123,184; Muhammed 47/4; (فِدْيَةٌ)

⁵¹⁶ Kasas 28/8; (أَلْ فِرْعَوْنِ)

⁵¹⁷ Enfal 8/39,73; Maide 5/32; (فِتْنَةٌ)

⁵¹⁸ Nur 24/2,3,23,33; Nisa 4/15; Maide 5/5; İsra 17/32; Mümtahine 60/12; (الْفَاحِشَةُ)

⁵¹⁹ Şems 91/8; (فُجُورٍ)

⁵²⁰ Meryem 19/39; Enbiya 21/1; (غَفْلَةٍ)

⁵²¹ Fetih 48/20; (مَغَانِمٍ)

⁵²² Al-i İmran 3/44,179; Yunus 10/20; Yusuf 12/102; Mü'minun 23/92; Neml 27/75; (الْعَيْبُ)

⁵²³ Meryem 19/4; (وَهْنٍ)

⁵²⁴ En'am 6/104; (بَصَائِرٍ)

⁵²⁵ Rad 13/36; (الْأَحْزَابِ)

⁵²⁶ Al-i İmran 3/13; Nisa 4/102; Hud 11/24; (طَائِفَةٌ, فِئَةٍ)

⁵²⁷ A'raf 7/9; Mü'minun 23/103; Karia 101/8; (خَفٍّ)

⁵²⁸ Sad 38/26; (خَلِيفَةٍ)

⁵²⁹ Bakara 2/203; Al-i İmran 3/158; Enfal 8/24; Mü'minun 23/79; Mülk 67/24; (لُحْشَرُونَ)

“Hayat” yerine “Dirilik”⁵³¹,
 “Hayırlı, iyi” yerine “Yey”⁵³²,
 “Hicret etmek” yerine “Göç etmek”⁵³³,
 “Hikâye, kıssa, haber” yerine “Olayca”⁵³⁴,
 “Hikmet” yerine “Doğrunun bilgisi”⁵³⁵,
 “Hüküm vermek” yerine “Yargılamak”⁵³⁶,
 “İbret” yerine “Öğrence”⁵³⁷,
 “İftira etmek” yerine “Kara çalmak”⁵³⁸,
 “İmar etme, mamur kılma” yerine “Bayındırma”⁵³⁹,
 “İndirmek” yerine “Bildirmek”⁵⁴⁰,
 “İnfak etmek” yerine “Geçindirmek”⁵⁴¹,
 “İnkâr etmek” yerine “Yoğumsamak”⁵⁴²,
 “İşaret, alâmet, nişan, şeâir” yerine “Bellik”⁵⁴³,
 “İşkence, zulüm” yerine “Ezinc”⁵⁴⁴,
 “İzzet, mülk” yerine “Erk”⁵⁴⁵,
 “Kabir” yerine “Sin”⁵⁴⁶,

⁵³⁰ Al-i İmran 3/52; Maide 5/111; Saf 61/14; (الْحَوَارِيُّونَ)

⁵³¹ Bakara 2/179; (حَيَاتٌ)

⁵³² Al-i İmran 3/15; Maide 5/114; A'raf 7/26; Enfal 8/30; Yunus 10/109; Yusuf 12/57,64; Enbiya 21/89; Sebe 34/39; Cuma 62/11; (خَيْرٌ)

⁵³³ Bakara 2/218; Nisa 4/97,100; Tevbe 9/20; (هَاجِرٌ)

⁵³⁴ Yusuf 12/3; (الْقَصَصِ)

⁵³⁵ Bakara 2/129,151,232; Nisa 4/113; Maide 5/116; (الْحِكْمَةِ)

⁵³⁶ Bakara 2/213; Nur 24/51; (لِيَحْكُمَ)

⁵³⁷ Al-i İmran 3/13; Nahl 16/66; Mü'minun 23/21; Nur 24/44; Naziat 79/26; (لَعِبْرَةٍ)

⁵³⁸ En'am 6/138,140; Enbiya 21/18; (اقْتِرَاءِ)

⁵³⁹ Tevbe 9/19; (عِمَارَةٍ)

⁵⁴⁰ Al-i İmran 3/3; Enfal 8/12; Tevbe 9/94; Nahl 16/24,68; Kehf 18/1; Furkan 25/1; Fussilet 41/12; Necm 53/10; Tahrim 66/3; (نَزَلَ)

⁵⁴¹ Bakara 2/219; Hakka 69/34; (يُنْفِقُونَ)

⁵⁴² En'am 6/33; (يَجْحَدُونَ)

⁵⁴³ Hac 22/36; (شَعَائِرِ)

⁵⁴⁴ Hac 22/60; Buruc 85/10; (عَاقِبَ، فَنَتُوا)

⁵⁴⁵ Nisa 4/139; Yunus 10/3; Ra'd 13/2; Taha 20/5; Hadid 57/4; Münafikun 63/4; (الْعِزَّةِ)

⁵⁴⁶ Mü'min 40/16; Kaf 50/44; Mearic 70/43; (الْأَجْدَاثِ)

“Kâfir, İnkâr eden kimse” yerine “Tanımaz”⁵⁴⁷,
 “Kandil, lamba” yerine “Işıldak”⁵⁴⁸,
 “Kardeş” yerine “Soydaş”⁵⁴⁹,
 “Karşılık” yerine “Harç”⁵⁵⁰,
 “Kavim, kabile” yerine “Kol”⁵⁵¹,
 “Kavim, millet, âlem” yerine “Ulus”⁵⁵²,
 “Kazanç, sevap, ekin” yerine “Ekim”⁵⁵³,
 “Kible” yerine “Yönelge”⁵⁵⁴,
 “Kısas” yerine “Ödeşme”⁵⁵⁵,
 “Kıyamet” yerine “Ulu gün”⁵⁵⁶,
 “Kin, buğz” yerine “İğrenti”⁵⁵⁷,
 “Kitap” yerine “Kütük”⁵⁵⁸,
 “Kötülük” yerine “Kemlik”⁵⁵⁹,
 “Kurtuluş, başarı” yerine “Erim”⁵⁶⁰,
 “Lütuf, ihsan, fazl” yerine “Vergi”⁵⁶¹,
 “Lütuf, nimet, geçim” yerine “Dirlik”⁵⁶²,
 “Mabed (Kabe), Beyt” yerine “Tapınak”⁵⁶³,

⁵⁴⁷ Bakara 2/34,89,90; Tevbe 9/55; Mü'min 40/4; Zümer 39/3; Hud 11/60; Nahl 16/83; Rahman

55/13,16,18,21,23,25; Muhammed 47/34; Dehir 76/24; Kafirun 109/1; (الكافِرُ)

⁵⁴⁸ Ahzap 33/46; (سِرَاجًا)

⁵⁴⁹ Ahkaf 46/21; (أَخًا)

⁵⁵⁰ Mü'minin 23/72; (خِرَاجًا)

⁵⁵¹ Hucurat 49/13; (شُعُوبًا وَقَبَائِلًا)

⁵⁵² Enfal 8/53; Ra'd 13/11; Mü'min 40/5; Fussilet 41/3; Hucurat 49/11; (قَوْمٌ)

⁵⁵³ Şura 42/20; (حَرْثًا)

⁵⁵⁴ Bakara 2/143; (الْقِبْلَةَ)

⁵⁵⁵ Bakara 2/178,179; Maide 5/32; (الْقَصَاصُ)

⁵⁵⁶ En'am 6/15; A'raf 7/59; Hud 11/3; Meryem 19/37; Zümer 39/13; (الْقِيَامَةِ)

⁵⁵⁷ Maide 5/8; (شَتَّانَ)

⁵⁵⁸ A'raf 7/37; (الْكِتَابِ)

⁵⁵⁹ Şura 42/48; (سَيِّئَةً)

⁵⁶⁰ En'am 6/16; Tevbe 9/72; (الْقَوْمِ)

⁵⁶¹ Bakara 2/105; Enfak 8/29; Hud 11/3; İsrâ 17/20; Nur 24/20,21; Sebe 34/10; (فَضْلًا)

⁵⁶² Nisa 4/69; Yunus 10/88; Dehir 76/20; (نَعِيمًا)

“Mağfiret, bağış” yerine “Yarlıganma”⁵⁶⁴,
 “Malik, Sahip, Hâkim” yerine “Hakan”⁵⁶⁵,
 “Maruf, uygun” yerine “Töre uyarınca”⁵⁶⁶,
 “Mehir” yerine “Başlık”⁵⁶⁷,
 “Mehir” yerine “Kalın biçmek”⁵⁶⁸,
 “Melekût” yerine “Egelik”⁵⁶⁹,
 “Memnun olmak, hoşnut olmak” yerine “Dölenmek”⁵⁷⁰,
 “Menzil” yerine “Konak”⁵⁷¹,
 “Mescit” yerine “Tapınak”⁵⁷²,
 “Mesh” yerine “Başını sığamak”⁵⁷³,
 “Muhkem hale getirmek, sağlamlaştırmak” yerine “Berkitmek”⁵⁷⁴,
 “Müfsid” yerine “Karıştırıcı”⁵⁷⁵,
 “Mühlet vermek” yerine “Önel vermek”⁵⁷⁶,
 “Münafık” yerine “İkiyüzlü”⁵⁷⁷,
 “Müşrik” yerine “Eş koşan”⁵⁷⁸,
 “Nafaka” yerine “Geçimlik”⁵⁷⁹,
 “Namaz” yerine “Yalvarıya durma”⁵⁸⁰,

⁵⁶³ Bakara 2/125; Al-i İmran 3/96,97; (الْبَيْتُ)

⁵⁶⁴ Bakara 2/119; Enfal 8/74; Hud 11/52; Sebe 34/4; Muhammed 47/15,19; Fetih 48/29; Hucurat 49/3; Zariyat 51/18; Hadid 57/20; Mümtahine 60/4; Münafikun 63/5,6; (مَغْفِرَةٌ)

⁵⁶⁵ Bakara 2/246,247; Yusuf 12/51,54; Kehf 28/79; Taha 20/115; (مَلِكٌ)

⁵⁶⁶ Bakara 2/234,236; Nisa 4/25; Ahzap 33/6; (مَعْرُوفًا)

⁵⁶⁷ Ahzap 28/50; (أُجُورَهُنَّ)

⁵⁶⁸ Bakara 2/236,237; Nisa 4/20,24; (أُجُورَهُنَّ)

⁵⁶⁹ Bakara 2/255; İsra 17/42; Mü'min 40/7; Dehir 76/20; Tekvir 81/20; (كُرْسِيٌّ)

⁵⁷⁰ Rad 13/28; Hac 22/11; (اطْمَأَنَّ)

⁵⁷¹ Nahl 16/80; Kehf 18/102; Nebe 78/6; (نُزُلًا , مِهَادًا)

⁵⁷² Bakara 2/125; Kehf 18/21; (مَسْجِدًا)

⁵⁷³ Maide 5/6; (وَأَمْسَحُوا)

⁵⁷⁴ Nisa 4/78; Hud 11/1; (أَحْكَمْتُ , مُشَيَّدَةً)

⁵⁷⁵ Tevbe 9/8; Nur 24/4; Hucurat 49/6; Zariyat 51/46; (الْفَاسِقُونَ)

⁵⁷⁶ A'raf 7/14,15; Hicr 15/37; Rad 13/32; Secede 32/29; (الْمُنْظَرِينَ)

⁵⁷⁷ Fetih 48/6; Hadid 57/13; (الْمُنَافِقِينَ)

⁵⁷⁸ Bakara 2/105,165,221; Nur 24/3,55; Rum 30/13; Fetih 48/6; (مُشْرِكٌ)

⁵⁷⁹ Bakara 2/270,273; Nisa 4/5; Tevbe 9/121; Münafikun 63/7; (نَفَقَةٌ)

“Namuslu” yerine “Arı sili”⁵⁸¹,
 “Nefs” yerine “Dirim”⁵⁸²,
 “Nesil” yerine “Döl”⁵⁸³,
 “Nutfe, meni, sperm” yerine “Atmık”⁵⁸⁴,
 “Ordu, asker” yerine “Çeri”⁵⁸⁵,
 “Örf” yerine “Töre”⁵⁸⁶,
 “Rab” yerine “Çalab”⁵⁸⁷,
 “Rahim” yerine “Döl yatağı”⁵⁸⁸,
 “Rızık” yerine “Azık”⁵⁸⁹,
 “Ruh” yerine “Tin”⁵⁹⁰,
 “Sabretmek” yerine “Katlanmak”⁵⁹¹,
 “Sağlık, hayat” yerine “Dirim”⁵⁹²,
 “Savaşmak, kıtal” yerine “Vuruşmak”⁵⁹³,
 “Sefih, akılsız, beyinsiz” yerine “Alık”⁵⁹⁴,
 “Seslenmek, nida etmek” yerine “Ünlemek”⁵⁹⁵,
 “Sıbt, bölük, esbât, torun, torunlar, oğullar, kabile, kavim” yerine “Oymak”⁵⁹⁶,

⁵⁸⁰ Nisa 4/162; Maide 5/12; Hac 22/41; Meryem 19/31; Taha 20/14; Neml 27/3; Ankebut 29/45; Lokman 31/4; Beyyine 98/5; (الصَّلَاةُ)

⁵⁸¹ Nur 24/4,23,26; Nisa 4/24,25; Mü'minun 23/5; (الْمُحْصَنَاتِ)

⁵⁸² Şems 91/7; (نَفْسِ)

⁵⁸³ Nisa 4/9; (دُرِّيَّة)

⁵⁸⁴ Mü'minun 23/13,14; Nahl 16/4; Kehf 18/37; Hac 22/5; Yasin 36/77; Mü'min 40/67; Necm 53/46; Dehir 76/2; Abese 80/9; (نُطْفَةٍ)

⁵⁸⁵ Taha 20/78; (جُنُودِ)

⁵⁸⁶ Bakara 2/234,236,241; Nisa 4/25; Ahzap 33/6; (بِالْمَعْرُوفِ)

⁵⁸⁷ Fatiha 1/1; Bakara 2/22; Al-i İmran 3/64; 80; En'am 6/164; Tevbe 9/31; Saffat 37/100; Zuhuruf 43/88; Nuh 71/5; Nasr 110/3; (رَبِّ)

⁵⁸⁸ Bakara 2/228; Al-i İmran 3/6; En'am 6/143; Rad 13/8; Hac 22/5; (الْأَرْحَامِ)

⁵⁸⁹ Bakara 2/22,57; Nahl 16/73; Taha 20/81; Yusuf 12/37; Sebe 34/24; Mülk 67/21; Kaf 50/11; Nur 24/26; (رِزْقِ)

⁵⁹⁰ Tekvir 81/7; (رُوحِ)

⁵⁹¹ Yusuf 12/18; Enbiya 21/85; Nahl 16/110; Fussilet 41/35; (صَبَرُوا)

⁵⁹² En'am 6/162; Taha 20/74; (مَحَبَّاتِ)

⁵⁹³ Nisa 4/90; Tevbe 9/13; (قَاتِلُو)

⁵⁹⁴ Bakara 2/13; (السُّقْمَاءِ)

⁵⁹⁵ A'raf 7/22; Yusuf 12/70; Taha 20/11; Naziat 79/23; (كَادَى)

“Süs” yerine “Bezenek”⁵⁹⁷,
 “Şefaet etmek” yerine “Kayırcılık yapmak”⁵⁹⁸,
 “Şehir halkı” yerine “Kentliler”⁵⁹⁹,
 “Şehir, belde” yerine “İl”⁶⁰⁰,
 “Taht, koltuk” yerine “Kerevet”⁶⁰¹,
 “Takdir etmek” yerine “Yasamak”⁶⁰²,
 “Tatmin etmek, teskin etmek, sağlamlaştırmak” yerine “Pekleştirmek”⁶⁰³,
 “Tavaf etmek” yerine “Dolanmak”⁶⁰⁴,
 “Tayin etmek, süre belirlemek” yerine “Kesmek”⁶⁰⁵,
 “Tebliğ etmek, bildirmek,” yerine “Eriştirmek”⁶⁰⁶,
 “Tertemiz eşler, pak zevceler” yerine “Arı sili eşler”⁶⁰⁷,
 “Tesbih etmek, hamd etmek, zikretmek” yerine “Ululamak”⁶⁰⁸,
 “Teslim olmak, boyun eğmek” yerine “Bağınmak”⁶⁰⁹,
 “Tövbeyi kabul etmek” yerine “Onamak”⁶¹⁰,
 “Ülke, memleket” yerine “İl”⁶¹¹,
 “Ümmet” yerine “Din bölüğü”⁶¹²,
 “Ümmet” yerine “Din topluluğu”⁶¹³,

⁵⁹⁶ Bakara 2/60; A’raf 7/160; Tevbe 9/24; Hud 11/91; (أَسْبَاطًا)

⁵⁹⁷ Rad 13/17; (حَلِيَّةٌ)

⁵⁹⁸ Bakara 2/254; Necm 53/26; Müddesir 74/48; Zümer 39/44; (شَفَاعَةٌ)

⁵⁹⁹ Hicr 15/67; (أَهْلُ الْمَدِينَةِ)

⁶⁰⁰ Bakara 2/126; Sebe 34/34; (بِلْدًا)

⁶⁰¹ Tur 52/21; (سُرُرٌ)

⁶⁰² Bakara 2/117; Al-i İmran 3/47; Fussilet 41/10; (قُدَّرَ)

⁶⁰³ Bakara 2/265; Hud 11/120; Nahl 16/102; (تَنْثِيْبًا)

⁶⁰⁴ Bakara 2/125,158; Hac 22/26,29; (طَوَفَ)

⁶⁰⁵ Kehf 18/59; (مَوْعِدًا)

⁶⁰⁶ Maide 5/67; A’raf 7/93; (أُنْبِغَ)

⁶⁰⁷ Bakara 2/25; Al-i İmran 3/15; (أَرْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ)

⁶⁰⁸ Hicr 15/98; Taha 20/131; Furkan 25/58; Mü’min 40/55; Kaf 50/39,40; Tur 52/48,49; Hakka 69/52; Müddesir 74/3; Dehir 76/26; Ala 87/1; Nasr 110/3; (سَبَّحَ)

⁶⁰⁹ A’raf 7/126; Mü’min 40/66; Nahl 16/89; (مُسْلِمِينَ)

⁶¹⁰ Bakara 2/37,187; Al-i İmran 3/195; Tevbe 9/117; Yusuf 12/34; Taha 20/122; Mücadele 58/13; (ثَابَ)

⁶¹¹ Bakara 2/126; A’raf 7/97,98; Sebe 34/34; (قَرْيَةً بِلْدًا)

⁶¹² Casiye 45/28; (أُمَّةٌ)

“Ümmet” yerine “Topluluk”⁶¹⁴,
“Ümmî” yerine “Kitapsız”⁶¹⁵,
“Üstünlük, vüs'at, imkân, bolluk, genişlik, bereket” yerine “Genlik”⁶¹⁶,
“Vadi” yerine “Derey”⁶¹⁷,
“Vahyetmek” yerine “Eriştirmek”⁶¹⁸,
“Vahyetmek” yerine “Gönlüne bildirmek”⁶¹⁹,
“Yerleşme yeri, karar yeri, karargâh” yerine “Eğlek”⁶²⁰,
“Yoktan var eden, mübdî, eşsiz Yaratıcı” yerine “Türetici”⁶²¹,
“Yörünge” yerine “Döngü”⁶²²,
“Yükselmek, ulaşmak” yerine “Ağarmak”⁶²³,
“Yüzün asık olması, buruşması” yerine “Pusarmak”⁶²⁴,
“Zafer, nasip” yerine “Yengi”⁶²⁵,
“Zincir” yerine “Kangal”⁶²⁶,
“Zinet” yerine “Bezek”⁶²⁷ kelimelerini kullanmıştır.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, Türkçeye mal olmuş birçok isim ve kavramı sırf *öztürkçe* gibi tam olarak ne olduğu belli olmayan kaygılarla çevirme işinde ısrar etmenin doğru bir yaklaşım olmadığını düşünüyoruz. Bize göre *öztürkçe*

⁶¹³ Hac 22/67; (أُمَّةٌ)

⁶¹⁴ Bakara 2/213; Mü'minun 23/43,44; Hud 11/118; Hicr 15/5; Nahl 16/93; (أُمَّةٌ)

⁶¹⁵ Al-i İmran 3/20; (الْأُمِّيِّينَ)

⁶¹⁶ Nisa 4/100; Hud 11/48; Mü'minun 23/64; (وَسَعَةً)

⁶¹⁷ Naziat 79/16; (الْوَادِ)

⁶¹⁸ Kasas 28/44; (قُضِينَ)

⁶¹⁹ Nisa 4/163; Enfal 8/12; Nahl 16/2,68; İsra 17/73,86; Fussilet 41/12; Necm 53/4,10; (أَوْحَى)

⁶²⁰ Mü'minun 23/13; Furkan 25/66; (قَرَارٌ , مُسْتَقَرًّا)

⁶²¹ Mü'minun 23/79; (ذُرًّا)

⁶²² Enbiya 21/33; (فَلَكٌ)

⁶²³ Fâtır 35/10; (يَصْعَدُ)

⁶²⁴ Kıyamet 75/24; (بَاسِرَةً)

⁶²⁵ Enfal 8/19; Saf 61/13; (الْفَتْحُ)

⁶²⁶ R'ad 13/5; Sebe 34/33; Yasin 36/8; Mü'min 40/71; Dehir 76/4; (أَعْلَالًا)

⁶²⁷ Nahl 16/8; (زِينَةً)

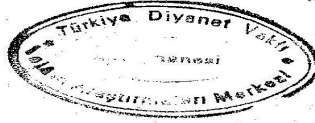
hassasiyetinden daha çok ‘doğru anlama’ ve ‘kavrama’ esas alınmalıdır. Ancak bu şekilde her kitleye Kur’ân’ın mesajını net olarak ifade edebiliriz. Bundan dolayı dilimizin öz malı olmuş, klişe haline gelmiş kelime ve kavramları aynen muhafaza etmeliyiz. İslam bizim ortak yaşamamızın en önemli zeminidir. Binaenaleyh bizim Kur’ân’ı kavrama dilimizin yeni bir icat olması mümkün değildir. En az bin yıldır kullandığımız kelime ve kavramları terk etmenin makul bir gerekçesi olmasa gerektir.

3.3 ŞEKİL VE MUHTEVA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.3.1 Şekil Açısından Değerlendirme

Bu bölümde araştırmamızın konusunu oluşturan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun ‘Kur’ân Meâli’ hakkında şekle ve içeriğe ait bazı mülahazalarımız olacaktır.

1957 yılının Kasım ayında ilk ve son defa olarak sekiz bin adet basılan bu meâlin, daha sonra herhangi bir baskısı olmamıştır. Bu baskı da Ankara’da ‘Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş.’ tarafından yapılmıştır. Baltacıoğlu bu meâli 12 yılda yazdığını söylediğine göre, yaklaşık olarak 1945 yılında yazmaya başlamış olmalıdır. Çeviriyi tamamladıktan sonra bu çeviriye ‘Kur’ân’ adını vermiş, o şekilde bastırmıştır. Çevirinin önyüzünde ‘Kur’ân’, Türkçeye çeviren ‘İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’ ibaresi yer almaktadır. Söz konusu eser tek ciltten oluşmakta olup, sureler resmî mushafa göre sıralanmıştır.

KUR'AN

Türkçeye çeviren
İSMAYİL HAKKI BALTACIOĞLU

Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş.
Ankara - 1957

I FATİHA SÖRESİ

Acıyıcı, esirgeyici Allah'ın adıyla başlıyorum.

1. Övülmeğe yalnız Allah'a yaraşır. O Allah ki bütün varlıkların yâricisidir.
2. acıyıcıdır, esirgeyicidir.
3. yargı gününün hakemidir.
4. Allah'ım! Biz yalnız Sana taparız.
5. yalnız Senden yardım dileriz.
6. Sen bizi doğru yola ilet.
7. O doğru yol ki Senin iyilik ettiğin kimselerin yoludur.
8. Sıkıldığın kimselerin, sapkınların yolu değil.

II

BAKARE SÖRESİ

Acıyıcı, esirgeyici Allah'ın adıyla başlıyorum.

1. Ehl, lâm, mfm.
2. Bu öyle bir Kitaptır ki doğruluğunda hiç şüphe yoktur, Allah'tan sakınanlara da yol göstericidir.
3. O sakınanlar ki görünmiyene inanırlar, namaza dururlar, kendilerine verdiğimiz amkton bağkalarını da geçin-dirtirler.

KUR'AN SIRASINA GÖRE SÜRELER			
	Sayfa		Sayfa
1 Fatiha	5	31 Lokman	341
2 Bakara	5	32 Seade	344
3 Ali Imran	42	33 Ahzap	347
4 Nisa	64	34 Sebe'	355
5 Maide	86	35 Fâtır	360
6 En'am	102	36 Yâsin	365
7 A'raf	121	37 Sad	370
8 Enfal	141	38 Sad	378
9 Tevbe	149	39 Zümer	384
10 Yunus	164	40 Mümin	391
11 Hud	175	41 Fussilet	399
12 Yusuf	188	42 Şûra	404
13 Ra'd	199	43 Zuhur	409
14 İbrahim	204	44 Duhan	415
15 Hicr	210	45 Cisiye	419
16 Nahl	215	46 Ahkal	422
17 İsrâ	227	47 Muhammet	426
18 Kehf	237	48 Fetih	430
19 Meryem	247	49 Hucurat	433
20 Ta hâ	254	50 Kal	435
21 Enbiya	263	51 Zâriat	438
22 Hac	272	52 Tur	442
23 Mûminun	279	53 Necm	445
24 Nur	287	54 Kamer	448
25 Furkan	295	55 Rahman	451
26 Şura	301	56 Vakut	455
27 Veml	312	57 Hadid	459
28 Kasas	320	58 Mücadile	461
29 Ankebut	328	59 Hağr	464
30 Rum	336	60 Mümtehine	467

Bu baskıda, aşağıdaki eksiklikler dikkatimizi çekmektedir:

I- Meâlde herhangi bir sunuş yazısı veya önsöz mahiyetinde bilgi veren bir bölüm yoktur.

II- Sure başlarında sure ile ilgili bilgi verilmemektedir.

III- Meâlin hiçbir yerinde dipnot kullanılmamış, âyetlerde kapalı kalan yerler veya anlaşılmayan noktalar hakkında herhangi bir bilgi de verilmemiştir.

IV- Genellikle Kur'ân çevirilerinin sonlarında bulunan ayrıntılı fihrist de yoktur. Sadece eserin sonunda surelerin bulunduğu sayfa numaraları verilmiş ve başka bir açıklama yapılmaya gerek duyulmamıştır.

V- Aynı şekilde meâlin sonunda kavram ve konu indeksi bulunmamaktadır.

VI- Söylememiz gereken başka bir husus da çeviride eksik bırakılan âyetlerin olmasıdır. İncelemelerimize göre Hucurat suresinin son âyetinin çevirisi yapılmadığı gibi Hadid suresinin son sekiz âyetinin de tercümesi yapılmamıştır.

VII- Son olarak, Baltacıoğlu tercümesine sadece ‘Kur’ân’ adını vermiştir ki bu tutum birçok açıdan mahzurludur. Kanaatimize göre, bir Kur’ân çevirisine sadece ‘Kur’ân’ demek tehlikeli neticelere varacak bir yoldur. Bu konuda Hafız Ali Rıza Sağman (1890–1965) tarafından 1953 yılında kaleme bir makalede, Kur’ân tercümelerine Kur’ân demenin başlıca iki mahzurundan bahsedilir. Sağman’a göre ilk mahzur tilavetin elden gitmesidir. Tilavet, Kur’ân’ın lafızlarını taşıyan bir köprü olduğuna göre bu köprüyü ortadan kaldırmak, bile bile uçuruma yuvarlanmak anlamına gelmektedir. İkinci mahzur ise Kur’ân’ın lafızlarından doğmuş olan çok sayıda ilmin (Kıraat, tecvid, Usul-ü Fıkıh vb.) ortadan kalkması sonucudur⁶²⁸.

3.3.2 Muhteva Açısından Değerlendirme

Bu son bölümde ise söz konusu meâlin muhteva özelliklerini maddeler halinde iki başlık altında incelemeye çalışacağız. İlk olarak bu meâlin olumlu taraflarına işaret edeceğiz. Daha sonra ise olumsuz yönlerine dikkat çekeceğiz.

3.3.2.1 Olumlu Yönler

Bütün bu incelemeler neticesinde Baltacıoğlu’nun meâlinde gördüğümüz olumlu tarafları şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Mütercimin görevi, tek tek sözcükler ya da cümlelerden çok metinleri çevirmektir. Bu açıdan baktığımızda Baltacıoğlu’nun Kur’ân çevirisi başarılı sayılabilir.

⁶²⁸ Sağman, Hafız Ali Rıza, “Kur’ân-Mahiyeti-Başka Dile Çevrilmesi”, nşr: Düccane Cündioğlu, *İslamiyat Dergisi*, I / 2, Ankara 1998.

Çünkü bu çeviride genel olarak Kur'ân'dan anlaşılanların Türkçeye aktarılması yolu tercih edilmiştir.

2-Kur'ân'ın orijinal şeklinin sözlü bir metin olduğu asla göz ardı edilmeden yapılan tercüme okuyucuyu daha fazla etkilemektedir. Bu meyanda Baltacıoğlu'nun tercümesi bu özelliğe dikkat etmiş ve bir diyalog metni şeklinde kaleme alınmıştır.

3-Kur'ân tercümelerinde öznel olanı onaylatmak yerine, mümkün olduğunca nesnel anlam aranmalıdır. Yani, Kur'ân'ı anlamak, yorumlamak ve onun mesajını içinde bulunulan mevcut duruma taşımak gerekir. Baltacıoğlu da, çevirisinde bu özelliğe dikkat etmiş, âyetleri tercüme ederken mevcut durumu bir tarafa bırakmamıştır.

4-Bir anlama ve yorumlama faaliyeti olan tercümede esas olan, hitaptaki asıl mana ve maksadı, bir başka ifadeyle âyetlerde hem ne denildiğini hem de ne denilmek istendiğini ortaya koymaktır. Bu itibarla Kur'ân'ın muhataplarına iletmek istediği evrensel ölçekli mesajların perdelenmemesi için, lafızlara takılıp kalınmaması gerekir. Bu yüzden Kur'ân'ın harfî değil, en azından tefsîrî tercümesi yapılmalıdır. Lafızdan çok manaya önem verilmelidir. Buradan hareketle Baltacıoğlu'nun meâlinin bir tefsîrî tercüme olduğunu, lafızlara ifrat derecesinde bağlı kalmadığını belirtebiliriz.

5-Kur'ân mütercimi başta tefsirler olmak üzere,engin bilgi birikimine sahip klasik İslamî eserlerden mutlaka yararlanmalıdır. Zira geçmiş çağlardaki âlimlerin yapmış olduğu muazzam çalışmalar olmaksızın hiçbir çağdaş Kur'ân tercümesinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Nitekim söz konusu meâlde de geçmiş çalışmalardan ve birikimlerden yararlandığını Baltacıoğlu bizzat ifade etmektedir.

6-Bu çevirinin takdir edilmesi gereken bir başka yönü ise onun Kur'ân çalışmalarının yapılamadığı veya çok az yapıldığı bir zaman ve zeminde yapılmış olmasıdır. Zira 1950 ve 1960'lara kadar yapılan meâl sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. İşte bu dönemde bu derece zor ve asil bir işi üstlenen mütercim, büyük bir işe imza atmıştır.

7-Dili ve üslubu yönünden çokça eleştirilmiş olsa da bu çalışma Türkçenin o dönemdeki imkânları kullanılarak gerçekleştirilmiş ve birtakım insanlar tarafından da övgüye layık görülmüştür.

8-Mütercim esas alanının eğitim ve toplumbilim olması hasebiyle bazı âyetleri yorumlarken bu özelliğini öne çıkarmıştır. Bu durum aynı zamanda âyetlerde o zamana kadar görülemeyen ince ve derin manaların görülmesini sağlamış, meâli okuyanların zihinlerinde yeni ufuklar açmıştır. İnşirah suresinin tercümesi buna güzel bir örnektir. Aynı şekilde Enfal suresinin yirmi sekizinci ve Teğabün suresinin on beşinci âyetlerinde geçen ‘fitne/فِتْنَةٌ’ kelimesini, birçok mütercimin yaptığı gibi ‘mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer fitnedir’ yerine, eğitimci kimliğini ön planda tutarak ‘mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir sınamadır/imtihan vesilesidir’ şeklinde tercüme etmiştir.

3.3.2.2 Olumsuz Yönler

Meâlde gördüğümüz olumsuzluklara gelince;

1-Mütercim hem kaynak dil olan Arapçayı hem de amaç dil olan Türkçe’yi ve onların işleyiş düzenlerini çok iyi bilmeli, ikisinde de dilbilgisel öğeleri çözümleyebilecek bir donanıma sahip olmalıdır. Bu noktada Baltacıoğlu’nun meâlinde birtakım zaaf lar mevcuttur. Zira Türkçeyi iyi derecede bilen, Arapçaya ise tam olarak vâkıf olmayan Baltacıoğlu, Kur’ân çevirisinde birçok Arapça de yimi ve kelimeyi Türkçeye doğru şekilde tercüme edememiştir.

2- Mütercim önce özgün metin dilini dilbilgisel bir çözümlemeden geçirerek anlamı tespit eder, sonra da bu anlamı çeviri dilinden seçeceği dilbilgisel öğelerle anlatır. Böylece metnin içeriğini oluşturan bilgi de her çağ, her toplum, her okur için aynı gerçeklikte kalır. Bu bilginin eksiksiz aktarımı, çevirinin başarı ölçütüdür.⁶²⁹ Ancak Baltacıoğlu bu hususa dikkat etmediği için, çevirisi fazla dikkate alınmamış; belli bir dönem sonra unutulmaya yüz tutmuştur.

⁶²⁹ Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, s. 43–44

3- Her âyet belli bir sebebe dayalı olarak inmediği için, yorumlama ve tercüme faaliyetinde nüzul döneminin sosyo-kültürel yapısının çok iyi bilinmesi gerekir. Bu da Kur'ân'daki her pasajın inmiş olduğu tarihsel bağlamına taşınması ve o bağlamda anlaşılıp tercüme edilmesi demektir. Bu nedenle, onu tarihsel bağlamından kopararak salt metin olarak anlamamanın ve tercüme etmenin imkânı yoktur. Söz konusu tercüme bu yönden de başarısız olmuştur. Çünkü âyetler çevrilirken tarihi ve kültürel şartlar dikkate alınmamıştır.

4-Kur'ân Arapçadır ve onu öncelikle nüzul dönemi Arapçasının verileriyle anlayıp öyle tercüme etmek gerekir. Modern Arapçanın verileriyle hareket edip doğru bir Kur'ân tercümesi yapmak mümkün değildir. Bu çalışmada ise mütercim, nüzul dönemine ve o dönemin diline fazla eğilmemiş, daha çok çağdaş dönemin verilerini esas almıştır.

5-Kur'ân'da kullanılan dinî terimler, İslam'ın belli kanun, kural ve uygulamalar demeti şeklinde 'kurumsallaşması'ndan sonra kazandıkları anlamlara göre tercüme etmekten kaçınılmalıdır. Oysa Baltacıoğlu, bazı âyetlerin tercümelerinde bunu uygulamamış, kimi yerlerde ideolojik bir tavır takınmış, Kur'ânî bazı terimlerin anlamlarını sınırlandırmıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kur'ân'ın tercüme edildiği en kadîm dillerden biri de Türkçe'dir. Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra İslam'ın ana kaynağı olan Kur'ân'la tanışmaya başlamışlardır. Türklerin, yeni girdikleri İslam dininin kutsal kitabını orijinalinden okuma yanında, içeriği ve manası itibariyle de anlama gereği duydukları bir hakikattir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden yaklaşık bir asır sonra Kur'ân'ı tercüme etmeye başladıkları belirtilmektedir. Türkler Kur'ân tercümesi için ilk önce Uygur, sonra Arap alfabesi ve en son olarak da Latin alfabesini kullanmışlardır. Özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren son alfabeleri olan Latin alfabesiyle Kur'ân tercümeleri hız kazanmaya başlamıştır.

Kur'ân'ın Türkçeye tercüme edilmesinin temelinde bize göre iki unsur bulunmaktadır. Bunlar uluslaşma ve anlama olgusudur. Uluslaşmanın doğal bir neticesi olarak her milletin kendine ait 'dil'i ön plana çıkmıştır. Çünkü 'ulus'u meydana getiren en önemli saiklerden biri hiç kuşkusuz 'dil'dir. Her toplum, kendi diliyle yazılan eserleri 'anlamak' durumundadır. Bundan da Kur'ân'ın halkın anlayacağı dile çevrilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Nitekim durum pratikte de böyle gerçekleşmiş, son asır içinde 150'ye yakın Kur'ân tercümesi yapılmıştır. Görünen odur ki bu sayı zamanla daha da yükselecektir. Fakat bununla beraber bir sorun ortaya çıkmıştır ki o da bu tercümelerdeki nitelik sorunudur. Zira yapılan Kur'ân çevirilerine bir göz attığımızda bunlarda çoğunlukla niteliğin ikinci plana atıldığını üzüntüyle izlemekteyiz. Temennimiz bu çevirileri yapanların daha dikkatli olmaları ve bu işin 'sorumluluk' gerektiren bir iş olduğunu bir an bile hatırdan çıkarmamaları yönündedir.

Türk düşünce hayatının son asırda yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun 1957 yılında yayınlamış olduğu Kur'ân Meâli, halkın Kur'ân'ı daha iyi anlaması adına yapılmış bir çalışma olarak nitelendirilebilir. Tefsîrî tercüme tekniği ile yapılan bu çeviri 'Kur'ân' adıyla yayımlanmıştır. Adından dolayı dikkatleri üzerine toplayan bu tercüme, yayımlandığı dönemde birçok tenkide maruz kalmıştır. Kullandığı dilin yanı sıra, üslubuyla da sürekli eleştiri konusu olmuş, hatta bu

eleştiriler meâlin arka planında birtakım art niyetlerin olduğunu söylemeye kadar varmıştır.

Yaptığımız incelemeler neticesinde, bu eleştirilerin büyük ölçüde haklı olduğunu gördük. Bu çeviride halkın tam olarak anlamını bilmediği kelimeler sıkça kullanılmış, bazı âyetler eksik tercüme edildiği gibi, bazı âyetler de yanlış bir biçimde tercüme edilmiştir. Bu kadar bariz yanlışların bir Kur'ân tercümesinde bulunması bizi hayrete düşürmüştür. Bunun yanında tercümenin şekli olarak da taşıdığı eksiklikler mevcuttur.

Ancak bu tespitler söz konusu tercümenin hiç olumlu tarafı olmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü Kur'ân gibi belâgat mucizesi olan bir kitabı tercüme etmek herkesin kalkışabileceği bir iş değildir. Bu açıdan baktığımızda, Baltacıoğlu zor bir işe talip olmuş ve bunun üstesinden gelebilmiştir. Bu işe on iki yılını vermiş, aynı zamanda Kur'ân'ı Latin alfabesine çeviren ilk kişilerden olmuştur. Haliyle yaşadığı dönem itibariyle kendisinden mükemmel bir çalışma beklemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Aynı zamanda Türk dilinin özgün ve kısmen yeni olan imkânlarını çevirisinde kullanması Türkçe açısından bir zenginlik olarak görülmelidir. Bu noktada, mütercimin farklı Türkçe ifadeler kullanarak tercümeye zenginlik katmak gibi bir düşüncesinin olabileceği de akla gelmektedir.

Tezimizin içerisinde göstermeye çalıştığımız sınırlı sayıdaki örnekler, Kur'ân tercüme faaliyetinin ne kadar büyük bir hassasiyet gerektirdiğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Meâline bazı noktalarda eleştiri yönelttiğimiz Baltacıoğlu'nun, Kur'ân'ın anlaşılması gayretiyle yaklaşık elli yıl önce kaleme alıp Türk okurunun hizmetine sunduğu bu çalışma sırasında azami gayreti harcadığına yürekten inanıyoruz. Ancak Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması muvacehesinde yürütülen bilimsel faaliyetlerin, özellikle meâl çalışmalarının, makul ölçüler çerçevesinde yapılacak eleştirilerle olgunlaşacağına inanmaktayız. İşte bu inanç, bizi bu çalışma esnasında cesaretlendiren en büyük etken olmuştur.

Kur'ân tercümesi faaliyeti gerçekten büyük sorumluluk isteyen bir uğraştır. Zira yapılan iş, Allah adına söz söylemek anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle,

Arapça söz kalıbına dökülen ilahi kelâmı bir başka dil aracılığıyla yeniden üretmektir. Bu açıdan Kur'ân'ın mana ve maksadını başka diller aracılığıyla o dilleri konuşan insanlara kusursuz bir biçimde aktarmak hem teorik hem de pratik açıdan mümkün olmayabilir. Kur'ân açısından bu tespiti genelleyerek, tüm tercüme faaliyetleri için de söyleyebiliriz. Ancak, Allah ile iletişim kurabilmenin bütün milletler için tabî bir hak olduğunu düşünürsek, Kur'ân'ı farklı dilleri konuşan insanlara onların anlayacağı bir dil ile sunmanın da zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Kur'ân mutlaka tercüme edilmelidir. Bu yapılırken de Kur'ân'ın mana ve maksadını aktarmada kullanılacak ifadelerin seçiminde azami dikkatin ve gayretin gösterilmesi gerekmektedir.

EKLER

YENİ ADAM

ÜLKÜMÜZ DEMOKRASİ VE CUMHURİYET İÇİN ÇALIŞMAKTIR

AYLIK FİKİR, SANAT GAZETESİ

MAYIS 1978

Konur Sok. 71/4 Kızılay - Ankara

Sayı: 921

Kuruluş : 1 Ocak 1934

BİR AVUÇ TOPRAK

Paris'i, Londra'yı, Berlin'i, Leningrad'ı, Brüksel'i, Stockholm'u... hep gördüm, gezdim, yaşadım; fakat Ilgaz Ovası'nda çıplak bir dağın yamacına yaslanmasını bilen kerpiç bir köyü bunlara değiştirmek elimden gelmez. Fransızca okuduğum, yazdığım ve konuştuğum, İngilizce okuduğum ve anladığım dillerdir. Fransızcanın geometrik, kartezyen selâsetine, İngilizcenin demokratiğine hayranım; fakat en cahil bir köylü Türkçesindeki özlülüğü bunların hiçbirinde bulamam. Partenon aklım mucizesidir, Notre Dame de Paris taş kesilmiş, bir ayındır. Louise XIV'ün ormanlarında şahane bir ihtişam vardır; fakat Yeşil, Beyazıt Medresesi, Yenice mi sütunları bunların hepsinden daha çok güzeldir. Eflâtun, Aristo, Descartes, Kant, Bergson gibi büyük feylesoflar, Mutlak'ı idrâk eden beşer düşüncesinin ulu anıtlarıdır. Fakat bir Türk masalı, bir atasözü ve bir Nasreddin Hoca fıkrası ayrı dilden konuşan üstün hikmetlerdir. Birincilerin açamadığı muamma kapılarını bu ikinciler kırarlar. İlmimi, fennimi, tekniğimi Avrupalılara borçluyum, amenna; fakat içimi dolduran intisamları, irademi besleyen sırlı cevherleri milletimden aldım. Bir gün gelip ilmimin metotları iflâs etse, fennimin düsturları yamılsa, tekniğimin kaideleri bozulsa, gönlümün ilhamları, isteğimin enerjisiyle beni yaşatacak olan yine bu millettir. Havasını ciğerlerime çektiğim milletin toprağına gömülmek isterim. Yabancı bir toprağına gömülürsem, vatanımdan bir avuç toprak mezarımın üzerine atılsın; vasiyetim olsun.

BALTACIOĞLU

Ord. Prof. Dr. İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU
(28. 2. 1886 - 1. 4. 1978)

EK-1. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun 44 yıl boyunca çıkarmış olduğu Yeni Adam dergisinin son sayısının kapak kısmı.

EK-2. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun bir resmi. (Doğu-Batı Dergisi, Yıl 4, Sayı 16, Yıl 2001)

YENİ ADAM

Sahibi ve Başyazarı
İsmayil Hakkı Baltacıoğlu

Sayı : 782
(Kuruluşu : 3 Ocak 1934)

Perşembe 10 Nisan 1958
FİYATI : 25 KURUŞ

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ
وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ
الْقُرْآنَ الْعَرَبِيَّ
الْمُنِيرَ

Yeni Türkçe Kur'an

ESKİ MAARİF VEKİLİ SAYIN HASAN-ÂLİ YÜCELİN KUR'AN ÇEVİRMEMİZ İÇİN CUMHURİYET
GAZETESİNDE YAZDIĞI GÜZEL YAZIYI SÜTUNLARIMIZA ALIYORUZ

DİNİMİZİN büyük kitabının adı, (Kur'an) dır. Onu böyle adlandıran, kullar değil, bizzat kitabın sahibi, Allah'tır. (Kur'an) okunacak şey demektir. Yani okuma kitabı. Okunandan murad ise anlamaktır. Allah kendi kitabına birçok yerlerinde (Mübîn) beyân eden o da (açıklayan) anlamına gelir. Dinimizin temel olan kutsal kitabı, gizli mânalar dolu bir sıralar dergisi gibi görüp gös terenler, Allahın kendi kitabındaki açıklık, sıarihlik hükümlere ve iradesi ne kâğıdı koymuş olanlardır. O, ne bir bilmece ne bir mürşid. Allahın birliğine, Hz. Muhammed'in yalvag hâna inanmalar için kutsal hayatın kaynağıdır. Kul, onda Yaradanın sözlerini işittir, buyruklarını öğrenir. Ölümleri ve dirilişine Onun söylendiği gerçekleri diler. Onda varlığının anlamına girer. İnana inananın önünü bulur. Yanan ruhlarla serinlik sıvıya geçen gövvelere şifa çözülmemiş deral düşümlerini açacaklara Onda fayah vardır. Yüzlerce milyon insanın ağızlarından her yüzlerce milyar defa Ondan yaşamı kudreti alınmıştır.

Çocukluğumdanberi Onu kendi aklımde, bir cild içinde bulup kısa zamanda bir dirim suyu gibi bir yudumla içeyim, isterdim. İsterdim ki, Onu kaba sarılı basucumda tuttu-

yum; sık sık elime alıp bu karnışık âlemden o (birlük) dünyasına geçeyim; kendimden geçeyim ve bu mânevî havanın içine dalıp etrafımın hayu huyundan zedelemiş ruhumu Tanrısal hakikatin huzuruna erdireyim. Zaman zaman, fakat parça parça bunu başardığım olurdu. Zaman zaman ve parça parça tefsirler, izahlı tereflimler ancak bu kadarına imkân verdi. Okulda okuduğumuz arabce de Kur'an'ı ama dili arıbaça olanların kolaylığı ile okumama elverişli değildi. Ne yalan söyleyeyim, Fransızcadan okudum. Hele konulara göre tertiblenmiş ve 1860 lardır yayımlanmış tercüme, elimden düşmezdi. Süre ve âyet nunaalarını oradan alıp bizim tefsirlerde mâna ve izahlarını bularak bundan faydalanırdım. (İyi Vatanıdas, İyi İnsan) isimli kitabımdaki âyetleri böyle arardım, böyle bulmuşumdur.

Seneler sonra bu isteğimin yerine geldiğini gördüm. Şimdi elimde bir cild içinde, Türkçe bir Kur'an var. Önemde, Ona saygı ile bakan gözlerimin önünde duruyor. Bize bu kutsal belgeyi sunan, hecam İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, Bilmem, onu tanırmış mıyız? Sanmıyorum. Biz, çok kere, sohbet yapmış en ismi duyulmuş adamlarımız da olduğundan başka türlü tanırız. Şimdi yaşı yetmiş bir eymis olan Baltacıoğlu'nun kırk

beş yıl önce, Birinci Dünya Harbi için de, ilk defa görmüştüm. Uzun, ince bir adamdı. Balkan bozgunundan sonra yazdığı (Tahim ve Terbiyede İhtilâf) adlı kitabını okumuştum. Bu kitabı, adı gibi işi ile de bugün için dahî yeni bir kitaptır. Öğretmen olma kararını değışmez hâle getiren onun satırlarına yansımış küllî tür ve terbiye ruhu olmuştur. Kendisini dinledüğümüz zaman, anladım ki, o kitabdaki coşkunluk, bu dağ insanın alev alev yanan ruhundan geliyor. Profesörken öğrencisi tahsilden sonra dostu, Mecliste arkadaş ve her zaman yakını oldum. En derli, en salınış en yoksul zamanlarında bile ne'eli rahat ve zengin olan Hakkı Bey, çağdaş Türk topluluğunun en dikkate değer insanlarından biridir. Ruhlu sair, kafası bilgin bu adam bildim bilici biran bos durmamıştır. Sırasında sebzelerini satıp geçinmek için bahçesini bellemiş, dergi çıkarmış, halk için kitaplar yazıp bastırmış; fakat hic bir zaman, Türk varlığını arastırıp ona hizmette hareketsiz kalmıştır. Unutulmıyacak adam yetiştirmek isteyen toplumlar yetmiş adamlarını unutmazlar.

Değerli bir sosyolog olan bu mînaçtaki bir insanımız üden hayatının on yıldan fazlasını vererek Kur'an tercümesine cesaret etti! Onu diyecekler olacaktı ki:

EK-3. Eski Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in, Baltacıoğlu'nun meâli için yazmış olduğu bir yazı.

Kur'an'a Göre

Kur'an'a göre milliyet hak mıdır, değil midir?

Kur'an'a göre kadınla erkek müsavı midir, değil midir?

Kur'an'a göre süs haram mıdır, değil midir?

Kur'an'a göre İsa Peygamber göre çekilmiş midir, çekilmemiş midir?

Kur'an'a göre Allah hangi suçları bağışlar, hangilerini bağışlamaz?

Kur'an'a göre Kur'an'ın her kelimesinin altında binbir mânâ var mıdır?

Kur'an'a göre Kur'an apaçık bildirilmiş bir kitap mıdır, değil midir?

Kur'an'a göre «Halife» ne demektir?

Kur'an indirilmiş midir, yoksa Peygamberimizin gönlüne bildirilmiş midir?

Peygamberimiz bir korkutucu mudur, yoksa bir uyarıcı mıdır?

BÜTÜN BU SORULARIN CEVAPLARINI KUR'AN'DA BULACAKSINIZ. ANCAK, ARAPÇA BILMIYORSANIZ KUR'AN'IN KENDİSİNİ OKUYUP ANLIYAMAZSINIZ. ONUN İÇİN KUR'AN'IN TÜRKÇEYE ÇEVİRİLMİŞİNİ OKUYUNUZ.

Kur'an

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından herkesin anlayabileceği bir dille Türkçeye çevrilmiştir.

HEDİYESİ 25 LİRADIR

Tevesi yerleri şunlardır :

YENİ ADAM

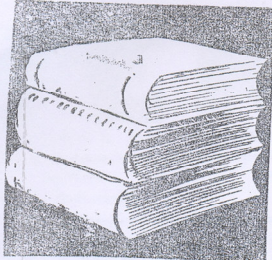
Bahçelievler S. 46, No. 18.
Tel: 31295 Ankara

**

Halı Sarayı, Anafartalar Caddesi.
Ankara

**

Zeki Mumcu Kitabevi, Bulvarı Pasajı.
Yenişehir - Ankara

KUR'ÂN

TÜRKÇEYE ÇEVİREN
İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu

●

Herkesin anlayabileceği bir Türkçe ile çevrilmiştir

●

Kâğıdı, baskısı çok güzeldir
Tamamı 534 sayfadır.

●

Hediyesi 25 Liradır.

●

Şimdiye kadar binlerce nüshası satılmıştır.

●

Elde pek az nüsha kalmıştır.
Elde kalanlar da tükenmek üzeredir.

●

Hediyesi posta havalesiyle gönderilmektedir

●

Adres açık, okunaklı yazılmıştır.

●

Ödemeli muamelesi yapılmıyacaktır

●

SİPARİŞ ADRESİ

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu
Bahçelievler, Sokak 46. No. 13
ANKARA
Tel : 31295

EK-4. Baltacıoğlu'nun çıkardığı Yeni Adam dergisinde Kur'ân Meâli'ni tanıttığı bölümlerden bazı alıntılar.(S.759, 1957 – S.770, 1961)

YENİ ADAM
KUR'AN

TÜRKÇEYE ÇEVİREN
İSMAYİL HAKKI BALTACIOĞLU
HEDİYESİ 25 LİRADIR
ADRES : BAĞÇELİEVLER S. 46, No. 18 ANKARA
Telefon: 31295.
BALTACIOĞLU'NUN ÖBÜR KİTAPLARI

Sosyoloji	500 Krs.	5) Vazifeni Yap, Yapıcı Ol	20
Türkde Doğru (İkinci cilt)	200 »	Ben Bir Türküm (Yeni çıktı)	25
Batıya Doğru	200 »	İyi Çocuk (Yeni çıktı)	25
Halkın Evi	250 »	Batak (Roman)	300
Tiyatro	100 »	Yalnızlar (Hikâyeler)	100
Sopuklar	50 »	Ölümler	100
Toplu Tedris	300 »	Andaval Palas	100
Öğretmen	200 »	Kafa Tamircisi	100
Rüyamdaki Okullar	75 »	Akıl Taciri	100
Çocukların Terbiyesi	75 »	Kütük	100
Talim ve Terbiyede İnkılâp (Arap harfleriyle)	100 »	Karagöz Ankara'da	100
Genç Kız	50 »	Dolap Beygiri	50
1) Muvaffakiyetin şartları	20 »	Locke (R. H. Quick'den)	30
2) İnanacaksın, Başaracaksın	20 »	Aşkın Psikolojisi (Halis Özgü)	100
3) Kendine Dön	20 »	Burgu, piyes (Samime Baltacıoğlu)	100
4) Vatanını Sev, Orduya İnan	20 »		

KUR'AN

Türkçeye çeviren:

İSMAYİL HAKKI BALTACIOĞLU

Herkesin anhyabileceği bir dille

gevrilmiştir.

Kâğıdı baskısı nefisdir.

Binlerce nüshası satılmıştır.

Elde pek az nüsha kalmıştır.

İkinhi defa basılmıyacaktır.

Hediyesi 25 liradır.

Posta havalesiyle gönderilmelidir.

Adres açık okunaklı yazılmalıdır.

Ödemeli muamelesi yapılmaz.

Adres :

YENİ ADAM

Bağçelievler Sokak 46 No. 18

Ankara

Tel: 31295

EK-5. Baltacıoğlu'nun çıkardığı Yeni Adam dergisinde Kur'ân Meâli'ni tanıttığı bölümlerden diğer alıntılar. (S.759, 1957 – S.771, 1961)

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun buluşu olan «ALEV YAZISI» örneği.
Bu resme, Prof. Dr. Annemarie Schimmel'in «Islamic Calligraphy» adlı yapıtında (Leiden 1970, s. 30, Lev. XLII, c), 1908 yılında Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından yaratılan ve «Hattı Muavvec» olarak isimlendirilen, daha sonraları geliştirilerek (1955) «ALEV YAZISI» adını alan yazı üslubunun bir örneği olarak yer verilmiştir.

EK-6. Baltacıoğlu'nun buluşu olan “ALEV YAZISI”na bir örnek.

EK-7. Baltacıoğlu'nun Bulunduğu Görevler:

- 1-Divân-ı Hümayun Kalemi Silk-i Kitabeti (Kâtipliği), 1904.
- 2-Divân-ı Hümayun Mühimme Kalemi Kitabeti (Kâtipliği), 1907.
- 3-Tophane-i Amire Meclis-i Harbiye Dairesi Kalemi Kitabeti (Kâtipliği), 1908.
- 4-Darülmualimîn Kitabeti ve Hat Muallimliği, 1909.
- 5-Darülmualimîn, Usul-i Tedrîs ve Hat Muallimliği, 1911.
- 6-Darülmualimîn ve Dârulfünûn, Fennî Terbiye Muallimliği, 1913.
- 7-Dârulfünûn, Darülmualimîn ve Darülmallimat Fennî Terbiye Muallimlikleri, 1915.
- 8-Dârulfünûn Terbiye Muallimliği, 1916.
- 9-Dârulfünûn ve Darüşşafaka Fennî Muallimlikleri, 1917.
- 10-Maarif Nezâreti Tedrisat-ı Taliye Müdür-i Umumîliği, 1918.
- 11-Dârulfünûn Terbiye Müderrisliği, 1919.
- 12-Maarif Nezareti Tedrisat-ı Âliye Dairesi Müdür-i Umumîliği, 1919.
- 13-Maarif Nezareti Heyet-i Teftişîye Dairesi Müdür-i Umumîliği, 1919.
- 14-Dârulfünûn Edebiyat Medresesi Terbiye Müderrisliği, 1920.
- 15-Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi Bedayi Muallimliği, 1922.
- 16-Edebiyat Fakültesi Terbiye Müderrisliği, 1923.
- 17-Dârulfünûn Eminliği (Rektörlüğü), 1923.
- 18-İlahiyat Fakültesi İctimaî Dini Ruhیات Müderrisliği, 1924.**
- 19-Sanayî-i Nefise Mekteb-i Âlîsi Bedâyî ve Resmin Usûl-i Tedrisi Muallimliği, 1924.
- 20-İlahiyat Fakültesi İslam Bediiyatı Müderrisliği, 1925.**
- 21-Sanayi-i Nefise Akademisi Resmin Usul-i Tedrisi Muallimliği, 1926.
- 22-Gazi Muallim Mektebi Müdürlüğü, 1929 – 1930.
- 23-Edebiyat Fakültesi İctimaiyyat Müderrisliği, 1930.
- 24-Edebiyat Fakültesi İctimaiyyat Dersi Müderrisliği, 1930 – 1931.

25-Dârulfünûn İlahiyat Fakültesi İslam Bediiyatı Muallimliği, 1931.

26-Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Terbiye, İctimaiyyat ve Ahlak Müderrisliği, 1931.

27-DTCF, Pedagoji Kürsüsü Profesörlüğü, 1942 – 1943.

28-Afyon Mebusluğu, 1942–1946.

29-Kırşehir Mebusluğu, 1946–1950.

30-Türk Dil Kurumu Terim Kolu Başkanlığı, 1942–1957.

EK-8. Baltacıoğlu'nun Eserleri

1- Eğitim ve Pedagoji Alanlarındaki Eserleri

Talim ve Terbiyede İnkılâp, İstanbul 1912.

Mekâtib-i İptidaiyyede Hendesenin Usul-i Tedrisi, İstanbul 1913.

Coğrafyanın Usul-i Tedrisi, İstanbul 1914.

Terbiye-i Avam, İstanbul 1914.

Eşya Derslerinin Usul-i Tedrisi, İstanbul 1914.

İlmî Terbiye Konferansları, İstanbul 1915.

İzmir Konferansları, İzmir 1915.

El İşlerinin Usûl-i Tadrîsi, İstanbul 1915.

Resmin Usul-i Tedrisi, İstanbul 1915.

Mektep Temsillerinin Usul-i Tedrisi, İstanbul 1915.

Terbiye İlmi, İstanbul 1916.

Maarifte Bir Siyâset, İstanbul 1919.

Usul-i Terbiye ve Tadrîs, İstanbul 1920.

Yazının Usûl-i Tadrîsi, İstanbul 1920.

Tek Öğretmenli Beş Sınıflı İlkokullar, İstanbul 1923.

Terbiye Dersleri, İstanbul 1923.

İctimaiyyat Nokta-i Nazarından Terbiye, İstanbul 1923.

J.J.Rousseau'nun Terbiye Felsefesi, İstanbul 1925.

Türkiye'de Sanayi Nefise Tedrisatının Islah ve İnkişafına Dair Layiha, İstanbul 1926.

Umumi Pedagoji, İstanbul 1930.

Terbiye, İstanbul 1932.

Resim ve Terbiye, İstanbul 1932.

Hususi Tedris Usulleri, İstanbul 1932.

Mürebbilere, İstanbul 1933.
Toplu Tedris, İstanbul 1938.
İctimai Mektep Nazariyeleri ve Prensipleri, İstanbul 1932.
Öğretmen, İstanbul 1944.
İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul 1927.
Çocukların Terbiyesi, İstanbul 1943.
Rüyamdaki Okullar, İstanbul 1944.
Adam Nasıl Yetişir Nasıl Yetiştirilir, Ankara 1964.
Pedagojide İhtilal, İstanbul 1964.

2- Sosyoloji ve Kültür Alanlarındaki Eserleri

Tadil-i Huruf Meselesi, (M. Şinasi İle Beraber), İstanbul 1910–1912.
Tadil-i Huruf Meselesi, (M.Şinasi İle beraber), İstanbul 1912–1914.
Avrupa Bizi Nasıl Tanıyor, İstanbul 1913.
Ahlaksızlık, İstanbul 1918.
Sosyoloji, İstanbul 1939.
Türke Doğru, İstanbul 1942.
Batıya Doğru, İstanbul 1945.
Halkın Evi, Ankara 1950.
Türk Sanat Gelenekleri, Ankara 1957.
Türk Milliyeti, Ankara 1965.
Ziya Gökalp, İstanbul 1966.
Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları, İstanbul 1967.

3- Din ve Felsefe Alanlarındaki Eserleri

Terbiye ve İman, İstanbul 1914.
Kalbin Gözü, İstanbul 1922.
Felsefe, İstanbul 1938.
Din ve Hayat, İstanbul 1918.
Kur'ân (Çeviri), Ankara 1957.
Büyük Tefsir 1.Kitap Allah Nedir? Ankara 1961.

4- Edebiyat ve Sanat Alanlarındaki Eserleri

Sapıklar, İstanbul 1938.
Batak, İstanbul 1943.
Yalnızlar, İstanbul 1946.
Demokrasi ve Sanat, İstanbul 1931.
Sanat, Estetik ve Yaratma, İstanbul 1934.
Sanat, İstanbul 1934.
Karagöz Tekniği ve Estetiği, İstanbul 1942.
Türklerde Yazı Sanatı, İstanbul 1958.
Türk Plastik Sanatları, Ankara 1971.

5- Tiyatro Alanındaki Eserleri

Kütük, İstanbul 1934.
Ölümler, İstanbul 1939.
İnanmak, İstanbul 1939.
Andaval Palas, İstanbul 1934.
Akıl Taciri, İstanbul 1940.

Akıl Taciri, İstanbul 1940.

Karagöz Ankara’da, İstanbul 1940.

Dolap Beygiri, İstanbul 1940.

Kafa tamircisi, İstanbul 1940.

Tiyatro, İstanbul 1941.

6- Biyografi ve Otobiyografi Alanlarındaki Eserleri

Atatürk, Yetiřmesi-Kişiliği-Devrimleri, Erzurum 1973.

Hayatım, “Yeni Adam”, 142(17 Eylül 1938) – 360 (20 Kasım 1941).

7-Çocuk ve Gençlik Alanlarındaki Eserleri

İyi Ana.

Hayvanlar.

İyi Çocuk.

Küçük Şehit.

Tan can.

İki Serseri.

Donkiřot.

Yaz Ünitesi.

Nasrettin Hoca.

Ahmet.

Gulyabani.

Hikâyeli Ata Sözleri.

Yurdunu Bil.

Bey Böyrek.
Beyaz
Robenson.
Kış Ünitesi.
Sonbahar Ünitesi.
İzahlı Atasözleri.
İnsanlık.
Lafonten.
Türk Çocuğu.
Tarihi Fıkralar.
Masal İçinde Masal.
Bulmacalar.
Değirmen.
Okuma Parçaları.
Çocuk Şiiri.
Bir Gülün Hikâyesi.
Bilgi Damlaları
Köy Hocası.
Vatanperver Kalbi.
Sultan Selim'in Şahsiyeti.
Küçük Hüseyin'in Gazası.
Aslan.
Türk Askeri.
Azap.
Hayvanların Kralı.

Son Bilmeceleler.

İtalyan orbası.

Edirne Muhasarası.

Murad Hüdavendigâr.

Bayram.

Yavuz.

8- Radyofonik Piyesleri

Ali'nin İi.

Susamış Gönüller.

Damdaki Elmas.

Gökten İnen Tanrılar.

Huy Canın Altındadır.

Tevekkül.

Gaval (Kastamonu Lehesi İle).

Yolcu (Adana Lehesi ile).

Yaşamak mı İstersiniz Ölmek mi?

Kader.

Can Pazarı.

İnsanoğlu.

Hayvancık.

Gama.

Beyinsiz.

Zehir Fişegi.

KAYNAKÇA

Abdulgâkî, Muhammed Fuâd, *Mu'cemu'l-Müfehres Li Elfâzil-Kur'ân'il-Kerîm*, İstanbul 1984.

Akdemir, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri*, Ankara 1989.

Akgün, M. Zerrin, “Çeşitli Yönleri İle Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, S.921, 1978.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara 1998.

Albayrak, Halis, *Tefsir Usulü*, İstanbul 1998.

Arısoy, Süleyman, “Çağdaş Türk Düşünce, Sanat Kuramcısı ve Devrimcisi Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, S.921, 1978.

Asım Efendi, Ahmed, *el-Okyanusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (Kamus Tercemesi), İstanbul 1305.

Aşkın, Vehbi Cem, “Türkçe Kur'ân”, *Yeni Adam*, S.761, 1958.

Atalay, Besim, “Kur'ân Tercemesi ve Baltacıoğlu'nun Fatıha Tercemesi”, *Çakmak Dergisi*, İstanbul 1957.

Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1992.

Aydar, Hidâyet, *Kur'ân'ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul 1996.

Aytaç, Kemal, “İ.Hakkı Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri”, *D.T.C.F. Dergisi, Araştırma*, C.XI, S.2, Ankara 1979.

Baltacıoğlu, Ali, “Ölümsüz Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, 921, 1978.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Allah Nedir?”, *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Allah Nedir?”, *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Bana Dinsiz, Mason, Komünist Diyenlere Cevap Veriyorum”, *Yeni Adam*, S.768, 1959.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Bir Açıklama”, *Yeni Adam*, S.768, 1959.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dil Davası Nedir?”, *Yeni Adam*, Ankara, S.768, 1958.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dil Davası Nedir?”, *Yeni Adam*, S.763, 1958.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dilde Türk'e Doğru”, *Yeni Adam*, S.393, 1942.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Din Nasıl Bir Gerçekliktir?” *Türk Düşüncesi*, S.15, c.13, İstanbul 1955.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Din Pedagojisinin Ödevi”, *Din Yolu*, S.5, 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Din Softaları, Bilim Softaları”, *Türk Düşüncesi*, 1953.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dine Doğru”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.VI, S.I-IV, Ankara 1959.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dinsiz Ahlâk Olur mu?” *Din Yolu*, C.1, S.7, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Dinsiz Kalkınma Olabiliyor mu?”, *Din Yolu*, C.1, S.5, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Evet Özdiciliği Adamakıllı Benimsedim”, *Yeni Adam*, 1936.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Ey Türkiye’yi Kalkındırmak İsteyen İyi İnsanlar! Size Sesimi Nasıl İşittirebileceğim Ben?”, *Din Yolu*, C.1, S.4, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Gerçek Din Kültürü Böyle Verilmez”, *Emekli Öğretmenler Dergisi*, 1963.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Hz. Sârâ Hz. İbrahim’in Nesi İdi?”, *Tevhid-i Efkar*, 19 Haziran 1340.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Hz.İbrahim (a.s.) Bir Türktür”, *Tevhid-i Efkar*, 9–10 Haziran 1340.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kalkınma Felsefesi”, *Yeni Adam*, 1978.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Çevirmeleri Neden Yanlışlarla Doludur”, *Yeni Adam*, S.758, 1957.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Felsefesi Üzerine İnceleme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, Ankara 1953.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Felsefesi”, *Yeni Adam*, S.694, 1951.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Nasıl Bir gerçektir?”, *Türk Düşüncesi*, C.13, S.17, 1955.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Tercümeleri”, *Yeni Adam*, S.693, 1951.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân Tercümesi”, *Yeni Adam*, S.774, 1963.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân’ı Türkçeye Niçin Çevirdim, Kur’ân’ı Türkçeye Nasıl Çevirdim”, *Yeni Adam*, S.767, 1959.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Kur’ân’ın Ana Dilimize Çevrilmesi, Kur’ân Nedir?” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.II-III, Ankara 1952.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Noel”, *Yeni Adam*, S.921, 1978.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Okuyucularımın Din Sorularına Cevap Veriyorum”, *Yeni Adam*, S.765, 1958.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Softalar Siz Çok İleri Gidiyorsunuz!”, *Yeni Adam*, S.765, 1958.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Türkiye’de Din Anlayışı”, *Din Yolu Dergisi*, C.1, S.1, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Türkiye’de Din Anlayışı”, *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Türkiye’de Din Anlayışı”, *Din Yolu*, C.1, S.1, Ankara 1956.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Ulu Gerçek Üzerine”, *Yeni Adam*, S.744, 1954.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Ulu Kur’ân’ı Herkesin Anlayabileceği Açık Bir Dille Türkçe’ye Çevirdim, Basılıyor”, *Yeni Adam* (Fevkalade Nüsha), 1957.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Büyük Tefsir: Allah nedir?*, Ankara 1961.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Din ve Hayat*, sad. Abdullah Özbek, İstanbul 1996.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Hayatım*, *Yeni Adam*, 1938.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Hayatım*, *Yeni Adam*, 1939.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Hayatım*, *Yeni Adam*, 1940.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Kalbin Gözü*, Kültür Basımevi, İstanbul 1942.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Kur’ân*, Ankara 1957.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Terbiye ve İman*, sad. Abdurrahman Dodurgalı, İstanbul 1999.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Türk’e Doğru*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1983.

Barlas, Yaşar Fevzi, “Bir Adam ve Eseri”, *Yeni Adam*, S.761, 1958.

Bayraktar, M. Faruk, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *DİA*, V, İstanbul 1992.

- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-Müfessirîn*, İstanbul 1973.
- Bulaç, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı*, Bakış yay., İstanbul tsz.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara 1989.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sıhah*, Kahire 1982.
- Cündioğlu, Düccane, *Bir Kur'ân Şairi: Mehmet Akif Ersoy ve Kur'ân Meâli*, İstanbul 2000.
- Cündioğlu, Düccane, *Anlamın Tarihi*, İstanbul 2005.
- Cündioğlu, Düccane, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân*, İstanbul 2005.
- Cündioğlu, Düccane, "Türkçe Kur'ân Çevirilerinin Siyasi Bağlamında Bir Kur'ân Mütercimi: Süleyman Tevfik", *Müteferrika Dergisi*, S.13, İstanbul 1998.
- Cündioğlu, Düccane, "Matbu Türkçe Kur'ân Çevirileri ve Kur'ân Çevirilerinde Yöntem Sorunu", *II. Kur'ân Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yayınları, 4-5 Kasım 1995, Ankara 1996.
- Cündioğlu, Düccane, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul 2005.
- Çağatay, Neşet, "Baltacıoğlu'nu da Yitirdik", *Yeni Adam*, S.921, 1978.
- Çantay, Hasan Basri, "Baltacıoğlu ve Kur'ân", *Sebilürreşad*, C.XI, S.259, 1957.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1962.
- Çantay, Hasan Basri, "Kur'ân'a Karşı Suikasd", *Sebilürreşad*, XI, 252, 1957.
- Çelik, Abbas, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Din Eğitimiz", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14, 1999.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 2001.
- Derveze, İzzet, *Kur'ânü'l-Mecid*, çev: Vahdettin İnce, İstanbul 1997.
- Doğan, D.Mehmet, *(Kur'ân'a 'Fransız Kalma'nın Öztürkçesi) Yüzyılın Soykırımı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947.
- Draz, Abdullah, *Kur'ân'a Giriş*, çev: Salih Akdemir, Ankara 2000.
- Draz, M. Abdullah, *En Mühim Mesaj: Kur'ân*, çev: Suat Yıldırım, İstanbul 1994.

- Duman, Zeki, *Nüzulünden Günümüze Kur'ân ve Müslümanlar*, Ankara 1997.
- Durmuş, Zülfikar, *Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleri*, İstanbul 2007.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmed Akif Mısır Hayatı ve Kur'ân Meâli*, İstanbul 2003.
- El-Cevherî, İsmail b. Hammad el-Cevheri, *es-Sıhah Tacu'l-luğa ve Sıhahi'l-Arabiyye*, thk. Ahmet Abdulğafur Atar, Mısır trsz.
- Er, Hamit, *İstanbul Dârülfünun-u İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, İstanbul 1993.
- Erdoğan, Abdülkadir, “Kur'ân Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri”, *Vakıflar Dergisi*, S.1, 1938.
- Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı (Meâl-tefsir)*, çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1999.
- Fazlurrahman, *İslâmî Yenilenme*, çev: Adil Çiftçi, Ankara 1999.
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Feyzü'l-Furkan, Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Server İletişim, İstanbul 2006.
- Göktürk, Akşit, *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul 2000.
- Göral, Vural, “İsmail Hakkı Baltacıoğlu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, V: Muhafazakârlık*, Edit: Ahmet Çiğdem, İstanbul 2003.
- Görgün, Tahsin, *İlahi Sözün Gücü*, İstanbul 2003.
- Hamidullah, Muhammed, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1993.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1990.
- İnan, M.Rauf, “Zamanın Önünde Düşünen ve Yürüyen Adam”, *Yeni Adam*, 921, 1978.
- İşçil, Şefik İbrahim, “Kur'ân Tercümeleri Dolayısıyla”, *Yeni Adam*, 764, 1958.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı, (Meânî-i Kur'ân)*, Eren Yayınları, İstanbul 1977.
- Kaçmazoğlu, Bayram, *Bir Halk Adamı Olarak Aydının Portresi: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*, Doğu-Batı, S.16, 2001
- Kefevî, Ebu'l-Bekâ, “*el-Külliyât*”, Beyrut 1993.
- Kırca, Celal, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler*, İstanbul tsz.

Koç, Turan, “Çeviri ve Kur’ân’ın Türkçe Çevirileri”, *Bilgi Vakfı 2.Kur’ân Sempozyumu*, 4–5 Kasım 1995, Ankara 1996.

Koç, Turan, “Kur’ân Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi”, *Kur’ân ve Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, 17–18 Mayıs Van 2001, Erzurum tsz.

Kolçak, Sabri, *İ.H.Baltacıoğlu, Hayatı, Eserleri, Tezleri, Felsefesi*, İzmir 1968.

Konyalı, Mehmet Vehbi Efendi, Mehmet, *Hülâsatü’l-Beyân Fî Tefsiri’l-Kur’ân*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966.

Köprülü, M.Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981.

Kur’ân’ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (H.Karaman, A.Özek, İ.K.Dönmez, M. Çağrı, S.Gümüş, A.Turgut), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.

“Kur’ân’la Oynuyorlar”, *Sebilürreşad*, X, 250, 1957.

Kutay, Cemal, *Atatürk’ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: Türkçe İbadet, Anadilimizle Kulluk Hakkı*, İstanbul 1998.

Kutup, Seyyid, *Kur’ân’da Edebi Tasvir*, çev: Süleyman Ateş, İstanbul tsz.

Lütfi, Mehmed, “Kur’ân ‘Çevirileri ve Çevirenlerine’ Dair”, *İslam Mecmuası*, C.5, S.52, Ankara 1962.

Mevdudi, Ebu’l-A’la, *Tefhîmu’l-*, çev: Komisyon, İstanbul 1991.

Mukatil b. Süleyman, *el-Vücûh ve’n-Nezâir*, haz. Ali Özek, İstanbul 1993.

Nuaym el-Humusî, *Fikretü İ’câzi’l-*, Beyrut 1980.

Ogan, M. Raif, “Asrî Din Âlimleri!”, *Sebilürreşad*, C.IX, S.220, 1956.

Ogan, M. Raif, “Baltacıoğlu İle Bir Hasbihal”, *Sebilürreşad*, C.IX, S.215, 1956.

Ogan, M. Raif, “Baltacıoğlu’na Cevap”, *Sebilürreşad*, C.IX, S.217, 1956.

Olgun, Hakan, *Luther ve Reformu*, Ankara 2001.

Olgun, İhsan, “Kur’ân”, *Yeni Adam*, S.759, 1957.

Önder, Ali Rıza, “Baltacıoğlu’nun Kur’ân Çevirisi”, *Yeni Adam*, S.868, 1973.

Özen, Haldun, “Baltacıoğlu’nun ‘Hayatım’ Adlı Tefrikası Hakkında Ek Bilgiler”, *Kebikeç Dergisi*, S.9, 2000.

Özen, Haldun, “Dil Devrimi ve Öztürkçe Kur’ân”, *Yeni Adam*, S.775, 1963.

Özerdim, Sami Nabi, “İsmail Hakkı Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, S.921, 1978.

- Özerdim, Sami Nabi, “Türkçe Kur’ân”, *Yeni Adam*, S.767, 1957.
- Özsoy, Ömer, “Çeviri Kuramı Açısından Kur’ân Çevirisi Sorunu”, *Bilgi Vakfı 2.Kur’ân Sempozyumu*, 4–5 Kasım 1995, Ankara 1996.
- Özsoy, Ömer, *Sünnetullah: Bir İfadesinin Kavramsallaşması*, Ankara 1999.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 2000.
- Paçacı, Mehmet, *Kur’ân ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?*, Ankara 2000.
- “Pedagojiden Estetiğe, Tiyatrodan Felsefeye... Çok yönlü düşünür ve yazar: I.Hakkı Baltacıoğlu”, *Milliyet Sanat Dergisi*, S.274, 24 Nisan 1978.
- Safa, Peyami, “Kur’ân Tercümesi”, *Sebilürreşad*, C.X, S.250, 1957.
- Sağman, Ali Rıza, “Kur’ân Tercümelere Hakkında”, *Sebilürreşad*, C.XIV, S.343, 1962.
- Sağman, Ali Rıza, “Kur’ân’ın Türkçeye tercümesi Karşısında Üç Profesör: Hilmi Ziya Ülken, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Besim Atalay”, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1957.
- Sağman, Ali Rıza, “Kur’ân-Mahiyeti-Başka Dile Çevrilmesi”, Neşreden: Düccane Cündioğlu, *İslamiyat Dergisi*, C.1, S.2, Ankara 1998.
- Saka, Şevki, “Türkçe Kur’ân mı?”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXXIX, Ankara 1999.
- Salih, Suphi, *Ölümden Sonra Diriliş*, çev: Şerafeddin Gölcük, İstanbul 1981.
- Serinsu, Ahmet Nedim, *Tarihsellik ve Esbâb-ı Nüzul*, İstanbul 1996.
- Sofuoğlu, Mehmed, *Tefsire Giriş*, İstanbul 1981.
- Sülün, Murat, *Kılavuzu*, İstanbul 2007.
- Sülün, Murat, *Türk Toplumunun Kur’ân-ı Kerîm Kültürü*, İstanbul 2005.
- Şatıbî, el-Muvafakat fî Usûli’ş-Şeri’a, C.III, Mısır, tsz.
- Tecer, Ahmet Kutsi, “Mehmet Akif 40 Yıl Sonra”, *Yeni Adam*, S.766, 1959.
- Topaloğlu, Bekir, *Mâturidiyye Akaidi*, Ankara 1979.
- Tozlu, Necmettin, *İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun Eğitim Sistemi üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1989.
- Tunç, Mustafa Şekip, “Kur’ân Tercümelere ve Baltacıoğlu”, *Yeni Adam*, S.761, 1958.
- Türkdoğan, Orhan, *Milli Kültür, Modernleşme ve İslam*, İstanbul 1983.

- Ulunay, Hikmet, “Yeni Türkçe Kur’ân”, *Sebilürreşad*, C.X, S.250, 1957.
- Us, Asım, “Öztürkçe Kur’ân”, *Yeni Adam*, S.767, 1959.
- Ülken, Hilmi Ziya, “Kur’ân’ın Türkçesi”, *Yeni Sabah Gazetesi*, 7 Aralık 1956.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Selçuk Yayınları, Konya 1966.
- Vâlâ, Nureddin, “Türkçe Kur’ân”, *Yeni Adam*, S.759, 1957.
- Yasin, Eş-Şeyh İbrahim, “İslamî Kavramların Tercüme Edilemezliği”, çev: Necmettin Yurtseven, *İslamî Araştırmalar*, C.II, S.6, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, İstanbul 1971.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Kur’ân-ı Kerîm ve Meâl-i Şerifi*, Haz. ve not.: Ertuğrul Özalp, İstanbul 2000.
- Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâli*, Zaman Gaz. Yayınları, İstanbul 1998.
- Yurter, Mahmut, “Yine Kur’ân Tercümeleri”, *Yeni Adam*, 713, 1951.
- Yücel, Hasan Âli, “Yeni Türkçe Kur’ân”, *Yeni Adam*, 759, 1957.
- Zehebî, M. Hüseyin, *et-Tefsir ve’l-Müfessirûn*, Mısır, 1976.
- Zerkânî, Abdülazîm, *Menâhilü’l-İrfan fî Ulûmi’l-Kur’an*, Kahire 1362/1943.
- Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûm’i-l Kur’ân*, Beyrut trsz.